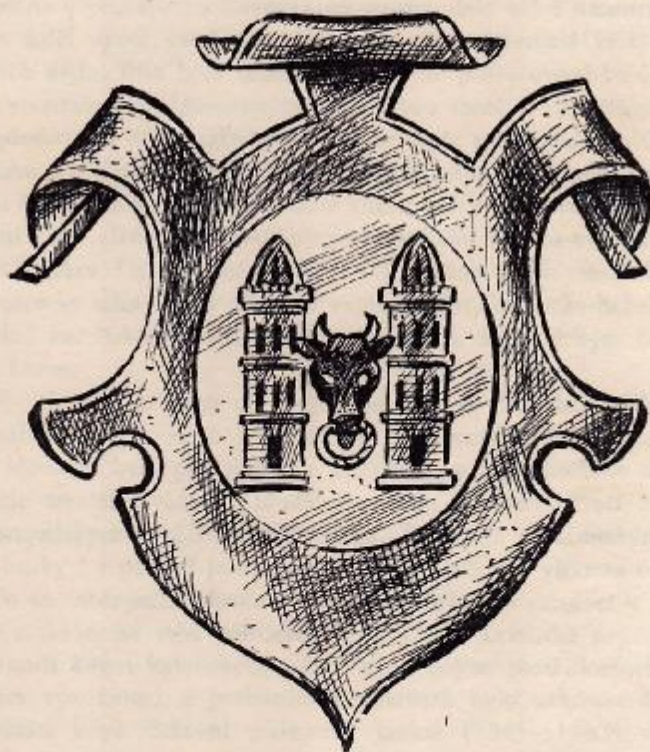

Dějiny města přerova

II. Dějiny města Přerova

Vydal Městský národní výbor v Přerově

vlastním nákladem v roce 1971

jako II. díl Dějin města Přerova

Autorský kolektiv: František Dostál, Vojtěch Cekota

Josef Dostál, Osvald Nevřiva

Redakce: Dr. Ladislav Hosák, DrSc. a Josef Dostál

Obálku i vazbu navrhli a graficky upravili

Josef Ječmínek, Vojtěch Sklenář

Vytiskl TISK, knižní výroba, n. p., Brno,

závod 4, Přerov

Náklad 3000 výtisků

Povoleno min. kultury ČSR č. 59 — 195 — 71

Cena vázané knihy 45,— Kčs

Upozornění

Chtěl bych touto cestou upozornit případné čtenáře následující knihy, že text včetně fotodokumentace (tato byla srovnána a popsána za pomoci kamarádů) jsem zpracoval pomocí skeneru jako nevidomý pro vlastní potřebu a další nevidomé zajímaví se o tuto oblast. Proto prosím omluvte případné překlepy a rozdělovací znaménka v řádku, záměnu písmen jako z na s a chyb u některých jmen, originál byl v jiném formátu než je současný proto také případné odvolávky na číslo stránky neodpovídá skutečnosti. Kontrolu neskenovaného textu provádím pouze pomocí hlasového výstupu v počítači. Dále upozorňuji že nemám souhlas autora (ů) o zpracování do této podoby.

Jiří Rosmus

OBSAH II. dílu Dějin města Přerova

Část I. František Dostál:

MĚSTO PŘEROV ZA TŘICETILETÉ VÁLKY 1620-1650

Přerov v období válečných tažení a bojů v letech 1621- 1624

Přerov za války dánské 1626 — 1627

Přerov za protireformace, odchod Žerotínův 1629 ....

Poslední léta Žerotínova.....

Vláda pokatoličtých Žerotínů v Přerově od 1629 — 1642 Švédská okupace Přerova do odchodu Švédů po míru Vestfálském

Část II. Vojtěch Cekota — Josef Dostál: DĚJINY PŘEROVA V OBDOBÍ 1650-1781

Feudální držitelé panství přerovského a jejich poměr k městu.....

Vzhled Přerova v 17. a 18. století.....

Hospodářské a sociální poměry v Přerově v letech 1650 — 1781.....

Složení obyvatelstva, třídní struktura.....

Hospodářské podnikání v městě.....

Dědičný nájem, daně a další povinnosti obyvatel.....

Správa města, městští funkcionáři.....

Řemesla v Přerově, cechovní organizace, zaměstnání obyvatel.....

Přerovské panství, dvory, vesnice.....

Hospodářská podnikání vrchnosti.....

Situace přerovského panství v 18. století.....

Rozsah panství, vlastnictví polí, lesů, kul, pastvin.....

Příjmy a užítky přerovského panství.....

Správa přerovského panství, panští úředníci .

Postavení poddaných, robotní povinnosti.....

Zrušení nevolnictví.....

Židé v Přerově v letech 1620-1781.....

Živelní pohromy a epidemie v 17. a 18. stol.....

Náboženské poměry v letech 1650—1781.....

Přerovští emigranti.....

Katolíci.....

Církevní majetek, hospodářské důchody farní, desátky.....

Přerovské školství v období 1621 — 1780.....

Umění v Přerově v období baroku.....

Přílohy ,.....

Část III. Osvald NevHva: VÝVOJ MĚSTA PŘEROVA V LETECH 1781-1848

Spory města Přerova s vrchností .

Židovská obec v Přerově

Přerov v období napoleonských válek

Ohlas buržoasní revoluce 1848 .

Hospodářské poměry v Přerově .

Zemědělské hospodářství v Přerově

Přerovské cechy . .

Železniční spojení Přerova se světem

Živelní pohromy v Přerově .

Kulturní poměry v Přerově .

FRANTIŠEK DOSTÁL
MĚSTO PŘEROV ZA TŘICETILETÉ VÁLKY 1620 — 1650
VÝZNAM BÍLÉ HORY

Dvouhodinová bitva v neděli o polednách 8. listopadu 1620 nedosáhla by obrovského národního a mezinárodního významu, kdyby poražení proticísařští stavové i se „Zimním králem“ Fridrichem Falckým nepropadli malomyslnosti a zmatku. Útěk králův, vzdání se opevněné Prahy, rozklad poraženého a prchajícího stavovského vojska, daly bitvě nesmírný historický význam pro další vývoj válečných událostí a dějů třicetileté války i pro další staletí českých dějin. Bílá hora znamenala ztížené pokračování bojů s vítězíci Habsburky všestranně podporovanými papežskou mocí a španělskou koloniální velmocí. S představou bělohorské pláně právem byla spojována neblahá představa o nevýslovném národním neštěstí, které postihlo nejen poraženou proticísařskou nekatolickou šlechtu, ale i města a zvláště široké masy venkovského lidu. „Českou válku“, první část velkého evropského mezinárodního zápasu vyhráli Habsburkové a katolická církev. Uskutečnila se tak první kapitola jejich reakčního programu. Nejasná situace se mimořádně příznivě vyjasnila pro katolicko-habsburský tábor pro feudálně katolickou reakci, ačkoliv těžkým a dlouhodobým bojům nebylo ještě daleko konce.

Je třeba však výslovně říci, že třicetiletá válka nevyrostla z motivů náboženských, když uvážíme, že monopolní postavení církve s její universální ideologií bylo pod náporom reformace vážně ohroženo a tím i ideologie domněle trvalého věčného feudálního řádu. Daleko hlubší konflikty vyrostly z ekonomických problémů feudalismu. Papežství s rakouskými a španělskými Habsburky i s pomocí jezuitského řádu s mocnou a vlivnou diplomatickou službou cítilo se nebezpečně ohroženo vítěznou buržoazní revolucí v Nizozemsku, která strhla r. 1556 na sebe politickou moc. Učení katolické o papežském primáte, o nutnosti šíření katolického náboženství bojem proti domnělým kacířům (nekatolickým vyznáním) a potíráním protestantů bylo uvedeno do rostoucích nesnází. Zvláště když církevní tridentský koncil (1545 — 1563) velmi přesně definoval náboženskou soustavu učení katolické církve. Oba tábory se utkaly v boji o politickou a hospodářskou moc, v němž i otázka politicko-náboženské jednoty hrála zvláště významnou politickou a ideologickou úlohu. To nelze popírat. Charakter náboženství spoluurčoval životní styl lidí i jejich politickou orientaci i myšlení a citového života při významných společenských i soukromě životních příležitostech.

Jasný odraz politických zásad obou mocných a vyvíjejících se táborů v celoevropském zápase mezinárodního charakteru se odrazil i výrazně na Moravě a také, i když v lokálním měřítku, na žerotínském Přerově, na majetku jednoho z nejmocnějších politiků evropského významu. Přerovský pán Karel st. ze Žerotína v l. 1618—1619 zasáhl hluboko do moravských i českých dějin s netušenými a nepředvídanými následky a dalekosáhlými účinky, jak zjistilo teprve moderní historické bádání, které podrobnou analýzou všech složek historických procesů se snaží objektivně zhodnotit tyto spleité děje a příčiny těžkého nezdaru českého povstání z r. 1618 a jeho po generace neblahých následků.¹

Přední vůdcové odboje po Bílé hoře prchli, jiní se ve své malomyslnosti dožadovali milosti a odpuštění u císařského dvora ve Vídni prosbami, přímluvami vlivných přátel. Za těchto okolností pozice přerovského pána Karla Žerotína nabývala v obou protivných táborech dávné vážnosti pro jeho jasný nesouhlas s neuváženým, řádně nepromyšleným a nepřipraveným odbojem proti císaři Ferdinandovi II. (1619 — 1637), bělohorskému vítězi. Nové podmínky pro jeho činnost jako nekatolika se ovšem utvářely již nepříznivě. Pro své zásadní stavovské politické smýšlení a věrnost

českobratrskému náboženství zůstal až do své smrti na hradě Přerově r. 1636 na vedlejší koleji, zcela vyřazen z politické a veřejné činnosti v nově zaváděném společenském pořádku.

Veškerá a v minulosti nikdy netušená tíha těžkých válečných břemen za násilí všeho druhu spočinula především na venkovském lidu, jak bylo tradičním zvykem v třídní feudální společnosti. František Palacký (1798—1876) v podstatě správně vyslovil základní myšlenku, dodnes uznávanou, že na Bílé hoře podlehl „Čechové hlavně proto, že již masy lidu obecného porobou byly sklíčeny“.²

Šlechta lidem pohrdla ve své největší tísní a blížící se pohromě v l. 1618—1619 a nebyla ochotna k žádným sociálním nebo hospodářským ústupkům, aby získala širší vrstvy rolnické třídy.

Císařský generál Karel hrabě Buquoy nevyužil ihned bělohorského vítězství. V Praze jej zdrželo nejen zranění, ale i úsilí dosáhnout bohaté kořisti. Císařský dvůr nespokojený s jeho váhavostí naléhal především na obsazení jihovýchodní Moravy, aby nepadla do moci Bethlenovy, spojence poražené šlechty. Tam se rozkládaly statky Valdštejnovy (Lukov, Vsetín aj.), Ditrichštejnovy (Mikulov, biskupské Hukvaldy) i statky jiných velkostatkářů oddaných císaři, jež potřebovaly ochrany a zajištění. Neukáznění kořistníci žoldnéři v armádě Buquoyově, najatí v mnohých zemích západní Evropy, viděli ve válce výnosné řemeslo a také kořist, z níž by mohli žít po ukončení války. Na Moravě řádili jako v zemi dobyté na nepříteli a s domácím obyvatelstvem jednali nelidsky, vidíce v něm 'kacíře.

Na přerovském panství ani na Přerově se vztahy mezi pánem a měšťany a poddanými za stavovského povstání nezměnily. Nečteme ani zmínky o pokusech o povstání nebo spojení se vzbouřenými Valachy.

Zprávy o vývoji ve městě se silnou evangelickou a českobratrskou většinou v kritickém období po Bílé hoře mlčí. Dějiny Přerova nelze však oddělit od činnosti jejich vlastníka Karla st. ze Žerotína. Jeho původně obrovská korespondence, zachovaná však jen zčásti v opisech (kopiích), místy osvětluje dějiny města po r. 1620.

Karel Žerotín staral se již záhy po Bílé hoře, aby zajistil bezpečnost svých moravských statků před kořistnickou císařskou soldateskou. Jeho věrnost císaři v kritických letech 1618—1620 dávala mu naději na císařskou ochranu. Mohl si ji vyžádat jak u příbuzného plukovníka Valdštejna, tak i u kardinála Ditrichštejna, s nímž prožil společně kritické chvíle před připravenou defenestrací v Brně. Podařilo se mu za pronikání císařských žoldnéřů na východní Moravu opatřit ochrannou stráž (salva guardia — salvakvardia) s menším počtem vojáků, vybavenou písemným potvrzením jejich vyššího velitele. S postupujícím generálem Buquoyem vyjednával již na poč. ledna 1621 v Hustopečích nad Bečvou. Přerov zůstal stranou hlavního postupového proudu jeho armády, přesto mohl být ohrožen valašskými povstanci i Bethlenovými silami z Pováží. Dosáhl obojího. Jak od císaře tak i od generála.³

Hodnota opevnění Přerova, jak ukázal další vývoj, byla zčásti problematická. Město nebylo připraveno odolat těžším válečným operacím. Nejslabším obranným článkem tohoto města bylo Dolní město. Daleko lépe bylo pro válku vybaveno Horní město s opevněným zámekem „Na kopci“ a s žerotínským „hradem“.

V Přerově vznikala podivná situace. Jeho pán, nekatolík, český bratr, hájil věrně zájmy katolicky výbojné a nesnášenlivé orientovaného císaře a tím i životní zájmy římskokatolické církve, a to ve městě převážně nekatolickém. Tato ojedinělá zvláštnost ve spojení zásadně protichůdných zájmů a rozporů se udržela jen osobním vlivem Žerotínovým až do jeho smrti, eventuálně až do koupi Přerova pokatoličtěným Baltazarem ze Žerotína na Valašském Meziříčí (Meziříčí pod Rožnovem) r. 1638. Proto o dějinách Přerova lze právem říci, že jeho historie za třicetileté války by se utvářela bez

mocného vlivu Žerotínova v zemi i ve městě v podobných formách jako historie jiných východomoravských měst. Autorita a mocný vliv Žerotínův i jeho zásahy do politiky městské rady určovaly jinou vývojovou linii se zřetelem k politickým zásadám Žerotínovým. Přerovským měšťanům tato politika celkem vyhovovala, za daných poměrů byla výhodná, uchránila je mnohých a velkých válečných škod, ale opírala se o moc císařskou vystupující proti domácím a zahraničním protihabsburským silám. Žerotín se nedostával do zásadních rozporů se svými přerovskými měšťany.

Žerotín nepochopil, že vítězství císařské učinilo postupně konec dualismu panovnické a stavovské moci, že habsburská monarchie na Bílé hoře definitivně zvítězila a že celkový vývoj ve spojení s katolickým zahraničím spěje v konečnou proměnu stavovského státu ve prospěch vítězího absolutismu s jediným monopolním, dovoleným náboženstvím římskokatolickým, které mělo přinést i novou politickou orientaci za splývání náboženství s aktuální politikou císaře. — Je jistě opodstatněné tvrzení, že protireformační úsilí jen nesnadno mohlo lámat starší politické a zvláště náboženské tradice svobody vyznání.

Žerotínovi stejně jako proticísařské šlechtě byla stále vzdálena myšlenka, aby tato privilegovaná třída boháčů-feudálů mohla získati politickými, sociálními a hlavně hospodářskými ústupky venkovský lid a tím sílu svého odporu posílit. Před realizací takového plánu měla šlechta nejvážnější obavy. Bála se ozbrojení poddaných a možné ztráty nebo omezení svých privilegií. Proto zůstalo stavovské povstání omezeno jen na vrstvu nekatolické šlechty a zčásti měšťanů z obavy, aby nebyla vyvolána aktivita venkovských nespokojených měst. Tím se sociální základna povstání radikálně zmenšila. Šlechta bez podpory poddaných musela býti vývojem smetena.

PŘEROV V OBDOBÍ VÁLEČNÝCH TAŽENÍ A BOJŮ NA VÝCHODNÍ MORAVĚ V LETECH 1621-1624

Císařští žoldnéři postupně pronikali na východní Moravu.

Potvrzovala se oprávněnost jejich nejhorší pověsti, která uváděla venkovský městský lid ve zmatek. Před jejich divokým kořistnictvím a utiskováním všeho druhu hledali bezbranní lidé se svým majetkem, hlavně s dobyt看em a svými nemnohými cennými věcmi bezpečný úkryt na předhoří Valašska, měšťané i ve vzdálenějších místech, jak zaznamenali současní kronikáři.⁴

Žerotínovo nevelké přerovské panství s císařskou posádkou, která patrně nahradila menší první strážný vojenský oddíl (salvukvardii), ušlo zkáze. O klid v této velmi kritické chvíli města zasloužil se Žerotín, který jednal s veliteli žoldnéřů, i přímo s generálem Buquoyem. Jinak bychom nemohli pochopit, proč by se valaští povstalci, spojení s odbojnými předáky povstání a s uherským Bethlenovým vojskem nepokusili o dobytí Přerova, naplněného mnohými utečenci z okolí s jejich majetkem a s nekatolickou většinou. Ovšem reálná situace byla složitější. Tito nekatolíci sledovali politiku svého pána, věrného zásadně císařské politice.

Válka, s ní spojené nebezpečí a ničení snad všech hodnot vybudovaných lidskou prací, zasáhla hluboko východní Moravu a tím i Přerov. Ani pod ochranou svého mocného pána nemohl zcela uniknout násilným obilným a peněžním kontribucím, vydírání platů, potravin a ubytování císařského nebo nepřátelského vojska na panství, ani výstražným a hrůzu slibujícím výzvám Uhrů vypálením města a krvavou lázní, jestli neotevřou městské brány a nesloží přehnanou výši výpalného v penězích (ranč). Vyčerpaná císařská pokladna nestačila uhradit rostoucí částky na běžné válečné výdaje. Kritickým problémem po dlouhá léta byl žold, který i z větší části zůstal císař dlužen, i když se vědělo, že působí pokles nutné vojenské disciplíny. Venkov za těchto okolností byl zcela bezbranný.

ROK 1621

Od svého počátku byl naplněn drobnou válkou i většími boji, prvními těžkými útlaky obyvatelstva od žoldněrů. Od března ujal se na Moravě výkonné moci jménem císaře výrazně výbojně orientovaný olomoucký biskup, kardinál, oblíbenec papeže, František Ditrichštejn (1570—1636). Byl na Moravě polocizinec (po matce Š panel) a projevil se záhy jako diplomaticky zdvořilý, ale rázný, neústupný i soustavný bojovník a čelný representant reakční císařské i papežské politiky. Studoval v cizině, neznal moravských dějinných tradic a s námahou se naučil lámat češtinu. Byl vychován v ideologii bojovného a nesnášenlivého programu katolické církve a jezuitského řádu. Jeho nadmíru významná funkce plnomocného císařského gubernátora (správce) Moravy opírala se o císařskou důvěru a jeho věrnost politickým zásadám nových forem v úsilí za rekatolizaci Moravy. Jeho dílo také usnadňovala vysoká hodnota církevního hodnostáře oblíbeného v Římě. Také smysl pro celkový přehled vývoje spleťtých událostí na Moravě i v habsburské říši v podmínkách neklidu, a otevřených válek a tažení mohla jeho plány jen na čas zdržet nikoliv zmařit. Pro další osudy Přerova bylo mimořádně významné, že kardinál přes zásadní rozpor se Žerotínem v otázce náboženské a politického uspořádání Moravy, byl ochotným pomoci svému politickému a náboženskému odpůrci svým mocným vlivem a mocí na jeho ukončení bojů. Vyhnání statkářů vraceli se na východní Moravu a ujímali se svých vlastnických práv.

Přerov na okraji neklidné a boji naplněné oblasti na okraji vzbouřeného Valašska prožíval od počátku r. 1621 těžké měsíce. Uherská lehká jízda snadno pronikala až k Brnu a Olomouci. Na Valašsku a v jeho okolí ničili povstalci císařské vojenské síly, kde mohli. Zmocnili se i na čas města Valašského Meziříčí, byli však v březnu vytlačeni generálem Jindřichem hrabětem Dampierrem a pobiti nebo upáleni ve stodolách v obci Křivé. Ve své horské domovině zůstávali ozbrojeni a neporazitelní. I vojsko knížete krnovského Jana Jiřího táhlo východní Moravou a bylo od nekatolického obyvatelstva upřímně vítáno. Přicházelo jako osvoboditel od císařského teroru a chovalo se celkem ukázněně. Obnovovaly se poměry předbělohorské Moravy za pokračující války. V létě r. 1621 nastala pro císařské mimořádně kritická situace, vrchol krize.

Na válečnou poradu 26. července byl nečekaně pozván i z politického života vyřazený Žerotín, snad jako majitel města, které nepodalo ruky nepřátelským silám. I Žerotín měl pomoci svými radami a zkušenostmi a zachraňovat téměř beznadějnou situaci.⁵ Císařští neměli na Moravě volných sil, aby mohli čelit soustředěnému náporu na východní Moravě za nejméně nebezpečí. Podle Ditrichštejna bylo na Moravě plno nepřátel. Také nezaplacené vojsko stavovské z období Bílé hory se domáhalo zaplacení žoldu. Nebezpečí proticísařského povstání hrozilo i ve Slezsku a v Čechách. Císařská moc na Moravě jako by stála před neodvratnou katastrofou.

Jan Jiří Krnovský napomínal Moravany svými patenty, aby mu zůstali poslušní, že je ochoten chránit je před císařským vojenským lidem. Císař varoval obyvatelstvo a připomínal mu čerstvou paměť a velikost provinění, kterého se za rebelie dopustili odbojní stavové, jak toho vůdcové želeli a prosbami se domáhali odpuštění a slibovali císaři věrnost a poslušnost. Předák moravských stavů z dob povstání Ladislav Velen ze Žerotína (1579—1638), příbuzný Karla ze Žerotína, nabádal v srpnu, aby obyvatelé uchovali věrnost a poslušnost uprchlému Fridrichovi Falckému.⁶

V době, kdy císařští ztratili kontrolu v oblasti na východ od řeky Moravy, opatrný Žerotín vyčkával jistě nikoliv s klidem i rozhodnutí ve spleťtých a proměnlivých událostech. Překvapení se dostavilo téměř v závěru bojů až téměř před jejich zimmím ukončením.

Valaští povstalci a Uhři a snad i emigranti se 5. a 7. října neočekávaně pokusili o dobytí

Přerova v době, kdy se Bethlen připravoval na vyklizení obsazené části jihovýchodní Moravy a na odchod vojska do cizích táborů. Útok na opevněné město skončil nezdarem. Ani Valaši ani uherské vojsko neznali pokročilejší techniku dobývání měst a nebyli při svém překvapivém pokusu vyzbrojeni. Měšťané byli posíleni menší císařskou posádkou, ale nebezpečí pádu města bylo veliké. Podle slov Žerotínových sami by město neubránili. Žerotín navrhoval měšťanům v případě potřeby vojenské pomoci, že je ochoten vyjednávat s plukovníkem Valdštejnem „aby něco lidu císařského posláno bylo“, píše v říjnu 1621 svému přerovskému úředníku Mikulovi Pitrušovi, nikoliv městské radě. Připomíná, jako znalec finančních poměrů císaře, že by byl raději, kdyby si měšťané troufali ubránit se bez císařského vojska, aby nebyli potom trápeni od vojáků uvnitř hradeb a od nepřátelských na straně vnější. Měšťany za zdar obrany pochválil, „z čehož také před jinými okolními městy dobrého jména a pochvaly dosáhnete“. Ale nebezpečí obnovy náporu ještě prý nějakou dobu potrvá.⁷

Žerotín již věděl, že Uhři se již dlouho na Moravě neudrží, ale obavy z dalších bojů o město Přerov ho ještě neopustily. Nepomohlo ani další posílení posádky ve městě již před 20. říjnem 1621. Žerotín se nedomníval, že znovu přitáhne celé vojsko, aby útok na město opakovalo. Uhři prý již dlouho na Moravě zůstatí nemohou a dobývat města se asi neodváží. Měšťane mají se navyknot, aby sami možnosti obrany uvážili „nebo kdo sám přítomen není, tomu je těžko.zdaleka hádat, ovšem pak užitečně radit“. Napomíná a varuje: „Toliko toho šetřte, abyste srdce netratili, nebo kdo je ztratí, neví sám, co dělá a do ledačehož vlezle, čehož potom lituje“.⁸

Dvoudenní boje s útočníky, s Uhry, s emigranty a patrně i valašskými povstalci způsobily městu „veliké škody“. Za bojů o město byla vypálena předměstí a vyhořely některé domy o neznámém počtu uvnitř hradeb, patrně na Dolním městě. Žerotín se pro neúplnou zprávu svého úředníka Pitruše dotazoval, jsou-li toliko střechy spáleny nebo i uvnitř poškozeny a kteří sousedi byli pobiti. Vsi na přerovském panství, které se podle Žerotína samy zbavily císařské ochrany, a pak se patrně poddaly útočníkům, byly vyrabovány. Žerotín ukazoval na osud města Uherského Brodu, které zle doplatilo na svou politiku, když se s pomocí „svedených poddaných a Valachů zmocnili města Uhři a jeho majitel o všecko přišel“. Snad podobný osud čekal i Přerov.

Politickou situaci v Přerově určovalo smýšlení a názory Karla Žerotína. Nelze podle známých zpráv soudit, že by měšťané byli ve své věrnosti otřeseni, nebo že by stranili císařským. Odolávali úspěšně svůdným slibům i hrozbám protihabsburské strany v době, kdy jiná východomoravská města se poddávala a pak za své provinění těžce pykala. Žerotín neustával s varováním města i poddaných, zakazoval předem jejich styky s nepřátelským vojskem. Nebyl to jen návrat k jeho starším předbělohorským politickým zásadám, za něž se mu dostávalo již v r. 1621 jistého zadostiučinění, že poražení moravští stavové proto tak zkoušejí, že neposlouchali jeho rad oné doby.

Žerotín s dobrým přehledem o situaci sám se utvrzoval v této politické linii: „Císař, přirozený a spravedlivý pán země (Moravy) nedá jí sobě tak lehce z rukou vydřítí. To jest jistota nad jistotu.“ Rozvádí tuto zásadu dále: „... .koho člověk více šetřiti má, toholi, který stále pánem zůstatí, čili toho, který tak na čas toliko se ukazuje a potom, odkud přijel, zase navrátiti se musí.“⁹ Je to výmluvný výraz jeho ustáleného a zásadního smýšlení na vývoj moravských a také českých věcí s velkou dávkou skepticismu o dalším vývoji.

ROK 1622

Události předcházejícího roku dovršil 6. leden 1622 téměř neuvěřitelnou zprávou, že spojenec odbojných českých stavů Bethlen uzavřel na jihomoravském pohraničním Mikulově, sídle Ditráchštejnově, s císařem mír. Vše, co bylo v r. 1621 bojem na

východní Moravě získáno, bylo ztraceno a proti-císařská koalice se rozpadla. Bethlen bez dostatečné pomoci svých spojenců nemohl vést válku s nadějí na úspěch.

Přerov celkem ušel zkáze a bojům až na 5. a 7. říjen 1621. Do pevného města se vraceli i měšťané z jiných ohrožených měst, aby tam v bezpečí uložili drahé a cenné věci, jak svědčí případ hranických, kteří tam zastavili své cenné mešní potřeby, zejména kalichy. Kardinál je upomínal koncem prosince 1621, aby je vyplatili.

Za vývoje válečných událostí setkáváme se již častěji s němčinou. Nikoliv snad ze záměrných důvodů germanizačních, ale z praktické potřeby jako služební řeči cizinců ve vojenské korespondenci. Cizí velitelé českým dopisům, zejména stížnostem, nerozuměli. Tato výtka se také týkala i Přerova, když si město stěžovalo na nenáležitě chování hejtmana Klinika, velitele císařské posádky a žádalo, aby byl napomenut. Jinak by musela Ditrichštejnova kancelář tuto stížnost stejně jako jiné, překládat a dále odesílat.¹⁰

V r. 1622 Žerotín marně žádal odvolání vojska ze svého statku. Obrátil se v audienci na samého císaře 6. srpna 1622. I když nemyslel, že by jeho prosba šla „J. Mti hrubě k myslí“, připravoval se také na setkání s císařovnou, když jí den před tím podle dvorského zvyku políbil ruku.

Hospodářská situace byla obecně beznadějná. Dluhy nebylo moci splácet, kontribuce peněžní nebo obilné za válečného neklidu ničeho podstatného nevynášely. Proto ani císařští radové, kteří měli sdělit výsledek audience písemně, nemohli kladně Žerotínovi odpovédět.

ROK 1623

Po útlumu válečných událostí na východní Moravě opětný příchod Bethlenových vojsk a jejich pronikání na moravskou půdu z Pováží a zvláště později obležení pohraničního Hodonína s císařskou posádkou pod Valdštejnem aktivizovaly ztichlé boje. Uherská jízda podnikala spížovací i kořistnické nájezdy hluboko do země pro proviantní účely (dobytek, ovce, zvláště koně i potraviny všeho druhu i obohacení vojáků kořistí). Bezbranný lid prchal před tradičními projevy kruté drobné války. Objevil se zesílený psychický faktor „strach turecký a tatarský“, který zvláště pronikavě lámal lidovou morálku. I císařské vojsko, pokud nebylo uzavřeno v hodonínském táboře, se rovněž samo staralo o své základní potřeby a způsobilo stejnou zkázu jako obléhatelé. Obležená armáda v Hodoníně stála na podzim na kraji celkové kapitulace, hlad a nemoci braly si oběti z obou nepřátelských táborů. Hodonín se však s námahou přece jen udržel.

Kardinál byl bezmocný při zoufalém stavu hospodářství, stál jako mnohokrát již v nedávné minulosti před základním, nerozřešitelným problémem, jak a kde opatřit proviant a peníze a bez kontroly velké oblasti východní Moravy. Ekonomický život ztratil svou základnu u rolnictva, měšťanstva i kupectva ztrátou bezpečnosti a vzrůstem krutosti vojáků. Krize se protáhla na několik let, než bylo možno těžké ztráty upravit a ekonomickou situaci obnovit. Dvě vyhladovělé armády zanechaly těžké škody.

Shledáváme se téměř stále s nemožností zorganizovat finanční zajištění žoldu a proviantu a také s nekázní mezinárodních žoldnéřů, kteří se dívali na válku očima válečných řemeslníků. Jaký byl osud nemocných a raněných lze domyslet. Kraj byl doslova vyjeden, zničen, „minován“. A nad to zneklidňován protihabsburskými bouřemi valašských rolnických povstalců. Část horského lidu se vytrhla z feudálního poddanství a vrchnostenské poslušnosti a bojovala ve skupinách na svou vlastní pěst jako nová vrstva „svobodníků“. Chlubili se, že žádného pána nad sebou nemají. Kardinál spěšně před nimi varoval obyvatelstvo 14. ledna 1623 ve východomoravské oblasti a viděl v nich právem stále nebezpečí, kdyby se jejich počet podstatně zvětšil, „někteří bohaprázdni, neposlušní a bouřliví svobodníci a snad i usedlí poddaní lidé se i jiné lidi

bouřiti opovažují, shromažďují se a denně útoky na její věrné poddané činí".¹¹

Kardinál poznával nebezpečnost tohoto lidového hnutí, kdyby se dále mohlo šířit mezi poddanými rolníky nakloněnými více povstalcům než oddaných císařským. A přísně zakazoval styky s těmito protihabsburskými živly.

Přerov prožíval tyto kruté časy v poměrném klidu, bez obléhání anebo přímé zkázy města. Život obyvatelstva nabyl však též válečných znaků. Císařská posádka ve městě, vložená k jeho ochraně vlivem Žerotínovým, způsobila dosti trýzně a trápení měšťanů jako za válečného obležení. Její požadavky na žold a zásobování zůstávaly nesplnitelné, vojáci a jejich velitel na městské radě vydírali. Zabezpečit okolí města, které žilo jako ve stavu obležení, bylo již nad sílu měšťanů.

Přerov zůstal za neklidu a bojů mezi oběma válčícími tábory zcela výjimečným ostrovem klidu, ale s válečnými strastmi. V listopadu se vracelo Bethlenovo vojsko do zimních táborů. Opouštělo jihovýchodní zničenou moravskou oblast. Klid se však vracel do města jen postupně a pomalým tempem. V ústřední kanceláři Ditrichštejnově i obecně na Moravě zazníval monotónní jednotný a zoufale prosebný hlas všech tříd a vrstev bez rozdílu, aby bylo odvoláno císařské vojsko pro zničení země, pro násilnosti a krutosti polohladových a hladovějících a proto rabujících žoldněřů, kteří týrali ožebračené sedláky a také měšťany, že nemohli uhájit ani holý život. Karel Žerotín správně poznával hlavní příčinu všech běd a trápení lidu: nesnesitelné útlaky vojáků.

V neklidných válečných letech 1621 — 1624 vyvinul se nelidský vojenský vztah k domácímu obyvatelstvu zvláště ve východní oblasti Moravy. Vojsko pro nedostatečně splněné povinnosti císařské pokladny, v zemi zbavené zásob, prostě přesunulo náklady na své vydržování na venkovské i městské obyvatelstvo, které kleslo na nízkou úroveň bídy a hladu. Tvrdá forma vydírání se prakticovala rostoucí měrou v dalších letech a dosáhla vrcholu v poslední periodě třicetileté války.

Kardinál Ditrichštejn těžce nesl hospodářské zničení země vojsky obou táborů, nebylo však pomoci. Země, panství, vesnice i města pro svou nemožnost odpíraly převzítí nemocné a raněné. Podle slov kardinálových, jestli sedláci prodají něco ze svého obilí, musí peníze obrátit na jiné platy, nebo jim je vydře neukázněná a hlavně hladová soldateska. Rolníci z holé bídy a svého beznadějného stavu utíkají z vesnic i se svými ženami a dětmi, protože jsou syti takového života.¹²

Ditrichštejn jako téměř všemocný pán Moravy nařizoval nemožné: aby ti, kteří dosud nesložili zálohu na zaplacení peněžní a obilné kontribuce na uspokojení polských kozáků, aby tak učinili v nezvykle krátké době pouhých čtyř dnů, jinak hrozil liknavým a neplatičům vojenskou exekucí.¹³

Město Přerov stále unikalo přímému válečnému ničení.

Jeho hradby nebyly zatím napadeny. Jak se vyvíjela jeho zásobovací situace, lze soudit podle poměrů v blízkém i vzdálenějším okolí. I v Přerově kombinovali řemeslnickou výrobu a kupectví s výrobou rolnickou, aby měšťané nebyli zcela závislí jen na selském trhu ve městě. Nejistota a možnost nenadálého přepadení při selské práci mimo město omezovaly vlastní zemědělskou výrobu. Od vesnic na přerovském panství sotva bylo možno očekávat pomoc se zásobováním. Za obecné nejistoty majetku a také života šířilo se přesvědčení, že nemůže již být hůře než bylo. Jen skutečný mír a odchod zbytků vojska mohl přinést částečné ulehčení od válečné zkázy.

Psychickým i hmotným starostem podléhali i měšťané.

S císařskou posádkou vznikaly nemalé starosti. Jak opatřit peníze, když živnosti stály nebo pracovaly v nepatrném rozsahu. Velitel městské posádky si počínal pánovitě a vydíral. Dluhy města rostly a vzbuzovaly obavy z budoucnosti, kdo je jednou zaplatí i s

úroky.

Za války se město krvavě zadlužilo. Hospodářsky v 1621 — 1624 stálo na okraji zkázy. Hlavní výdaje v hotovosti pohltila císařská posádka. Na vojenských vydáních, spojených s obranou Přerova vydalo město za 4 léta z obecních peněz celkem 77.415 zl. 14 kr. 2 1/2 den.

Hlavní výdaje za vojenskou pomoc Valdštejnovi 1621	5.176 zl.
jiné vojenské výdaje v témže roce	7.512
za r. 1622	18.357
za r. 1623	21.896
za r. 1624	25.193

výdaje stále stoupaly

hlavní položky v těchto výdajích tvoří:

r. 1622 hejtmanovi Klinikovi	10.084
Na osobní kompanii (setninu) Maxm. Lichtenštejna	9.960
na plukovníka Donína, který přitáhl do Přerova s 1.000 jezdců a kompaniemi mušketýrů za 4 dny pobytu ve městě se vyplatilo	1.539 ¹⁴

Žalostivé nářky na nemožnost splacení takových sum a dalších stále rostoucích vydání ukazovaly finanční zkázu.

Měšťané i jiní obyvatelé Přerova nestačili se bránit upomínkám a hrozbám svých věřitelů při vymáhání dlužných sum, i když byly obstarávky z rozhodnutí Ditrichštejnova na 10 měsíců zastaveny.¹⁵

Bídy a obecná mizérie našla výraz v listu přerovského

rychtáře Jakuba Tišínského. Prosil Žerotína o propuštění z úřadu pro nesnesitelné poměry dopisem ze 14. ledna 1625: „Kdež nemůže býti J.Mti nikoliv nepovědomé, v jakých velkých a již nesnesitelných souženích a ouzkostech toto město Přerov v těchto nešťastných válkách trvalo a ještě trvá, do něhož i já před šesti léty za jednoho spolusousedu se dostanouc, až dosavad, jsem v něm trval, přišel o všechno jmění a jmění své manželky musel utratit, a v takovou nouzi upadl, že sobě již rady dáti a co počítí nevím.“ Nevlastnil ani pole ani zahrady, neovládal *žádné* řemeslo, za této bídy se ve městě ani víno nebo pivo nešenkovalo. Nezbylo mu prý nic jiného, než opět jako za své mladosti přijat podřízenou službu u jiných lidí. Ve městě ležela posádka valonských žoldněřů, jež trýznila obyvatelstvo.¹⁶

* * *

Pozdní podzim r. 1624 přinesl částečnou úlevu od ubytování vojska. V dobách neklidu a války nebylo možno soustavně realizovat starší program rekatolizace Moravy, ačkoliv vedoucí účast nekatolických složek na proticísařských bojích byla zcela jasná. Jen místy se mohla projevit proti-reformační horlivost kardinálova, usilující především zbavit Moravu nekatolických duchovních.

V klidnějším podzimu r. 1624 přikročil netrpělivý kardinál k zásadnímu aktu. Dne 31. listopadu vydal jménem císařovým patent, kterým dal zcela nekompromisně nekatolickým (evangelickým a českobratrským) kazatelům (predikantům) mimořádně krátkou lhůtu' 14 dní, aby Moravu opustili, pokud by se nechtěli ve víře srovnati s císařem. Po seznámení s patentem měli ihned zastavit všechny náboženské úkony (kázání, vyučování náboženství), neměli již také brát užitky a farní důchody. V případě, že by byli přistiženi i po uplynutí této lhůty, měli býti pro příklad jiným potrestáni na hrdle. To se v žádném známém případě však nestalo.

Vyznání českobratrské nebylo právně náboženstvím uznaným, bylo nelegálním, pouze trpěným bez zákonitého podkladu. To nepochybně věděl i Žerotín. Nechránil

evangelické kněze na Přerově, kteří patrně v tomto městě tvořili většinu a kteří snad všichni nebo až na jednotlivce opustili jeho statky. Jeho veškerý zájem, jako přesvědčeného a věřícího českého bratra se soustředil na podporu a zachování českobratrských kněží. Jaký byl jeho osobní vztah k tomuto patentu? — Žerotín, jako jeden z několika nejbohatších moravských feudálů stojících pod přímou ochranou císařskou mohl si dovolit i oponovat Ditrichštejnovi jako císařskému správci Moravy. Císařským komisařům (Jan Jakub Magno a Jan Arnošt Platejs z Platenštejna), kteří na něm žádali, aby jednal podle císařské vůle, odpověděl, že sám nikdy jako rebel proti císaři nevystoupil, proto nic ze svých svobod také ztratit nemohl a dokonce upíral Ditrichštejnovi právo, aby v této náboženské otázce zasahoval. Odvolal se k císaři, ale pro nemoc cestu nekonal. Komisaři po poradě s kardinálem po 14 dnech znovu žádali, aby nekatolické kněze ze svých gruntů sám vypověděl anebo tento úkol přenechal samým komisařům. Žerotín odpověděl obratně, nikoliv však přesně podle znění patentu. Nehodí se prý, aby kněze, které pokládá za Kristovy služebníky, vyhnal, ani aby císařským komisařům něco předpisoval.¹⁷ Dosti drsným způsobem odmítl zástupce kardinálovy, jsa patrně pohněván jejich žádostmi. Ti ovšem jednali podle rozkazu. Žerotín popíral platnost patentu, který se nemohl vztahovat na jeho osobu, pro jeho osobní nepopiratelné zásluhy o habsburský trůn a osobní náboženskou svobodu zajištěnou císařským slovem. Ditrichštejn nemohl potlačit svou vlastní zvědavost jak skončila protireformace na statcích Žerotínových a již koncem ledna 1625 naléhal na komisaře, aby mu urychleně podali zprávu, jak pořídili. Jejich zpráva byla zcela hubená. Jen na hradě Přerově našli starého sedmdesátiletého, nemocného a poloslepého kněze, který již po dvě léta nekonal žádných náboženských služeb a který prosil, aby mohl v Přerově dokončit život s dobrotivým svolením císaře jako křesťanského pána. Oznamil, že všichni kazatelé jsou vypovězeni.¹⁸

Ditrichštejn hájil své jednání tím, že nemá moci, aby mohl někoho osvobodit od platnosti císařských rozkazů a patentů. Ačkoliv hrozil trestem těm, kteří neodejdou do emigrace, trestem smrti. Žádný kazatel, pokud z pramenů víme, nebyl popraven. Byli odstraněni, soudobým termínem „vybiti“, event. dočasně uvězněni.

Kazatelé „predikanti“, hlasatelé snášenlivějšího a pokrokovějšího politicko-náboženského světového názoru byli úředně za pomoci státní moci umlčeni. Nová válečná tažení odsunula dočasně další energický a společenský převratný postup protireformace.

PŘEROV ZA VÁLKY DÁNSKÉ V L. 1626- 1627

Nové perspektivy nadějných protihabsburských bojů se nečekaně projevily na východní Moravě v létě r. 1626 za západoevropské koalice s obnovenou protihabsburskou koalicí a opět s dvojí již tradiční frontou na Moravě. Dánské vojsko za velení generála Arnošta hraběte Mansfelda a vévody Výmarského útočilo ze severu ve stopách Jana Jiřího knížete Krnovského. Z jihovýchodní Moravy měla opět zaútočit vojska sedmihradského knížete Bethlena. Východní Morava opět měla převzít funkci územního strategického mostu mezi oběma armádami. Tak to bylo dojednáno ve válečném plánu. Historická skutečnost se vyvíjela jinak, než plán předpokládal. Tažení Mansfeldovo způsobilo na východní Moravě velký rozruch u nekatolíků, obecně na venkově, u měst a šlechty. Venkovský lid podle získaných minulých zkušeností jednak prchal s dobytkem a nejnnutnějšími věcmi do úkrytů, když vojsko Mansfeldovo táhlo od Lipníka n. B. k Přerovu, anebo přátelsky vítal osvoboditele od habsburského utiskování. I na východní Moravu pronikly zprávy o širokém protifeudálním hnutí hornorakouských rolníků od června 1626 do jara 1627. I tyto zprávy měly vliv na zvýšenou aktivitu domácího valašského odboje.

Časově již dosti pozdě v červenci 1626 pronikly dánské síly, kterým velel generál hr. Mansfeld starou vojenskou cestou z horní Odry a do dolního Pobečví přes Bohumín, Těšín a Přerov, aby se rychle spojily s vojskem Bethlenovým, domněle již očekávajícím Dány na jihovýchodní Moravě, zatímco Bethlen se ve skutečnosti zdržoval v dalekém Sedmíhradsku. Proto Mansfeldův sbor spěchal za Bethlenem až do Uher (na Slovensko). I když Dánové pro stanovený operační cíl se mohli zdržet jen krátký čas, byli obecně vítáni se sympatiemi nekatolíků, přinášeli poselství jménem dánského krále, který sliboval ochranu evangelického náboženství a osvobození zbožných utištěných křesťanských srdcí. I Dánové hrozili, jak bývalo obecně zvykem, zničením měšťanů ohněm i mečem, že ani dítě v mateřském těle nebude ušetřeno, jestli se dobrovolně nepoddají.¹⁹

S Dány se vrátili na východní Moravu emigranti, kteří v dánském vojsku utvořili zvláštní oddíl o 500 mužích. S nimi přišli i jejich předáci Ladislav Velen z Žerotína, zvaný pan Břeclavský, Jan Adam z Víčková (pan Čejkovský) a Václav Bítovský z Bítova na Bystřici pod Host., aby domluvili domácí koalici s Valachy a uherskými Slováky. Nepochybně také Žerotínové z Val. Meziříčí, vlastníci panství Jetřich a jeho dva synovci Baltazar a Bernart. I některá města se spojila s povstalci, Hranice, Meziříčí. Opatrný Lipník n. B. zůstal věrný císaři a svému pánu kardinálovi. Dánům se dostávalo všemožné pomoci při osvobození od protireformačního přehánění a císařských kontribucí.

Ditrichštejn k zamezení průchodu Mansfeldových vojsk marně organizoval 7. srpna pěší i jízdní veřejnou hotovost patentem, který byl později doplněn podrobnější instrukcí.²⁰ Starší forma zemské hotovosti (zpravidla polovy zbrojení poddaní s málo vyspělou kázní, vedeni hospodářskými úředníky z jednotlivých panství) nemohla ve věku řemeslných a zkušených žoldnéřů zajistit obranu. Domácí povstalci pod záštitou Dánů obnovovali směle a bez rozpaků předbělohorský pořádek. Šlechtici i katoličtí knězi ve spěchu opouštěli východní Moravu. Valaši znovu obnovili svou bojovou činnost. Představitelé emigrace postupně převzali vládní řízení vojenských operací.

Spojení východomoravského, nekatolického lidu i s protihabsburskou emigrací byla již obvyklá historická skutečnost a naděje jevila se zdánlivě slibná. Na předvídané operace císařští odpověděli manévrem Valdštejnovým, který usilovnými pochody z Německa začal stíhat Mansfelda do Uher až k Ostřihomí a vytvořil tak napjatou a rušnou i dramatickou a téměř tragickým závěrem končící epizodu třicetileté války.²¹ I vojska Valdštejnova spěchala, aby zabránila spojení obou protihabsburských sborů, o němž Valdštejn nevěděl, že je neuskutečnitelné. Nebyl zpraven o nesnázích a vleklém jednání Bethlena s tureckou portou. V přítomnosti jeho vojska docházelo k opačnému převratu. Vyhánění nekatolických knězi a dosazování vyhnaných katolíků tam, kam v krátké době vstoupila vojska Valdštejnova. Valdštejn včas oznamoval, že 2. září chce být v Přerově, druhý den na to chce ubytovat vojsko v Kroměříži (tedy na biskupském panství, snad plánovitě, aby nepoškodil Přerov) a pak že potáhne k pevnosti uherskohradištské. *Žádal* města a také Přerov, aby opatřila jeho vojska nutným proviantem, hlavně chlebem a pivem. Podrobnější instrukce vyložila organizaci zásobování, aby bylo vše připraveno, protože „pan generál netrpělivý jest”.²⁴

Zaručit stravování v oblasti na trase, kudy táhl Mansfeld a po zkažení kraje v minulých taženích a válkách bylo stále neřešitelným problémem. Města se odvolávala a omlouvala chudobou a zkažením ve válečných časech nemohla plnit stanovené požadavky.

Politika Přerova za těchto událostí se opět a důsledně držela politické linie Žerotínovy, a tím i politiky císaře stále věrné, i když se město cítilo vážně znepokojeno novými událostmi. Přerov měl valdštejnskému vojsku připravit (patrně jako službu, za

přeložení do Kroměříže) na rozkaz proviantní služby do 2. září 1626 30 — 40 tisíc bochníků chleba a několik set sudů piva. Ani materiálně ani technicky nebylo městu možné, aby tento obrovský úkol mohlo splnit. Starý problém zásobování vojsk ve vydrancovaných oblastech byl stále bolestně aktuální a neřešitelný. Jak vyřešili tuto otázku na počátku září Přerovští, ze známých pramenů nevíme. Víme jen, že se cítili vážně ohroženi, jak psali Žerotínovi, který jejich list poslal kardinálovi.

Byl obecný strach z postupu nepřátel a město žilo v nebezpečí z přepadení nebo obléhání. V posledním případě radil Žerotín, aby se měšťané uchýlili k obraně Horního města se zámek (s hradem) a tam se bránili bez ohledu na možné škody, které by jim za bojů mohly povstat tím, že vyklidí Dolní město. Tento způsob bude prý vždy užitečnější a škoda menší, než možná pokuta a císařský trest, který by je postihl pro porušení povinné věrnosti. Měšťané se opět podle rad svého pána (jistě spolehlivě zpraveného o současných událostech a plánech generálů i císaře) zařídili. Město se Dánům ani povstalcům nepoddalo a také nepřátelé se ani o dobytí města nepokusili.²³ Výhružných listů, kterých sotva byli ušetřeni, nedbali. Do města byla vložena nějaká posádka, která městu přinášela nejistou bezpečnost a nové nepřiměřené výdaje a další narůstání dluhů. Kořistnictví této vojenské posádky je třeba také připočísti neslýchané přepadení Horního města a zámku snad před koncem r. 1626 nebo i později, tedy míst, kde byly uloženy nejcennější věci z majetku měšťanů i sousedních měst a snad i vesnic. Vojáci se násilím zmocnili radnice a hradu a „z poručení nejvyšších“ (tj. nejvyšších důstojníků v posádce), pobrány cennosti, rozneseny po domech vojákům, také prodány židovským obchodníkům v Kroměříži. Za ne-ukázněné vojáky uhradila pak škody přerovská obec.²⁴ Lze jen litovat, že korespondence Žerotínova z těchto let se nedochovala. František Levý tuto událost neprávem připisuje uherskému kořistnictví, ačkoliv víme, že městská rada v Přerově žila s vyděračským a násilnickým vojskem a jeho velitelem v trvalých neshodách. Vojáci při nezaplacení žoldu drancovali na svou pěst a s vědomím svých velitelů.

Charakter předbělohorské Moravy znovu a mocně ožíval ve východní části země, kdykoliv se objevila proticísařská vojska v této neklidné oblasti. Ditrichštejn si nevěděl rady v těžkých finančních starostech a ve vážných nesnázích na nevojenské a lupičské počínání zle placených žoldnéřů. Obecně lze říci, že smýšlení, aktivita, chování a činnost východomoravského obyvatelstva z hlediska právního feudálního řádu byly hodnoceny jako otevřené povstání „rebelie“ proti císaři i jako nepopiratelná velezrada.

Tažení na podzim r. 1626 skončilo bez jakéhokoliv úspěchu a vítězství. Bethlena zdrželo vleklé jednání s tureckou portou, odklad jeho tažení z východního Slovenska narušil původní dohodnutý plán operací a způsobil kritickou situaci. Tažení generála Mansfelda se ukázalo jako operace málo uvážená a příliš dobrodružná, generál počítal s podmínkami a činiteli, které reálně neexistovaly.²⁵ Byla to pochybená operace. Mansfeld nemoha se dočkat ukončení jednání Bethlenova s Turky, zastavil operace a své vojsko opustil.

Po ukončení válečných tažení usiloval Ditrichštejn o uklidnění východní strategicky velmi významné Moravy. Valašským povstalcům se •dostalo obecného odpuštění a milosti.

Celková bilance dánské války, trvající na 15 měsíců, přinesla porážku osvobozeneckému, protihabsburskému hnutí východomoravského tábora. Povstalci byli pokořeni zbraněmi a morálně pak vynucenými sliby. Oblast opět ovládli a kontrolovali většinou císařští.

Přerov vyšel z tohoto velmi kritického období bez velkých válečných škod, ale s obrovským břemenem dluhů a starostmi o jejich umořování. Kardinálovi se uvolnily konečně ruce k další energické přerušené protireformační činnosti, v níž měl být

dokončen proces rekatolizace země po všech stránkách. I Žerotínova nekatolická opora na Přerově měla být vyřazena ze svého vlivu.

PŘEROV ZA PRUDKÉ PROTIREFORMACE, ODCHOD KARLA ŽEROTÍNA DO VYHNANSTVÍ 1629 A PRONÁJEM PŘEROVA

Jako po ukončení válek r. 1624 i koncem r. 1628 mohla být uskutečněna druhá etapa sjednocení náboženství různých vyznání s oficiálním, jediným dovoleným náboženstvím římskokatolickým. Císařský patent z 9. března 1628 nikoho nenechával již v pochybnostech, že tato velká otázka bude s konečnou platností vyřešena. Příkrý obsah patentu znepokojil stavy, netýkal se poddaných, jen nekatolické šlechty a královských měst. Nařizoval jim, aby se do 6 měsíců srovnali v katolické víře s císařem, v případě nesouhlasu mají do 6 měsíců prodat své statky katolickým osobám a z Moravy se vystěhovat. Důvod dalekosáhlé akce byl vysvětlován politicky. „Rozdílnost a rozdvojení v náboženství v žádném království a zemi stálého pokoje a právu poslušnost k vrchnosti i upřímnou důvěrnost mezi samými obyvateli a poddanými způsobiti a zachovati nemůže.“ Císař uložil Ditrichštejnovi, „aby on netoliko všechny svozující predikanty, od nichž to vše zlé pochází a kteří největší původové té ohavné vysoce škodlivé rebelie byli, ze země vyhnal“, aby svým slovem nemohli by narušovat připravovaný proces rekatolizace Moravy.²⁶ Patent nařizoval všem světským a církevním úřadům, aby netrpěly mimo „svatů apoštolskou samospasitelnou římskou katolickou víru žádné jiné scestné náboženství“.

Na uprázdněné fary byli presentováni noví katoličtí duchovní a oficiálně hlásáno, že města na Moravě, která již domněle přestoupila a vyznávala katolickou víru, čteme i kritická slova, že mnozí vyšší světští stavové, páni a také rytíři nepřestoupili a katolické faráře ke kostelům a farám nepresentovali, vypovězené predikanty tajně přechovávali, jejich poddaní také katolickou víru nepřijali. Proces násilné rekatolizace země byl obtížný a složitý.

Rozhodnutí císařské jasně a nekompromisně upozorňovalo, že žádní příslušníci vyšších stavů v nekatolickém náboženství trpěni nebudou.

Poddaných se tento patent vůbec netýkal. Představovali pro každou vrchnost vzácnou pracovní sílu a plnění jejich feudálních povinností bez rozdílů náboženských bylo pro každé panství mimořádně potřebné. Dohled nad jejich pokatoličením byl zpravidla svěřován farářům nebo jiným katolickým duchovním. Pro jejich nedostatek byli dočasně povoláni katoličtí duchovní z Polska.

Žerotín při svých známostech měl možnost se seznámit s obsahem vypovídacího patentu dříve než byl na Moravě uveřejněn. Z něho ve svém bystrozraku vyrozuměl: „co se na nás valí“.²⁷ Uvědomil si, že se realizuje, „co nám dávno hrozeno“ a poručil celou věc, jak bývalo u něho zvykem „Pánu Bohu“ a rozhodl se prodat své statky, jak již o této věci s nejvyšším purkrabím katolíkem Adamem z Valdštejna jednal,²⁸ a také najít takovou formu pronájmu Přerova (nemohl být prodán nebo postoupen nekatolíkově), aby mohlo toto nevelké panství zůstat v rodě žerotínském jako fideikomis.

Rozhodnutí, v které zemi hledat asyl, nebylo snadné při měnících se válečných poměrech a ve válkou zmítané střední Evropě. Do Uher neměl chuti, ve Slezsku se obával protikalvínské nálady, a poměry v Polsku nebyly pro emigraci zcela urovnané.²⁹ Základní úkol po rozhodnutí odejít do vyhnanství se především soustředil na prodej panství za výhodné sumy peněz. Měl mít zajištěn pohodlný život v emigraci z výnosu kapitálu. Aby si nějakou formou vymohl na císaři písemné potvrzení zvláštního stavu a práv jako nekatolíka na Moravě, 5 osobní náboženskou svobodou, a vyžádat si dovolení odejít, upravit otázku dědictví jak Přerova, tak rodinných velkých statků a další řadu

věcí. Za pobytu císařova v Praze vyžádal si Žerotín audienci v květnu r. 1628, aby si vymohl dovolení k odchodu do ciziny O ničem jiném prý mluveno nebylo. Panovník ho ujistil, aby se obrátil, kam bude chtít, že jeho věrností vždy je ujištěn a na otázku, kde se hodlá usadit, jmenoval Žerotín Uhry nebo Slezsko.

Konec lhůty císařského patentu o přestoupení ke katolické církvi nebo k vystěhování se blížil. Před svým odjezdem Žerotín nechtěl pominout císaře, jemu se ceremoniálně ohlásit a jeho ochraně se doporučit, aby nejednal proti císařské vůli. Císař mu opět ponechal svobodu rozhodnutí a volby místa exilu. Naprosto nemyslel na povolení svobody náboženské a nekatolických služeb božích. Pro své svědomí prý to císař učinit nemůže, trval tedy zásadně na platnosti vypovídacího patentu. Byla to skutečně jen zdvořilostní návštěva,³⁰ která svědčila, že Žerotín neztratil císařskou milost, ale panovník pro něj v podstatné věci nic neučinil.

Již před tím se situace přiosťřila, osoba Žerotínova se stala od katolíků nenáviděnou nekatolickou výjimkou. Byl veřejně napadán a haněn bez možnosti obrany nebo ochrany. Ostrý kurs protireformační politiky císařského dvora i úřadů dovoloval nebo prostě trpěl výbojným kněžím, aby bez obav útočili na Žerotína s nezvyklou hrubostí a veřejně jeho osobu haněli. Neznali vynikající jeho minulost, jeho funkce a význam a odvažovali se jej veřejně z kazatelny i v hanopisech urážet, což jeho situaci podstatně ztěžovalo. Z těchto důvodů asi také spěchal do Vídně a k císaři, ale tam ničeho podstatného nepořídil. Ani u nejvyššího kancléře v Praze Adama z Valdštejna neuspěl. Marně se dožadoval zakročení u litomyšlského panství proti faráři, který v kostele za velké účasti lidu zlehčoval a urážel jeho osobu, tupil jeho jméno, stav i rod. Žerotín i pro nejvyšší úředníky byl přece jen nekatolíkem a proti nekatolíkům byl veden soustavný a krutý boj. Dokonce i na jeho vlastním brandýském panství užil katolický farář nezvykle hanlivých slov.³¹

Protižerotínské akce v době protireformační horečky byly patrně inspirovány z vyšších církevních míst ve východních Čechách. V lednu r. 1629 byl Žerotín upozorněn na tištěný dnes nezvěstný pamflet, který ho nesmyslně a nepravdivě obviňoval ze spiknutí, jímž byl Rudolf II. přiveden k neštěstí a české země přivedeny ke zkáze. Žerotín v dopise ujišťuje, že je příliš dobře známo, kdo je původcem těchto běd, a že sám vždy „radil a měřoval ku pokoji a k prostředkům pokojným, kterých jsme dosti měli čili na těch, kteří sobě oblíbili meč a válku a pomocí brannou vše hodlali vyřešit“. „Spolčení Moravanů a Čechů, proti němuž jsem já, aby tím způsobem, k němuž potom přišlo, konati a předsevzati se mělo, vždycky radil dobrého zplodit a urodit.“³² Žerotín zlostným a nenávisným obsahem nepravdivý pamflet odmítl důstojným způsobem. Proti Žerotínovi se vytvářelo nové prostředí, v němž se jevil rekatolizačnímu úsilí jako tuhý nepřítel sice opuštěný, ale stále ještě mocný.

Zůstávalo dlouho nevysvětlitelné, proč Žerotín se dále zdržoval v císařských zemích. Hájil se tím, že je zdržován proti své vůli, vše se prý činí, aby ze země odjet nemohl, že se chystá znovu k císaři. Víme, že ho zdržoval důležitý proces o bohaté židlochovické panství i jisté obavy o majetek Jednoty uložený na hradě v Přerově, ale byly patrně i důvody jiné, zahraničně politické, snad obavy, aby nepřišel do přímého styku s nepřáteli Habsburků v cizině. „Strojím se těchto dnů do Vídně odpuštění od J.Mti císaře vzíti, ale nevím mnoho-li mi to prospěje. Pánu bohu jsem poručil..., věk s léty již došel, musí vše na vůli boží a běhu přirození místo dáti.“³³

Domníváme se, že skutečný důvod proč Žerotín neopustil české země dlužno vysvětlit jeho obavou, že mu císař nedovolí opustit Moravu, což mu způsobilo dosti starostí i jiným jemu blízkým. Žerotínova audience u císaře mezi koncem července a počátkem srpna r. 1629, ačkoliv měla zdánlivě opět jen zdvořilostní ráz, definitivně rozhodla o jeho odjezdu do emigrace do slezské Vratislavi.³⁴

Císařská kancelář vydala o výsledku jednání ve Vídni zvláštní rezoluci z 12. srpna 1629. V ní se konstatuje, že by císaři bylo milé, kdyby Žerotín při svém stáří, otřeseném zdraví (bylo mu tehdy 65 roků) přijal pravdy katolického náboženství a sjednotil se s císařem ve víře a mohl zůstat ve vlasti. Zaujal jiné stanovisko a také císař chce pevně setrvat na svých patentech.

Uznával však Žerotínovu trvalou věrnost k habsburskému rodu, prodloužil mu emigrační termín do příštího soudu. Svolil, aby se mohl usadit ve Vratislavi nebo se odstěhovat do Polska nebo do Uher. Nikoliv však do zemí podezřelých nebo císaři přímo nepřátelských. Statek Brandýs mu dovolil držet ještě tři roky a právem, aby jej mohl doporučit před svou smrtí své manželce anebo dceři. Ty pak obě byly nekatolicky, aby podle znění patentu statek ihned prodaly. Také císař povolil, aby se mohl dát pochovat v Brandýse n. Orli. do rodinné hrobky Žerotínů, ale bez všech náboženských ceremonií a zaručil mu svobodný příchod do Čech i na Moravu s podmínkou, aby svůj příchod ohlásil úřadům (v Čechách místodržícím, na Moravě zemskému hejtmanu). Jeho oba domy v Brně : v Olomouci byl mu ponechány, ale pod správou katolických správců.³⁵

Byla to necísařská odměna za „trvalou věrnost“ Žerotínovu v kritických dobách Ferdinanda II.

* * *

Církevní politika dotýkala se všech závažných politických činitelů, kteří by mohli pomoci rekatolizaci země. Kardinál záměrně a neústupně pečoval o to, aby nová dorůstající generace se shodovala v této domněle ryze náboženské, ve skutečnosti však zcela politické otázce s náboženstvím a s politickým názorem císařovým. Šlo o velevýznamnou ideologickou stránku převýchovy. I v ní se skrýval naprostý souhlas s císařskou a papežskou politikou. Výchova a studium jediného vnuka Žerotínova Karla Bruntálského z Vrba měla býti ohrožena.

V duchu nové politickónáboženské linie měl být i lid vyučován v náboženství římskokatolickém. I s tím měl Žerotín nemalé starosti, když poddaní ze sousedních statků před tímto mocným zásahem do staleté tradice se utíkali i na žerotínské statky.

* * *

Přibývaly i starosti v Přerově, když po odchodu evangelických kazatelů, působili ve městě pod ochranou Žerotínovou jen českobratrští kněží. Tvrdé znění patentu se nedalo déle obcházet a kněze dále ukrývat. Postupně odcházeli s pomocí Žerotínovou a také s jeho peněžními obětmi, zpravidla do blízkých slovenských měst: Puchová, Lednice, Trenčína, Sobotiště, Skalice a jiných míst. Žerotín neměl právo chovat u sebe českobratrského kněze.

Vznikly vážné starosti s provedením patentu na Přerově, již r. 1624 zbaveném evangelických kazatelů, jimž Žerotín nevěnoval takovou pozornost jako bratrským. Z města se hlásili k odchodu do emigrace zámožní bratrští měšťané. Městská rada měla zájem, aby zůstali ve městě Václav Ambrož a Vilém Paděra pro své bohatství, jež mohlo posloužit ve finančních nesnázích zbědovanému městu. Město odmítalo dát jim výhostné listy. Znovu rozhorlený Žerotín musel tuto věc Přerovským ostře připomenout. Jednotný politickónáboženský světový názor orientovaný podle učení a politiky církve vstupoval do vědomí lidí ochotných přestoupit, lhostejných k náboženským změnám i nepronikal k přesvědčeným nekatolíkům, anebo se tento názor setkával se skrytým nebo tajeným odporem.

Přerovským měšťanům, pamatujícím předbělohorskou náboženskou svobodu vznikala obtížná myšlenková i citová situace, když katolická strana sahala na bratrské sbory, hřbitovy, na ohrožený bratrský majetek. Ukazovaly se perspektivně jen dvě základní

možnosti: odejít do nejisté emigrace, vystavit se po léta strádání a žít jen v naději na obrat v politických a válečných věcech anebo přestoupit do katolického tábora, sblížit s názory „papeženců“, s jejich obřady a ne vždy snadnými povinnostmi nového katolíka, to mohlo již znamenat souhlas s novou myšlenkovou orientací, a tím i možnost zachránit rodinný majetek i vyšší funkci ve správě města. Protireformace nemohla zdolat svými silami zoufalý nedostatek kněží a kněžského dorostu, mnozí správcové far neměli zaručeny stále dostačující příjmy pro svou obživu.

* * *

Žerotínův vztah k poddaným byl dán ideologií feudalismu. Platný feudální řád pokládal Žerotín-velkostatkář za neměnný, věčný a nepřál jeho změny a také dávné vztahy poddaných k vrchnosti nechtěl měnit. Nebyl však přesvědčen, že vrchnost má právo vynutit si poslušnost poddaných i při jejich povstání (rebelii), mocí. Toto právo náleželo pouze panovníku a v jeho zastoupení na Moravě zemskému hejtmanu. Žerotín, jemuž výnos jeho statků při nákladném životě často nedostačoval, neměl o konkrétní otázky zemědělství zájmu, nestaral se o ekonomické problémy.³⁶ Jistou omluvou mohl být nedostatek jeho zdraví a nadměrný zájem o vývoj politických věcí a náboženství. Ve správě statků projevoval nedostatek energie neslučitelné s pověstí dobrého hospodáře. Velmi důsledně setrval v hospodářství na tradicích a zvycích i opatřeních svých předků. Je to jeho konzervativnost, projevující se výrazně i v politice: ponechat věc při starém a nic zbytečně neměnit. Proto i jeho úředníci se museli spokojit, s platem, který dostávali za časů jeho otce⁷ ačkoliv hodnota peněz klesla.

Po Bílé hoře vztah mezi poddanými a vrchností se začal přiostrňovat, počet stížností v kanceláři Žerotínově rostl. Následky dlouhotrvajících válek po r. 1620, žoldnéřské drancování, zvyšování obilných i peněžních kontribucí, průtahy a zvláště zkázu přinášející ubytování vojska ničily hospodářskou základnu poddaných. Ne vždy se podařilo Žerotínovi využít svého vlivu ke zlepšení nebo zachránění hospodářské situace svých statků i Přerova. Ovšem nečinil to z křesťanské lásky ke svým poddaným; tímto způsobem si zajišťoval i svůj majetek a hlavně příjmy z něho plynoucí. Neužíval hrubých forem vykořisťování svých poddaných a na jeho panstvích nedocházelo ke vzpourám nebo ke vzbouřením, ani k hromadným útekům. Žerotín při své povaze se snažil vždy takovým zjevům předejít, aby nevznikly spory. Na své poddané se díval ze stanoviska feudálního velkostatkáře. Byl přesvědčen, že lid je předurčen, aby pracoval pro šlechtu a porušování poddanské poslušnosti a neplnění robot pokládal za trestné porušení přirozených svazků mezi pánem a poddaným. Byl přesvědčen, že bez poddaných ani současní ani budoucí statkáři by nemohli existovat. Opačné počínání by podle jeho názoru odporovalo zákonům světským i přikázáním božím. Hlásal heslo: „...aby bohatší chudého snášel a kdo více má, aby více dával, poněvadž je to věc spravedlivá a na mejch statcích již dávno zavedená“.³⁸ Mimořádné zmínky zasluhuje fakt, že Žerotín vojenské kontribuce, které se na stavy nevztahovaly, ve skutečnosti platil za své poddané sám „jako by toliko můj měsíc trpěti měl“.³⁹ Tím se Žerotín příznivě odlišoval od jiných pánů, nesvaloval kontribuce vypsané na jeho statky, aby je platili jeho poddaní. Neschvaloval také nářky svých poddaných, protože mu se jevíly často jako nedoložené a hlavně proto, že veškerou odpovědnost za svůj bídný stav přenášeli ::a svého pána a tvrdil, že by si poddaní zasloužili tvrdší ruku, odmítal jejich „stížnosti na velké roboty, ale vinil hospodáře, kteří se oddali zahálce a užralství v krčmách a rozpustilostem.

* * *

Boj přerovských židů za snížení jejich finančních povinností při splácení městských dluhů vzbudil nejen rozmrzelost, ale i hněv Žerotínův. Je třeba, abychom si uvědomili,

že kruté středověké zákony vylučovaly židovské obyvatelstvo ze života společnosti. Po celá staletí vyvolávala vládnoucí feudální třída protižidovské názory a za určitých podmínek se uplatňoval ve městech režim ghetta jako přísně uzavřené městské čtvrti. Pěstovaná náboženská nenávist a společenské pohrdání židovským obyvatelstvem bývaly běžným zjevem. Zjevy zbohatnutí lid ztotožňoval, a ne vždy právem, s lichvou a podvodnými obchody. Nedůvěra k židovskému obyvatelstvu se ještě dlouho udržovala vlivem náboženských přežitků a zvláště nebezpečnou židovskou konkurencí v peněžnictví a v obchodě.

Postavení židovského obyvatelstva v Přerově bylo však příznivější, nepoznalo režim ghetta a používalo práv stejných jako obyvatelstvo křesťanských vyznání. Ve městě se však objevily protižidovské nálady, jakmile i židé měli být účastni na větších peněžních obětech, aby byly spláceny dluhy, učiněné v nedávných válečných časech. Židovské obyvatelstvo se však snažilo, aby žádných pomoci k úhradě městských dluhů přinášet nemusilo a v této věci poslala židovská obec i příslušnou žádost městské radě, ta ji předložila Žerotínovi k rozhodnutí, což vlastník města učinil dopisem v ostré stylizaci.

Žerotín choval jisté a nepopiratelné antipatie vůči katolíkům a zvláště k jejich kněžím a k přerovským židům. Židé podráždili Žerotína nebyvalou měrou. Purkmistr a městská rada museli zástupcům židovské obce oznámit nemilé krajně odmítavé stanovisko svého pána. Židé s jinými svými spolusousedy pokojně užívají městských práv jako jiní měšťané a stejně i nad nimi byla držena dříve i nyní ochranná ruka. Proto by bylo neslušné osvobodit je od břemen, „které všichni společně sobě nésti pomáhají“, úroky splácejí a dluhy umořují. Proto žádal Žerotín celkem spravedlivě, aby se podvolili a slíbili, že chtějí dluhy, které i pro jejich ochranu byly učiněny, pomoci splácet.

Finanční manévr se židovské obci v Přerově nezdařil. Nebylo snadné, aby se vymkli z těžkých finančních povinností. Žerotín vystoupil jako ochránce kolektivních zájmů svých měšťanů a židovské prosby a naléhání rázně odmítl jasnými a logickými důvody. Když židovští obyvatelé Přerova odmítají soužití s měšťany, vyzývá je, aby své domy a grunty rozprodali křesťanům, vystěhovali se z města a usadili se jinde v určeném termínu 18 nedělí. Žerotín nechtěl mít na svých gruntech poddané, kteří by se s jinými nesrovnávali, ale takové, kteří by žili vespolek a ve vzájemné pomoci.⁴⁰

Je zajímavé, že si také necenil židovské obce v Přerově pro její hospodářský a finanční význam a byl ochotný prostě se židovského obyvatelstva zřeknout jistě se škodou pro své příjmy. Na hromadný odchod sotva bylo pomyšlení do zničeného kraje, který se těžce prodíral k obnovovanému hospodářskému životu. Židé také platili za „koření“.⁴¹ Se židovskými přísahami mělo město také jisté nesnáze, vymykají se běžným, ustáleným a přesně stanoveným formulářům; židovští přísahající skládali přísahy ve své individuální formulaci.⁴²

* * *

Ani v dobách míru, tím méně v dobách válečných nebylo úhrady na nejprostší sociální potřeby nejbídnějších lidí. Zbýval jediný prostředek, aby se lidé válkou příšlí o svůj majetek živili žebrotou. I městská rada Přerova vydala takový „fedrovní“ list na žebrotu svému sousedu Martinu Mathovi a jeho manželce. Potvrzovala, že se chvalitebně živili prací rukou svých, než nenadálým neštěstím od lidu vojenského příšli o svůj stateček, o všechno byli i připraveni „jsouce v té bídě a těžší nemoci“ se sami živit nemohou a ve velké nouzi žijí a na žebrotu jsou přivedeni a za svatou almužnu prosí, jí se mezi dobrými lidmi živiti musí. Za války městský chudobinec nebo městský špitál již sotva mohl sloužit a město jiných prostředků k výživě nemělo.⁴³ Nelze ani přibližně odhadnouti, kolik obyvatel Přerova bylo za válek v l. 1620—1627 připraveno na žebřáčkou hůl bez vlastní viny a v kraji vypleněném, kde potrava byla těžko zaplacenou zvláštností. I žoldněřská vojska provázely od počátku války na východní Moravě

zástupy tuláků, různých příživníků, „záškodníků“ a také lehkých žen a kořisticích výrostků.

Nejistota života ve městě v citlivé a strategicky významné poloze Přerova jistě způsobila pokles počtu obyvatelstva. Číselné údaje jsou neúplné i nespolehlivé a dochovalo se jich pramálo. Úbytek obyvatelstva v Přerově jeví se jako katastrofální. Na konci března r. 1631 čítá jen 45 osob, ve skutečnosti ovšem rodin, platících kontribuci ve městě i na předměstí a to kromě židů :- osob nově usedlých na pustých gruntech, mimo utečence (odběhlíky) o neznámém počtu a také lhotníků, kterým byla dána lhůta od placení kontribuce patrně pro válečné škody.⁴⁴ V těžkých poválečných poměrech lze sotva na jednu usedlost čítat průměrně 6 osob a na městský dům počet daleko větší. V těžkém období poválečném možno počet obyvatelstva Přerova k r. 1630 odhadnout na několik málo set lidí.

PŘEROV ZA ZESÍLENÉ PROTIREFORMACE. ŽEROTÍN VE VYHNANSTVÍ A JEHO POSLEDNÍ LÉTA V PŘEROVĚ, JEHO VÝZNAM

Žerotín na cestě do vřatislavského vyhnanství odcestoval 23. října 1629 z Přerova se svou manželkou a provázen velkým počtem služebnictva s majetkem naloženým na mnohých vozech. Jsa nemocen dal se nést. Velký transport dorazil do Vratislavi 30. října. Žerotín byl přijat s náležitými poctami. Zástupci města se ctí uvítali velkého hosta a boháče, který se usadil v pohodlném a prostranném domě s mnohými komnatami a s dlouhou řadou různých pomocných místností pro různé obytné i hospodářské účely. Velký emigrant si kriticky povšiml nízké životní úrovně prostého venkovského lidu, který se prý živí většinou chlebem z otrub a žaludu a žije v bídě a nouzi.⁴⁵

Různé otevřené i tajné spoje s vlastní nemohla emigrace zcela přetrhnout, zejména s Přerovem i starostmi s jeho dalším vývojem za radikálnější rekatolizace po odchodu Žerotínově. Četné osobní i písemné styky s emigranty, kazateli i přáteli roztroušenými po různých zemích a městech střední Evropy i styky s příbuznými, kteří se smířili s protireformací a zaujali i vysoká úřední místa ve vlasti. Za občasných cest do vlasti upevňovaly se i starší známosti. Velkou příležitostí k takovým stykům dávaly i příležitosti na brněnském a olomouckém soudě, když Žerotín nemohl ukončit starý spor o panství židlochovické. Obratný právník, emigrant Volf Kelečín z Aradu, usazený v pohraniční Skalici, vyřizoval běžné i závažné věci právní povahy za odměnu 200 zl. ročně. Tím zbavoval Žerotína mnohých starostí. Tento nekatolík sloužil také kardinálovi Ditrichštejnovi. Ve Vratislavi měl Žerotín, jako kdysi velmi významný politik, daleko větších možností přímých i písemných styků s českomoravskou emigrací i s Komenským, s rodinou Ladislava Vlena z Žerotína a jinými rodinami, které si vyprošovaly finanční pomoc a přímluvy u nejbohatšího emigranta. Pomoc zpravidla málokdy oslyšenou, a jen řídce odůvodněně podloženu.

Ani Slezská Vratislav nemohla zaručit klidný a bezpečný pobyt v době stále se prodlužující války. V neklidných letech byl Žerotín nucen uvažovat, za kterou zemi by měl zaměnit Slezsko. Cesta do Polska byla spojena s mnohými nesnáze, uvažoval také o Uhrách (Slovensku). Žádal příbuzné a známé o zprávy, jestli by se tam mohl usadit, aby to nebylo v rozporu s císařskou rezolucí z 12. srpna 1629.

Finanční vybavení Žerotínovo v emigraci bylo znamenité a nesrovnatelné s finančními možnostmi jiných emigrantů. Žerotín pro rozsáhlost a bohatství svého majetku náležel k největším feudálům na Moravě. Neznáme počet jeho poddaných z neklidného válečného období. V r. 1619 měl na svých panstvích celkem 1.765 poddaných (nejvíce na Náměšti s 909 poddanými, na přerovském nevelkém panství 368 poddaných, značný to počet).⁴³ Po olomouckém biskupství se 6.557 poddanými a menším počtem Karla

knížete z Lichtenštejn byl Žerotín se svým počtem poddaných na třetím místě na Moravě. Pozemkové bohatství, počet poddaných na vesnicích i měšťanů i vybavení statků, hradů a hlavně zámků se nutně projevovalo i v politickém vlivu i ve společenském a veřejném životě.

V období, kdy pro víru musel Žerotín svá bohatá panství prodat, bylo krajně nepříznivé pro množství statků nabízených k prodeji těmi, kteří se rozhodli odejít ze země. Rodový statek Brandýs n. Ohrl. i Přerov se rozhodl ponechat. Původně odhadoval cenu svých statků mimo dva výše zmíněné podle jejich výnosu na 600.000 zl. a roční důchod na 24.000 zl. i za války. Později snížil jejich prodejní hodnotu na 408.000 zl.

Byla to obrovská suma v době povážlivého nedostatku hotových peněz a obrovských dluhů na všech stranách. Jen velký boháč se zaručenými příjmy mohl tuto sumu složit, aspoň v její části. Generál Valdštejn (bratr třetí manželky Žerotínovy) nabídl jen 300.000 zl., protože další úsilí Žerotínovo, aby generál zvýšil svou nabídku, nevedlo k cíli, musela být jeho nabídka přijata. V květnu r. 1628 byl již prodej (bez Přerova) uskutečněn. I opatrný Valdštejn převedl záhy koupené statky na císařského radu a správce říšské kanceláře hr. z Verdenberka.⁴⁷ Při prodeji svých statků Žerotín nic nezatajoval: „Nemálo-li z selského ušlo a chalup pustých zůstalo a když budou mít ochranu, opět se vrátí všichni nebo větší díl jestli je bude moci před vojáky (chrániti), v podružství se tlukou nebo se zdržují na statech kardinálových“.⁴⁸ I omezený počet poddaných zdolal však veškeré nutné polní práce. Větší starosti mu činilo brzké zaplacení celé požadované sumy. Přál si, aby kupec mohl vše najednou zaplatit, nebo na termíny ne příliš prodloužené, musí prý býti živ, i když již statku nebude.⁴⁹ O způsobech úhrady v hotových penězích nebo v dluhopisech nenalzáme zmínky, snad to vyžadovalo jisté neveřejnosti. Svou výchovou od mládí nebyl Žerotín veden ke studiu ekonomických otázek ani teoreticky, ani prakticky. Jako vlastníku velkostatků nelze mu upřít snahu pro přesnou a přehlednou evidenci pohybu půjčených a vypůjčených sum. Vedl si pravidelné zápisy, aby měl evidenci o stavu půjčených a vypůjčených i značných peněžních částek, a mohl sledovat také jejich celkovou tendenci k obvyklým termínům své doby, ke sv. Jiří a sv. Václavu (24. 4. a 28. 9.).

Žerotín byl mocný věřitel i vynikajících osob, zvláště Ditrichštejna a Adama z Valdštejna, nejvyššího českého purkrabího. Jeho finanční zájmy byly vskutku velmi široké.⁵⁰

V zlatých rýnských jsou dlužní:

Kardinál Ditrichštejn	50.000 zl. rýn.	kr.
Nejvyšší purkrabí pražský Adam z Valdštejna	22.000	
Týž převedený dluh pana z Bohunic	50.000	
U téhož zadržený úrok 1630-1631	3.000	
Dědici Hanse de Vita	2.910	
Za panem Špánovským	3.000	
Hrabě Jiří z Náchoda	5.893	20 kr.
Baleár z Žerotína na Val. Meziříčí	14.000	
Kníže z Lobkovic	9.916	40 kr.
Ladislav ze Olejnic	1.166	40 kr.
Přerov (asi město i jednotliví měšťané)	3.500	
Stavové lehnického knížectví	20.000	
Město Vratislav	50.000	
Hrabata z Hodic i se zadrženými úroky	3.000	
<u>Kryštof Pelej, vratislavský měšťan</u>	<u>600</u>	
<u>Celkem půjčených peněz:</u>	<u>228.926 zl. r.</u>	

K těmto finančním hodnotám nutno připočíst cenu panství brandýského i přerovského. Jeho výdaje i velikost půjček značně narůstaly. Za prodané panství náměšťské a sousední rosické r. 1629 dostal 300.000 zl., po necelých třech letech zůstala ani ne polovice.⁵¹

Žerotín byl v téže době dlužen:

Své manželce.....	58.333 zlr,	20 kr.
Soběhrdům.....	5.833	20 kr.
Matějskému.....	2.933	20 kr.
Jaroslavu Odkolkovi.....	933	20 kr.
Městu Vratislavi za poručenství 300 dukátů ..	707	20 kr.
Na kostely a školy města Vratislavi	1.166	40 kr.
Volfu Meziříčskému z Kozlova (býval Žerotínův služebník)	1.633	
Podle kodicilu rozporučeno.....	4.000	

74.940 zl. r.

Po odečtení dluhů tvořilo aktivum 163.983 zl. 10 kr. Tedy asi polovici celkové sumy sražené v r. 1629 za prodané panství náměšťské a rosické.⁵²

Jen jednou prožíval Žerotín velké politické a diplomatické vzrušení, když v r. 1631 konferoval celý den s Valdštejnem, „byli jsme sami od rána do večera.“⁵³

Žerotín byl přesvědčen o neporazitelnosti císařských armád a o nezničitelnosti císařských pozic v Evropě. Obsah rozmluvy se asi Žerotín neodvážil zaznamenat.

Péče o zachránění kulturně historicky cenných bratrských památek náleží k významným činům Žerotínovým. Před svým definitivním odchodem do emigrace učinil vše možné, aby majetek Jednoty zachránil před ničivou rukou protireformace. Tento majetek uložený na zámku v Náměšti dal v březnu r. 1629 odvésti na bezpečnější Přerov a přimlouval se, aby byl dále poslán do Lednice na Rákócziho panství v Pováží. K čemuž však nedošlo, i když se zdál lednický hrad mezi horami a na skále bezpečný. Nakonec putovaly tiskárna, archiv i knihovna bratrská do polského Lešna, střediska bratrské emigrace.

Žerotín jako by tušil vývoj událostí na hradě v Přerově. Tam by bratrské památky přišly ke zkáze. Po odjezdu Žerotínově za nájemce Přerova katolíka Baltazara z Žerotína z Valašského Meziříčí pronikli tam horliví jezuité s farářem a hledali i tento jedinečný majetek Jednoty. Příímý zásah katolické strany byl již bez úspěchu. Obtížnější bylo skupovat bratrský majetek, aby bylo zabráněno jeho převodu do katolického vlastnictví, nebo zabezpečit pronájem pozemků náležejících bratrskému sboru, jejichž výnos sloužil ke zmírnění nouze bratrských kněží ve vyhnanství. Žerotín kupoval bratrský opuštěný majetek nebo zabránil jeho používání ke katolickým náboženským obřadům. Napolo zničil kostelík na hřbitově v Brandýse n. Orl. o hodnotné architektuře a s vyspělým vnitřním zařízením. Rozkázal, aby byl zbourán až do výše několika metrů, aby tímto zcela nekřesťanským způsobem zabránil katolickým bohoslužbám v tomto chrámku. Zásadně odmítal sdělovat informace o důchodech a platech bývalých českobratrských kněží, kterých se chtěli ujmout noví katoličtí kněží. Povzbuzoval také českobratrské Přerovany, aby se vystěhovali pro víru.

Politická (vlivnými přímluvami) i finanční podpora bratrských kněží v emigraci zasluhuje zvláštní zmínky, je plně prokázána bohatou Žerotínovou korespondencí, jmenovitě jeho kopiáři. Pramenila z jeho oddanosti Jednotě a pevného a nezviklatelného náboženského přesvědčení, které mu nahrazovalo světový i politický názor v době, kdy rozumové vědecké poznání jen pomalu a postupně pronikalo mezi vzdělance. Stálost v náboženství byla výrazným heslem tohoto boháče. Poměrně snadným a od císaře velmi vítaným přestupem ke katolictví mohl bez nesnází zachránit obrovský majetek, získat i

ztracené důstojenství a snad i vliv u vídeňského dvora, kde mohli jeho rozhled politický i zkušenosti a znalosti dobře ocenit. Pro svou zásadovost v oblasti náboženských názorů zůstal osamocen až zapomenut.

* * *

Kruté formy protireformace v Přerově probouzely u měšťanů nové problémy. „Přerov nad řekou Bečvou“, jak se psalo jméno města 17. století naplnilo se rovněž opožděně a tím radikálněji po odchodu Žerotínově bojovnou neústupnou protireformací, s rostoucí aktivitou od drobných ryze formálních novot až po opatření, která se těžce dotýkala forem života měšťanů.

Bez složení předepsané, stylisticky i obsahově upravené přísahy, nebylo možno přistoupiti k žádnému významnějšímu soudu. Formuláře

přísah v Pamětní knize Přerova ukazují, jak asi ihned po odchodu Žerotínově raka katolického horlivce odlišným stylem rukopisu novými vložkami doplnila vlastní starší text přísah, pro nekatolíky těžko přijatelný s výrazy: „ . . . přeblaho-slavená Panna Maria, matka Boží“, „přeblahoslavená a neposkvrněná Panna Maria a všichni svatí“, jež odporovaly českobratrskému i evangelickému náboženství. Pro měšťany 17. stol. nebyly tyto doplňky přijatelné; byla to forma úředního i psychického nátlaku před každým významnějším soudním jednáním. Přerovská fara od vypovězení evangelických kazatelů r. 1624 zůstala patrně neobsazena. Farářem mohl být jen katolík, ačkoliv ve městě převládali evangelíci nad počtem českých bratří. Městu však náleželo patronátní právo, právo navrhnout vyšší církevní instanci nového vhodného duchovního, jehož však městská rada nepoužila, a aby nemusela presentovat duchovního katolického, svůj návrh odkládala. Ditrichštejn však plánovitě obsazoval

katolické a zejména nekatolické fary s cíli protireformačními, aby nová generace mohla býti vychovávána v katolické víře a dosáhla tím stejné názorové orientace jako císař a jeho politika. Kardinál rozřešil věc bez průtahů a 21. září 1629

vyzval stručným listem městskou radu, aby do 14 dní presentovala „pořádného a jistého kněze“, neučiní-li tak do 14 dní, učiní tak sám.⁵⁴ Nelze říci, jestli o no-::: faráři rozhodl kardinál podle návrhu města nebo učinil tak sám.

Nový přerovský nesnášenlivý farář Jan Tančík, rodák i Hlivic ve Slezsku a farář v Lipníku n. B. byl nepochybně Ditrichštejnovi dobře

nám z jeho panství. Koncem listopadu byl uveden v duchovní úřad. Ditrichštejn měl zájem, aby krátký čas ztracený přítomností Žerotínovou na Moravě byl rychle nahrazen, aby nekatolické prvky, které stály pod jeho mocnou ochranou, byly zatlačeny do pozadí. Osoba nového nájemce přerovského panství zaručovala zdar protireformace. Byl to právě Jan Tančík, který usiloval o radikální změnu politickónáboženské orientace po odjezdu Žerotínově. V květnu r. 1630 se již .-odvážil proniknout s jezuitu na přerovský hrad, patrně tam hledal kdysi ukrytý, tehdy již odvezený majetek Jednoty. Začal bouřit ve městě, napadl urážlivými slovy Žerotína a vyhrožoval měšťanům, „ale nyní je čas trpělivosti,“ píše Žerotín,

však míním přece o tom psáti, aby mu huba trochu zacpána byla. ^{„Dj} I tu našel však Žerotín vlivnou podporu a to přímo u biskupského oficiála v Olomouci.

Poddaní i měšťané viděli v Žerotínovi svého pána, protože Přerov nebyl prodán, nýbrž 9. října 1629 jen pronajat se svým celým příslušenstvím. Proti patrně častým stížnostem z radikální katolické strany i duchovních, že poddaní zůstávají ve staré zděděné víře, hájil se Žerotín před výtkou z emigrace, že je chrání a dovoluje jim skrývat predikanty a poběhlíky, slovy: „děje-li se tak, neděje se to s jeho vědomím nebo povolením, každéj ví, čeho se vystříhati a varovati má podle císařských patentů.“ Také se hájil tím, že se obecně ví, jaké on náboženství vyznává a jeho přesvědčení mu brání, aby na svých poddaných prováděl reformaci a poddaní budou již vědět, jak se mají v této věci

zachovat. Na jeho osobu se reformace nevztahuje, „poněvadž jsem já proti J. Mti Cis. nic (ničím) neprovinil.“³⁶

Protireformační patent z r. 1628 se závažně dotýkal asi většiny přerovských měšťanů. Jejich stanovisko nebylo jednotné, zvláště, když do města byl uveden nový bojovný kněz a zprávy o životě emigrantů nebyly příznivé. Dokud byly podmínky pro emigraci, podle Žerotína dobré a mohli si pomoci, „žádný z nich nechtěl se z místa hejbat“. Nyní se bojí nouze v cizině a jestli zůstanou, neubrání se protireformačnímu násilí. Žádají prý o radu Žerotína, jen pod záminkou, aby se očistili, že pravdu (náboženskou) opustili. V Přerově se projevila velká nouze.⁵⁷

Původní politicko-náboženská orientace vývojem slábla. Přerovská měšťská rada se dívala na celý vážný problém ze stanoviska měšťských ekonomických zájmů. Obávala se právem zchudnutí města, kdyby se tolik předních a bohatých rodin vystěhovalo a snažila se zabránit jim v takovém úmyslu. Další vývoj byl pro ně temný a život v emigraci utrpením. Žerotín nebyl s nimi spokojen, protože nenásledovali jeho příkladu a nevystěhovali se do ciziny.

Na drsné vpravdě nekřesťanské chování Tančíka stěžovali si Přerovští již koncem r. 1628 pro jeho naprosto nezvyklé a hrubé formy nátlaku a zákazy. Zastavoval kopání hrobů a pohřbů, zapovídal i zvonění těm, kteří odmítali přestoupit. Jsou to podobné metody, kterých se užívalo v té době i ve Valašském Meziříčí.⁵⁸ Jako správci panství udrželi se však českobratrští úředníci Mikuláš (Mikula) Pitruš (příbuzný Komenského) a Václav Ambrož, kterému však Žerotín vymohl dovolení k odstěhování do emigrace.

Přerovský farář se svým „tovaryšem“ dvakrát přišel do bývalého bratrského sboru a vyhrožoval jeho hospodáři Václavovi Stefanovi, jako nekatolíkov. Ujal se ho Žerotín a jeho zakročení u oficiála na olomouckém biskupství opět na čas odložilo ohrožení jeho bydliště.³⁹

Přerované žili tradičně myšlenkově a svými názory ještě v předbělohorském období, pocítovali však rostoucí tlak, který vykonával farář Tančík v oblasti politicko-náboženské, svým neuváženým, drsným postupem a hrubými zásahy vyvolával různice. Žerotín sám přispěchal, aby upevňující se pozici faráře oslabil a jeho vliv snížil dosti ostrou formou obhajoby měšťanů. Farář se ucházel o koupi dvora u Přerova od Jana Kralického a chtěl dosáhnouti měšťanských práv pro svou osobu. Žerotín takový kup zakázal. Psal Tančíkovi 14. září 1632, když farář se domáhal prodeje na měšťské radě urážlivým a hanlivým dopisem „... kdybyste takovým způsobem mezi ně do sousedství se dostati a uvésti měli, že by mezi nimi a Vámi nikdy žádného pokoje ani svornosti nebylo a tak místo dobrého sousedství toliko nevole, různice a hadruňkové způsobení bejti mohly, z té příčiny... nevidí mi se k takovému trhu a kupu nijakž povoliti.“ V klidnějších časech Žerotín hrozil, že přednese stížnosti biskupskému oficiálovi i samému Ditrichštejnovi na místě měšťské rady, aby faráře poučili, jak se má jako duchovní chovat.⁶⁰ Prodej dvora měšťskému faráři patrně zmařil.

V městě se užívalo oslovení „Měšťané obojího města“, ačkoliv administrativní rozdělení za války nenalézáme. Udržel se také termín „Stará a nová rada města“ Horního i Dolního Města.⁶¹

Styky východní Moravy s Uhrami (Slovenskem) nemohly udusit a přerušit zákazy Ditrichštejnovy v oblasti styků rodinných, obchodních, finančních a dědičných nároků a ovšem ani náboženských. I bratrští kněží, těšíce se podpoře přerovského „starého pána“, odvažovali se do města v přestrojení. Úřady dohlížely, aby se vyhnaní kněží nevraceli. Ale svatby mezi členy emigrace a domácími Přerovany nebyly vzácné, byli přítomni i zástupci města i za účasti nekatolických emigrantů z blízkého Slovenska.⁶²

POSLEDNÍ LÉTA ŽEROTÍNOVA V PŘEROVĚ (1633-1636)

Žerotín utíkal před hrozící válkou i před morem z Vratislavi a 6. října 1636 přicestoval na Přerov, aniž by tušil, že po nepřetržitých třech letech nemoci stráví zde i své poslední dny. Jsa již po dlouhá léta nemocen, v Přerově nežil nikterak honosně a v přepychu, jak bývalo v minulých letech často obvyklým zvykem na jeho zámcích. Snad nebyl vždy po ruce již dostatek větších peněžních částek v hotovosti a přibývalo i jiných starostí. Paní Kateřina, manželka Žerotínova, píše 28. října 1633: „Poněvadž také více ve statku nesedím a důchodů žádných nemám, než co mi jiní dávají, na tom přestati musím; vpravdě zde jako v podruží zůstávám a to nejmenší kuře ovšem jako jiný, koupiti musíme, z Brandýsa nic nedostáváme.“⁶³

Již zůstával osamělý a bez významnějších hostů. Paní Kateřina ve svých dopisech hlásila příbuzným a známým, že její manžel „v těžké nemoci jest“ a vyprosila si na nájemci přerovského panství Balcarovi z Žerotína zapůjčení jedné krávy „přes léto k užívání“; v březnu 1635 žádala dvě krávy přes léto, aby aspoň „toho krapet mlíka mítí mohla“. Nemoc byla již staršího původu. Již v červenci r. 1632 nabyl Žerotín dojmu, že jeho život je již u konce.⁶⁴ Poddával se ve všem vůli boží a božskému řízení, jako pravověrný český bratr. Emigrace se vytrácela ze života a jindy velmi aktuální politická korespondence i když psaná opatrně, je radikálně omezována. Většího významu nabývá korespondence rodinná, ani ta není však zcela zachována, Poslední zachovaný list nadiktoval nemocný 8. října a kupodivu ve věcech hospodářských (o lovení rybníků, podzimním setí a střížích ovcí). Druhý den 9. října 1636 zemřel, ušetřen tak trápení různými nemocemi, které lékaři nedovedli zvládnouti. Byl za léta odkázán na lože nebo přenášen na stolic k nošení a v nosítkách. Rodina Žerotínů z větve náměšťské, rosické a přerovské vymřela po meči (viz rodokmen).

* * *

Jeho jediná dcera Bohunka, poprvé provdána za Hynka Bruntálského z Vrbna, ovdověla po krátkém manželství a provdala se znovu za Zikmunda z Tiefenbachů na jihomoravském Drnholci a zemřela o několik měsíců dříve před svým otcem. Ditrichštejn, stále zásadně orientovaný na rekatolizaci Moravy, odmítl dát svolení k pohřbu v kostele v Drnholci do rodinné hrobky Tiefenbachů. Byla proto pochována se svolením císařského maršála Rudolfa z Tiefenbachů v jeho katolickém kostele v Důrnkrutech (Suché Kruty) na Moravském poli nedaleko moravských hranic, aniž se bral zřetel na rakouské církevní úřady. Karel Žerotín se dal při jejím pohřbu zastupovat emigrantem Friedrichem z Kounic.

Ve své druhé poslední vůli Žerotín učinil univerzální dědičkou svou dceru Bohunku a v případě její předčasné smrti, jejího jediného syna, Žerotínova vnuka, Karla Bruntálského z Vrbna. Bohunce odkázal Žerotín polovici domácího zařízení, všechny své klenoty, zlato, stříbro i dva vzácné diamantové prsteny, darované králem Matyášem a Ferdinandem II., dále všechny své knihy, korespondenci a písemnosti i podobizny ve Vratislavi.

Své poslední manželce Kateřině z Valdštejna poručil druhou polovici vnitřního zařízení přerovského zámku, dva obrazy (patrně rodinné portréty), všechny své jízdní a tažné koně, kočáry, kolesy, nosítka a stolice k nošení. Adamovi z Valdštejna odkázal svou numismatickou sbírku. Jiné pak odkazy učinil svým dalším příbuzným, evangelickým kostelům a školám ve Vratislavi.

Protože Bohunka zemřela dříve než Žerotín, učinil hlavním dědicem Karla Bruntálského z Vrbna, jemuž pak odkázal celý inventář na hradě Přerově.

Dcera Bohunka podle poslední vůle z 5. dubna 1636 poručila, aby její manžel vrátil jejímu otci 2.000 dukátů, z nichž chybějících 500 měl nahradit její manžel.

Nezapomněla na bratrské kněze na Slovensku (kam jezdila občas k bohoslužbám a pobývala také v Bratislavě (Prešpurku). Všechny své klenoty odkázala svému jedinému synovi.⁶⁵

Otec jejího jediného syna Hynek Bruntálský z Vrbna byl vzdělaný muž s historickými a literárními sklony a zanechal také paměti. V hospodářských věcech neuspěl. Karel Žerotín převzal péči o svého jediného vnuka Karla Bruntálského, snažil se řídit jeho výchovu v duchu starších výchovných tradic, ne vždy s úspěchem. Děd žádal, aby vnuk byl vychován na školách nekatolických, Maxmilián Lichtenštejn si stěžoval, že jej posílá do škol kalvínských.⁶⁶ Karel z Vrbna zemřel záhy v 28 letech po příhodě, když v rozčilení zastřelil kočího svého známého. Vlivem rozrušení spadl s koně a po delší nemoci zemřel,⁶⁷ (viz rodokmen). Ve své poslední vůli učinil svým univerzálním dědicem Václava hr. z Vrbna na Fulneku, s určitými odkazy i jiným osobám.

Druhý manžel Bohunky Zikmund z Tiefenbachů, pán na Drnholci, Veverí a Dolních Dunajovicích podporoval před r. 1620 vzbouřené stavy, přiklonil se však později ke straně císařské a aktivně pro ni pracoval.

Třetí zeť Žerotínův (jeho manželka byla Alena z druhého Žerotínova manželství, zemř. r. 1617), Jiří z Náchoda, pán na Tulešicích, Hrotovicích, Dalešicích, Lysicích a Bystřici za povstání přestoupil ke katolickému náboženství a hájil zájmy moravských stavů, věrných císaři. Snad koncem života opět se vracel k vyznání českobratrskému. Kateřina z Žerotína, evangelická, poslední manželka Žerotínova, pronajala své panství třebské svému katolickému bratru Adamovi z Valdštejna, zemřela 1637 (?).

V posledních letech Žerotínova života objevil se i emigrant Jetřich z Žerotína, bývalý pán Valašského Meziříčí, který se zdržoval tajně někde na Vsetínsku a dostalo se mu od Žerotína podpory a snad i jeho osud se příznivěji utvářel, když po mnohých letech navštívil r. 1635 Přerov. V cizině zapadl jeho příbližný Ladislav Velen z Žerotína, přední náčelník povstálých stavů z r. 1619, s nímž patrně udržoval Žerotín z Vratislavi jen tajné styky. Generace Žerotínova odešla v několika letech. Kardinál Ditrichštejn zemřel r. 1636 jako Žerotín, Valdštejn byl zavražděn r. 1634, císař Ferdinand II. a kardinál Pázmány (vlastník vsetínského panství) r. 1637. I jeho vlastní rodina byla postižena předčasnými úmrtími, dcera Bohunka r. 1636, jeho zeť Zikmund z Tiefenbachu rovněž téhož roku. Jediný vnuk Karel Bruntálský r. 1640.

* * *

Jednoznačný úsudek o významu Karla st. ze Žerotína v období 1620—1636 není snadný, je však daleko jednodušší ocenění jeho myšlení a práce než před r. 1620. Období po Bílé hoře dalo zcela za pravdu jeho skeptickým názorům na české povstání. S jeho osobností odešel nejvýraznější představitel předbělohorské Moravy a jejího zřízení. Byl jednou z vrcholných osobností pozdního feudalismu na Moravě. Historicky nejvýznamnější je jeho vztah k Habsburkům.

Žerotín byl oddaným ctitelem panovnické svrchovanosti a nikdy nemyslel na rozchod s Habsburky, snad proto, že o evropské politické, hospodářské i vojenské problematice střední Evropy byl spolehlivě informován. Nemohl se otevřeně a bojovně postavit proti plánům císařského dvora a Ditrichšiejna, aby změna náboženství byla vynucována mocenskými prostředky a také násilím. V jeho idealistickém názoru trápila jej myšlenka, aby proticísařským odbojem nebyl porušován božský řád a rozněčován hněv boží. Jeho projevy viděl v nezdaru protikatolických snah za povstání. V době, kdy problémy politické a náboženské splývaly a různost náboženské orientace určovala i orientaci politickou, obecně řečeno katolík byl přirozeným spojencem císařovým, obhájcem stejné ideologie. V posledních letech svého života dožil se zkázy tradičních zvyků a společenského stavovského zřízení za nebyvalých pohrom, válečných břemen a

velké katastrofy kdysi kvetoucí vlasti. Nová cizácká a povýšenecká šlechta vyrostla z vůle panovníkovy, když členové starých domácích feudálních rodů, kteří se nechtěli smířit s novými poměry, raději volili trpký úděl emigrace. Ze základního a zásadního požadavku jednoty politicko-náboženské nechtěl Žerotínovi slevit ani císař ani Ditrichštejn. Vyšli mu vstříc jen v majetkových věcech. Tam byly ústupky poměrně snadné a vlastně jen poloviční: musel své statky prodat.

Jako aktivní účastník rozhodujících bojů v 1. 1618—1620 na straně císařské dožil se zklamání a hořkosti i za svou věrnost Ferdinandovi II., který zrušil dávné zemské řády Moravy. Svým rozhledem, hloubkou vzdělání, kulturně-politickou orientací vysoko převyšoval všechny feudální současníky své doby na Moravě. Ve svém náboženském přesvědčení zůstal věrný Jednotě a nikdy se jí neodcizil, s výjimkou krátké a těžké náboženské krize. Nezapomínal na význam češtiny před počátkem jejího úpadku. V dějinách viděl projev boží vůle.

Žerotín nechápal princip vývoje společnosti. Setrval na myšlenkově na struktuře zničené předbělohorské společnosti, nechápal nový myšlenkově a politicky diferencovaný svět, jemuž nerozuměl a sám se dostával do rozporů, za převratně změněných poměrů. Svě náboženství musel tajit. Ve svém konzervatismu nechtěl nic měnit na zřízení a zvycích předků. Nelze popírat, že Žerotín zůstal uvědomělým členem feudální třídy, ale pro své názory se dostával do izolace, jeho politický hlas byl umlčen, protože jeho služeb nová společnost již nemohla potřebovat. I jeho okolí, také správce jeho domů, museli být katolíci.

Málo si uvědomil Žerotín význam obrovského hospodářského převratu, když nekatolíci statkáři ztratili své majetky podobně jako část měšťanů, byli vypovězeni a na jejich místa přišli cizinci. Císař rozhodoval téměř osobně se svrchovanou mocí o nejzávažnějších otázkách na Moravě. Žerotín nepochopil dalekosáhlý účinek politických i hospodářských převratů a nedovedl revidovat své jednou již zaujaté stanovisko. Slezsko bylo v celku ušetřeno pohrom, které tak tvrdě postihly Moravu. Císař i Ditrichštejn šli přímo za svým politicko-náboženským cílem a poslední nebyl zdržován ve své aktivitě, nýbrž všestranně podporován. V tomto světle jeví se politická činnost Žerotínova jako nositele již starších, ne zcela aktuálních idejí, zvláště když jeho pozice byla v novém a nečekaném historickém proudu definitivně ztracena a dějinné tradice a souvislosti na Moravě téměř zcela přervány.

Vlivem svého náboženského přesvědčení zůstal Žerotín pasivní, vnitřně byl se smýšlením své doby v přímém rozporu. Autorita proti-reformačně orientovaného císaře byla pro Žerotína, jako přesvědčeného bratra, nesnesitelná jako projev božské vůle, již se podroboval. Z tohoto hlediska jeví se ovšem jeho politicko-náboženské názory již extrémní. Jediné východisko z této situace byla rezignace, vzdání se velkých pozic v minulosti a úplný ústup do politického pozadí. Byl vždy pro mír, pro mírnější a lidštější politiku Vídně, zejména v oblasti náboženské. Bojovný a nesmírně aktivní Ditrichštejn dosáhl plného úspěchu nad politikou Žerotínovou, s níž se osobně nikdy nerozešel. Vzájemné jejich osobní styky trvaly snad až do konce jejich života, s níž se oba rozloučili r. 1636. Zásadně je ostře diferencovaly názory politické a náboženské. Tak skončil politicky nejpřednější politik a bohatý moravský z první pol. 17. stol., který věřil císařským slovům, že za prokázanou věrnost, oddanost a stálost dostane se mu císařské milosti a královské náklonnosti a že jeho osoba a všechno jeho jmění z císařské povinnosti bude vzato v ochranu. Jako politik s malým zájmem o ekonomiku feudální společnosti nedovedl pochopit, že proti-reformační úsilí v období poměrného klidu směřovalo ke zničení hospodářské základny nekatolíků-feudálů. Její zničení a také odchod emigrantů vyřadily jednu vrstvu této třídy z politického i veřejného života s konečnou platností. Nábožensko-politické rozdělení země bylo zceleno v jeden

ideologický císařský tábor.

Jeho vztah k projevům výtvarného umění, k architektuře, sochařství a malířství byl omezen málo příznivými bratrskými představami o významu umělecké činnosti. Řada portrétů v jeho skvělých zámcích nesouvisela s jeho uměleckým vnímáním. Jeho styky s výtvarnými umělci, pokud o nich víme, jsou bezvýznamné. Mocný vliv italské renesance nevyzněl v jeho snahách a zájmech nikterak výrazně. Vynikající renesanční architekturu svých zámků zdědil po svých předcích. V Přerově v ušlechtilém stylově čistém slohu dal zvýšit zámeckou budovu o jedno poschodí a provedl některé stavební doplňky. Jeho individuální záliba náležela především knihám (historie, státní právo, bohosloví, dějepis a zeměpis) v soukromé knihovně, která s ním putovala do Vratislavi, kde také zůstala, jako jeho odkaz městu za poskytnuté pohostinství. Vynikající díla svých současníků Cervantesa a Shakespeara Žerotín nepoznal.

Celkem lze shrnout, že politiku Žerotínovu ovládala náboženská pasivita, která nepřipouštěla odpor proti řádně zvolenému panovníkovi, ev. jen ve zcela mimořádných případech. V kritickém období bělohorském žil v mylném přesvědčení o možné dohodě s Habsburky. To byl jeho největší politický omyl i při jeho znalostech mezinárodních sil a jejich politických tendencí.⁶⁸

* * *

Zbývá stručně se zmínit o rodinné hrobce (mauzoleu) v Brandýse nad Orlicí, starost o ni náleží již staršímu datu. Podle svého přání a výslovným povolením císařským byl pochován na rodném Brandýse do nově upravené hrobky (chrámek čtverhranný s prostou věžičkou), na její nové úpravě se začalo pracovat po prvních vypovídacích patentech. Za příprav k pohřbu místní děkan s farářem zakázali vykonat pohřeb, nedbali protestu poddaných i úředníků a zapečetili vchod na hřbitov. Dne 8. listopadu (výročí bitvy na Bílé hoře) si pozůstalí stěžovali u pražského arcibiskupa, ten žádosti vyhověl a Žerotín byl pohřben bez jakýchkoliv obřadů 22. listopadu 1636.

Postupně mizely památky na rod Žerotínů z paměti lidí. Roku 1721 vstoupil náhodně do hrobky pasák a odcizil části cínových rakví. Po násilném otevření hrobky bylo v hrobce nalezeno 9 cínových a 2 měděné rakve s mnohými klenoty danými mrtvým. Úřady se ujaly těchto věcí, nemajících vlastníka. Spor se táhl 23 let a končil výrokem soudu. Klenoty za náhradu 5.000 zlatých byly postoupeny žijícímu členu Žerotínů ve Velkých Losinách a rakve přiřčeny farnímu kostelu v Brandýse n. O. Komise vyzvedla ostatky a dala je uložit do společné rakve, která se po 30 letech rozpadla. Ostatky byly pak zvláště pochovány. AI. Šembera, jdoucí po Žerotínských památkách r. 1838, nenašel již ničeho než znovu použité zbytky zdiva.⁶⁹

ŽEROTINOVÉ VĚTVĚ BRANDÝSKO-ROSICKÉ A PŘEROVSKÉ

Jan z Žerotína, zemř. 1583 (Brandýs, Rosice, Náměstí)

manželky: 1. Marie Cernohorská z Boskovic
* 1545 (?) + 1574

Libuše (dítě)
* 1569 + 1571

Karel
* 15. 9. 1574 + 9. 10. 1636

Bohunka
* 1567 + 1590

manželky:

1. Barbora Krajčřiová
z Krajku
sň. 8. 5. 1589
+ 21. 7. 1591

Bohunka
* ? 6. + 6. - 7. 4. 1636

1. manžel

Hynek Bruntálský z Vrba
* 1590 sň. 16. 9. 1609
+ 1614

syn

Karel Bruntálský z Vrba
* 1612 + 10. 2. 1640(?)

2. manžel

Zikmund z Tiefenbachu
* ? + 1637
(Drnholec, Dol. Dunajovice,
Veverí, Říčany)

2. Eliška Krajčřiová
z Krajku
sň. ? 2. 1596
+ 24. 1. 1600

Bedřich (dítě)
* 1599 + 31. 3. 1600

dcera

Alena
* 1597 sň. 1614 + 1617

manžel

Jiří z Náchoda
* 1589 + 1634
(Tulešice, Hrotovice,
Dalešice, Lysice, Bystřice)

2. Mandaléna Slavatová z Chlumu a Košumberka
Jan Diviš
* 1577 (?) + 1616

3. Kateřina Anna
z Valdštejna
* 1584 (?) sň. ? 8. 1604
+ 7. 8. 1605
(sestra Albrechta z Valdšt.) * ? 6. 1614 + ? 2. 1637?
Kateřina
z Valdštejna, vdova po
Štěpě Osovském
z Doubravice

4. Kateřina

PŘEROV ZA POKATOLIČTĚNÝCH ŽEROTÍNŮ OD R. 1629 K VLASTNICTVÍ R. 1638 AŽ DO ŠVÉDSKÉ OKUPACE OD POL. ČERVNA 1642

Karel Žerotín byl by nerad odevzdal Přerov šlechtickému příslušníku jiného rodu. Při tom musel uvážit, že vlastníky statků mohli být jen příslušníci katolického náboženství. Věc byla tím naléhavější, jakmile se rozhodl opustit vlast a usídlit se ve slezské Vratislavi. Správa vzdáleného statku způsobila by mu těžkosti při jeho chatrném a zhoršujícím se zdraví a při prostředí postupně nasakujícím nesnášenlivým a bojovným katolicismem.

Uchazeče o Přerov a přerovské panství našel v málo známém Baltazarovi (Balcarovi) z valašskomeziříčské větve nekatolických Žerotínů. Jejich panství pro účast členů rodu na proticísařském povstání bylo zkonfiskováno jak v části manské (biskupské), tak i rodové soukromé. Karel Žerotín v četných dopisech i ústních jednáních, o nichž není zápisů, dával Baltazarovi již od dubna (tj. ještě před válkou dánskou) rady a poučení právního rázu o postupu, jak by mohl zachránit valašskomeziříčský statek. Věc však zkomplikovalo tažení generála Mansfelda, za něhož opět meziříčtí Žerotínové vystoupili proti císaři. Díly strýce Jetřicha z Žerotína a Balcarova bratra Bernarta propadly konfiskaci.

Žerotínův rozhled, jeho mocné a vlivné styky s kardinálem Ditrichštejnem, bohaté zkušenosti ze soudních jednání v majetkových sporech jen postupně odstraňovaly i za nepříznivých okolností ne snadno překonatelné překážky. Baleár vyvázl s pomocí Karlovou. Ditrichštejnovi nesmírně záleželo na uklidnění východní Moravy s výrazně proticísařským smýšlením a proti-císařskými činy. Kardinál sám vlastnil nedaleké konfiskáty, Hranice a Lipník.

Bylo třeba zahladit stopy po nějaké, blíže neudané činnosti, patrně jeho aktivní, i když nevyvíkající podpoře povstání. Shledávaly se, asi dosti pracně důvody. Baleár byl poučen, že se nezdržoval na žádném „podezřelém“ místě, nevedl žádnou korespondenci (s nepřítelem), a stýkal se jen s těmi, kteří zůstali císaři věrni. Tak mohl prokázat svou nevinu. Jestliže však přece pobýval v podezřelých místech (asi dočasně obsazených nepřítelem — Mansfeldovými vojáky, vzbouřenými Valachy a emigranty), měl si připravit důvody, proč se tak stalo, např. nedostatek peněz, nejistota při cestování apod. Právní obrana, které podle rad Karla Žerotína používal Baleár, byla vcelku jednoduchá, právně i politicky popírala účast na odboji, Baleár měl zásadně trvat na své nevině. Výslovně však Karel upozorňoval Balcara, že celý případ je velmi nebezpečný a že musí jen s krajní pozorností pokračovat, aby neuklouzl. Má zachovat předepsaný právní postup a také jiné k němu připravit (ovlivnit výpovědi svědků v jeho prospěch).⁷⁰ Soudní a administrativní řízení postupovalo pomalu, neklidné časy je zdržovaly a Baleár měl dosti času, aby mohl zahladit mizející stopy.

Když podíl strýcův a bratrův definitivně propadl konfiskaci, dosáhl Baleár prvního právního úspěchu u císařských úřadů a u Ditrichštejna. Mohl do konečného rozhodnutí užívat výnosu valašskomeziříčského panství a tím ovlivnit budoucí soudní řízení tvrzením, že se nedopustil zločinu vele-zrady. Měl se zříci z důvodů opatrnosti jakéhokoliv styku s bratrem Bernartem. jinak by nebyl bez nebezpečí. Karel pomohl uchazeči o panství půjčkou 1.000 zl.

Ditrichštejn charakterizoval bývalého šlechtického rebela a nekatolíka Balcara, jistě vlivem Karlovým, záměrně příznivě, prý setrval v poslušnosti a oddanosti k císaři, poskytoval pomoc císařské armádě. Toto významné vysoké svědectví, které není bez vnitřních rozporů, usnadňovalo Balcarovi zvláště významný fakt, že tento potomek po

generace nekatolických Žerotínů mezi zářím 1628 až únorem 1629 přestoupil na katolickou víru. Nepochybně s plným souhlasem Karlovým, jinak by jako nekatolík nemohl nabýt vlastnických práv. Jako katolík byl však Ditrichštejnovi přijatelný, domněle nezatížený protihabsburským odbojem a projevil ochotu uskutečňovat feudálně katolický program, jak výslovně kardinál uváděl, měl udusit hnutí „rebelských Valachů“ a přivést poddané k poslušnosti.

Karlova rada, aby se Baleár obrátil na kardinála i na císaře v červnu 1628, přinesla druhý skutečný úspěch: Ditrichštejn ve své funkci zemského hejtmana a též jako biskupa manské části meziříčské prodal Balcarovi propadlé podíly jeho strýce Jetřicha a bratra Bernarta a třetí mu postoupil za 6.000 mor. zl., 6 kočárových koní a dva keprlíky (koně stejnohodníky). Baleár po splnění podmínek se stal vlastníkem manské části.⁷¹

Císař nemohl jednat jinak než Ditrichštejn. Propustil Baltazarovi jeho rodovou část a Žerotín mu vypomohl půjčkou 25.000 zl., neboť Baleár se musel zavázat splatit dluhy na Meziříčí váznoúci.

Nyní bylo již také možno Baltazarovi pronajít Přerov bez nesnází. Dne 2. října 1629 odevzdává mu Karel Žerotín Přerov s hradem a s celým panstvím, jež mu král dovolil držet do smrti jeho žerotínský fideikomis, který žerotínskému rodu odporučil Fridrich z Žerotína, zemřelý r. 1598. Karel byl posledním vlastníkem ve své linii, bez mužského potomka, proto se mělo přerovské panství opět celému rodu po jeho smrti.⁷² K poslednímu aktu ovšem došlo až r. 1638. V r. 1629 si pojistil Karel Žerotín předběžnou formou pronájmu Přerova v rodu Žerotínském Balcarovi za roční poplatek 1.000 zl., splatný ve dvou běžných termínech.

* * *

Svatba Balcarova s Kunhutou, dcerou Jana Kryštofa z Prusova, katoličkou, se konala 12. února 1631. Císař vyznamenal manželský pár tím, že se dal zastupovat při obřadech a věnoval nevěstě dar. její otec vlastnil Bzenec s několika vesnicemi a Hradec u Opavy s 10 vesnicemi a jiné statky.⁷³

Paní Kateřina z Valdštejna, poslední manželka Karlova, odmítla r. 1631 německy psaný list paní Kunhuty s odůvodněním, že německy neumí a obsahu nerozumí.⁷⁴ Karel obyčejně psával Balcarovi v majetkových věcech německy a v rodinných česky.

K převedení přerovského fideikomisu do vlastnictví Balcarova se uskutečnilo 21. ledna 1638, již po smrti Karlově, dohodou zástupců žerotínského rodu v Olomouci. Smlouvu „strany odvedení statku přerovského panu Baltazarovi z Žerotína léta 1638“ podepsali Přemyslav z Žerotína (Premyslau), Jan Jetřich, Bartolomey, Karl Kryštof a Balthazar.⁷⁵

Tito zástupci žerotínských rodů schválili porovnání a rozhodli, aby přerovské panství s celým svým příslušenstvím bylo prodáno podle učiněné smlouvy za 30.000 zl. s ustanovením pro přítomnost a budoucnost, aby zůstávalo v rodě žerotínském mužského pohlaví, jak bylo u některých panství feudálním zvykem, aby byla jednota a neporušenost panství uchráněna.

S Balcarem měl Karel Žerotín jako věřitel různé potíže finančního rázu, jak se odrážejí v ostrých a diplomaticky formulovaných výtkách i s jistým úmyslem hrozeb. Dlužník nedodržel smlouvené termíny nájemného a Karel nechtěl smlouvu vypovědět. Napomínal jej: „... abyste mi ráčil správněji peníze, kterými podle povinný mně být ráčíte v časy vyměrné odvozovati a pokládati“ a hrozí, že by se musel jinak o příštím sv. Václavu sám statku ujet. Poddaní odvádějí platy do zámku do rukou Baltazarových. Rovněž se v květnu 1631 divil, že úrok z těch peněz, které za Baltazara Berkovi půjčil a celý roční úrok mu odpustil, že o tom žádné zmínky nečiní. Žádal, aby si uvědomil, že ve Vratislavi „na hotový groš trávím a vojáci mi jediný zbylý statek v Brandýse n. O. zpustošili“. Písemná omluva Balcarova jej neuspokojila. Vojáci zle hospodařili i na jeho gruntech a časy byly těžké. Karel se domníval, že nájemce Přerova se snaží jen slovy ho

odbývat a ničeho pro urovnání peněžních požadavků nečiní. Nechtěl se nechat uchláchnout. Karel také zaplatil dluhy váznoucí na meziříčském statku, ale na písemné ujistění o dluhu čekal dvě léta. Požadoval peníze půjčené a varoval: „...budu hledět právem jich dobývati“, koncem roku 1632. I Karel „činí to, co každému je povinen, úroky platí a jiní také tak činí“.

Jaké byl skutečné nesnáze Balcarovy, nelze říci. I teta Anna Marie z Meziříčí si stěžovala na něho, že jí neposkytuje smlouvené životní potřeby (dávky, byt, stravu), i koně darovaného strýcem Jetřichem jí vzal, úřednictvo jeho ji znevažuje. Karel jej proto přátelsky prosil, napomínal, aby nedošlo k rozporům, aby s ní zacházel tak, jak se podle jejího stavu náleží, zvláště když tato nekatolická uvažovala, že se bude muset obrátit se svou stížností na kardinála Ditrichštejna. Anna Marie se musela uchýlit ze zámku do městského domu, Baleár jí ztrpčoval život, podle Karla byly však vinny obě strany.⁷⁶ Žerotín musel tyto neblahé příbuzenské spory urovnávat a to s malým zdarem. Anna Marie Žerotínská také odešla do vyhnanství na Slovensko, ale vrátila se, chléb vyhnanství bez zajištěných prostředků byl pro ni příliš těžký.

Baltazar z Žerotína na Meziříčí, Kujavách (u Fulneku), na Tylovicích a na hradě Přerově nedosáhl většího reálného postavení u císařských úřadů s výjimkou titulu císařského rady. Jeho vztah k přerovským poddaným, žijícím ve starých tradicích nekatolického náboženství, není hodnocen kladně.⁷⁷ Baltazar zemřel mezi r. 1643—1644 za nového valašského povstání a jeho spojení se Švédý, které mu způsobilo nadměrné starosti i nevěli císařovu, nikoliv později, jak bývá mylně udáváno. Správu Přerova a jeho statků převzala vdova Kunhuta Žerotínská, jménem svých tří nezletilých synů. Karel vyslovil obavu, jak po přestupu Balcarově, jezuité budou mít nad ním moc.⁷⁸ Do určité míry se nemýlil. Nelze říci, že Baltazar jako přestoupivší nekatolík byl v otázkách náboženských radikální, bojovný a nesnášenlivý. Jeho spory s olomouckou konsistoří o patronátní právo se protáhly až do jeho smrti a pokračovaly. Jednal však podle platného nařízení. Dal dopravit do vězení olomouckého soudu dva zadržené evangelické kněze, kteří pocházeli nebo se skrývali v Meziříčí.⁷⁹

Katolická církev, zvláště kardinál i císařská moc poskytovali Balcarovi plnou podporu mocným vlivem právě v kraji, od počátku války tak výrazně protikatolicky a proticísařsky orientovaném. Lze říci, že Baleár se soustavnou pomocí Karlovou, vedenou úsilím zachránit Přerov v rodovém majetku, dospěl k nové feudálně katolické reakci. Stal se dobrovolným i nuceným podporovatelem reakčního směru těsně spjatého s mezinárodní reakcí, se zájmy a programem katolické církve, jež vedly k pozdějšímu již nastupujícímu období temna. Rozešel se zásadně s tradicemi svého slavného rodu i se svými poddanými, jakmile přítomnost švédských vojsk na Moravě r. 1642 dovolila větší aktivitu protihabsburských snah. Rodina Žerotínů na Přerově i na nedalekém Meziříčí (výjimkou severomoravských na Velkých Losínech) se rozpadla rozvratem vnitřním, politickým i náboženským a celkovou rozporností s předcházející generací. I potomci břevlavske větve v čele s Veleném z Žerotína, vytrvalým předním bojujícím emigrantem, zahynuli i s otcem v cizině. Jeden bratr Balcarův Bernart dosáhl později císařské milosti, a Baleár mu vyplatil podíl na meziříčském panství.

* * *

Přerovské cechy se svým starším cechovním zřízením utrpěly po r. 1620 zřejmý úpadek, svá práva do jisté míry uchovaly cechy pokatolštěně a nezbytně nutné. Měšťané více se museli připravovat na obranu města než na provozování řemesel. Vesnice k panství náležející byly již v prvních letech neklidu, válečných tažení a bojů zpustošeny. Z podrobného zpracování neúplného materiálu spíše administrativního rázu, nelze historii cechů v Přerově spolehlivě rekonstruovat⁸⁰ a zjistit přímý konkrétní odraz válečných

událostí na ekonomický i obchodní význam jejich výroby. Z historie cechu řeznického je významný zákaz prodeje dobytka židovským obchodníkům z důvodů konkurenčních a zprávy o městských řeznických krámech, pronajímaných místním řezníkům. Jiné památky na cechovní zřízení a řády z období třicetileté války se nedochovaly vůbec, především z cechu obuvnického a cechu společného, v němž pro malý počet řemeslnických živností se organizovalo několik řemesel, provazníci, stolaři, bednáři, barvíři pláten, mečíři, sedláři, vojskaři, řemenáři. I významný cech soukenický má jen neúplné zápisy z tohoto období, ačkoliv jde o cech starý. Podobná je pramenná situace i řemesla ševcovského, kožešnického i krejčovského a také pro cech tkalcovský, pekařský a stejně i u cechu kovářského, kolářského a zámečnického, dále u zedníků a tesařů i mlynářů i hrnčářů. Písemné památky se u nich zpravidla zachovaly až z dalších století.⁹¹

Určit s jistou mírou historické spolehlivosti třídní rozvrstvení přerovské městské společnosti při nedostatečném archívním materiálu je obtížné. Nemůžeme studovat diferenciaci jednotlivých městských vrstev. Víme, že městská společnost je dosti složitá v Přerově, stejně jako v jiných východo-moravských městech se oddělila od vesnice s primitivnější výrobou bohatší vrstva měšťanů řemeslníků, která vlastnila výrobní prostředky, sbližovala se s vládoucí třídou feudálů. Karel ze Žerotína z této vrstvy zvolil své písaře v kanceláři, jejich jmění ručilo za případnou škodu způsobenou v zaměstnání. Cechovní mistři měšťané pracovali se svými tovaryši a uční. Cechovní systém však nepřipouštěl rozšiřování výroby. Mezi mistry se vyvinuly podstatné majetkové rozdíly. Mnozí z nich vlastnili i pomocné polní hospodářství, aby nebyli závislí na nákupu na trhu nebo přímo na vesnici. O významu městské chudiny nečteme mnoho.

Sociální politika vůbec neexistovala, eventuálně se omezovala na zřizování špitálů. *) Život lidí po jejich nezaviněné katastrofě byl trudný, obec je odkazovala na žebráckou hůl. Vydávala jim fedrovní listy na žebrotu. Platy měšťanů se po dlouhá léta neměnily, snad po celou generaci. Jejich stabilita vzbuzuje údiv, když ceny běžných věcí stoupaly. Přehledy dávek se prostě opisovaly na léta další.

*) V Přerově byl a je dosud špitál u mostu přes Bečvu. Založil jej Vilém z Pernštejna, Také bratři čeští měli svůj špitál.

Asi k r. 1630 jevila se evidence „Platů J. M. Pánu z města Přerova za rok o sv. Jiří“ (ve zlatých, krejcařích a denárech):

Z lozunku	32	z podsedka pro	- 12 4
Z činže	32	z niv od dvora panského	- 12 4
Z pivovaru	24	z niv dvoru Prokopovského	- 17 3%
Z mýta	65	z novosadu dodávajících zábracenští	2 3
Z řemesla ševcovského	1 10	z chalup na dvoře panském	
Z mlýnů	18 22 3 1/2	tj. pod kopcem	- 12
Za tele? počtové	- 46	od posledníků	—
za Bečvou 4 grundy	2	z rolí a luk kněžských	6 5
z poděl mezi	- 24	od měšťanů	1 43
z domů klášterských	1	od rybářů z řek	2 13 3 1/2
z polí od voru panského	3 15	z mlýnů od valchy svedené	
		pod městem	75

---

celkem 273 7 kr. 1 1/2 den .

z 10 gruntů židovských	158
těž od židů za koření	21 15
celková suma	416,- R. 22 kr.

Platila tedy židovská menšina 42,b % celkových platů města svému pánu.'

Platové běžní (kr. 1631)

Od 16 podruhů židovských po	15 kr.
od pekařů po	7 kr. za den
od osob co pálí a šenkují po	1 rýn.
od osob co toliko pálené šenkují po	15 kr.
od barvení plátna od barvířů po	10 kr.
z krvavého z dědin	1 kr.
(pokuty za úmyslné zranění) po	

Plat svatomartinský

	R.	kr.	d.
z chmelového	18	28	
za roboty	17	10	
z kačizny	3		
z louky na Lipové	2	1	
z louky markrabiny	4		27
mostného z vesnic	1	25	
od řezníků z krav	10	25	
těž od nich za roboty	2	2	

V r. 1631 bývalo 45 osob (rodin. usedlostí) ve městě a na předměstích (kromě židů) též na některých gruntech v nově zkažených, lhotníků i jiných odběžných (lidí) a pustých gruntů zůstávajících. Vybírala se nová berně na nutné vojenské potřeby od každého po 23 kr. a 1 d. k prvnímu svatojiřskému termínu po 15 zl. mor.⁸² Svou značnou částkou a v poměrně krátkou dobu určenou k jejímu vybrání, i bez hrozeb pro neplatiče, dokumentuje zlý stav města s nově zničenými domy i usedlostmi, odkud jejich obyvatelé utekli, i usedlostí pustých od poslední války.

***

Otázka židovských práv, výsad, finančních i obchodních zájmů a sociálních vymožeností byla v Přerově stále živá. Baleár nepochybně z důvodů hospodářského významu židovského obyvatelstva zaujal k židům daleko smířlivější stanovisko než jeho předchůdce Karel Žerotín. Nejen potvrdil starší privilegia židů, spíše je doplnil a rozšířil, aby zájmy jeho panství a také měšťanů neměly utrpět. Sladit tento feudální úkon nebylo snadné. Židé měli právo vydržovat si v Přerově vlastní školy, špitál, vlastní židovský hřbitov, jež prý potřebují z důvodů náboženských, zaručeno jim vlastnictví domů a gruntů (usedlostí) pro obývání v současné i v budoucí době, kdyby jejich počet přirozeným přírůstkem a přistěhovalectvím se zvětšil. Výslovně ovšem stanoveno, že se tak má dít bez hospodářské újmy křesťanů.

Značný význam mohlo mít rozšířené právo židovských řezníků na porážku všelikého dobytka a svobodný prodej masa bez překážek, které mohl činit přerovský městský řeznický cech. Zde již mohl Baleár narazit na odpor městských řezníků, obávajících se židovské konkurence. Nevíme, jak byla konkrétně rozřešena svoboda dovážení a prodej

vín a vína košerovaného (určeného speciálně pro židovské obyvatelstvo), bez škody přerovské vrchnosti a místních, střídavě pracujících šenků. Potvrzena platnost starších peněžních platů, bez uvedení jejich počtu nebo výnosu, jež měli v pořádku odevzdávat. Zvláštní bod zasluhuje pozornosti. Baleár udělil přerovským židům svobodu obchodu jakéhokoliv druhu ve městě a v panských vesnicích. Omezení tohoto obchodu bylo možno jen v případě ohrožení města morovou epidemií. Svoboda provozování řemesel byla snad jen málo rozšířena. Zde mohli měšťané židovskou konkurencí utrpět vážné ztráty, i když židé zpravidla se této činnosti vyhýbali a omezovali se raději na výnosnější obchodní zisk. Uvádí se jen krejčovství, které mohli provozovat bez omezení. Zvláště bylo posíleno právní postavení židovského obyvatelstva. Baleár vyřadil židovskou obec z platných městských práv, zejména ji vyňal z pravomoci městského práva v Přerově a správu židovské obce svěřil svému úředníku, jako zástupci vlastníka panství. Ten židovskou obec měl na místě vlastníka ochraňovat a také poroučet. Spory židovských a křesťanských (katolických) obyvatel města měly se vyřizovat před vrchnostenskými úředníky, jako nadřízenou institucí obou skupin obyvatelstva. Obec přerovská jako nejvyšší instance byla zde vyloučena. Každému ublížení židům měli vrchnostenští úředníci bránit a je stíhat a toho, kdo by jim ublížil, volat k zodpovědnosti před právo. Jestliže však příslušník židovské obce ublížil křesťanu, měl židovský rychtář zjednat sám nápravu, patrně s vyloučením přítomnosti druhé žalující strany.

Židovští usedlíci byli povinni ročně odvádět do panských důchodů po 100 zl. ze svých domů. Nedbání tohoto závazku mělo být vymáháno bez milosti pokutou na dlužníkovi. Baltazarovi nepochybně záleželo na vzrůstu židovského obyvatelstva ve městě a proto zabraňoval úniku židů z Přerova. Při různých příležitostech (ženitby, vdavky) byl povinen odcházející složit vrchnostenské pokladně 2 dukáty, stejně platil i usedlý žid nebo židovský hofer, který se chtěl vystěhovat. Přistěhovalí židé, kteří by se zakoupili ve městě, byli povinni platit jen podle dobrého zdání a uvážení vrchnosti.⁸³

Možno říci, že židovská obec v Přerově (nebylo tu uzavřeného ghetta), byla za Balcara samosprávnou obcí, dosti nezávislou na obecním zřízení a řízena zvláštním židovským rychtářem, kontrolovaným vrchností. Baleár, který měl značné dluhy, viděl v židovském podnikání vítaný prostředek k rozmnožení svých stagnujících příjmů. Pro nedochovanost původních pramenů nelze však říci, jak na svobodnou židovskou konkurenci reagovali domácí řemeslníci a zvláště obchodníci.

PŘEROV ZA ŠVÉDSKÉ OKUPACE MORAVY 1642-1648

Uklidňovací proces Ditrichštejnův na východní Moravě

postupoval jen pomalým tempem. Po jeho odchodu nebylo již osobnosti, která by mohla sledovat politicko-náboženskou proměnu města tak horlivě, jak bylo .možno dříve. Celý proces pak jen přerušily a východní oblast moravskou rozvrátily nové válečné události. Vpád Švédů a pád olomoucké pevnosti byly závažné a mimořádně významné události, zejména proto, že nebyly očekávané.

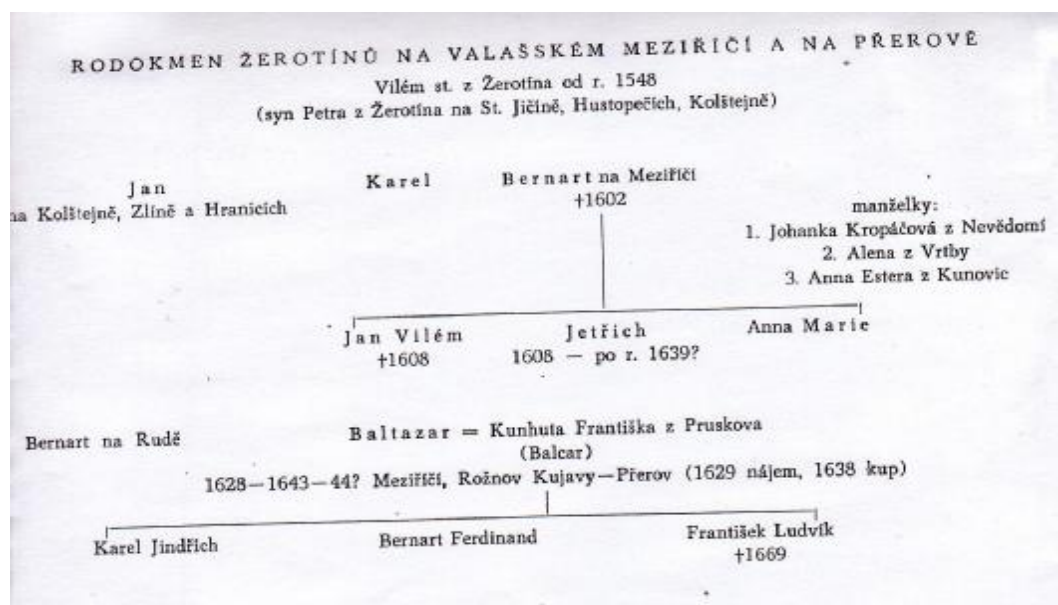
V červnu r. 1642 blížil se švédský generál Torstenson (1601 — 1651) usilovnými pochody ze Slezska údolím Odry k olomoucké pevnosti. Císařské síly po ztraceném boji u Holešova 9. června 1642 ustupovaly pod ochranu uhersko-hradištské pevnosti a jádro Švédů šlo k Olomouci, aby tuto dobře zásobenou císařskou pevnost dobylo.

***

První dotek města Přerova se švédskými vojáky naplnil město hrůzou. Ustupující oddíly

generála Fernemonta uvolňovaly svým ústupem na jih velkou oblast Švédům. Přerov již nechráněný císařskou posádkou, jak bývalo zvykem za života Karla Žerotína, stal se s neočekávanou krvavou lázní a kořistí švédských vojsk, ještě před pádem Olomouce. S nimi snad přišly již neorganizované zbytky českomoravské emigrace. O neblahých událostech zachovaly se jen příliš stručně kronikářsky suché zápisy na jedné stránce Pamětní knihy Přerova.⁸⁴

Sled událostí: dne 13. června 1642 vpadli Švédí Hyškovou branou do Dolního města, které v několika hodinách bylo zničeno a vydrancováno, z velké části vypáleno. Horní část města s hradem se ubránila. V Dolním městě leželo na 120 domů popelem. Také kostel, fara i stodoly až k Trávníku. Vpád přivedl měšťany v nastalém zmatku k úplné bezradnosti. Krajský hejtman Zdeněk Přepiský, jako císařský a zemský representant, druhý den radil, aby měšťané přijali švédskou ochrannou posádku (salvu quardii). Jeho návrh, diktovaný nutností, aby bylo zabráněno dalším škodám, byl přijat měšťany. Poměry vzbuzovaly hrůzu, ale i jim zbylé obyvatelstvo postupně přivykalo. Dne 2. června strážný oddíl opustil město a přišel oddíl císařský. Tak rychlé převraty v tak krátké době Přerované ve své minulosti nepoznali. • Situace byla stále nejasná a měnila se. Posádky z různých částí císařských vojsk se ve městě střídaly z oddílů uherských i charvátských. Sotva kdy však přišly ukázněnější.

Posádky se v Přerově dále střídaly, 25. července 1642 přitáhly 4 karnety uherského válečného lidu a brzy byly odeslány jinam, 2 karnety zůstaly na přerovském hradě a vytáhly 8. srpna.⁸⁵ Zásobovací situace se zhoršovala. V Olomouci pevně usazení Švédí trpěli nedostatkem potravin, byli odkázáni značným dílem na spížování v blízkém i vzdálenějším okolí města.

V polovici června 1642 po krátké době několika dní za příprav švédských k obléhání, Olomouc kapitulovala se všemi svými zásobami bez boje za svobodný odchod své posádky. Byl to jedinečný úspěch vojenské strategie maršála Torstensonova a jeho překvapivě rychlé a smělé operace. Švédové získali mimořádně významnou pevnost, kam maršál před svým odchodem vložil 800 mužů silnou posádku za velení plukovníka Jiřího (Jorge) Paikula.

Z obležené olomoucké základny nestřeženými cestami se rozjížděly a opět vracely

švédské spížovací oddíly po venkově. Císařská jízda charvátská a i uherská takové zásobovací transporty ničila, kdekoliv je dostihla. Na 600 jízdních Charvátů bylo vloženo do Přerova, aby uzavřeli transportům východ z Valašska do hanáckých rovin. Dne 22. srpna pronikly švédské zásobovací oddíly k samému Přerovu a ukořistily mnoho různého dobytka, jež 85 Valachů odehlo do Olomouce.⁸⁶ Dne 24. srpna učinili Švédi druhý vpád na Přerov. Zprávy z těchto dob jsou nejen stručné, ale i neúplné. Obecně se v tomto-období kronikáři shodují ve velkém, zbytečném a nelidském zničení východomoravské oblasti s výjimkou Valašska. Loupili a násilí páchali císařští stejně jako Švédi, „rabovali jedni druhé“ praví holešovský kronikář.

Nebezpečí pro Přerov značně vzrostlo, jakmile Torstenson, přeložil svůj tábor z oblasti Kojetína, kde stála nepřátelská vojska generála Dallase a maršála Torstenson nečinně proti sobě. Švédské velení ze strategických a hygienických důvodů vybudovalo svými pevnostními inženýry mocně opevněný tábor u Horní Moštěnice. Jeho podrobný plán byl otištěn i v kronice Teatrum Europium.

Pro naprostý nedostatek potravin ve vydrancované oblasti zásobovací organizace se zhroutila. Vojsko obou táborů muselo z velké části živořit, obyvatelstvo vymíralo za nelidských metod vydírání, loupení, vyhrožování vypálením, nebude-li včas složeno výpalné (raně), vymáhání přiznání, kde jsou ukryty zásoby, třeba i poslední obilí, vzácnější věci, hlavně peníze a také; prosté domácí šaty. Pronikaly zprávy o mírových jednáních o brzkém konci války. Vojáci-žoldnéři kořistili, aby si zajistili život i po válce. Oddíly žoldnéřů provázely houfy vojaček, nevěstek, výrostků, pobudů, žebráků a různých společenských vyřazených jednotlivců, staraly se především o kořist ve městech a dokončovaly nemilosrdným způsobem jejich *zkázu*. Válka ve svém závěrečném období se stala mimořádně krutou a nelidskou, zvláště na východní Moravě, kde oba tábory na sebe narážely. I farář Tančík narážel na odpor tajných nekatolíků ve městě, jeho snahy, převést je ke katolické církvi skončila nezdarem proto r. 1643 „s pláčem“ opustil Přerov a město zůstalo bez katolického kněze. Ale evangelické bohoslužby se konaly ve městě až do r. 1647 na předměstí Šířava.⁸⁷

Přišlo kritické září 1643. Švédové museli změnit svůj operační plán proti Vídni pro hrozící nebezpečí Dánů na Baltickém moři. Dánský král včlenil svá vojska do císařského tábora a ohrozil švédská postavení. Mnohé švédské posádky byly z Moravy odvolány nebo redukovány, z větších zůstaly jen v Olomouci a Fulneku. Švédské velení rozhodlo, aby před vyklizením okupovaných měst byly zničeny všechny objekty, které by v budoucnosti mohly sloužit obranným účelům císařských. Po dobytí a zničení Kroměříží, Prostějovu, Tovačovu, měl být záměrně, jako vojensky důležitá pozice, zničen i Přerov. Než vyjela švédská posádka z města, asi koncem září 1643, založila v městě několik požárů. Měšťanům se však podařilo včas ohně uhasit a povozničené město uchránit před další katastrofou.⁸⁸

Východomoravské oblasti se nevrátil klid, rozhostil se strach horší než „strach turecký a tatarský“ z vyhlídek na blízkou budoucnost. Mandele obilí stály v polích až do s. v. Martina (11. prosince), také obilí i nepojaté zůstalo na polích. Obyvatelstvo však mřelo hladem, na venkově nebylo bezpečno. Koně, krávy, ovce, vepřový dobytek, pokud nebyl chráněn po horách a lesích, padl do rukou hladové soldatesky. Z Holešova utekli mnozí, kronikář píše, že všichni. V Přerově nemohlo tomu býti jinak. Bída, hlad, nemoci staly se normálním a neodmyslitelným průvodcem války. Izolované valašské povstalec přemohla přesila císařských v boji u Vsetína 26. ledna 1644 a vyřadila je z dalších bojů. Zkázu města dovršila r. 1645 morová rána, zavlečená do Přerova z Kroměříže. Vyžádala si mnoho obětí na životech, ale dočasně osvobodila město na některý čas od vojenských útrap. Císařští se obávali obsadit město a zmocnili se ho Švédové 1. dubna 1646 s velitelem seržantem Janem Vilémem Cimrhaklem, rodilým

Pražanem. Snad nastala pro Přerov klidnější, jen krátká doba. Cimrhaklem se v Přerově oženil v červnu r. 1646. Sňatku poželhal evangelický farář Henrych Susa ze Soběchleb, stejně jako jiným, při nichž byl Cimrhakl svědkem nebo hostem. Téhož roku i správce přerovského panství český bratr Václav Ambrož se zřekl úřadu a vzal si manželku vdovu po posledním správci bratrském v Přerově Pavlu Hladíkovi a odstěhoval se na Slovensko. Ke svatebnímu veselí přišla celá městská rada přerovská.⁸⁹

Po 11 měsících okupace byli Švédové z Přerova vytlačeni 1. dubna 1647 císařským velitelem Ratvitem de Souches, tehdy již slavným velitelem obrany Brna proti Švédům. Švédi však přece vydřeli na městu slušnou peněžní kontribuci 1867 rýn. zl.⁹⁰ Pro větší jistotu, trvalejší obranu a možnost rychlejší dispozice najala si přerovská obec mušketyry (pěšáky) a vydala na ně 115 zl. Svěřila jim úkol, aby při své činnosti také vymáhali i zemskou berní (daň), kterou povolil na tři léta zemský sněm. Stálé posádky ve městě vysávaly i skromnou hospodářskou sílu města. Městské příjmy rozmnožila zvláštní tržba. Žárem rozpuštěný kov zvonů z vyhořelého farního kostela přinesl značnou částku 733 zl. Živnosti před válkou kvetoucí, hynuly, obchodu pro ztrátu bezpečnosti při dopravě se nedařilo.

Nedostatek a bídu nečetného městského obyvatelstva a jeho zoufalosti pokoušely se církevní představitelé léčit náboženskými misemi pod císařskou ochranou. Poslední zbytky nekatolických názorů měly být vyhubeny. Při nedostatku domácích knězi byli povoláni katoličtí knězi z Polska, kteří v Přerově v l. 1647 a 1648 působili. František Wróblkowski, Jakub Hrysz-kewicz, P. Fulgens, Bart. Michalski. Jistý čas trvalo, než se misionáři polští přizpůsobili jazyku lidu, aby jim bylo možno rozumět. Stopy polštiny se objevovaly v dialektu Přerovanů. Misie polských knězi získaly v Přerově i několik příslušníků židovského náboženství.⁹¹

Za obecné únavy válčících států se již po léta jednalo o ukončení války, která zpusťovala valnou část Evropy. Přerovská emigrace v blízkém Pováží celou řadu let, od r. 1624, pak od r. 1628 i dříve a později, čekala s nadějemi na obrat v politických, válečných i náboženských věcech, jak učili proroci i prorokyně a na návrat do rodného města. Ale nedočkala se splnění tužeb, nadějí a zejména slibů. Komenský, rozrušený zprávami o vypuštění českého národa z mírových jednání, v poslední chvíli se obrátil na švédského kancléře Oxenstjerna listem, v němž vyjádřil předtuchu národního neštěstí. Marně zapřísahal švédského státníka: „Ve jménu mnohých toto píšu a pohnut jsa jejich vzdechy, vrhám se znovu ke kolenům Tvým a Tvým prostřednictvím i ke kolenům nejjasnější královny... a prosím a zapřísahám pro rány Kristovy, abyste nás zcela neopouštěli...”.

Vestfálský mír z 24. října 1648 ukončil válečné operace, nikoliv však přetěžké poměry v polozičeném Přerově. Vše, co Bílá hora a období po ní přinesla, bylo tímto mírem schváleno bez souhlasu zástupců opuštěného českého národa.

OD VESTFÁLSKÉHO MÍRU PO ODHOD ŠVÉDSKÝCH OKUPAČNÍCH POSÁDEK 1649-1650

Když 22. října 1649 psali purkmistr a rada města Přerova jménem celé obce Janovi hr. Rottalovi, naplnili svůj dopis prosbami o slitování, pro zkázu a ruinu přerovského statku, pro velké těžkosti obce, které pronásledují město po mnoho let. Již předtím poslali memoriál o tíživých vojenských vydáních, zvláště na platy vyšším švédským důstojníkům. „Pro odplatu boží jako chudí a usouzení lidé” prosili o smilování, když mají odvést obilný desátek a ještě vojenská vydání švédským plukům. Žádají, aby jim Rottal tyto uložené požadavky snížil.⁹² Přerovský statek (panství) na velkou zkázu a ruinu přišel „a neúroda r. 1647 (pro živelní pohromu) zničila jařiny i ozimy a zkažena

tak, že k žádnému užitku nebyla, ani lidem ani hovědům". Obec musela řešit hlavně pracovní roboty", vojenské transporty, stráž, starosti o palivové dřevo vojákům apod. a stálé platy, dávky. Lidé se vraceli do neobydlených a pustých vesnic na přerovské panství až po delší době, zejména r. 1650, po odchodu švédské okupační armády. Podmínky odchodu okupačních švédských vojsk nebyly nikterak příznivé pro Moravu. Prakticky znamenaly, že do 6. července 1650 je budou živit a žold platit a starat se o ně moravské kraje. O tom byla sepsána zvláštní dohoda (akord) císařských i švédských plnomocníků ze 7. ledna 1649.⁹³ Morava s platností od 1. ledna 1649 platila měsíčně 7.000 zl. poukazovaných švédskému generálnímu zbrojmistrovi Wittenbergovi. Usneseno starat se také o mírovou shodu mezi příslušníky obou vojsk v zemi, zabezpečit svobodnou a nerušenou dopravu a odcházející švédské posádky doprovodit až na hranice země, konečně zastavit platnost švédského berního systému a kontribucí. Příkázání císařských sil do zimních táborů na Moravě, zaplacení tříměsíčního žoldu rozpuštěným císařským útvarům. Celou akci vedl Jan hr. Rottal, jako generální válečný komisař a zemský hejtman, který se za války nesmírně obohatil. Postupně po období zkázy a ničení se vracel do Přerova klid po odchodu Švédů. Zanikaly poslední naděje prořídlé emigrace na návrat do vlasti. Na Bílou sobotu 1650 pobýval Komenský v pohraniční uhersko-slovenské Skalici a těšil ty moravské českobratrské obce, které desítky let marně čekaly na obrát v politických i vojenských událostech a na návrat do vlasti. V Přerově smířovali se s novým stavem, jiné možnosti nebylo. Nekatolické vyznání (evangelické a českobratrské) stávalo se nové generaci postupně cizím. Horlivá činnost misionářů přinášela první větší úspěchy. Dne 24. července 1650 po odchodu posledních švédských posádek katoličtí knězi sloužili děkovné bohoslužby se slavnostním procesím. Byla to smutná oslava. Vestfálský mír a odchod švédských posádek znamenaly, že bude zachováno vše, co přinesla neblahá Bílá hora a období po ní následující.

POZNÁMKY

¹ Základní prameny a literatura. **Archiválie.**

Pamětní kniha Přerova ve Státním archivu v Brně (dále jen SAB), sign. G 10, č. 259 představuje bez časového postupu později upravené trosky původního obširnějšího rukopisu ze 16. —18. stol., k našemu období poskytla poměrně málo použitelného materiálu. — Bludovské kopiáře (opisy korespondence Karla st. z Žerotína) v SAB, G 78 o několika svazcích s velmi cenným historickým materiálem o samém pisateli i o Přerovu. — Moravské korespondence a akta (dále jen Mor. kor.), vydané Frant. Hrubým v Brně, sv. I (1620—1624) a sv. II (1625 — 1636) obsahují výběr významných dobových zpráv jak z výše uvedených kopářů, tak i jiných především moravských archiválií. — *Z vyprávěcích pramenů:*

Kronika holešovská, 1615 — 1645, vyd. VI. Fialová, Holešov 1940 — Valašské Meziříčí v pamětech 30 lete války, vyd. Fr. Dostál, Ostrava 1963. — Jos. Polišenský: Kniha o bolesti a smutku, Výbor z moravských kronik 17. stol., Praha 1948. *Literatura:*

Fr. Dostál: Valašská povstání za 30 lete války, Praha 1956, — Z četných prací Fr. Hrubého zejména: Ladislav Velen ze Žerotína, Praha 1930. — Fr. Kavka: Bílá hora a české dějiny, Praha 1962. — Lad. Hosák: Přehled dějin města Přerova, Přerov 1956. — Fr. Levý: Přerovská Česko-Bratrská Církev, Přerov 1909. — Ot. Odložilík: Karel st. ze Žerotína 1564 až 1636, Praha 1936. — Jos. Polišenský: Třicetiletá válka a český národ, Praha 1930. — Václav L. Rosický: Dějiny a paměti řemeslných cechů města Přerova i okolí, Přerov 1909. Jiné prameny a literatura jsou citovány na příslušných místech.

² Fr. Palacký: Dějiny národu českého, úvod.

³ Mor. kor., 1/43.

⁴ Holešovská kronika, Valašské Meziříčí v pamětech 30 lete války.

⁵ Podrobněji Fr. Hrubý: Lad. Vel. z Žerotína, str. 118. « Mor. kor. 1/140, 148.

⁷ Listy Žerotínovy z října 1621, v Mor. kor. 1/157.

⁸ List z 20. října 1621 v Mor. kor., 1/157.

⁹ Tamtéž, 1/157.

¹⁰ Tamtéž, 1/197 z 29. března 1622.

¹¹ Tamtéž, 1/308.

¹² Obecný stav poddaných na východní Moravě v březnu r. 1624: z největší části nemají chléb, chodí bosi a polonazí, tak je to s nimi, že člověk sotva se může zdržet slz. Mor. kor. 1/414, pozn. 2 a 425, pozn. 1.

¹³ Mor. kor., 1/430.

¹⁴ Přehledný výtah z výdajů v Mor. kor., 1/454 z materiálů zemského práva, tento akt nelze však dnes nalézt.

¹⁵ Mor. kor. 11/28, z 2. května 1626. ¹⁰ Tamtéž, II/1.

¹⁷ J. Á. Komenský: Historie o těžkých protivenstvích církve české, 8. vyd., Praha 1922, str. 119-121.

¹⁸ Frant. Snopek: Akta kardinála Ditrichštejna 1619 — 1635 v Čas. Mat. mor., roč. 39/1915, str. 98 — 194, tam i dopis dopisu kněze Petra Kosticha (Kosticius), staršího správce bratrského v Přerově, který z milosti Žerotínovy žil ve světničce na přerovském hradě.

¹⁹ Mor. kor., 11/41.

²⁰ Tamtéž, 11/35.

²¹ Frant. Roubík: Itinerář Albr. z Valdštejna v l. 1625 — 1634 v Čas. spol. přát. starožitností, Praha, roč. 38/1930, týž Valdštejnovo tažení na Slovensko r. 1626, ve

Sborníku arch. min. vnitra, roč. 8/1935, str. 195—232. Též Valašské Meziříčí v pamětech 30 lete války, str. 58.

²² Zprávy zemského proviantmistra Václava Šubíře v Mor. kor., 11/23 — 24.

²³ Mor. kor., 11/44, pozn. 1, z 3. list. 1626.

²⁴ Podle zápisu v sirotčích registrech cituje Fr. Levý: Přerovská českobratrská církev, viz pozn. 1, str. 150.

²⁵ Roubík: Valdštejnovo tažení na Slovensko, Sbor. arch. min. vnitra, r. 8/1935.

²⁶ Mor. kor., 11/87.

²⁷ Jeho list z 17. března 1728 v Mor. kor., 11/95.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž, 11/139.

³⁰ O audienci z května 1628, Mor. kor., 11/109.

³¹ Mluvil o majetku Žerotínově: „Toho šelmy, zrádce, pikhartského, hrbatého, plesnivého psa starého, zase ty predikanty míti budou nebo chtějí.“ Mor. kor., 11/140, z července 1628, 11/141, ze srpna 1628.

³² Mor. kor., 11/172 z 30. ledna 1629.

³³ Tamtéž, 11/217, 216.

³⁴ Žerotínův list z 2. srpna v Mor. kor., 11/222.

³⁵ Obsah císařské resoluce v Mor. kor. 11/223, pozn. 2. 3« Otakar Odložilík: Karel St. z Žerotína 1564-1636.

³⁷ Urbánková-Hrubá: Kanceláře Karla st. ze Žerotína (Sbor. arch. prací, roč. IV), č. 2, 1954.

³⁸ Cituje Urbánková-Hrubá na uv. m. 82, pozn. 84. » Tamtéž, str. 82.

⁴⁰ Zápis v Pamětní knize Přerova z 29. února 1629, fol. 126 a. ⁴¹ Tamtéž, fol. 51 a fol. 51 b.

⁴² „Nechť na mne krvotok připadne a na věky nepřestane, abych se nikdá do lůna Abrahamova nedostal . . . aby mne Pán Bůh věčně zahnal a zahladil do pekla s tělem i duší oddal, dnes i na věčné časy. Jestliže v této věci nejmenší falše, nechť jsem Horám proklatý na věky, jestli v tý věci a rozepři spravedlivý nejsem, aby mne plamen přešel a pronikl a oheň sežral, který jest na Sodomu Gomoru přišel a ji sežral a to všecko člověčenství . . .“ Pamětní kniha Přerova, fol. 44.

⁴³ Fedrovní list na žebrotu z r. 1628, v Pamětní knize Přerova, fol. 39 b.

⁴⁴ Pamětní kniha Přerova, fol. 42. 15 Mor. kor., 11/42.

⁴⁶ Fr. Hrubý: Moravská šlechta 1619 její jmění a náboženské vyznání v Čas. Mat. mor., ročník 46/1922, str. 118-169.

⁴⁷ Mor. kor., 11/79, též Čas. čes. mus. roč. 10/1836, str. 123.

⁴⁸ List Adamovi z Valdštejna z 15. února 1628 v Čas. čes. musea, roč. 10/1836, str. 125.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Jan Reichert: Poznámání dluhů Karla st. z Žerotína v Čas. Mat. mor., roč. 33/1909, str. 67.

⁵¹ Mor. kor., 11/388.

⁵² Tamtéž, 11/589.

⁵³ List Pavlovi Skřetovi z 20. října 1631 v Čas. čes. mus. roč. 5/1831, str. 406 (otiskl Fr. Palacký).

⁵⁴ Pamětní kniha Přerova, fol. 77 b.

⁵⁵ Mor. kor., 11/285, pozn. 1.

⁵⁶ Tamtéž, 11/205, pozn. 5.

⁵⁷ Tamtéž, 11/249 z 30. list. 1629.

⁵⁸ Fr. Dostál: Valašské Meziříčí v pamětech 30 lete války, str. 70.

- ⁵⁹ Mor. kor., 11/285, 286,
- ⁶⁰ Tamtéž, 11/393.
- ⁶¹ Pamětní kniha města Přerova na různých místech.
- ⁶² Podrobněji Fr. Levý: Přerovská Česko-Bratrská-Církev, viz pozn. 1, str. 110, podle zachovaných svatebních smluv v městském archivu v Přerově.
- ⁶³ Listy paní Kateřiny z Valdštejna, vyd. Fr. Dvorský, z 6. prosince 1633, sv. 1/268, 301.
- ⁶⁴ Mor. kor., 11/382, 383.
- ⁶⁵ Její závěť v Mor. kor., 11/515, Závěť Karla z Zerotína, tamtéž, str. 521, pozn. 1.
- ⁶⁶ Mor. kor., 11/252 z prosince 1629.
- ⁶⁷ Tamtéž, 11/518, pozn. 8.
- ^{1,8} O Žerotínovi a zvláště o jeho významu zejména Fr. Hrubý: Lad. Vel. z Zerotína, František Kavka: Bílá hora a český národ, Jos. Polišínský: Třicetiletá válka a český národ, Otakar Odložilík: Karel st. ze Zerotína.
- ⁶⁹ Al. Šembera: Hrob Karla st. z Zerotína v Čas. čes. mus. r. 14/1840, Fr. Dvorský: O hrobce Žerotínů, tamtéž, roč. 52/1878, Ferd. Hrejsa: Bratrské památky v Brandýse, tamtéž, ročník 100/1936, str. 193.
- ⁷⁰ Jeho list z 18. list. 1627, v žerotínském kopiáři, č. 14 (3870), fol. 80, v SAB, tamtéž i jiné listy v této věci.
- ⁷¹ Kardinálův list z 23. září 1628 v Mor. kor., 11/158.
- ⁷² Mor. kor., 11/181 a pozn. 5.
- ⁷³ Lad. Hosák: Historický místopis země Moravskoslezské, str. 410, 768.
- ⁷⁴ Listy Paní Kateřiny z Zerotína, sv. 1/1631-1633, str. 109.
- ⁷⁵ Pamětní kniha města Přerova, fol. 123 b.
- ⁷⁶ Podrobněji Valašské Meziříčí v pamětech 30 lete války, str. 68.
- ⁷⁷ Rich. Kreutz: Přerovský okres, Brno 1927, str. 118 — 121.
- ⁷⁸ V listě z 6. února 1626, v Mor. kor., 11/176.
- ⁷⁹ SAB, Nová sb. č. 304, z 30. června 1640.
- ⁸⁰ Václav L. Rosický: Dějiny a paměti řemeslných cechů města Přerova a okolí. Přerov 1893.
- ⁸¹ Pamětní kniha města Přerova, fol. 51.
- ⁸² Tamtéž, fol. 42.
- ⁸³ O postavení a právech židovského obyvatelstva v Přerově r. 1638 v Pamětní knize Přerova, fol. 58 a.
- ⁸⁴ Fol. 138 b.
- ⁸⁵ Pamětní kniha Přerova, fol. 138 b.
- ⁸⁶ Pamětní kniha Přerova, fol. 128 b.
- ⁸⁷ Levý na cit. m. str. 118.
- ⁸⁸ Holešovská kronika, str. 117.
- ⁸⁹ V. Levý: na cit. m. 119-120.
- ⁹⁰ Tamtéž, str. 120.
- ⁹¹ Tamtéž, str. 121.
- ⁹² Opis listu v Pamětní knize Přerova, fol. 7.
- ⁹³ Die Räumung Mährens von Schweden v Notizen-Blatt, r. 1859, str. 10.

DĚJINY MĚSTA PŘEROVA V OBDOBÍ 1650 AŽ 1781 FEUDÁLNÍ DRŽITELÉ PANSTVÍ A JEJICH POMĚR K MĚSTU

Karel st. z Žerotína nezanechal mužských potomků a Přerov přešel na valašskomeziříčskou větev pánů z Žerotína. Její příslušníci, pokud byli majiteli přerovského panství, nesídlili na přerovském zámku, město jim nepřiřostlo k srdci a zůstalo jim cizí. Nepřispívali také k rozvoji Přerova, který se jim stal jen zdrojem stále zvyšovaných příjmů. Také opustili tendenci patriarchálních poměrů, které se vytvořily ve vztazích měšťanů a vrchnosti za Karla st. z Žerotína, a počali město v jeho právech utiskovat. Dále se tak již za Baltazara z Žerotína, který zemřel r. 1659 a po jehož smrti přejal na základě dílčí smlouvy z 21. dubna 1659 panství přerovské jeho syn František Ludvík z Žerotína (1659-1669).

Došlo-li již za Baltazara z Žerotína k útisku města, daleko hůře bylo za vlády jeho syna, jenž bezohledně pronásledoval Přerovské, rušil některá jejich starobylá práva a svobody, omezoval jejich právo na šenkování vína, což ovšem vyvolalo odpor měšťanů, kteří počali rázně hájit svá práva. Již v r. 1661 odepřeli novému svému pánu složit přísahu věrnosti. Vrchnost tehdy si stěžovala na poddané královskému dvoru, který považoval jednání měšťanů za vzpouru a nařídil, aby původci jednání měšťanů a jiní přední účastníci bouře byli chyceni a zavezeni do Prahy, kde měli v poutech a okovech pracovat na šancích.¹

Za těchto smutných dob bylo úspěchem Přerovských, když dosáhli dne 17. listopadu 1668 potvrzení městských privilegií udělených českými králi a předešlymi držiteli města kromě těch, které nebyly v souhlasu s Obnoveným zřízením zemským. Tato výjimka, jak se v privilegiu píše, se týkala artikulí „bludného náboženství nepořádných kněží podobojí, též sektářských sborů a bratrských domů“. Královské potvrzení se však vztahovalo i na patronátní právo, aby si měšťané jako praví synové římskokatolické církve směli volit hodné a příkladné církevní správce. Král vzal Přerovské i potud v ochranu, že nařídil zemským úředníkům, aby Přerovské v jejich právech nerušili a nedopustili, aby tak činili jiní.²

František Ludvík hrabě z Žerotína zemřel v prosinci 1669 a panství přerovské dědil jeho starší bratr Karel Jindřich hrabě z Žerotína '1669—1688, který přijel do Přerova 9. ledna 1670, aby se ujal panství. Příštího dne mu měli měšťané složit poddanský slib, ale měšťané se shromáždili na radnici a žádali, aby nová vrchnost nejprve potvrdila jejich práva a svobody a zavázala se, že jich bude šetřit. Hrabě ovšem jejich žádost zamítl a trval na složení slibu. I když se žerotínský purkrabí Jiří Felix Škoda snažil zprostředkovat smír, narazil na neústupný odpor poddaných a hrabě musel odjet z Přerova s nepořízenou. Přerovské obci se jednalo především o patronátní právo, které jí bylo králem potvrzeno. Proto šla dále a zastavila výplatu nenáviděnému faráři Tačínovi s poukazem, aby žádal vyplacení požitků od vrchnosti, která si přivlastnila nejen patronátní právo, ale i bývalé bratrské pozemky. K tomu se přidružoval i další spor, měšťané žádali totiž — odvolávajíce se na stará ujednání, aby město bylo podřízeno královské komoře. V tom smyslu podali také 5. září 1678 žádost ke králi. Hrabě věděl, že právo jeho rodu na držbu Přerova má některé nedostatky a proto dal 27. února 1671 vtělit do zemských desek kšaft Fridricha z Žerotína z r. 1598. Král dal supliku Přerovských důkladně prozkoumat a po dobrozdání právníků rozhodl žádost zamítnout, poněvadž Přerovští r. 1596 se panu Fridrichovi z Žerotína v poddanost a člověčenství dali.³ Výsledek oznámil Přerovským královský tribunál v Brně 25. února 1679, konstatoval, že panství přerovské bylo řádně prodáno, a uložil městu v této záležitosti

„perpetuum silentium“.⁴ To bylo rozhodnutí zásadní, ale zůstával tu ještě přeplatek města Přerova ze starých finančních transakcí při převodech přerovského panství v částce 22.500 zl. mor. Právní zástupce města Přerova a zemský advokát dr. Jiří Sabatin navrhol, aby přerovská vrchnost tuto sumu městu uhradila. Hrabě Karel Jindřich s tímto řešením souhlasil a v dubnu 1680 uzavřel s městem smlouvu, kterou přejal městský dluh v obnosu 19.543 zl., když mu město postoupilo na dobu 33 let v užívání rybník a malý špitální mlýn, z nichž vycházelo ročně 600 zl. Tato smlouva se však stala příčinou dalších sporů, do nichž se vmísil i královský tribunál.

Zrušil 10. června 1686 smlouvu z r. 1680 a dal městu na vědomí, že se nesmí opovážovat o vlastnickém právu Žerotínů nějak pochybovat. Zprostředkoval pak nové jednání mezi oběma stranami, v jejichž důsledku byla 20. července 1686 uzavřena nová, velmi důležitá smlouva a porovnání, jež obsahovalo tyto závažné body:

1. Karel Jindřich hrabě z Žerotína zřídí se prodeje vína v městě a ve vsích Předmostí, Popovicích, Kozlovicích a v Beňově ve prospěch měšťanů. Židům je povoleno prodávat víno jen košerové a to jen židům a s podmínkou, že z každých 10 věder zaplatí do městského důchodu půl moravského zlatého.

2. Vrchnosti bylo ponecháno právo vystavovat pivo v Předmostí, v Popovicích, v Kozlovicích a v Beňově, nesměla však tak činit v městě a v jeho nejbližším okolí. Vrchnost předala svůj pivovar městu, při čemž se ruší roční plat města vrchnosti z pivovaru v roční částce 24 zl. mor. Kašnu na Horním městě zřídí město a vrchnost společným nákladem; kašna má být co nejdříve obnovena a společným nákladem v budoucnosti udržována.

3. Šenkování vína a pálení i prodej kořalky v Předmostí, v Popovicích, v Kozlovicích a v Beňově si ponechává vrchnost, kdežto v Přerově a v jeho nejbližším okolí toto právo přísluší městu, které má za to odvádět vrchnosti od 1. června 1689 dosavadní roční plat 100 zl. mor.

4. Z Ritnerovského popluží, z Květné zahrady, ze zahrady Pavla Landsfelda, z gruntů Kralického, Jana Hodeckého, Škarbelského i z gruntu po Jiřikovi Škodovi, které vrchnost drží, bude vrchnost platit kromě kontribuce a zemských daní ročně přerovskému farnímu kostelu 12 zl. V obou dvorech, v Ritnerovském a v Bravanském za městem vrchnost nemá chovat více než 30 krav dojných a býků, 30 jalovic, 400 ovcí bahnic a k nim potřebný počet beranů a jehňátek, kolik se připlemeň, dále kance a 12 sviní a 24 dvou nebo tříletých vepřů. Město i vrchnost bude společně užívat pastviska i pastvy na polích panských i městských. Vrchnost nemá práva přikupovat dobytka a pozemků; stalo-li by se tak, takový kup je neplatný.

5. Právo myslivosti v městských lesích (v Žebračce, ve Tměni a v Bobrovských) si ponechává vrchnost. Přerovanům není dovoleno v těchto lesích lovit zvěř, ale mají právo sbírat v nich dříví, žít trávu a vše to na vozíku odvázet. Kdyby bylo potřebí k výživě obyvatel města zvěřiny, vrchnost se zavazuje takovou vypořádat.

6. Rybařit na jezeře Stará Bečva (u Michalova) má podle ustanovení z r. 1510 jen vrchnost, avšak sbírání dřeva a vyžínání trávy patří Přerovským.

7. Co se týče statků a polí, která náležela bratrskému sboru a jichž vrchnost užívá, ponechávají se vrchnosti.

8. Bochořská louka se zanechává městu, ale Trávník, na němž je kuchyňská zahrada a chmelník, připojují se k panství.

9. Pokuty a provinění proti duchovním i světským právům se ponechávají k trestání městskému úřadu, ale z rozsudku je možno se odvolat k vrchnosti. Přestupky proti vrchnosti trestá vrchnost.

10. Pronájem pastvy na přerovských rybnících zůstává i nadále lidem z Předmostí.

11. Za obnovení městské rady se bude platit 30 zl. rýnských nebo město vystrojí přiměřenou trachtací.

12. Vrchnost zruší hlídání konšelů a měšťanů svým služebníkem Kvítkem.

13. Obchod se solí v městě se ponechává městu od 1. dubna 1687, sůl se však, nesmí prodávat dražší než za 28 kr. Právo prodávat sůl v Předmostí, v Popovicích, v Kozlovicích a v Beňově má jen vrchnost.

14. Kontrolu kontribucí bude provádět od 1. ledna 1687 vrchnost. Útraty a škody při event. exekuci ponese žalovaný. Nedoplatky měšťanů zaplatí město.

15. Židé, kteří drží v Přerově 11 gruntů, nemají práva přikupovat další grunty, pozemky, zahrady nebo chmeliska. Kdyby snad ke kupu přece došlo, propadá závdavek nebo kupní summa městu. Židé mají od 28. září 1686 platit 20 gr. bílých pozemkové daně i z židovského hřbitova.⁵

Hrabě Karel Jindřich zemřel záhy po uzavření smlouvy 3. května 1688 na svém zámku Ivanovicích na Hané. Byl posledním z Žerotínů, který vládl přerovským panstvím. Dědictví jeho bylo zcela prodlouženo a tak došlo k dražbě, v níž (12. ledna 1690) koupil panství přerovské za 64.000 zl. Karel Julius Sedlnický svobodný pán z Choltic na Opavici, Linhartovech, Krásné Loučce, Násilí a Klemštejně. Rod se psal po Cholticích u Pardubic, odkud pocházel, po Sedlnici podle statku na Novojičínsku. V erbu měl stříbrnou zavínutou střelu (odřívous) v červeném poli. Karel Julius Sedlnický se o Přerov nestaral a ponechával správu přerovského panství svým úředníkům. Proto také nedocházelo po čas jeho držby ke konfliktům města s vrchností. Ostatně již 12. července 1695 prodal panství přerovské Gottliebu hraběti z Windischgrätzu za 105.000 zl. rýn. V kupní smlouvě se vypočítává poddanské město Přerov s židy, vsi Předmostí, Popovice, Beňov a Kozlovice, hrad v Horním městě Přerově, rytířská sídla Bravanské a Ritnerovské, dvůr s ovčínem v Předmostí a panskou hospodou (bez práva vařit pivo) a s vinopalnou.⁶

Rod Windischgrätzu pocházel ze Štýrska, v erbu užíval stříbrnou vlčí hlavu s krkem v červeném poli. Gottlieb hrabě Windischgrätz dosáhl r. 1689 českého inkolátu, požíval velké vážnosti u vídeňského dvora; zemřel již 25. prosince 1695 a na Přerově vládli pak poručníci jeho nezletilých dětí. V této době se stala rozmarná příhoda: dne 30. listopadu 1696 ukradl neznámý zloděj na radnici městská privilegia, různé listiny a větší stříbrnou pečeť; patrně se domníval, že v truhlici jsou uloženy peníze. Rozbitou truhlici a listiny našli druhý den pod městskými hradbami.

Dne 26. dubna 1709 bylo dědictví po Gottliebu hraběti Windischgrätzovi rozděleno mezi jeho děti. Panství přerovské a statek Trautmannsdorf v Dolních Rakousích obdržel Leopold Jan Viktorin hrabě Windischgrätz, který počal ihned za pomoci vrchního Jiřího Merschlera omezovat samosprávu města Přerova. Ještě r. 1709 omezil pravomoc městského soudu, který tvořil primátor, starší a mladší purkmistr a osm konšelů, a vyvolal tak spor s městem. Oč tu šlo, dovídáme se ze stížnosti městské rady podané úřadu zemského hejtmana v Brně: vrchní si osvojuje právo, aby mu městská rada zasílala protokoly o výslechu k nahlédnutí a k naučení, dokonce žádá, aby se mu předkládaly i rozsudky před jejich vyhlášením. Ruší rozsudky a městskou radu trestá vězením. Brání městu vykonávat hrdelní právo, které město doposud bez vlivu vrchnosti vykonávalo.

K vyšetření sporu sestavilo zemské hejtmanství komisi, které stál v čele krajský hejtman přerovský Leopold Antonín Sak svobodný pán z Bohuňovic. Této komisi podal vrchní Jiří Merschler repliku: že jedná na příkaz své vrchnosti a na ochranu jejich práv, poněvadž hrdelní právo vykonávala vrchnost a také dovolovala městu brát naučení z Olomouce, případně sama dávala naučení. V replice uvedl i některé konkrétní případy: Gottlieb hrabě Windischgrätz vynesl v r. 1695 sám rozsudek v záležitosti krádeže a

travičství, hraběnka Windischgrätzová za poručnické vlády dovolila městské radě vzít z Olomouce naučení, když šlo o dvojnásobnou kostelní krádež, vrchnost pak dala městské radě naučení, když Karel Fröhlich usmrtil syna primátora Hally ranou z pistole a když byl v hospodě v Popovicích zabit jakýsi muž. Městský rychtář Martin Sládeček byl vrchností na šest týdnů uvězněn, poněvadž umožnil vrahovi Karlu Fröhlichovi útěk z vězení; v případě vraždy v Popovicích byl na příkaz vrchnosti přidělen městské radě zemský advokát Sattler. Když před 17 či 18 roky kterýsi Přerovan se dopustil smilného skutku s dvěma koňmi a když byl obnoven dřívější pranýř, žádala vždy městská rada vrchnost za naučení. Dále žádal vrchní, aby byla městské radě zakázána poprava Lidy Skopalíkové pro zhářství.⁷

Spor nabyl takové prudkosti, že obě strany informovaly, ovšem ze svého stanoviska krále Josefa I., který dal 24. dubna 1710 stranám naučení. Konstatoval, že město Přerov vykonávalo hrdelní právo přes 200 let a že jednání vrchnosti je nezákonné a zmatečné. Město Přerov má právo hrdelního soudu, ovšem s právem apelačním, a vrchnost nesmí rozhodnutí městského soudu měnit nebo rušit. V případě Jana Šurby, který uprchl z vězení a byl bez řádného vyšetření trestného činu nezákonně odsouzen, měl by být rozsudek zrušen. Král si také vyžádal k prošetření přerovská soudní akta a naučení.⁸

Královské vyjádření, které vyznělo vcelku ve prospěch města, však strany nesměřilo, naopak se situace přiosřila, když vrchnost dala 9. září 1710 protiprávně zatknout a uvěznit měšťana Gabriela Polívku. Městská rada odpověděla tím, že uvěznila panského vrchního. O těchto událostech byl opět informován král, ale dříve než přišlo k jejich prošetření, ztratily obě strany na věci zájem. Vzápětí však došlo k sporu novému.

Hrabě nařídil vrchnímu Merschlerovi, aby zřídil v městském lese Žebračce bažantnici. Vrchní dal ohlásit městské radě, aby zakázala obyvatelům města plašit v Žebračce bažanty a jiné lovné ptactvo, a žádal, aby město přidělilo panství kus lesa k vystavění bažantí chaty, což ovšem městská rada odmítla. Hrabě pak sám se snažil ostrým dopisem z 1. dubna 1711 přimět městskou radu k poslušnosti, ta však v své odpovědi namítala: bažantí stejně nebudou mít v Žebračce klidu, poněvadž lesem vede hlavní silnice, též jiné cesty a chodníky do sousedních vsí. Lidé tudy procházející mívají s sebou psy, kteří mohou bažantům velmi uškodit. Také tam chodívají lidé z města i z okolí na trávu, což bažantům valně neprospívá. Podle smlouvy z 20. července 1686 Přerovští mají právo jezdit do lesa na dříví a na trávu, od čehož nemohou upustit. Lidé z Přerova a z okolí sbírají v lese chmel, planá jablka, třešně, oříšky, hrušky a žaludy, procházejí lesem způsobující hluk a neklid. Protože se po léta prodává lidem z města i z vesnic březové chrastí na metly, na ploty a na otýpky, mělo při tom i nadále zůstat. Na ochranu proti zátopám z ramene Bečvy bylo chrastí a křoví vykáceno, takže bažantí nemají patřičného úkrytu, a proto nemohou mít v Žebračce klidu. Může se stát, že odtud povstanou mrzutosti, které povedou k nenávisti a k nemilosti hraběte proti městu. Ke konci žádala městská rada vrchnost, aby svůj úmysl změnila a Přerovské v dosavadním užívání lesa zachovala. Proti vůli Přerovanů si však vrchnost bažantí chatu postavila.

Obyvatelé města však postupovali radikálně i než městská rada. Dne 9. dubna 1711 kdosi strhl plot u bažantnice, ale vrchnost jej dala obnovit. jednání vrchnosti vydráždilo obyvatele města a 27. dubna po poledni došlo k vážnému konfliktu. Když panský myslivec nesl bažanty do chaty v Žebračce, přišlo za ním na 150 žen a mužů z města se srpy, sekyrami, holemi, noži a vidlemi, rozmetali bažantí chatu a zapálili její doškovou střechu. Přitom jim byli nápomocni i lidé z okolí. Když myslivec jim chtěl v počínání bránit, usekla mu jedna žena palec. Za velkého povyku a křiku byla bažantnice zničena. Pak šli účastníci v dlouhém průvodě, v jehož čele byl nesen bílými stuhami ozdobený zelený stromek, na Horní náměstí k vdově Benešové, která byla iniciátorkou útoku na bažantnici, a před jejím domem se bavili a tančili. Myslivci nezbylo než bažanty opět

odnésti. Vrchní pak dal uvěznit předních pět účastnic pochodu, mezi nimi jistou číšnici z předměstí.

Na druhý den měšťané poslali deputaci do zámku s žádostí, aby uvězněné ženy byly propuštěny. Vrchní odmítl tak učinit a deputace se vrátila na radnici s nepořízenou. Také na písemnou žádost městské rady odpověděl vrchní zamítavě.

Několik dní později ozbrojily se některé ženy srpy a jinou zbraní a táhly znovu do Žebrácky. V jejich čele kráčel mladík s trubkou, který procházel lesem a troubil. Ženy se také umlouvaly, že osvobodí uvězněné v zámku. Hrabě pak žádal krále, aby bylo do Přerova vysláno vojsko, že ženy chtějí podniknout útok na zámek, že zohavují jeho úředníky a že v Přerově nikdo není jistý svým životem. Vojsko mělo být vypraveno na útraty měšťanů.

Dne 16. května 1711 se útok Přerovských na bažantnici opakoval, tentokrát však okolní sedláci se postavili na stranu vrchnosti a útok odrazili. Poslední událost uspíšila příchod vyšetřující komise, která vedla šetření od 21. do 28. května 1711; rozhodla, že měšťané Jan Friedl, Pavel Komončík a Jan Vařecha mají být uvězněni na Špilberku; ti však byli nejméně vinni. O potrestání dalších měšťanů se mělo rozhodnout ve Vídni, kam byla zaslána akta o vyšetřování. Dvorská kancelář odpověděla teprve 8. dubna 1712 jménem krále. Městská rada přerovská byla důtklivě napomenuta, aby se podobné činy již neopakovaly; radní, kteří zatýkali panského úředníka, Pavel Zedníček, Petr Feichtner a Jan Slavík, dále dva radní, kteří byli při zatýkání, měli být potrestáni čtvrtročním vězením na Špilberku; tři měšťané, kteří se provinili na téměř úředníku, Jiří Šiška, Jiří Dejmal a Adam Dršťák, a dva, kteří ztloukli panského drába, Jiří Halda a Jakub Roučka, měli být potrestáni vězením na Špilberku v železech a v poutech. Vrchnosti bylo dáno na vědomí, že nesmí zasahovat do městské soudní pravomoci a že uvězněný měšťan Gabriel Polívka má být ihned propuštěn. Právo honitby na městských pozemcích a čížba náleží vrchnosti, pokud nejsou poddaní poškozováni. Pokud jsou psi, kteří vypomáhají při pasení dobytka, opatření kolíky na řetězech kolem krku, nemají být zaměstnanci vrchnosti odstřelováni. Poněvadž les Žebračka patří městu, vrchnost je povinna bažantí chatu a plot odstranit a dát místo do původního stavu; vrchnost sice může v Žebračce provozovat honitbu, ale s podmínkou, že Přerovští nebudou zkracováni a rušení při sbírání dříví a při sečení trávy. Uvěznění měšťané Jan Friedl, Pavel Komončík a Jan Vařecha mají být po domluvě po třech týdnech propuštěni z vězení na Špilberku. Ženy, které se zvláště zúčastnily posledního pozdvížení proti vrchnosti, mají být potrestány vězením: Anna Benešová čtyřtýdenním, Veronika a Magdalena Poláškovy, Veronika Slováčková, Anna Nováková, Marie Havlová, Lída Šuváková, Kateřina Horáková a Veronika Navrátilová dvoutýdenním vězením v Přerově.⁹

R. 1713 skončil nájem městského Malého špitálního mlýna a městského rybníku vrchností podle smlouvy z r. 1680 a panský vrchní Zikmund Ferdinand Koschilka odevzdal 7. října mlýn a 18. prosince rybník městské radě, v níž tehdy zasedali primátor Antonín Halda, purkmistři František Keller a Kryštof Kantor, rychtář Šimon Štrum a konšel Karel Gladiáš. Radním písařem byl tehdy Martin Šmíd.

Přes nařízení dvorské kanceláře vrchnost bažantnici ne-odklidila. Kromě toho došlo k novému sporu, když městská rada vyloučila ze svého středu Jana Slavíka a nazvala jej bezectným mužem. Hrabě psal 3. února 1714 z Vídně vrchnímu, že Jan Slavík má být pod pokutou 100 dukátů vzat pod přísahu a uveden v svůj úřad. Městská rada musila uposlechnout, ale Slavík zemřel již příštího roku morem, jemuž také podlehl radní Šimon Šturm a Oldřich Štark.¹⁰ Dále hrabě nařídil, aby byly zrušeny všechny úly v lese Bobrovisku.¹¹ Měšťané se bránili poukazující na královské rozhodnutí z r. 1712 a že na panstvích kroměřížském a tovačovském mohou poddaní stavět úly v panských lesích, ba i jinak jich užívat. Hrabě však na jejich odstranění trval a nařídil, že měšťané nesmí v

Bobrovisku dříví sbírat, ani je porážet. Přerovští sice úly odstranili, podali však stížnost zemskému tribunálu, že vrchnost nejen neodstranila bažantí chatu v Žebračce, ale postavila podobné chaty nové v městských lesích, dokonce i v Michalově, kde vrchnost vůbec nemá právo honitby, hodlá v městském lese postavit krmítka pro zvěř a měšťanům zakázat vstup do městských lesů. Dále si městská rada stěžovala, že vrchnost nařídila odstranit úly v Bobrovisku, znemožňuje žnout v lese trávu a používat cesty do městských lesů. Vrchnost dala vysekat v lese Tmeň napříč cestu 4 až 5 kroků širokou, aby se pohodlněji jezdilo na hon. Tomu padly za oběť nejkrásnější stromy a vznikla veliká a nenahraditelná škoda.

Dále si městská rada stěžovala, že vrchnost stále zasahuje do její soudní pravomoci, městskou radu ponižuje a zesměšňuje, zbytečně protahuje soudní jednání a osvojuje si práva, která příslušejí jen královské apelaci.

Vrchnost pomýšlí na zorání kusu společné pastviny a jeho osetí prosem, chce však zůstat při společném užívání pastviny a dokonce překročit stanovený počet dobytka.

Jednání vrchnosti svádí i jiné obce k útokům proti městu. Tak Předmostští chtěli pustý městský rybník proměnit v své pastvisko, což jim bylo znemožněno zajetím dobytka, ale vrchnost je podporuje. Když měšťané rybníště zorávali, tu Předmostští radního a městské lidi zahnali se spíláním a nadávkami. Proto město žádalo zemskou vládu, aby zakročila u vrchnosti pod nejpřísnějšími tresty v těchto bodech:

1. aby vrchnost odstranila všechny bažantí budky z městských lesů;
2. aby nepřekážela přístupu do městských lesů a nebránila v lesích (i v panských) stavět úly a síci trávu;
3. aby vrchnost nahradila škody v městském lese Tměni způsobené zřízením cesty, a nic takového aby se již neopakovalo. Pokud se týče honitby, od města blahovolně trpěné v lesích Žebračce a Tměni, ať ji vrchnost provozuje, ale v příhodném čase, a to střelbou nebo čižbou, nikoliv však jako volný hon se psy;
4. aby vrchnost nezasahovala do městské soudní pravomoci ani sama, ani prostřednictvím svých úředníků; naopak aby radila svým úředníkům k větší svědomitosti, aby magistrát nebyl ve výkonu soudního práva rušen. Vrchnost aby zastavila úsilí o osvobození poddaných z Předmostí odsouzených pro rušení práva.

Stížnost byla datována 26. listopadu 1714.¹² R. 1731 hrabě nařídil vrchnímu, aby dal udělat hrazenou bažantnici na pozemku mezi Žebračkou a Michalovem.¹³

Hrabě Leopold Windischgrätz se posléze rozhodl pro nedostatek peněz a pro stálé spory s městem, že panství prodá. V kupní smlouvě z r. 1695 se jeho otec zavázal, že kdyby přerovské panství přišlo k prodeji, svůj úmysl čtvrt roku předem oznámí, aby město případně mohlo panství koupit.¹⁴ Proto r. 1730 nabídl koupit panství městské radě, která s koupí souhlasila a počala jednat o půjčky. Právnímu zástupci města Rollerovi se podařilo zajistit v Olomouci půjčku 50.000 zl., která se zdála dostatečnou, aby město zahájilo jednání o koupi. V listopadu 1730 byli zvoleni plnomocníci, kteří jednali 27. a 28. listopadu ve Vídni s Windischgrátem o koupi. Plnomocníci se vrátili a 7. prosince vyložili shromáždění celé obce výsledek svého jednání. Obě strany, město i vrchnost souhlasily s transakcí, překážkou bylo však, že Přerov jako poddanské město nemělo práva kupovat deskové statky, a proto kup nemohl být zapsán do zemských desek bez výslovného králova svolení. Windischgrätz, který zřejmě potřeboval peníze, namítal, že k transakci může dojít i bez deskového zápisu, chtěl však, aby se prodej uskutečnil nejdéle do čtyř měsíců za kupní cenu 70.000 zl.¹³¹ Po schůzi odejel druhý purkmistr Josef Payer do Olomouce, aby se informoval u Rollera o možnostech půjčky. Roller odpověděl, že by bylo snadno půjčku získat, ovšem jen s podmínkou, že město získá královský souhlas a dispens k zápisu do zemských desek.

Městská rada se pak rozhodla, že získá potřebné peníze zástavou městských podniků,

ale zjistilo se, že by za ně dostala při 5 % úroku asi 50.000 zl., což nepostačovalo tím méně, že na další půjčku nebylo naděje. Proto se obrátila na Wmdischgrätze s žádostí, aby sám intervenoval u krále o jeho souhlas s intabulací.

V březnu 1731 došlo mezi městskou radou a Windischgrätzem k dohodě, při níž si hrabě vyhradil hrad Přerov k obývání. Další body smlouvy byly:

1. Kupní cena panství je 200.000 zl. včetně 1000 zl. zálohy, které měly být vyplaceny v běžné minci nebo ve vídeňských městských cenných papírech.
2. Hrabě poskytne městu ze summy 200.000 zl. úvěr 70 až 80 tisíc zl. zajištěný hypotékou na přerovském panství na 5 % úrok. Roční splátky byly stanoveny na 5000 zl. a zbytek kupní ceny měl být zaplacen najednou po zapsání kupu do zemských desek.
3. Hrabě a jeho mužští potomci zůstanou ochránci města, začez jim bude město platit ročně 50 zl. Magistrát se bude obnovovat každého třetího roku bez dalšího placení. Město bude mít civilní i soudní pravomoc, samosprávu a plné právo dispozice majetkem. Kdyby došlo k prodeji panství, hrabě a jeho nástupci mají právo předkupu.
4. O fundaci za zemřelou hraběnkou se bude starat město.
5. Židům se ponechají jejich práva a výsady, přejdou však do městské pravomoci; jejich obchody budou upraveny. Za ochranu platí vrchnosti a jejím nástupcům ročně 25 zl,
6. Město Přerov uhradí všechna vydání spojená s kupem včetně intabulace.

O dalším osudu jednání mezi městem a hrabětem o prodeji panství nejsme informováni. Víme toliko, že koupě se neuskutečnila a hrabě Windischgrätz prodal 22. července 1732 panství přerovské a statek čekyňský za 180.000 zl. rýnských a 1000 zl. klíčného Janu Vincencovi Želeckému z Počenic na Vsechovicích.

Za krátké vlády Želeckého Přerov velmi utrpěl od pruského vojska, které se koncem roku 1741 zmocnilo Olomouce. Do Přerova bylo odtud vysláno 9 kompanií pod vedením generála Foxe, které zůstaly v Přerově do 14. dubna 1742. V té době se dostalo pruské vojsko na Olomoucku pod tlakem královna vojska do těžké situace. Také pruská posádka v Kroměříži musila 13. dubna vyklidit město, zničila mosty přes Moravu, aby zabránila pronásledování, a vyplenila Břest a Horní Moštěnici. Pozdě večer vtáhli do Přerova, kde loupili, drancovali a týrali obyvatelstvo po celou noc. Příštího dne ráno Prušáci opustili Přerov, zatímco uherští husaři se přepravili přes Moravu a s nimi se spojili i ozbrojení sedláci roztrpčením řáděním pruského vojska. U Kokor se snažili odříznout Prusům ústupovou cestu k Olomouci a ti si mohli vynutit volnou cestu jen za použití dělostřelby.¹⁵ Za pruské okupace prožili Přerovští těžké doby. Na počátku března přišlo do města 600 pruských granátníků, kteří žádali městskou radu o několik desítek vozů a vozků na přípřež. Město nemělo takových žádaný počet a tu Prusové nespokojili se jen nabídnutou přípřeží, ale odvěkli s sebou i městského písaře. Dne 14. března přišlo k bránám města 35 Valachů, kteří stáli v službách královny; postavili stráže k městským bránám a část jich vtrhla do Židovské ulice, kde si od židů vynutila zaplacení 50 zl. V Přerově nebylo dne, kdy by se nepříhodilo něco nepříjemného. Nejhůře bylo 30. března, kdy do města vpadlo 10 škadron pruských husarů, kteří počali drancovat a vykrádat zejména faru, kostel a zámek. Od faráře žádali 6.000 zl. výpalného. Obyvatelstvo bylo znepokojeno také tím, že Prušáci chytali mladé muže a vřazovali je do svého vojska. Posléze pruští husaři se vlámali do farního kostela a loupili tam bohoslužebná náčiní i jiné cennosti.¹⁶

Za válečných událostí za válek s Pruskem Přerov hospodářsky velmi upadal a stálými vysokými kontribucemi se obec velmi zadlužila. K obecné bídě přispívaly i časté živelní pohromy a epidemie.

Želeckému se po stránce hospodářské nedařilo dobře a k tomu průtahy loupeživých

pruských vojsk za válek slezských ničily jeho hospodářství. Želecký musil prodat panství přerovské v dražbě. Městská nadá viděla novou příležitost, aby panství získala, neměla však na koupi sdostatek peněz. Proto bylo panství přerovské prodáno 6. března 1745 Amandu Antonínu svobodnému pánu Petřvaldskému z Petřvaldu, jenž nabídl za panství nejvíce, tj. 164.000 zl. rýnských.

Amand Antonín svobodný pán Petřvaldský pocházel ze starého panského moravského rodu, který držel od poloviny 17. století Buchlov a Střílky. V erbu měl štít půlený, pravé pole bylo zlaté, levé modré a v obou polích stál stříbrný páv. Za jeho vlády došlo k novému sporu mezi městem a vrchností. Město od dlouhé doby pronajímalo své vrchnosti rybník, který ležel mezi Přerovem, Dluhonicemi a Předmostím, ale r. 1756 zdráhalo se pronájem obnovit. Petřvaldský si stěžoval u královské representace a komory v Brně, která mu přiřkla právo nájmu a rozhodla, aby iniciátoři odporu byli potrestáni, městský syndikus Maximilian Grimm musil do 14 dní opustit město, výběřčí Polášek a čtyři radní byli odsouzeni k čtyřnedělní nucené práci v okovech na Špilberku.¹⁷

Amand Antonín Petřvaldský zemřel 19. března 1762 zcela zadlužen. Měl zálibu v cestování a napodoboval pak cizí honosné stavby, které si vyžadovaly ohromného nákladu. A tak zůstalo po něm 86.311 zl. rýn. dluhů.¹⁸ Vcelku byl lidumil, jak ukázala zejména jeho poslední vůle. Přerovskému špitálu odkázal 50 zl., své služebníky a jejich rodiny (a stejně i beňovského mlynáře Augustina Stružku) osvobodil z poddanství, poddaným odpustil peněžní a robotní dluhy. Svě statky odkázal svému synovi (synu bratra Zikmunda) Bernartu svobodnému pánu Petřvaldskému, který však zemřel již 15. května 1763 v stáří 29 let.

Poslední léta vlády Amandy Antonína byly vyplněny novou válkou s pruským králem, za níž byl Přerov opět navštíven nepřitelem. V pozdním jaře 1758 Prusové se jali obléhat Olomouc a jejich oddíly zajížděly do okolí. Tak za trhu v Přerově se náhle objevili na náměstí tři pruští jezdci, kteří tvořili výzvědnou hlídku. Oddíl sám zůstal na kopci Lípové nad Předmostím, neodvažuje se dále pro rozvodněnou Bečvu. Odtáhl k Olomouci, aniž by Přerov navštívil. Po krátké době přitáhlo do Přerova silné vojsko královnino, huláni, husaři a hraničáři. Bylo jich tolik, že pro ně nebylo v Přerově místa, a proto si postavili stany na šířavských polích, na Trávníku a na polích ke Kozlovicím. Po odpočinku táhli dále k Velké Bystřici, kde se vítězně utkali s Prusy. Vrátili se s kořistí, ale i s raněnými, kterých bylo tolik, že nebylo pro ně místa v domech a byli ukládáni i v podloubích.¹⁹

Podle závěti Antonína Amandy Petřvaldského připadlo panství přerovské po smrti Bernartově Františku Josefu hraběti z Khünburku, který nejevil o Přerov valný zájem a nehospodárností byl zcela zadlužen, a proto prodal již 9. dubna 1766 panství přerovské za 150.000 zl. rýnských generálnímu polnímu strážmistroví Arnoštu svobodnému pánu Petraschovi, který byl v Přerově slavnostně uvítán. Měšťané včetně ozbrojeného měšťanského sboru, řemeslníci a lid jej uvítali s největší slávou a večer bylo celé město osvětleno.²⁰ Ačkoliv Petrasch věnoval svůj život vojenské službě, všímal si i hospodářského pokroku, především v zemědělství. Tak počal jako první na Přerovsku pěstovat na svém čekyňském statku brambory. Při svém zámečku v Čekyni zřídil r. 1776 vzornou zahradu. Určitou potíž mu činilo, že hr. z Khünburku nemohl zaplatit své dluhy, které byly zapsány na panství přerovském, a že se s vkladem do zemských desek otálelo. Petrasch pak převedl věno své manželky Alžběty z Fritzů 28.000 zl. rýn. a zápis svých dětí Františka, Terezie a Anny Petraschů 40.000 zl. rýn. na panství přerovské.²¹

R. 1767 se konala na polích Trávníku u Přerova přehlídka vojska v síle tří pluků. Přehlídky se zúčastnila i královna Marie Terezie.²²

Mezi Petraschem a městskou radou došlo záhy k sporům o práva k městským lesům, o

společnou pastvu dobytka a o soudní pravomoc. Tyto spory se později rozšířily. Nelze zatajit, že právo nebylo vždy na straně města, které bylo značně konzervativní, zatímco v některých případech Petrasch zastával pokrokovější stanovisko, zejména v otázkách bezpečnostních.

Spor o společnou pastvu byl vyřešen rozdělením pastvin. R. 1767 Petrasch si stěžoval guberniu, že v Přerově bývá mnoho požárů, které nejen ohrožují zámek, ale ožebračují měšťany a přispívají k hospodářskému úpadku města. Příčinou je nedostatek vody, což se přičilo policejnímu požárnímu řádu. Podle starších smluv byly vrchnost a město povinny zřídit a udržovat vodovod na Horní město. Petrasch sliboval, že přispěje více než polovicí nákladu, jestliže město učiní zadost svému závazku vést dostatek vody na Horní město a odtud na Dolní město a do Židovské ulice. Petrasch sám vyjednával již s biskupským studnářem; šlo o zřízení studny na Horním městě, kde dřevěné zařízení studně bylo poškozeno za požáru r. 1749 a nemohlo plnit svou funkci.

Pokud se týče městských lesů Žebrácky, Tmeně a Bobrovisk, Petrasch usiloval, aby tyto lesy byly převedeny do panského majetku. Udával, že Přerovští již po 40 let lesy neošetřují a užívají je způsobem, který odporuje patentům o lesním hospodářství. Kácí stromy podle libosti, kazí mladý podrost a usekávají mladé stromky na oplocení. Kromě toho uváděl, že městští obyvatelé plaší v lese bažanty i jinou zvěř, ničí násady koroptví a bažantů, ruší jejich hnízdění a vůbec zkracují vrchnost v jejím honebním právu. Dále Petrasch obviňoval městskou radu, že nedbá o obecní hospodářství, výtěžek z mýtného na mostě a na hulínské silnici zůstává nevyúčtován. Cesty v Přerově nejsou udržovány a jsou stále plné bláta kromě té, která vede Dlážkou od Předmostí. Měšťané měli být napomenuti, aby zachovávali vrchnosti povinnou poslušnost a úctu, zanechali bouří, srocování a násilností.

Své požadavky Petrasch shrnul: vrchnost ať dostane právo dozoru nad městskými lesy a společně s krajským úřadem právo dohledu na vydávání peněz potřebných na úpravu cest. Obec má zřídit na Horním městě vodní nádrž. Jestliže se tak slane, zaručuje se, že v městě zavládne opět pokoj a mír, jichž nebylo již v Přerově přes sto let, a pak bude Přerov opět vzkvétat k užitku, k oslavě a k ozdobě celého Markrabství moravského.

Na podání Petraschovo z rozkazu gubernia povolal krajský hejtman Fridrich hrabě z Zinzendorfu na den 1. září 1767 na zámek v Přerově před vyšetřující komisí zástupce vrchnosti i města. Při jednání Petrasch projevil, že je ochoten prodat přerovský dvůr s příslušenstvím městu, jestliže obec dostane ke koupi svolení. To by ovšem situaci v Přerově značně zjednodušilo. Proto krajský hejtman v podání guberniu 6. září navrhl, aby prodej dvora byl povolen, udával, že i kdyby došlo k prodeji, měšťané by získali více polí a zvýšili své příjmy, takže by mohli snáze platit kontribuci i jiné dávky. Gubernium 14. září 1767 s takovým řešením souhlasilo s podmínkou, že město se vykáže do 4 neděl povolením koupě u krajského úřadu. Nestane-li se tak, měl krajský hejtman pokračovat ve vyšetřování.²²

O dalším průběhu vyšetřování nejsme informováni, tolik je však jisto, že ke koupi dvora nedošlo. Naopak r. 1769 došlo k novým sporům, když Petrasch obnovil své stížnosti.

Před volbou nového primátora r. 1769 upozornil Petrasch gubernium, že — nezjedná-li se náprava — je nebezpečí, že nejlepší moravské municipální město stihne záhuba, poněvadž v Přerově nelze nalézt pro týž úřad vhodné osoby, která by spravovala město tak, aby se zbavilo dluhů, povzneslo se právo a zlepšila se policie; jen dva přerovští občané dovedou prý čitelně psát a dobře počítat. Dále vypočítával Petrasch přerovské zlořády.

Na náměstí sice stojí nová rakouská míra, ale jen na podívanou, poněvadž Přerované i cizí kupci užívají starých měr a vah. Maso a chléb jsou špatné jakosti a nemívají předepsanou váhu. Požární řád není dodržován, většina měšťanů skladuje obilí doma,

ukládá slámu a seno do horních částí domů, doma mlátí obilí a suší je v předsíních vedle kuchyně. Vodní nádržka na Horním městě je sešlá, železné a olověné trubice zašantročeny. Jediná studně uprostřed města trpí nedostatkem vody.

V městě je rozšířeno zlodějství, případy krádeží se nevyšetřují a z žalovaných nikdo není trestán. Vykonávání práva se zanedbává. Pořádného písaře nelze v městě nalézt, důležité listiny a kšafy se ztratily nebo byly zašantročeny, nevyřizují se některé záležitosti, nevede se pořádně městský protokol, gruntovní knihy jsou v nepořádku. Když se Petrasch dožadoval, aby mu obec podávala zprávu o sirotčích záležitostech, bránila se a odvolávala se na dávnou výsadu, že v otázkách sirotčích nikomu neodpovídá. Z krásných městských lesů by mohl obci plynout značný užitek, kdyby byl zachován lesní řád a na hospodaření v lese dozírala vrchnost. Lesy mají cenu více než 100.000 zl., ale užitku nedávají žádného. Stromy jsou libovolně káceny, lidé odvlékají mnoho dříví a pokoutně je prodávají. Obecní pokladna je ve velkém nepořádku. Městský výběrčí je k svému úřadu zcela nezpůsobilý, sám je velice zadlužen. Při revizi obecní pokladny bylo shledáno mnoho nedostatků.

Byl to smutný stav obecního hospodářství, který shledáváme současně běžně i v jiných městech. Nelze ovšem zapomenout, že Petrasch sledoval v udání i své cíle.

Gubernium nařídilo 11. srpna 1769 krajskému hejtmanu, aby stížnost prozkoumal. Hejtman přijel 19. listopadu do Přerova, povolal si zástupce vrchnosti, městskou radu i zástupce z obce a 8. ledna 1770 napsal guberniu své dobrozdání.

Městská rada tvrdila, že dohlíží na to, aby bylo užíváno nových měř a vah. Obec není zámožná, naopak chudá. Je zvykem, že pro malou poptávku současně jen dva řezníci vysekávají maso. Krajský hejtman přiměl městskou radu, aby stanovila dva dozorce, kteří by na porážce živý dobytek prohlédli, určili cenu masa a dohledali i v masných krámech na dodržování cen. Chléb nalezl dobré jakosti i řádné váhy. Také pekaři pekli chléb střídavě, každý týden čtyři. Krajský hejtman přiměl městskou radu, aby určila dozorce, kteří by nejen na počátku týdne, ale i nahodile kontrolovali pečivo, špatné a lehké aby zabavovali; pekař, u něhož byla zjištěna závada, měl být pokutován 10 říšskými tolary a zbaven práva péci v dotyčném týdnu. Otřásající poměry zjistil krajský hejtman v poměrech požární bezpečnosti. Na náměstí v Horním městě byla jediná hluboká studně, z níž se voda čerpala s velkou námahou a zdlouhavě rumpálem; vedle toho byly na Horním městě zbytky studny. Městská rada však odmítala tvrzení, že trubice k nádrži jsou zašantročeny.

Kontrola komínů ukázala, že proti znění požárního řádu z r. 1754 je v Přerově ještě 54 dřevěných komínů. Krajský hejtman navrhl guberniu, aby městu pohrozilo pokutou 5 říšských tolarů za každý dřevěný komín. Pravdou bylo, že většina měšťanů uskladňuje obilí, slámu a seno v hořejších částech svých domů a že se v předsíních poblíže kuchyně mlátí obilí. Městská rada odpírala, že by se sušil len v domech, slíbila však, že ustanoví komisaře, který by kontroloval, zda se tak neděje, a že postaví veřejnou pazdernu. O bezpečnost v noci se starali čtyři ponocní a vedle nich ještě čtyři měšťané se denně střídali na noční stráži v ulicích. Ponocní byli podřízeni městskému rychtáři.

Kromě Petrasche podal stížnost na Přerovské i přerovský farář Josef Grunner, že o nedělích a svátcích za dopoledních bohoslužeb jsou všechny křesťanské i židovské krámy otevřené a že se v masných krámech nedaleko kostela dokonce seká maso a kupuje, takže velký hluk a křik pronikají až do kostela a ruší kněze na kazatelně nebo u oltáře. Městská rada přiznala, že se tak děje, namítala však, že je prastarým zvykem, že lidé z přifařených obcí využívají návštěvy kostela o nedělích a svátcích k prodeji či k nákupu. Podobně služebné a prostí lidé docházejí pro maso až v neděli nebo ve svátek dopoledne, jak to ostatně činí i vojáci přerovské posádky. Krajský hejtman neprodleně nařídil, aby se krámy a obchody za bohoslužeb zavíraly a pro venkovský lid se otevíraly

jen na polovic.

Městská rada tvrdila, že chtěla několikrát opravovat mosty a cesty, ale neustálé deště práci znemožnily. Krajský hejtman zjistil, že cesty a mosty jsou v bíděm stavu, ale uznal i námitku městské rady. Pokud se týče městských lesů, městská rada projevila ochotu přiznat vrchnosti právo dozoru, pokud by se to shodovalo s platnými zákony. Krajský hejtman však navrhl guberniu, aby dozor nad obecními realitami, zvláště nad lesy, byl přiznán vrchnosti, jestliže to lesní řád nařizuje. Vrchnosti přiznal i právo opatřovat obecního písaře a hospodářského správce.

Gubernium rezolucí ze dne 26. ledna 1770 nejen návrhy krajského hejtmána schválilo, ale v některých případech šlo ještě dále. Tak o nedělích a svátcích měly být krámy zavřeny pod trestem těm, kteří by toho nedbali, případně městská rada, kdyby to trpěla, měla být zbavena úřadu. „Jakož Přerovští se obraceli se svými potřebami k městskému písaři do Hranic majíce svého městského písaře, bylo to zakázáno a hranickému písaři pohroženo citelným trestem, případně vypovězením ze země. Městské hospodářství mělo být podrobno dozoru vrchnosti. Konečně městská rada přerovská byla odsouzena zaplatit výlohy s vyšetřováním spojené v částce 50 zl. 28 kr.“

Antonín svob. pán Petrasch a jeho manželka Alžběta postoupili pro stáří a nemohoucnost svůj majetek 30. ledna 1774 synovi Františku Josefu svob. p. Petraschovi. Ještě na počátku téhož roku vznikly v Přerově bouře proti židům, když se roznesla zpráva, že holešovští židé zabili křesťanskou dívku; měšťané i venkované se shlukli a táhli do Židovské ulice, kde týrali židy a pustošili jejich domy.²³

František svobodný pán Petrasch byl majorem a věnoval se zcela vojenství. Za jeho nepřítomnosti úředníci se obohacovali na jeho úkol a Petrasch posléze 20. května 1780 prodal panství přerovské (avšak bez statku českyňského, který si podržel) za 95.097 zl. rýnských svému švagru Hyacintovi svobodnému pánovi z Brettonu.

PŘÍKLAD ŠLECHTICKÝCH MAJETKOVÝCH PŘEVODŮ V PŘEROVĚ

Na pravém břehu Bečvy podél cesty, která vedla od Olomoucké brány u mostu dále k Předmostí, se usazovali někteří obyvatelé i drobní šlechticové, a tak se tu vyvinulo předměstí zvané Dlážka. Rozrostlo se natolik, že bylo někdy nazýváno i městečkem. Fridrich Franc ze Sokolova postoupil tu okolo r. 1639 dům s dvorem Bernartovi Bravanskému z Chobřan, jehož synové prodali tento stateček a vsi Vinary a Buk 28. září 1651 za 10.200 zl. mor. Janovi hr. z Rottalu na Holešově, zemskému hejtmánu moravskému. Bravanští stateček zvelebili a podle nich také byl obecně nazýván Bravansko.

Paní Kateřina Bravantská, ovdovělá na Lukově. Patří jí 2 domy. Panské domy Bravantských stály na pravém břehu Bečvy, dnešní Velká Dlážka, kde bylo také jejich rytířské sídlo. Ku svobodnému dvoru Bravantských patřilo 30 měřic polí.

V pátek před sv. Ondřejem 1652 prodala paní Johana Magdalena Elbognerová, rozená Přepiská z Rychmburka, dva grunty za velikým mostem a třetí v ulici za Malým mlýnem a třemi chmelnicemi, se zahradami, s trávními čtvrtinami v troubeckých loukách, tři čtvrtiny orné půdy tamže, louku blíž k městu po dr. Tyminovi, půl louky na Markrabinách, sedm čtvrtí ve dvou rozdílných kusech, velkou nivu od Kozlovska, jednoho koně, 4 morky, 50 ovec mladých, 50 ovec starých, kohouta se čtyřmi slepicemi, tři kapouny, čtyři husy, dva pávy, vůz, pluh s železy a dvě brány za 2.200 zl. mor. paní Barboře a paní Alině Bravanským z Chobřan, rozeným Svábenským ze Švábenic.¹ Pozoruhodný tu je velký počet ovcí, jejichž vlnu zpracovávala valcha pod Horním

městem na levém břehu Bečvy. Na statku hospodařil ještě r. 1661 Jan Bravanský z Chobřan.²

Ve čtvrtek po sv. Lukáši 1650 prodal Václav Ambrožů grunt se zahradou, s polmi a osmerými včelami za 600 zl. Alexandru Rittnerovi, JMC nejvyššímu lieutenantovi. Tento dvůr zvaný Rittnerovský držela r. 168f vrchnost. Podle účtů z r. 1670 Bravansko vynášelo ročně 250 zl. a dvůr Rittnerovský rovněž 250 zl.

Jiní drobní šlechticové se usazovali i v samém Přerově. Tak Zikmund Přepiský, měl dům na Horním náměstí. Poblíž byl dům rodiny Rittnerovských, kteří obhospodařovali ještě na Dolním městě poplužní dvůr nedaleko Hýskovy brány. (Dnes Kratochvílova ulice [Liaz].)

VZHLED PŘEROVAV 17. A 18. STOLETÍ

Jádro Přerova tvořilo od nejstarších dob Dolní město na levém břehu Bečvy, které vznikalo jako tržiště podél cesty vedoucí od jihu k brodu (později k mostu) přes Bečvu. Cesta se za mostem rozdvjovala, jedna vedla k Olomouci, druhá k Poodří.

V rozích náměstí vyúsťovaly vedlejší cesty: od Kroměříže a od Tovačova. Tržiště střežil hrad na travertinovém návrší, které do 15. století nebylo osídleno. Teprve tehdy vzniklo Horní město obehnané mocnými hradbami zpevněnými deseti baštami. Na Horní město vedly dvě brány: Dolní na straně k Bečvě a Horní na straně k Židovské ulici, která se rozkládala k jihu a přes níž směřovala cesta z náměstí k Holešovu. Dolní město bylo opevněno jen hliněnými valy a hlubokými příkopy. Brány, jichž bylo pět, byly kamenné a pevné: Mostní u Bečvy při silnici do Olomouce, Šířavská (Holešovská) při cestě do Holešova, Tovačovská (jinak Troubecká) a Kroměřížská, zatímco Hýskovu bránu (při vyústění dnešní Kratochvílovy ulice na Komenského třídu) tvořily jen silné trámce. Vně městského opevnění vznikala nová předměstí. Na jižní straně se rozkládalo prastaré předměstí Šířava, na východní straně podle Bečvy vznikla ulice Kozlovská a souběžně se osazovala niva, na níž vznikla ulice Trávník; na západní straně vzniklo předměstí Novosady a na pravém břehu Bečvy rozsáhlé předměstí Dlážka. Před stavbou domů musili obyvatelé dláždít půdu deskami nebo trámcí, protože půdu podmáčela Bečva a proměnila část pozemků v bažiny.

Jihozápadně od Dolního města byl farní kostel sv. Vavřince s pěknou věží a nedaleko stála fara, za níž byl panský libosad. Nad městem se tyčila zámecká věž s kuželovitým zastřešením. Obě věže a také nižší vížky na radnici Horního města, na kostelíku sv. Jíří a na šířavském kostele sv. Michala zpestřovaly pohled na město, které mělo jinak nízké domy. Na náměstích, kde bydleli nejzámožnější měšťané, byly domy jednopatrové s podloubími a s sedlovými šindelovými střechami. Nejvýstavnější byly obě radnice (na Dolním i Horním Městě) zakončené renesančními architektonickými prvky. Komíny domů byly obyčejně upletené z vrbového proutí nebo z desek a vymazané jen hlínou. Jen poznenáhlu byly nahrazovány komíny cihlovými nebo kamennými, ale ty byly tak úzké, že se špatně vymetaly a i u nich bylo nebezpečí požáru od vznícených sazí. Proto byly v Přerově časté požáry.

Stěny domů byly z nepálených cihel, později i z cihel pálených, řidčeji z kamene. Do ulic nebo na náměstí byly domy pěkné, čistě obílené, s renesančními portálky, zatímco do dvorů, kde stávaly chlévy, řemeslnické dílny, byty čeládky a kde nechybělo ani hnojiště, byly málo vábné a spíše odpuzovaly pro zápach a špínu. Proto správa města nabádala měšťany k čistotě a k opatrnosti při zacházení s ohněm. Na předměstích byly domky chatrnější, obyčejně přízemní, kryté doškem, které stěží odolávaly mrazům, vichřici nebo povodním. Zařízení domů na Šířavě a jinde, kde žili rolníci, bylo přizpůsobeno zemědělským potřebám. Obytné místnosti byly nízké, vlhké a nevlídné,

stáje většinou dřevěné. Z hnojiště vytékala hnojůvka do ulice. Většinou ulic chyběla dlažba; jen v některých a podél domů na náměstí byly dlážděné chodníky. Jinak byly v ulicích běžné stružky, do nichž vylévána byla nečistota a zbytky, které živily kočky a krysy. Nečistota byla odplavována za lijáků, na předměstí konala tuto funkci rozvodněná Bečva.

Blíže radnice se tyčil pranýř, kde byli vystaveni na odiv a posměch provinilci. Jiní byli věznění v „šerhovně“, která stávala vedle radnice. U kašny na náměstí, kde bylo dostaveníčko žen a mládeže, bylo stále živo.

Dobytěk chovali na předměstí i v městě. Ráno jej hnali pasáci za práskání biči a troubení cestou mezi poli opletými vrbovým proutím (odtud název polí Oplety) na Trávník na pastvu. Večer byl dobytek hnán domů. Nečistotu po dobytku splachoval až déšť, jen před velkými svátky byly ulice uklízeny.

Z 18. století se zachovalo několik vyobrazení města Přerova, nejstarší z r. 1717.¹ Malíř se díval na město ze západu z ptačí perspektivy. Nejvýrazněji nakreslil farní -kostel sv. Vavřince, s krásnou cibulovitou věží s hodinami a s jednou lucernou zužující se v makovici zakončenou dvojitým křížem. Chrám pokrývala mansardová sedlová střecha, která měla na jižní straně sanktusník; obklopen byl zídkou se střílnami. Poblíž západní strany kostela stála fara, s níž sousedil obdélníkový panský okrasný sad v soudobém francouzském slohu; sad byl součástí panského dvora rozkládajícího se mezi dnešní Kratochvílovou a Palackého ulicí. Mezi dvorem a kostelem stálo v ulici 10 zděných přízemních domků se sedlovými střechami.² Prostranství před kostelem zdobilo krásné barokové sousoší, morový sloup.

Do města se vcházelo po mostě přes Bečvu, který stál na mocných pilířích. Most byl střežen Mostní (Olomouckou) branou, zakončenou renesančním cimbuřím. Nedaleko brány tvořil uliční roh městský starý špitál o třech sedlových střechách obrácených štíty k cestě. Proti špitálu u samého mostu nechyběla mýtnice, kde se vybíralo mostní mýto. Rovněž Troubecká brána, vysoká a zakončená renesančním cimbuřím na severní straně dnešní Palackého ulice poblíž dnešního mostu Míru byla kamenná. Před ní 10 domů a rozlehlý dvůr tvořilo předměstí Novosady. Kroměřížská brána byla vysoká, kamenná s půlkruhovým obloukem; před ní byl od r. 1695 hřbitov, v pořadí čtvrtý. Dnešní Kratochvílovu ulici uzavírala na jižním konci brána Hýskova, která slula i Židovská. Nejpevnější byla brána Šířavská. Na jihovýchodním konci Šířavy se rozdkvojovala cesta do Moštěnice a do Želatovic, tam stála vahadlová studna pro pocestné a povozy.

Uprostřed náměstí byla kašna a pranýř, který se skládal z kamenného kruhového podstavce se dvěma stupni a z kamenného sloupu. Východní strana náměstí byla lemována domy s otevřenými podloubími a se sedlovými střechami. Podobně měly podloubí domy na straně jižní, kde vynikal obecní řadový dům a vedle něho stavení s atikou.

Nad náměstím bylo Horní město, do něhož vedly dvě brány s předbraními čili barbakány, Dolní od Bečvy, Horní z Židovské ulice. Nad oběma branami byly čtyřhranné věže ukončené sedlovými střechami. Dominantou Horního města byl zámek, jemuž vévodila zámecká věž zakončená kuželovitým zastřešením a makovicí s hrotem. Střecha věže spočívala na vlastní věži ukončené prolamovaným zábradlím. Na věži směrem k městu byly cimbálové hodiny. Vedle zámku se tyčily dvě barokní věže; bližší městu náležela radnici Horního města, druhá kostelíku sv. Jiří; obě věže měly cibulovitý tvar.

Nedaleko Dolní brány (v místech dnešního kina Jas) stával kostelík sv. Marka; měl věž s renesanční atikou, obdélníkovou lod se sanktusníkem na sedlové střeše a presbytář. Naproti na druhém břehu Bečvy byl městský mlýn o dvou složeních. U mostu (na místě sokolovny) bylo Bravansko, v pozadí jsou zobrazeny na třech místech domy na Dlážce

a za mlýnem městský les Michalov. Na Bečvě, jejíž tok je označen šipkou, malíř zobrazil dvě plti s plťaři. Na Šířavě je výrazně zobrazen chrám sv. Michala se zídrou, za níž byl do r. 1695 hřbitov. Kostel byl barokní s cibulovitou věží, ukončenou makovicí a dvojitým křížem. Dále na Šířavě vystupuje asi 15 šířavských domů.

Feudální držitelé Přerova v letech 1650—1781

¹ Fr. Bayer, Přerovsko, Přerov 1893, 191, poznámka.

² Originál v Oar Přerov.

³ Pamětní kniha přerovská, 145 — 152, Oar Přerov. Fr. Levý, Přerovská Česko-Bratrská-Církev, Přerov 1909, 127.

⁴ Pamětní kniha přerovská, 145 a n., Fr. Levý, Přerovská Česko-Bratrská-Církev, 128. V. Brandl, Spisy Karla st. z Žerotína, II, 258.

⁰ Oar Přerov. ⁿ Oar Přerov.

⁷ Fr. Struschka, Geschichte der Stadt Prerau, rukopis 1872, muzeum Přerov, str. 141, 142.

⁸ Fr. Levý, Přerov za Windischgrätzů, ČVSMO 31, 1914, s. 30.

⁹ Fr. Levý, Přerov za Windischgrätzů, ČVSMO 31, 1914, 145, 146.

¹⁰ Fr. Levý, Přerov za Windischgrätzů, ČVSMO 31, 1914, 147.

¹¹ Les Bobroviska byl v místech dnešního letiště, v katastru obce Bochoř.

¹² Viz shora Fr. Struschka, str. 151, 152. ¹³ Pozemek odtud sluje „Bažantnice“.

¹⁴ Oar Přerov, MÚ Přerov, kart. II/1 koresp.

¹³ Qesterreichischer Erbfolgekrieg, III, 479.

¹⁶ Struschka, viz shora, 162 a n.

¹⁷ Rudolf Kreutz, Přerovský okres, Brno 1927, 62, 130.

¹⁸ SA Brno C 2; P 103.

¹⁹ Struschka, Viz shora, str. 171.

²⁰ Struschka, Viz shora, str. 176.

²¹ R. Kreutz, Přerovský okres, 131.

²² Struschka, Viz shora, str. 176.

²³ R. Kreutz, Přerovský okres, 133. Stát. archív v Brně, Gub. P 204.

²⁴ Struschka, Viz shora, str. 178.

Příklad majetkových šlechtických převodů v Přerově

¹ Státní archív v Brně, D 1, 17b.

² Oar v Přerově, Kniha smluv svatebních, 324.

Vzhled Přerova v 17. a 18. století

¹ Archív města Brna, Hofferiana.

² Dvůr vyhořel r. 1832; v jeho místech stávala nedávno továrna na hospodářské stroje Jakuba Krátkého (nyní je tam Liaz, n. p.). V místech sadů byly r. 1899 postaveny dvě školy.

HOSPODÁŘSKÉ ASOCIÁLNÍ POMĚRY V LETECH 1650-1781

Obnova hospodářského života, rozrušeného boji za třicetileté války, která zasáhla všechny vrstvy národa a nepříznivě ovlivnila postavení poddaných v městech i na vesnicích, pokračovala velmi pomalu. Ani Přerov nezůstal výjimkou; zvláště při posledním vpádu švédských vojsk v roce 1643 — 44 bylo město těžce poškozeno, ještě v roce 1656 zůstávalo mnoho zničených domů a také oprava farního kostela, který Švédové vypálili, nebyla dosud skončena.¹ Městská rada ve svém listu z roku 1652, adresovaném ratibořské kapitule, kterou žádala o prodloužení lhůty při splácení dluhu

1724 zl. 20 kr. 5 d., poukazovala na „očitě spatřené naše bídy a ruiny žalostné v lidu i ve staveních“ a připomínala celkovou chudobu města, která jim nedovoluje splatit dluh v určených termínech.² A podobný stesk zazníval i ve smlouvě z roku 1658, kdy se městští radní dovolávali svědectví zmocněnců ratibořské kapituly, kteří na vlastní oči shlédli v roce 1652 „ruiny“ města a navrhli odpuštění části dluhů ne z povinnosti, ale „křesťanského soucitu“.³

Válečné události i přírodní pohromy — požáry, povodně, vichřice a epidemie — způsobily zpusnutí mnoha domů, jejichž majitelé buď zahynuli nebo utekli na jiná místa a panství. Podle lánových rejstříků bylo zaznamenáno v Přerově v roce 1657 76 pustých domů a mezi židovským obyvatelstvem 3 pusté. I když se poměry v těchto letech velmi rychle měnily, nedošlo k podstatnému zlepšení; mnohé usedlosti byly znovu osazeny a obydleny, ale jiné opět zpustly.⁴ Důvody byly rozmanité; v přiznání z 13. 10. 1667 uváděla městská rada, že 34 gruntů zpustlo v Přerově a v jeho předměstích v důsledku neustálých záplav vodou z rozvodněné Bečvy, která půdu buď úplně nebo z velké části znehodnotila a odplavila.⁵ Na některých místech, kde stávaly dříve domky a rozprostírala se pole, voda z Bečvy si vyhloubila nové řečiště. Jiná pustá stavení v předměstích v počtu 66 gruntů byla zničena a srovnána se zemí před 30 — 40 lety za nepřátelských vpádů a dosud nebyla obnovena. Vedle těchto-starých pustých gruntů, z nichž některé byly časem obnoveny, vznikaly nové poustky, když dosavadní majitelé z různých důvodů grunt opustili. Václav Chrástek utekl r. 1667 pro dluhy do Uher a grunt nechal opuštěný, pro dluhy opustila grunt i Magdalena Evanka, rovněž Matouš Meiner zanechal svůj dům prázdný, když utekl do Meziříčí. Podobným způsobem zpustly grunty Matouše Panáka a Jiřího Dreimüllera, který se pokoušel v roce 1667 opravit převzatý pustý grunt, ale zřejmě to bylo nad jeho síly.

Vrchnost měla velký zájem na obsazení a zvelebování pustých gruntů a udělováním úlev se snažila povzbudit zájemce o jejich převzetí a obnovu. Lhůta se zpravidla udílela na tři roky, kdy byl majitel osvobozen od placení daní a dalších povinností. Lhůta se vztahovala také na obnovu vlastních zničených stavení. Jiří Škrabaná, Jakub Zděra, Matěj Opatrný i Jiří Skřenek se v roce 1667 zavázali k opravě zpustlých gruntů a získali úlevy na 3 roky.⁶ Přes poskytované úlevy a přes podporu vrchnosti se počet pustých stavení ve svém celku mnoho nezměnil a zůstával stále dosti vysoký. V letech 1657 — 1675 bylo obnoveno 35 pustých domů, poněvadž však v téže době zpustlo a bylo opuštěno jiných 34 domů, zůstávalo stále 75 domů bez hospodáře a většinou též bez užitku. Ze tří pustých židovských domů byl jeden obsazen novým majitelem v roce 1664 a zbývající dva v roce 1675.⁷

Počet pustých stavení v Přerově po třicetileté válce byl příliš veliký a obsahoval třetinu všech obsazených domů. V dalších letech došlo k postupné obnově, ale některá stavení zůstala již trvale opuštěna. U poustek se většinou jednalo o menší domky bez polí i s polem, a to téměř výlučně o domky řemeslníků a nádeníků, i když v padesátých letech 17. stol. se mezi nimi nacházely i pravovárečné domy.⁸ Také u Šířavy z původních 7 poustek bylo 5 domků bez polí a jenom 2 grunty o 13V2 měřících orné půdy, které však byly obsazeny již v roce 1665 a 1673. Za II. lánové vizitace v roce 1675 zůstaly na Šířavě pouze pusté domky bez polí, o které nebyl zájem v důsledku úbytku obyvatelstva.

Podle údajů vizitační komise, která v roce 1675 zjišťovala na Přerovsku výměru poddanské půdy a veškerého poddanského majetku a stanovila tzv. berní lány,^{8a} které tvořily podklad k spravedlivějšímu vyměrování daní (kontribuce), nacházelo se v Přerově a v jeho předměstích (kromě Šířavy) 64 pravovárečných domů, 179 řemeslníků a domkařů, mezi nimiž byli také nádeníci, a 11 židovských domů s 5 měř. a ³/₄ achtlu pozemků. Téměř u každého pravovárečného domu byla malá zahrada a 2 — 6 měř. polí,

k řemeslnicko-domkářským domkům patřilo průměrně IV2 —2 měř. polí.⁸ Komise nepracovala přesně a spokojila se u městského obyvatelstva pouze se souhrnnými přehledy (extrakty), v kterých zachytila celkovou výměru půdy v Přerově, jak se jevila v roce 1675:⁹

	I. třída		II. třída	
	měř.	achtly	měř.	Achaly
obecní pozemky	36	5 1/3	18	2 2/3
orná pole	382	5 1/3	191	2 2/3
louky	44	—	22	—
celkem	463	2 2/3	231	5 1/3

Na Šířavě, právě tak jako v Novosadech a na Dlážce, sídlili bohatí sedláci, kteří hospodařili na velkých výměrách půdy a zabývali se výlučně zemědělstvím. K největším patřili dva ³/₄láníci, kteří obdělávali po 40⁴/s měřice polí, dále tu bylo 7 půllánků s 27 měř. polí, 10 jeden a půl čtvrtlánků s výměrou 20 měřic polí, 13 čtvrtlánků s 13 měřicemi, 2 poloviční čtvrtláníci se 6 měř a 17 domkářů bez polí. Celkem zjistila vizitační komise na Šířavě značnou sociální roztržštěnost mezi 53 usedlými obyvateli, kteří hospodařili téměř na stejné výměře, jakou obdělávali všichni Přerované dohromady.¹⁰

	I. třída		II. třída		kusy polí:
	měř.	achtly	měř.	achtly	
45 osedlých hospodářů domkářů nezpilí a s polem	432	-	226	-	211
7 nově osazených poustek	18	-	9	-	12
<u>Celkem</u>	<u>450</u>	-	<u>235</u>	-	<u>233</u>

Veškerá půda byla při vizitaci pozemků v roce 1675 rozdělena do 3 bonitních tříd podle úrody a výnosu obilí. Do I. třídy náležela pole, na kterých se dařila pšenice a žito velmi dobré jakosti, do II. třídy pole, na nichž se pěstovaly stejné druhy obilí, ale horší jakosti (v obou třídách se na jednu výsevkovou měřici počítala plocha 600 sáhů), do III. třídy náležela pole, na kterých se pěstoval oves a pohanka (na jednu výsevkovou měřici se počítala plocha 700 sáhů). V Přerově a na Šířavě půda nejhorší jakosti nebyla, 7₃ polí bylo velmi dobré jakosti a také zbývající 7₃ neměla půdy o mnoho horší, i když byla zařazena do II. třídy.¹¹

O osmdesát let později při prováděné rektifikaci pozemků a vypracovávání tereziánského katastru v pol. 18. stol. došlo k zpřesnění základních údajů o rozsahu a výměře přerovských pozemků, k jejich zařazení do bonitních tříd a k určení nových berních lánů. Současně bylo zachyceno pozemkové vlastnictví obce, vrchnosti a zejména všech obyvatel Přerova podle stavu z roku 1756. Tehdy se v Přerově nacházely:¹²

reality	měř. achaly	
pole poddanská	3140	5 ³/₄ (z toho 52 měř. obecních polí)
zahrady poddanské	393	—
úhory	10	—
pustiny	—	6
pastviny obecní	812	3
louky		82 ³/₈ s fůry
lesy	1260	3/4

rybníky (2)	450 kop kaprů
pivní urbura	837 sudů 2 ²/₄ vědra
vinný šenk	509 1/3 vědra
mlýny na stálé vodě	4 složení
mlýny na nestálé vodě	3 složení
kašovník na stálé vodě	1 složení
kašovník na nestálé vodě	1
valcha na nestálé vodě	1

Pozemky ležely na rovině, ale nebyly všude stejné kvality. Podle zprávy rektifikační komise byla menší část polí silně poškozována záplavami z Bečvy, která pozemky podmáčela, část půdy odtrhávala a odnášela. I při důkladném obdělávání nepřinesly většího užítu, též přístup na tyto pozemky byl velmi ztížen. Nejlepší bonitu měla pole v tratích Zadní a Přední Markrabiny, Horní louka, V chmeliskách a Dolní Trochov, pole horší jakosti se nacházela v tratích Svárov, Pod chmelisky, Zadní vrby, Pod rybníkem atd., ke třetí skupině polí patřily pozemky v tratích: Na pastvisku, Černé díly, Padělek v Markrabínách apod.¹³ Na nejlepší půdě se v Přerově počítalo 640 čtv. sáhů na jednu výsevkovou měřici, na horší pak 680 čtv. sáhů. Za průměrných let se sklízelo z jedné vyseté měřice 5Vi měř. obilí,¹⁴ jak se uvádělo ve zprávě rekt. komise.

Proti nepřesným údajům II. lánové vizitace z r. 1675 vzrostla do r. 1756 výměra půdy, jak u jednotlivců, tak v celkovém souhrnu. Rozdíly nezpůsobily pouze nepřesnosti dřívějších měření, ale odlišný způsob a postup práce. Zatímco vizitační komise kladla v roce 1675 hlavní důraz na soupis všech osedlých domů a zachycení řemeslníků a domkářů bez ohledu na skutečnou výměru polí, které patřily k těmto domům, soustředila se rektifikační komise v roce 1756 na veškerý poddanský a obecní majetek, zejména na přesné sepsání všech pozemků, které patřily přerovským občanům. Podrobné údaje, které zachytila ve svých seznamech (katastrech), umožňují doplnit obraz sociálního a třídního složení přerovského obyvatelstva v letech 1650—1781, kdy již městská obec byla majetkově značně diferencována; ani jedna skupina přitom netvořila jednolité celek.

SLOŽENÍ OBYVATELSTVA -TŘÍDNÍ STRUKTURA

Nejbohatší a nejvlivnější skupinu obyvatelstva v Přerově tvořili v 17. stol. vlastníci 64 pravovárečných domů, kteří dosáhli tohoto práva (vařit pivo a šenkovat pivo i víno) současně s udělením městských výsad v roce 1256.¹⁵ Jenom tito privilegovaní občané mohli vařit a čepovat pivo i víno. Nelze zjistit, zdali v 17. a 18. stol. užívali svého práva všichni pravováreční měšťané. Zdá se, že se ho někteří vzdali. Napovídá tomu i prohlášení městské rady z roku 1667, která připomínala, že při malém odbytu piva a vína mohou majitelé užívat pivní šenk ve lhůtách 3V2 roku, vinný šenk ve lhůtě 3 —3V2 roku.¹⁶

Nalévači vína, zvaní hospodáři, byli rozdělení na „pořádky“ po 11 hospodářích, kteří střídavě nalévali víno. Jedna pořádka trvala 10 dní, v té době 10 hospodářů (pořadníků) prodávalo vína a jedenáctý pivo. Pokud trvala jedna pořádka, nesměl nikdo z pořadníků další pořádky načínati vína. Pila se vína obyčejná i „pálená“ (pálenka), pivo pšeničné i ječmenné. Ti, kteří byli na řadě, vystrčili „vích“ na znamení, že lze u něho dostat víno či pivo. Ostatní obyvatelstvo bylo odkázáno ve svých potřebách jenom na tyto měšťany.

Hlavní dozor nad šenkováním vína i piva měl purkmistr města se 2 staršími, kteří dbali na spravedlivou míru, plné dolévání a dohlíželi, aby měšťané nevysedávali dlouho do noci v krčmách, nehádali se, po nocích nehráli v kostky atd.

O způsobu a pořadí při vaření piva se rozhodovalo na shromážděních měšťanů. Jedno takové shromáždění „všech měšťanů horních i dolejších“ se konalo v roce 1650 před svátkem Všech svatých „na rathauzi“, kde 35 přítomných mužů rozhodovalo, „jak se má pivo vařit i tolikéž, jak se má rozpůlat“.¹⁷ Jednalo se o blíže neurčené rozpory mezi občany Horního a Dolního města, zdali každý má vařit polovinu nebo celý var. Výsledkem jednání byla dohoda, že „kopectí i dolejší“ budou každý vařit po půl varu. Počet výčepních a šenkovních domů se měnil jenom pomalu. V roce 1667 bylo v Přerově podle přiznání městské rady 59 obsazených pravovárečných domů, jeden byl pustý a 5 se uvádělo mezi nově osazenými s lhůtou 3 let. V roce 1675 bylo uvedeno 64 měšťanských domů s právem výčepu piva a vína a do roku 1756 se rozšířil jejich počet na 69, z nichž 33 výčepních domů bylo na Horním, zbytek — 36 domů — na Dolním městě.¹⁸

I mezi pravovárečnými měšťany se projevovaly značné rozdíly. Údaje v lánových rejstřících neříkají nic o jejich pozemkovém vlastnictví v druhé pol. 17. stol, i když v souhrnných výkazech bylo uváděno, avšak podle záznamů tereziánského katastru z roku 1756 náležely k některým pravovárečným domům části role a menší zahrady, ležící vždy v blízkosti domu.

Největší rozlohu polí měli v roce 1756 vlastníci výčepních domů z Dolního města: Jiří Dýmál měl 45 měř. 4 1/4 ačtlů a 7 měř. zahrady, vdova Vernerová 44 2/8 měř. a 2 měř. zahrady, vdova Lačná 29 měř. 5 2/4 ačtlů, (7/8 měř. zahrady), Eleonora Kratošová 23 měř.; většina měšťanů z Dolního města však měla pouze menší výměry mezi 1—7 měřicemi. Nejmeně pole měl Jan Zdvihán (1 měř. 6 ačtlů), Josef Běhálek (1 6/8 měř.), Jan Polidor a Antonín Fitz po 1 měř. 6 ačtlů a Šebestián Lízner 1 měř. 4 2/4 ačtlů.¹⁹

Na Horním městě patřili k nejbohatším měšťanům Ondřej Trošt, který měl 30 5/8 měř. polí a 4/8 měř. zahrady, dále Josef Vítěz s 18 7/8 měř. polí a 3 2/8 měř. zahrad. Josef Běhálek s 15 1/8 měř. a 1 2/8 měř. zahrad a Florian Struška s 15 4/8 měř. polí a 2 1/2 měř. zahrad. Výměra polí u ostatních na Horním městě byla stejná jako u dolejších. Nejmenší pole měl Václav Steiner (1 1/2 měř.), Kryštof Kratochvíl (2 1/2 měř.) a Kateřina Richtrová (2 3/5 měř.).

Podle velikosti polí nacházeli se v pol. 18. stol. v Přerově z 69 pravovárečných měšťanů 2 s výměrou polí nad 40 měřic, 1 měl nad 30 měř., 2 nad 20 měř., 11 nad 10 měř., 15 nad 5 měř. a zbytek 38 měšťanů mělo pole o menší výměře. Velikost zahrady se pohybovala průměrně mezi 2/8 — 2 měř. Výjimku tvořil pouze Pavel Halda s 12 V8 měř., Jan Hofmann s 8 3/8 měř., Jiří Biskoupek se 7 1/2 měř. a Leopold Christ s 10 měř. zahrad, které měl na Dlážce. Kromě již vzpomenutého Jana Steinera, dále Jana Vichera a Josefa Pachera nepřesahovala u žádného výměra zahrady 4 měř. Půda byla roztržštěna do několika dílů, jejichž průměrná velikost se pohybovala mezi 1 — 2 měř., ojediněle činila i 3 měřice.²⁰ Zahrady ležely především kolem domu, dále v trati „Nad břehami“ a „U stodol“.²¹

K nejpočetnější skupině přerovského obyvatelstva patřili řemeslníci se svými početnými rodinami — živili se výnosem svého řemesla, v menší míře též prací na malých políčkách a zahrádkách, které měli u svého domku. V šedesátých letech 17. stol. žilo v Přerově 109 různých řemeslníků a lidí s určitým povoláním; jejich postavení po třicetileté válce bylo špatné — mnohé domy, které dříve patřily řemeslnicko-domkářským rodinám, zůstávaly po dlouhou dobu opuštěny a jenom pomalu nacházely nové majitele. V letech 1660 — 1670 převzalo 16 řemeslnických rodin opuštěné domy a pokusilo se je opravit, později přicházely další. Z řemeslníků byli v roce 1675 nejpočetněji zastoupeni řezníci (20), soukeníci (17), tkalci (18) a ševci (16 mistrů). Další řemesla nebyla již tak početně zastoupena — žilo tu 7 krejčích, 5 pekařů, po 4 mistrech byli zastoupeni kožešníci a kováři, po 3 zámečníci, po dvou bednáři, tesaři,

mydláři, koláři, stolaři a po jednom tu působil perníkář, kalhotář, barvíř, sedlák, zedník, mlynář a chmelař. Překvapuje však, že byli uvedeni pouze 2 rolníci, ačkoliv se v Přerově nacházelo mnoho dobré půdy, vhodné k obdělávání. Zdá se, že se k rolnictví hlásili jenom ti, kteří se nezabývali ničím jiným. U ostatních, kteří měli skrovná políčka, sloužil výnos, získaný jejich obděláváním, k doplnění příjmů z jiných druhů výdělečné činnosti. Podobně tomu bylo i se dvěma rybáři, z kterých Hanuš Ulrich převzal v roce 1665 starou poustku. I když některé body obecního zřízení z pol. 17. stol. ukazují na větší počet, nestalo se rybaření v druhé pol. 17. stol. převládajícím druhem jejich zaměstnání a pramenem obživy.²² Obchod měli ve svých rukou židé — proto je celkem přirozené, že mezi křesťanským obyvatelstvem byl zaznamenán jenom jeden obchodník — Jan Kuča. Vedle uvedených řemeslnických rodin působil v Přerově v druhé pol. 17. stol. 1 učitel, varhaník a písař, kteří bydleli ve vlastních domech. Nejasné bylo postavení 25 rodin, u kterých nebylo poznačeno zaměstnání. Značný počet mezi nimi tvořili vdovy a výměnkáři — v letech 1657 — 1675 se jejich řady rozšířily o nových 6 rodin, které převzaly opuštěné domy, v jejichž osidlování se pokračovalo až do konce 17. stol. K nižším sociálním skupinám patřili nádeníci, kteří se živili námezdní prací na velkostatku, u sedláků, při stavbách apod. Drželi domky bez polí; v letech 1657—1675 převzalo 6 nádeníků opuštěné domy a rozšířilo tak počet nádenických rodin na 23, v dalších letech jejich vzrůst pokračoval a dosáhl v roce 1754 čísla 67.

V druhé pol. 17. stol. měl Přerov charakter řemeslnicko-domkářského města, v němž tvořili nejpočetnější vrstvu obyvatelstva řemeslníci, nádeníci a domkáři. Zemědělská výroba zůstala omezena na obyvatele Šířavy a částečně též Novosadů, v ostatních částech města byla zastoupena minimálně. V pozdějších letech, zejména během 18. stol., řemeslnický charakter města se nezměnil, spíše se ještě posílil o nové druhy řemesel, která našla v Přerově vhodné podmínky k svému rozvoji. Rozšíření zaznamenala také tradiční řemesla — řezníci, obuvníci, soukeníci, tkalci, krejčí, kožešníci, bednáři a další. Vzrůst počtu řemeslníků a usazování nových, kteří v Přerově nebyli dříve vůbec zastoupeni, svědčí o významném postavení města, jehož obyvatelstvo nalézalo v řemeslné výrobě pramen obživy. Proti 22 druhům různých řemesel, která byl v Přerově zastoupena v r. 1675, působil tu v roce 1754 již 35 druhů řemeslníků, mezi nimiž nescházel ani zlatník, knihvazač, kominík, malíř a kuchař.²³ Na druhé straně se již neobjevil chmelař a rybář, kteří ztratili svůj dřívější význam.

Zatímco prameny ze 17. stol. uvádějí pouze usedlé řemeslníky a domkáře bez polí a opomíjejí zaznamenat půdu, kterou snad někteří z nich obdělávali, jsou údaje z pol. 18. stol. mnohem podrobnější. Ukazují na rozdíly ve vztahu k vlastnictví půdy. Podle tereziánského katastru z r. 1756 nevyskytoval se v Přerově dům, ke kterému by nepatřil kousek pole nebo zahrady. Ve vnitřním městě se nacházelo 122 domů,²⁴ v předměstí Trávník 18, na Dlážce 70, na Novosadech 13 a na Šířavě 57. Většina městských domů měla malou domovní zahrádku (1/8 — 1 měř.) a kousek pole o průměrné velikosti 3 — 5 měř. v několika dílech. Nejvíce polí patřilo Antonínu Rybkovi 20 5/8 měř. (2 1/2 měř. zahrady), Jiřímu Zdvihanovi 14 1/4 měř., Antonínu Rockerovi 14 1/2 měř., Filipu Sekerovi 14 3/4 měř. a Josefu Hudečkovi 10 1/2 měř. Více než 10 měř. polí měla ještě Terezie Osečková, která měla též rozsáhlou zahradu (6 1/2 měř.), více než 5 měřic mělo 27 usedlých a zbytek měl výměru menší. Pole byla roztržena do několika dílů, z nichž málokterý byl větší než 2 měřice.²⁵

Obdobná situace byla mezi obyvateli v předměstích, kteří se nelišili od řemeslnicko-domkářského charakteru obyvatel vnitřního města. S výjimkou Šířavy a částečně i Novosad měli ostatní obyvatelé předměstí poměrně malé výměry polí, jak ukazuje tabulka:²⁶

počet osdlých s výměrou polí do

předměst	celkem	5 měř.:	10 měř.:	20 měř.:	30 měř.:	40 měř.:	50 měř.:	
Trávník	18	13	3	2	—			
Dlážka	70	54	14	2	—			nad 50 m
Novosady	13	8	1	—	2	2	—	—
Šířava	57	14	7	2	9	13	6	6
vnitřní město	122	89	27	5	1	—	—	—
pravovár.	69	38	15	11	2	1	2	—
domy								
celkem	349	216	67	22	14	16	8	6

K doplnění struktury obyvatelstva Přerova a jeho majtkových poměrů v polovině 18. stol. je třeba připojit ještě údaje o dalších sociálních skupinách, jak je zachytil tereziánský katastr:

skupiny:	počet:
domkáři s poli i bez polí	11 (jeden měl nad 5 měřic polí, ostatní 0)
výměnkáři s majetkem i bez majetku	29 (jen dva z nich měli kousek pole)
podruzi se svobodnými poli	68 (jeden měl nad 20 měř, jeden nad 10 měř., pět nad 5 měř. polí a zbytek měl výměru menší)
přespolní, kteří měli na Přerovsku pozemky	3 (výměra do 5 měřic)
celkem bez přespolních	108 (obývali 41 chalup)

Jak ukazují oba přehledy, bylo sociální složení obyvatelstva v Přerově a jeho majtkové poměry v polovině 18. stol. velmi pestré. Nejpočetnější skupinu tvořili občané s malou výměrou půdy do 5 měř. (1,15 ha), která naprosto nemohla uživit své majitele, proto hledali obživu jinde — v řemeslech nebo námezdní práci. Ani druhá skupina nemohla spoléhat jenom na výnos svých pozemků a zabývala se dalšími druhy výdělečné činnosti. Pro další skupiny — nad 10 měř. (2,3 ha) představoval výnos z obdělávaných pozemků hlavní zdroj příjmů a zemědělství se stalo jejich převládajícím druhem zaměstnání. Platí to i pro některé pravovárečné domy, jejichž někteří majitelé se věnovali též zemědělství.

Největší a nejbohatší rolníci žili na Šířavě a v Novo-sadech. Zejména obyvatelé Šířavy se intenzívně zabývali zemědělstvím a svými přebytky zásobili přerovské obyvatelstvo. Téměř $\frac{2}{3}$ z nich mělo půdu o větší výměře než 20 měř. (4,6 ha). V polovině 18. stol. patřilo mezi největší sedláky 6 půllánků, z nichž Jiří Křístek měl 59% měř. polí a Vavřinec Skyba $55 \frac{1}{4}$ měř. Oba měli své pozemky rozděleny do 19 — 21 dílů, z kterých měřily některé 5 — 6 měřic. Většinou ležely v trati „Od Želátovska“, „Od Lověšic“, a v „Černých dílech. Na Šířavě dále žilo 11 jeden a půl čtvrtlánků s výměrou 35 — 48 měřic (průměrně ve 20 kusech), 17 čtvrtlánků s 24 — 35 měř. polí (ve 12—15 dílech) a 23 domkářů s průměrnou výměrou 5 měřic, které byly rozděleny do 3 — 4 dílů.²⁷ Porovnáme-li tyto údaje s výsledky II. lánové vizitace z roku 1675, zůstal poměr mezi jednotlivými skupinami na Šířavě v podstatě zachován a také počet gruntů se nezměnil.²⁸ Avšak změny nastaly ve výměře pozemků, u kterých došlo v důsledku přesnějšího měření, k jejich zvětšení.

Další přerovská předměstí již neměla tak vyloženě zemědělský charakter až na Novosady, kde 4 majitelé gruntů z 13 osedlých hospodařili na půdě v rozsahu 20 — 40 měřic. Ostatní majitelé domů měli poměrně malou výměru, která nepřicházela v úvahu k intenzivnímu zemědělskému hospodaření. Podobná byla situace na Dlážce, Trávníku a ve vnitřním městě, kde převládaly usedlosti s malou výměrou do 5 měřic.

Mezi nejslabší sociální skupiny se v pol. 18. stol. řadili domkáři, kteří měli svá obydlí na městských pozemcích. Kromě Václava Polidora neměli ostatní pozemků a živili se námezdní prací.²⁹ Nejhuře se asi dařilo 29 výměnkářům, mezi nimiž byl i velký počet (18) žen-vdov. Byli to starší lidé, kteří byli zcela odkázáni na pomoc svých dětí a příbuzných, u nichž se většinou zdržovali, pokud si nepostavili malou chalupu. Až na 2 výjimky neměli vlastních polí.³⁰

Poslední velkou skupinu přerovského obyvatelstva tvořilo 68 podruhů se svobodnými poli. Také o jejich postavení chybějí podrobnější zprávy. V pol. 18. stol. měli téměř všichni malou výměru polí, průměrně 2 měřice, 5 z nich drželo mís'o pole malou zahradu od ¼ měř. do 2 měř. Od tohoto průměru se vzdálili Tomáš Vlach, který měl 20 Vi měř. polí, a Anna Navrátilová s 15Vi měřicemi polí.³¹ Podruzi neměli vlastních domů, někteří z nich si však postavili malou „chalupu“, většina pak bydlila v nájmu u bohatších jednotlivců nebo v obecních či panských staveních. Živili se převážně námezdní prací.

Mezi židovským obyvatelstvem nedošlo v 18. stol. k podstatným změnám; nadále obývali 11 domů s malou zahrádkou o $\frac{3}{s}$ - $\frac{4}{s}$ měřice. Židé se snažili proniknout mezi křesťanské obyvatelstvo zakoupením domů, ale neměli trvalý úspěch.

Počet obyvatelstva a jeho pohyb v 17. a 18. stol. lze jenom odhadnout. V době lánové vizitace v r. 1675 se nacházelo v Přerově a na jeho předměstích 296 obydlených domů (bez 11 židovských), v nichž bydlila nejméně jedna rodina, někdy i více. Některé rodiny podruhů bydlily v panském či obecním stavení. Při průměrné početnosti rodin 5 — 6 členů, měl by Přerov v druhé pol. 17. stol. 1500 — 1650 obyvatel; v dalších letech se stav mírně zvyšoval a v polovině 18. stol. při prováděném soupisu obyvatelstva v roce 1754 bylo v Přerově zjištěno 369 domů a řada chalup. Počet obyvatelstva se zvýšil o 350 — 450 lidí a přesáhl hranici 2000. Přesné údaje pocházejí však až z roku 1771, kdy žilo v Přerově 1718 dospělých křesťanského vyznání a 494 dětí — celkem 2212 obyvatel (kromě Židů, kterých bylo asi kolem 60 — 70).³² Počtem obyvatelstva patřil Přerov mezi největší moravská města.³³

V počtu domů se objevují větší rozdíly a nepřesnosti již v pramenech. Rozdílné údaje se vyskytují jak u osedlých domů a poustek, tak zejména v počtu domkářských chalup, které bývají málokdy uváděny. Nejspolehlivější údaje přináší výkaz rektifikační komise z roku 1756, v kterém bylo zaznamenáno v Přerově 41 chalup domkářů a podruhů, ale při konečném zpracování tereziánského katastru zůstala jenom 1. Podle připojené tabulky lze též poznat, k jakému vývoji tu došlo:³⁴

počet domů v roce	1667	1675	1756
měšťané s pivním a vinným šenkem	64	69	69
ostatní měšťané			122
			223
domy na předměstí			101
domy na Šířavě	38	53	57
židovské domy	9	11	11
chalupy	nevedeno		41
celkem	256	307	401

SPOLEČNÝ MAJETEK - HOSPODÁŘSKÉ PODNIKÁNÍ

V PŘEROVĚ

Kromě pozemkového majetku polí, luk a pastvin, mělo město Přerov 3 lesy, 2 rybníky, pivovar, vinopalnu, 2 mlýny, valchu, olejnu, sladovnu a lázně — z nich plynul do městské pokladny vydatný zdroj příjmů.

Louky občanů ležely převážně v tratích „Pod Tmeněm“, „V Kopaninách“ a „Za Oplety“. Obecní louky se rozkládaly v blízkosti Přerova — tzv. troubecké čtvrtiny — a ročně poskytovaly výnos 14⁴ dvouspřežní fůry sena a Otavy. O troubecké čtvrtiny se vlekl po celé 18. stol. dlouhý spor, neboť nebylo jasné, zdali náleží k panství tovačovskému nebo přerovskému. Několikrát byly přeměřovány a teprve koncem sedmdesátých let byly definitivně stanoveny hranice mezi oběma panstvími.³⁵

Podobné spory vedlo město se svou vrchností o svobodný dvůr a zahradu v Přerově z 11 chalup. Jednalo se o důležitou otázku, kdo má z této půdy odvádět kontribuci. Rektifikační komise rozhodla v roce 1756, aby tato panská zahrada o výměře 3 měřic, ležící pod farním dvorem, byla pojata do dominikálu, neboť před dnem vyhlášení soupisu půdy ji užívala vrchnost — proto též vrchnost musí z ní platit daň.³⁶

Pastviny tvořily 812 ³/₈ měřic, z nichž 260 měř. bylo ve společném užívání města i vrchnosti. Nacházely se hlavně v tratích „Velký Trávník“, „Od Bochořska“, „Lípov“, „Na Odpoledni“, společná pastviska byla pak v trati „Bobrovíska“ a „Svárov“. Vrchnost i město byly vázány smlouvou z roku 1686 o společném užívání pastvin; smlouva však neřešila otázku daňového zatížení a ani rektifikační komise v roce 1756 nemohla v této věci rozhodnout a odkázala městskou radu ve svých nárocích na příslušné veřejné právo.³⁷ Pastviny se staly začátkem 18. stol. předmětem sporu mezi přerovskými měšťany a obyvateli Šířavy. Jednalo se o společné pastviny na „Svarově“, kde si šířavští přisvojovali právo pastvy vlastního dobytka. Leopold hr z Windischgrätzu rozhodl 10. 11. 1714 v neprospěch šířavských, kterým bylo pod přísnými tresty zakázáno pásti svůj dobytek na pastvisku „Svárov“ a proměňovat je v osevné plochy bez souhlasu vrchnosti — rovněž společné pastvisko na „Bobrovískách“ bylo šířavským uzavřeno a vyhrazeno jenom panskému a městskému dobytku. Výjimka byla stanovena pouze pro šířavské koně, které v určitém období mohli pást na městském pastvisku. S pastvou ostatního dobytka byli odkázáni na vlastní pole a pastviny.³⁸ Ve společném majetku obce zůstaly pastviny až do roku 1768, kdy byly zrušeny a rozděleny usedlým měšťanům za mírné nájemné.³⁹

Městské lesy se rozprostíraly na třech místech v samé blízkosti města. Při rektifikaci pozemků v pol. 18. stol. byly zařazeny do II. třídy. K největším patřil les v Hrubé Žebračce, který měřil 856V8 měřice (Malá Žebračká měla výměru 20Vs měř.), další lesy byly podstatně menší. Městský les Tmeň měl výměru 210 měř., Bobrovíska 140 měř. a Michalov 33A měř.⁴⁰ Přerovská vrchnost měla odjakživa v městských lesích právo honitby, měšťanům zůstalo právo sbírat v lese dříví, kácet stromy, žítí trávu a odvážeti „vše na vozíku“.⁴¹ O řádné hospodaření v lesích a pořádek v těžbě se starala městská rada, která někdy musela úporně hájit zájmy města vůči stupňujícím se požadavkům vrchnosti.⁴² Pro městskou pokladnu představovaly příjmy z lesů vydatné obohacení městské pokladny — hlavní užitek plynul z prodeje dříví a klestí.⁴³

Ze dvou městských *rybníků* dával Velký rybník v polovině 18. stol. ročně 300 kop kaprů, Malý rybník 150 kop. Jsou to podstatně nižší údaje, než jaké byly zaznamenány v pozůstalosti K. J. Žerotína v roce 1689 — tehdy se počítalo pro Velký rybník s násadou 500 kop, pro Malý rybník s 340 pami kaprů.⁴⁴ Poněvadž se jeden z nich používal na 2 tepla, odčítala se jedna třetina a zůstával čistý roční výnos 560 kop kaprů. Polovina z tohoto množství se prodávala po 7 zl. za jednu kopy, druhá polovina po 5 zl. Celkový výnos činil v osmdesátých letech 17. stol. 3360 zl. K zarybnění bylo zapotřebí 8 kop kapří násady (tj. na jednu kopy výnosu 1/2 kopy kapří násady), která byla

ohodnocena na 1260 zl. Po odečítání výdajů za násadu a s přihlédnutím k tomu, že se výlov prováděl jednou za 2 roky, činil čistý roční výnos z obou rybníků 1050 zl. V letech 1683—1713 propůjčila městská rada užítky z Malého rybníka, zv. Špitálního, své vrchnosti na dobu 30 let s podmínkou, že splatí městské dluhy ve výši 30.000 zl.⁴⁵

Pro další léta nemáme podobných výkazů a jsme odkázáni na stručné údaje tereziánského katastru z poloviny 18. stol. Proti předcházejícímu století došlo k znatelnému snížení celkového výnosu rybníků, které dávaly 450 kop kaprů ročně. Zmenšily se také peněžní příjmy, jejichž výši však nelze přesně určit pro nedostatek pramenů.⁴⁶ Výnos městských rybníků, kterým nebyla věnována dostatečná pozornost, klesal, rybníkářství v Přerově upadalo a slábl také zájem o ryby, které se méně často objevovaly na jídelníčku měšťanů. Rybníky v pal. 18. stol. ztratily svůj dřívější význam, který měly ještě v 17. stol., kdy představovaly v příjmech města významnou položku. Úpadek rybníků postupoval dále, objevovaly se nové snahy o snížení jejich výměry na úkor orné půdy nebo pastvin. V roce 1767 byly přerovské rybníky zrušeny a jejich půda přeměněna na orná pole a louky, které byly rozděleny měšťanům za mírný nájem.

V letech 1716 — 1736 probíhal vleklý spor mezi Přerovskými a Předmostskými o právo pastvy na vypuštěných rybnících. Podle znalce rybníkářství Jana Dubravia je třeba rybníky, které časem stárnou, znovu obnovovat a omlazovat, mají-li poskytovat svému majiteli užitek. Dosáhne se toho, když se ponechají ladem (úhorem) jako pole, která se mají obnovit. Na rybnících docházelo k takové zahálce a nucenému přerušení po 8 — 10 letech, tj. po čtvrtém nebo pátém pravidelném výlovu, který se obvykle konal každým druhým rokem. Nucený klid trval 1 rok, kdy se rybník zbavený vody ošil obilím. Někdy, když rybníky nebyly po dlouhou dobu obnovovány, trval odpočinek 2 — 3 roky. První rok se půda rybníků jenom lehce zorala, pohnojila a osela prosem, vlašským koprem a vlčím bobem. Druhým rokem bylo možno orat hlouběji a osázet půdu silnějším semenem, třetího roku pak bylo možno sít cokoliv.⁴⁷ Obdobným způsobem postupovali také Přerovští, kteří čas od času nechávali rybníky odpočívat; na jejich místě zasévali proso a na březích pásli dobytek. Předmostští obyvatelé si rovněž přisvojovali právo na vlastnictví či užívání městských rybníků s odůvodněním, že právo získali dlouhodobým užíváním. Spory vyvrcholily násilnostmi v roce 1716, kdy obyvatelé Předmostí uloupili Přerovským proso, které měli zaseto na vypuštěném rybníku; Přerovské, kteří si přijeli pro trávu z rybníků, přepadli a 4 z nich vážně zranili. Jan a František Smržoví, Jan Chválek a Jan Kořínek byli tak potlučeni, že museli vyhledat ranhojiče Jana Melchiora Schuberta, který je ošetřil a dále léčil. Podle jeho vyjádření měl Jan Smrža poraněnou hlavu, odražený bok, potlučené obě ruce a pohmožděnou lopatku levé ruky, jak jej bili tři občané z Předmostí.⁴⁸ Rvačky se zúčastnilo na 20 osob a mezi nimi také předmostský rychtář František Zahradníček, který udeřil tvrdým polenem Ferd. Kolínka po hlavě a srazil ho k zemi.⁴⁹ Také další Přerovští utržili rány, pokud se nezachránili útekem. Na násilné činy předmostských občanů si Přerovští stěžovali u své vrchnosti i u krajského hejtmana, ale projednávání sporu se protahovalo a teprve v roce 1736 bylo s konečnou platností ukončeno, když se na řešení sporu podílela přerovská vrchnost, krajský hejtman a zemské úřady. Při zdlouhavém jednání se na stranu Předmostských postavila vrchnost (Windischgrätzové), zastupovaná správcem přerovského velkostatku, ale přesto konečný výsledek vyzněl ve prospěch Přerovských. Rybníky byly prohlášeny za majetek města a Předmostským bylo zakázáno pást na nich svůj dobytek. Pokud se jednalo o zcizení prosa, komise rozhodla, aby Předmostští zaplatili Přerovským 157 zl. 30 kr. ve dvou termínech a nahradili také ostatní škody, které jim způsobili.⁵⁰

Přerovské městské rybníky ležely na pravém břehu Bečvy v prostoru mezi

vesnicemi Dluhonicemi, Předmostím a Přerovem; vodu získávaly z ramene Bečvy, Strhance. Voda z rybníků poháněla též několik mlýnů. V druhé polovině 18. stol. význam rybníků citelně poklesl.

MLÝNY

Podle přiznání městské rady z roku 1671 mlely v Přerově v druhé polovině 17. stol. dva mlýny — Velký a Malý. Velký mlýn, zvaný též Kristinův, stával na levém břehu Bečvy pod Kopcem (Horním městem) v blízkosti kostela sv. Marka. Patřil k němu také kovářský a nožířský brus, lis na tlačení oleje; mlel se tu slad, kaše a krupice a nescházel ani opichovač. Původně patřil mlýn vrchností, ale město jej již v 16. stol. odkoupilo „sub censu perpetua“ — pod věčným nájmem — a užívalo jej až do roku 1749, kdy za velkého požáru vyhořel a nebyl již nikdy obnoven v původním rozsahu. Došlo pouze k obnově zděné budovy, zatímco vnitřní zařízení již nebylo pořízeno^{bl} (Spálenec).

Malý mlýn, zvaný též Chylkovský, či špitální, získalo město rovněž v 16. stol. Stával za mostem na pravém břehu Bečvy a měl 4 složení a jeden kašovník; byl poháněn vodou z náhonu „Strhance“, kam šla voda od lipenského stavu. Jeho výnos byl určen na podporu chudiny v městském špitále.

V roce 1680 jej postoupila městská rada vrchnosti na splátku městských dluhů. Ročně tehdy vynášel 300 zl. užítku⁵² a jeho výnos nadále stoupal.

Městská rada pronajímala mlýny mlynářům za pevně stanovené roční nájemné. Dne 1. února 1717 se stal nájemcem Malého mlýna Pavel Cvek, mlynář z Holešova, který platil městu ročně 420 zl. nájmu. Později v polovině 18. stol. upustilo se od pronajímání mlýna a městská rada se rozhodla jej prodat. 31. července 1755 prodala Malý mlýn mlynáři Janu Určickému za 1000 zl. hotově složených a roční nájemné 600 zl., které plynuly do městské pokladny.⁵³ Avšak Určický působil v Přerově jenom velmi krátce a již následujícího roku měl mlýn nového majitele Jana Horáka, od roku 1771 pak Josefa Smýkala.

Počátkem 18. stol. byly postaveny v Přerově další dva mlýny. Mlynář Jiří Libosvářský vystavěl v roce 1719 nový mlýn pod rybníkem na jih od Dluhonic; stál na nestálé vodě, kterou získával z rybníka, a měl dvoje složení a 1 kašovník. V polovině 18. stol. hospodařil na něm Šebestián Libosvářský. Mlýnu se proto říkalo Libosvár.

1. června 1728 uzavřela městská rada smlouvu s mlynářem Tomášem Pištorou o vystavění dalšího mlýna Na hrázi. Patřil k nejmenším přerovským mlýnům, neboť měl jen jedno složení na nestálé vodě, kterou získával z Velkého rybníka., stejně jako mlýn Libosvár. V polovině 18. stol. jej spravoval mlynář Matěj Tichý.

O hospodářských výsledcích přerovských mlýnů, o jejich zařízení a činnosti chybějí jakékoliv prameny. Podle údajů z r. 1756 pro daňové účely byla stanovena roční hodnota z 1 mlýnského složení na stálé vodě na 12 zl., na nestálé na 6 zl.; u kašovníků na stálé vodě 1 zl. 30 kr., na nestálé 45 kr.⁵⁴

Mlynáři odpovídali za správný chod mlýnů a zavazovali se přísahou, kterou skládali do rukou primátora, že se budou „věrně a spravedlivě chovati, mlýny, valchu, vodárnu i stavy (i s celou pilou) pilně a bedlivě spravovati, aby se všechno náležitě dalo a spravovalo, od lidí mejta spravedlivě vybírati a to všechno do mejtnice odsypati tak, aby skrze nás nic nemizelo.“⁵⁵ Každému mlynáři pomáhali tovaryšští pomocníci, někdy též učeň, případně pomocní dělníci z řad nádeníků. Často si však mleli obilí sami sedláci pod mlynářovým dozorem.

VALCHA

Soukenická valcha zůstala po celé 17. a 18. stol. majetkem města. Stávala v blízkosti Velkého mlýna na mlýnském náhonu, vedoucím z Bečvy pod městskými hradbami a sloužila přerovským soukeníkům.⁵⁶ Na valše se provádělo zplstění vlákna sraženého v sukno. Utkaná látka se nejprve mýdlem důkladně vyprala, aby se zbavila mastnoty a různé nečistoty a pak se napájela roztokem mýdla a valchařské hlínky. Poté se látka stloukala a hnětla dřevěnými kladivy na dubové desce-valše. Látka přitom byla uložena v korytě. Vlněná sukna se tímto zásahem snadno do sebe zasouvala a zplstila. Tento postup byl nutný u látek, které měly chránit proti zimě a vlhkosti. Valchování trvalo až 6 hodin. Provoz přerovské valchy byl závislý na množství vody v náhoně, přednost měl vždycky mlýn, zásobovaný stejným náhonem. Soukeníci měli v 17. i 18. stol. stále dosti práce. Proto bylo v okolí valchy slyšet po celý den bušení dřevěných kladiv. Vedle soukenických mistrů pracovali na valše také jejich tovaryši, učni a vypomáhali i nádeníci. Práce na valše byla ruční, zvláště hnětení sukna, dále skládání hotových suken a jejich odvážení. Podle valchařského řádu bylo soukeníkům zakázáno valchovat svá vlastní sukna, aby se předešlo zakrývání chyb na suknech a klamání kupujících. Proto ustanovoval soukenický cech 2 přísežné valchaře (ze svých řad), kteří měli dohlížet na řádné dodržování předpisu. Vlnu získávali soukeníci z panských ovčínů i od selských chovatelů.⁵⁷

OLEJNA

O existenci městské olejny se dovídáme z přiznání komínů z roku 1671.³⁸ Vyráběl se v ní lisováním semen lnu, máku a konopí olej, kterého bylo zapotřebí v domácnostech i v zemědělství; oleje užívali také řemeslníci. Vybavení olejáren bylo velmi jednoduché a pozůstávalo z dřevěných lisů s otáčecím trámem — zařízení obsluhovalo jenom několik lidí. Olej se tlačil obyčejně v podzimních měsících po sklizni lnu, konopí a máku. Odpadky, pokrutinami, vykrmovali Přerovští dobytek. Jaké byly osudy městské olejny v 18. stol. a jaký přinášela městu užitek, nevíme. Jisté je, že se uváděla mezi obecním majetkem v roce 1756, ale nebyla pojata mezi zdanitelné reality.⁵⁹

PIVOVAR

Největším hospodářským podnikem v Přerově v 17. a 18. stol. byl pivovar a vinopalna (palírna), které přinášely do městské pokladny vydatné zisky. Pivovar sloužil až do r. 1692 společně měšťanům i vrchnosti, ale počínaje rokem 1693 se stal výlučně majetkem města, v jehož vlastnictví zůstal též po celé 18. stol.⁶⁰ V Přerově měl pivovar příznivé podmínky, neboť v okolí se pěstoval výborný ječmen a pšenice, bylo tu dostatek chmele, jak to dokládají zprávy o „chmeliskách“ a „chmelínech“. V druhé pol. 17. stol. sídlil v Přerově dokonce jeden chmelař — Jakub Dudek, který se zabýval chmelařstvím. Vzhledem k trvalému odbytu piva přerovský pivovar dobře prospíval. V polovině 18. stol. se ročně navařilo 837V_k sudu piva. Při ceně 8 zl. za 1 sud piva přinášel městský pivovar užitek 6778 zl. ročně. I po odečtení nutných výdajů zůstával velký zisk.⁶¹ Proti předcházejícímu století došlo ke zvýšení výroby piva o více než polovinu a rovněž se zvýšil celkový zisk.

Městská rada pověřovala správou pivovaru, na jehož řádném chodu měla mimořádný zájem, tzv. pivovarního hospodáře, který byl podřízen primátorovi a městské radě. Ve své činnosti byl vázán přísahou, že ve svém povolání v pivovaře se bude chovati při obecních várkách tak, aby „jednomu každému nákladníku vedle hamru obyčejného ani menší ani více piva spíláno nebylo, nýbrž ve všem se pořadí zachovávalo“.⁶²

SLADOVNA

Součástí pivovarnictví v Přerově byla sladovna, ve které se sladovala pšenice a ječmen. V druhé pol. 17. stol. se připomíná vedle městské sladovny v Přerově také panská, které užívali i obyvatelé města za určitý poplatek. Ročně přiváželi do panské sladovny na 300 měř. obilí. Je pravděpodobné, že městskou sladovnou prošlo podstatně více obilí. Během 18. stol. nedošlo k větším změnám. Zvýšilo se množství sladovaného obilí a pšenici vystřídal ječmen, kterého se užívalo na sladování ve stále větším množství. Zařízení sladovny bylo velmi jednoduché: humno a místnost s jedním komínem. O dobrý provoz ve sladovně se staral sládek, k jehož povinnostem patřilo „řádne dělání sladů“ a dohlížení, aby se nemíchalo obilí, které bylo dodáno na slad. Podle příkazů purkmistra a rady, jimž byl podřízen, měl dbáti, aby slady i s nadrostem zůstaly v celosti a „každému nákladníkovi, nic více a nic méně, než-li což se uloží, udělal piva“.⁶³ Sládkovi pomáhali též nádeníci.

VINOPALNA

Druhým výnosným městským podnikem byla vinopalna (palírna), kterou získali Přerovští do svého vlastnictví až od 1. července 1689, kdy jim Karel Jindřich z Žerotína udělil právo „páliti a šenkovati vína“ za roční nájem 100 zl. mor.⁶⁴ a přenechal jim vinopalnu, které do té doby užíval. Přesné množství vyrobené pálenky nelze zjistit, ale porovnáním s výnosem panské palírny v Předmostí lze odhadnout její roční výnos na 400 — 500 zl. koncem 17. stol.⁶⁵ Kromě pálenky se hojně šenkovala vína. V roce 1756 představovalo množství cizího vína 50973 vědra, které se v Přerově ročně vypilo.⁶⁶

LÁZNĚ

Podle přiznání z druhé pol. 17. stol. byly v Přerově očištné lázně, které nechyběly skoro v žádném středověkém městě.⁶⁷ Vrchnost je zakládala i na vesnicích, aby přispěly k udržení a zachování zdraví poddaných.

V Přerově stávala lázeň někde poblíž Bečvy na pravém břehu, kde byla později Lázeňská ulice a zřídlo „sirkového“ pramene. V očištné lázni stály dřevěné vany na teplou a studenou vodu, různé štoudve a naběračky, lávky na odpočinek a lehátka. Měšťané rádi prodlévali v lázních, kde si krátili dlouhou chvíli. Městská rada však dohlížela, aby tu nedocházelo k nepřístojnostem a prostopášnosti. Kromě přerovských lázní navštěvovali Přerovští rádi také lázně v blízkém Bochoři, kde se koupali v železité vodě, léčící různé choroby.⁶⁸ Lázně spravoval lazebník, který provozoval také živnost holičskou, byl i lékařem, pouštěl krev, dával baňky, trhal zuby, poskytoval léky, mazání apod. Do městské pokladny odváděl nájemné, o jehož výši se nezachovaly žádné doklady.

MÝTO

Z každého zboží, které se dováželo do měst, se vybíralo mýto. Nejčastěji na mostech nebo v branách měst. V Přerově se vybíralo u mostu přes Bečvu, kde stála mýtnice s obydlím výběřčího-mýtného. Výnos mýta plynul jednak do zeměpanské pokladny (mýta zemská), jednak do pokladny města, pro něž znamenal jejich výnos vítaný zdroj příjmu. V Přerově se vybíralo také biskupské mýto v mýtném domku při obchodní cestě z Hulína do Přerova.⁷²

V pol. 18. stol. se vybíralo ještě střední mýto na koňské povozy s různým zbožím a na dobytek.⁷³

Vybírání mýta patřilo k zodpovědným zaměstnáním, která mohly zastávat jenom důvěryhodné osoby. Jména výběřčích se nezachovala; v seznamu obyvatelstva z r. 1754 byli výběřčí uvedeni společně s hlídači v počtu 4 osob.⁷⁴ O jejich odměnách a postavení

se však nezachovaly v Přerově bližší zprávy.

MĚSTSKÁ ZAŘÍZENÍ

Vedle společného pozemkového majetku a zařízení, která přinášela městu větší či menší zisk z hospodářského podnikání, vyskytovaly se v Přerově domy se speciálním určením. Z nich měla hospodářské poslání varna mýdla, kterou užívali mydláři při výrobě mýdla a dalších výrobků. Ostatní domy sloužily jiným účelům. Tak radnice byla sídlem městské rady, konala se tu její zasedání a rozhodovalo o záležitostech měšťanů. Nebyla obývána, nahoře se nacházela zasedací síň, dole byla místnost pro kancelář. Jiný obecní dům byl používán jako kasárna, dva menší domky (pastušky) byly obývány 2 pastýři a panský domek u bývalé panské zahrady sloužil k obytným účelům. V městě v polovině 18. století byl nezařízený obecní dvůr, v němž byla umístěna městská vinopalna.⁷⁵ I když by nás zajímaly bližší podrobnosti o významu obecního dvora pro městské hospodářství, nedostatek pramenů tomu brání a nutí nás spokojit se pouze se zjištěním, že tu byl. Další dva domy sloužily k dobročinným účelům — v Poláškově byl sirotčinec; v jiném domě pak byl umístěn další sirotčinec pro rolnické děti. Spolu s městským špitálem byly určeny nebohým dětem i dospělým, o něž se Přerov, jak se zdá, dobře staral.

MĚSTSKÝ ŠPITÁL

Stával u silnice při východu z města směrem k Olomouci na levém břehu Bečvy poblíž mostu. Jeho počátky spadají do začátku 16. století. Správu a udržování si od vzniku špitálu přisvojovala městská rada, která v této věci nikomu neodpovídala. Peníze na podporu chudých, nemocných a nemohoucích byly získávány z darů a odkazů, dále z výnosu polí a luk, mlýna a rybníka. Po třicetileté válce se postavení špitálu zhoršilo, neboť byl připraven o část příjmů, plynoucích z odkazů, městskou radou, která podle údajů v Děkanické matrice z roku 1672 nejen zadržovala úroky, plynoucí z těchto odkazů, ale dokonce je použila „k světským účelům“⁷⁶ Příjmy byly skromné. Z odkazu Fridricha Žerotína 600 zl. plynul roční úrok 30 zl., které byly určeny na výživu a podporu chudých, z odkazu Magdaleny Skočovské 100 zl. byl roční úrok 6 zl. a rovněž výnos z polí a luk, které věnoval na podporu chudých při špitále (chudobinci) Jan z Pernštejna, měl sloužit těm nejubožejším.⁷⁷ Většina polí a luk, zejména na odlehlých místech, byla zcizena v první pol. 17. stol., ba dokonce si ji přivlastnili i někteří členové městské rady, a proto dostával špitál jenom nepatrnou část jejich užitků.

Počet udržovaných osob nebyl stálý. V roce 1691 se uvádělo, že ve špitálu nezůstává více než 6 chudých osob a 2 děti — vedle nich se při špitále zdržovali také žebráci. Podpora byla malá, nestačila, proto se špitálníci živili také žebrotou. Poněvadž počet míst ve špitálu nestačil pro všechny potřebné, byli mnozí přinuceni k žebrotě — takovým pak purkmistr a městská rada vydala zvláštní „fedrovní list“ na žebrotu, v kterém odporučela nešťastníka do přízně přátelům.⁷⁸

V 18. stol. se příjmy špitálu o málo zvýšily (zvláště četnými odkazy pro chudé) a počet udržovaných osob se zvýšil na 10—12. Avšak hlavním pramenem jejich obživy nebyly podpory, udělované městskou radou, ale žebrota.⁸⁰ Jména podporovaných osob se až na jednu výjimku nezachovala..

V Knize svatebních smluv se připomíná Petr Piskoř, který v roce 1659 byl „almužníkem ve špitálu přerovském“.⁸¹

V Přerově byl ještě jeden špitál — židovský, který si spravovala židovská náboženská obec. O jeho osudech se nezachovaly podrobnější zprávy.

DĚDIČNÝ NÁJEM, DANĚ A DALŠÍ POVINNOSTI OBYVATEL

Přerovské obyvatelstvo odvádělo ze svých příjmů v 17. a 18. století určité platy své vrchnosti, faře a státu. Ačkoliv nejsou známy zcela přesné údaje, lze si učinit spolehlivý obraz i na základě dosud známých dokladů, které hovoří o zatížení přerovských měšťanů.

Peněžní dávky (dědičný nájem a různé platy), odváděné "vrchnosti, doznaly v letech 1650 — 1781 jenom menší změny a ve svém celku setrvaly na téměř stejné úrovni. Největší položku představoval pravidelný dědičný nájem (činže), který odvádělo město ve 4 termínech — o sv. Jiřím (24. dubna), o sv. Václavu (28. září), o sv. Martinu (11. listopadu) a o vánocích, — dále platy přerovských židů. Také peněžní a naturální povinnosti k přerovské faře se po ukončení sporů v r. 1683 ustálily a setrvaly po celé 18. stol. téměř na stejné výši. K velkým změnám však docházelo v daňových odvodech (kontribuci), jejichž výše se každoročně měnila. Pro všechny obyvatele měst a vesnic představovaly velmi těžké břemeno, neboť pohlcovaly značnou část jejich výdělků (30% i více). V jednotlivých obdobích odváděli Přerovští:⁸²

<i>vrchnosti:</i>	1675			1691			1754		
	zl.	kr.	d.	zl.	kr.	d.	zl.	kr.	d.
dědičný nájem (činže)	616	43	1	616	43	1	523	23	1/4
nájem z vinopalny				116	40	—	116	40	-
renovace městské rady	30	—		30	—		5	—	
přerovští židé	116	40		116	40		200	—	
za ochranu rabína	20	—		20	—		14	—	
nájem ryb. z Bečvy	30	—		30	—		35	—	
celkem	813	23	1	930	3	1	894	3	1/4

přerovskému faráři:

na penězích	150	-	200	--	200	-
nájem z pole	-	--	12	-	12	-

v naturáliích

dřevo	30 sáhů	30 sáhů	30 sáhů
pivo	30 věder	30 věder	40 věder
žito	46 ³ / ₄ měř.	59 měř.	59 ² / ₈ měř.
oves	46 ³ / ₄ měř.	59 měř.	59 ² / ₈ měř.

daň (kontribuce) státu:^{*3}

	1675		1691		1748		1756		1775	
	zl.	kr. d.	zl.	kr. d.	zl.	kr. d.	zl.	kr. d.	zl.	kr. d.
daň z komínů	278	—	361	--	945	12	185	20	--	--
daň z pozemků	378	—	630	--	769	25	2740	18 3	2885	23 2
celkem	656	—	991	-	1714	37	2925	38 3	2885	23 2

Zatímco tradiční platy (vrchnosti a kostelu) se v 17. a 18. stol. změnily v Přerově jenom

nepatrně, kontribuce měly stále stoupající tendenci. Ještě koncem 17. stol. převažovaly platy odváděné vrchnosti a faráři nad státními kontribucemi, ale v 18. stol. již trvale převyšovala výše daní ostatní platy.

DAŇ Z POZEMKŮ A KOMÍNŮ V PŘEROVĚ

V roce 1675 zjistila vizitační komise v Přerově 31 32/64 berních lánů, z nichž se vyměřovala daň, jejíž výše se každoročně měnila.⁸⁴ V roce 1675 se platilo z jednoho berního lánu 12 zl., v roce 1691 — 20 zl., r. 1705 - 25 zl., r. 1724 - 28 zl, r. 1732 - 31 zl. 46 kr., v r. 1748 - 23 zl. 36 kr.⁸⁵

Poněvadž dosavadní výnosy daní nestačily na stoupající státní výdaje, došlo v pol. 18. stol. k reformě daňového systému a k vypracování nového tereziánského katastru, který podchytil všechn pozemkový majetek, domy a chalupy, jejichž hodnoty a výnosy byly oceněny a zdaněny. Došlo také k novému rozdělení berních lánů, kterých bylo v roce 1756 v Přerově 45 43/64. Z jednoho berního lánu se od počátku roku 1757 platilo 60 zl., a od 1. 11. 1769, kdy byla vyměřována daň již podle nového stabilního katastru, činila daň z jednoho berního lánu 66 zl. 27 kr.⁸⁶ Nový daňový systém byl spravedlivější, neboť přihlížel ke skutečnému stavu a postihoval také vrchnostenskou půdu, majetek a veškeré užitky. Kromě daně z pozemků byla vybírána ještě daň z komínů na základě přiznání, které v Přerově vypracovala městská rada 14. 7. 1671.

V městě tehdy bylo 278 poddanských komínů a 32 komínů vrchnostenských.⁸⁷ Do počtu poddanských komínů však nebyly započteny židovské domky, panská a rytířská sídla. Počet poddanských komínů je v Přerově o něco nižší, než počet domů v té době. Rozdíl lze vysvětlit, neboť se počítaly komíny pouze na obývaných domech.

Výše daně z komínů se měnila stejně často jako daň z pozemků a nebyla stejná pro poddané a vrchnost. Z jednoho poddanského komínu se v roce 1677 platil 1 zl, r. 1691 - 1 zl. 20 kr., r. 1705 - 3 zl. 3 kr., r. 1724 - 3 zl. 55 kr., r. 1732 - 4 zl. 16 kr., 1748 - 3 zl. 25 kr. Z panských komínů byla daň o 1 zl. menší, vrchnost přitom odváděla daň z komínů pravidelně až od roku 1698.⁸⁸ Za tereziánských reforem došlo k nové úpravě také v této dani, od roku 1757 byla vyměřena v Přerově daň z komínů ve výši 40 kr. a od roku 1770 byla zrušena.

Daňové zatížení poddaných v 18. stol. bylo vyšší než v předcházejícím 17. století. Z poloviny 18. stol. se zachoval zajímavý dokument o daňových povinnostech jednotlivců na přerovském předměstí Šířavy, který zaznamenává rozsah a výši povinnosti u všech skupin obyvatelstva. Podle rejstříku na vybírání „steuru“ na rok 1748 platili Šířavští daň z gruntů po 18 kr. 1 d., z komínů po 1 zl. 19 kr. a z půdy podle bonity. U polí první třídy se platilo z jedné měřice rolí 3 kr. 2 d., z jedné měřice rolí II. třídy 2 kr.⁸⁹ Velikost gruntu a rozsah polí se projevil také na výši daňových povinností. — Bohatší sedláci odváděli více, nemajetní (bez domku a polí) se na daních nepodíleli. Ze Šířavských platili nejvíce daní v roce 1748 rolníci Jiří Skřeček 77 1/2 měř. polí — 4 zl. 12 kr. 2 d., Vavřinec Skyba, Jiří Čadílek, Pavel Vytrhlík a Jiří Hlaváč (60 měř.) po 3 zl. 37 kr. 2 d. ročně. Ostatní platili méně: Matěj Dokoupil (2³/á měř.) - 1 zl. 43 kr., Jan Špitt (6 měř.) — 1 zl. 49 kr. 2 d.; ti, kteří měli jenom domek bez polí platili pouze z komínů a z gruntů — tj. 1 zl. 37 kr. 2 d. ročně — Jiří Petráš, Ondřej Vojtek atd.⁹⁰

Podobný doklad daňových povinností přerovských měšťanů vnitřního města a dalších předměstí se nezachoval, ale lze předpokládat, že se příliš nelišily a podle některých dokladů se zdá, že byly menší. Šířavští si v pol. 18. stol. stěžovali, že platí více daní než měštské obyvatelstvo a že se vůči nim nespravedlivě postupuje. V roce 1747 odmítli zaplatit část daní, proto byli šířavský rychtář a 2 přísežní ze Šířavy uvězněni a odvezeni do Olomouce, kde byli ve vězení uvrženi do želez. Kromě toho postihla Šířavu v březnu

1748 vojenská exekuce pro dlužné částky, při které byl zabaven dobytek, odvezeno vymlácené obilí a zastaveny postříbřené věci. Podstatou sporu byla nevyjasněná otázka, zdali se Šířava má podílet na placení nových daní, které byly městu předepsány, a starší otázka vojenské příprave (z r. 1743), jejíž povinnost byla cele vložena na Šířavské. Spor se vlekl již od roku 1743 a vyvrcholil v roce 1748, kdy Šířavští vyjádřili své stanovisko. Ve své stížnosti uváděli, že se pokládají za část města, ale přitom se vůbec nepodílejí na městských příjmech.⁹¹ Proto by neměli platit nic více, než kolik připadá na $7\frac{3}{4}$ berního lánů, které byly zjištěny při II. lánové vizitaci, a na 23 komínů.⁹² Ostatní daňové povinnosti musí uhradit město Přerov z výnosu „městských důchodů“. Projednáváním sporné záležitosti se nejprve zabýval krajský hejtman Kryštof, svob. pán z Minkwitzburku, pak moravské zemské hejtmanské v Brně a mor. gubernium. Výsledek byl vždy jednoznačný; poněvadž se Šířava sama pokládá podle vlastních slov jejich představitelů za součást města, podílí se též na společných břemenech.⁹³ Zemské i krajské úřady odmítly také další šířavské požadavky, aby část daní platili také ti z přerovských občanů, kteří vlastní pozemky na Šířavě. Naproti tomu vyhověli jejich žádosti o propuštění šířavského fojta a dvou občanů ze žaláře a zastavení dalších exekucí, které bývaly pro poddané velmi tíživé.⁹⁴ V padesátých letech 18. stol. spory utichly v důsledku prováděného vyměřování katastru a stanovení nových berních lánů. Šířavští však měli opodstatněné důvody ke stížnosti. Podle údajů v lánovém rejstříku z r. 1675 měli výměru 658 měřic polí, která byla rozdělena do 7 berních lánů a 1 $\frac{2}{4}$ osminy, zatímco půda ostatních přerovských občanů o celkové výměře 695 měřic tvořila pouze 6 $\frac{1}{4}$ berního lánů, ačkoliv půda ležela v jednom katastru a byla přibližně stejné kvality. Rozdílné zdaňování obou polností zdůvodňoval krajský hejtman v roce 1749 a tvrdil, že „mnoho kontribučních polí přerovských občanů zaplavuje každoročně Bečva, ale naproti tomu šířavská pole, která leží ve větší vzdálenosti od řeky, netrpí škodu. Proto se daně Šířavských a Přerovských od sebe liší“.⁹⁵ Vypracováním nového katastru (tereziánského) rozdíl zmizel a město i s Šířavou bylo pokládáno za jeden celek a jednotně zdaněno.

Daňové povinnosti se staly příčinou sporu též mezi přerovskou vrchností, představovanou hraběnkou Marií Terezií Windischgrätzovou, a městem na počátku 18. stol. Zemský sněm stanovil 22. 4. 1705 vyšší daně z lánů a komínů pro celou Moravu. Na nedospělého hraběcího syna a sirotka Leopolda hraběte z Windischgrätzu připadla povinnost zaplatit z důchodů přerovského panství 1012 zl. 45 kr. daně. Hraběnka Marie Terezie se odvolala, protože částka, která o více než 300 zl. prý přesahovala roční výnos panství, se jí zdála příliš vysokou. Proto žádala, aby celá daňová povinnost byla vložena na město Přerov, které má mnohostranné příjmy, z nichž by snadněji mohlo a mělo zaplatit mimořádné daně. Avšak město ubránilo svá práva a také krajský hejtman odmítl její odvolání. Ve své zamítavé odpovědi uvedl, že mimořádná daň z roku 1705 se týkala pouze vrchností a nemohla být přenášena na města. Kdyby však město bylo samo vrchností a mělo poddanské vesnice, pak by podléhalo této dani. Přerovské vrchnosti nezbývalo nic jiného než daň vyrovnat.⁹⁶

Daňové zatížení poddaných v městech i na vesnicích bylo velké a v porovnání s daňovými odvody a povinnostmi vrchností zřetelně nespravedlivé. V druhé polovině 17. stol. moravští stavové bezohledně svalovali téměř veškerá břemena státních kontribucí na poddané a sami platili jenom mimořádné daně a dobrovolné příspěvky na státní výdaje. Teprve od roku 1698 převzali stavové povinnost každoročně odvádět státu daně z panských komínů a od roku 1706 i z poddanských lánů a ze všech komínů.⁹⁷ Nadále však zůstala nezdaněna vrchnostenská půda, a to až do tereziánských reforem. Celkové zatížení poddaných v letech 1650—1750 bylo o $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ vyšší než zatížení moravských stavů, i když v některých letech bývaly rozdíly velmi malé.

Za řádné vybírání daní v Přerově zodpovídala městská rada (purkmistr a radní), která pečovala o rozpis daňových povinností na jednotlivce a vedla řádnou evidenci v daňových knížkách a rejstřících. Přímým vybíráním daní bývali pověřováni 2 výběřčí. Pro šřavské občany vedl rozpis daní šřavský fojt se 2 přísěznými, kteří byli povinni vybranou daň odvádět městské radě.⁹⁸

* * *

Čilý hospodářský život v letech 1650—1781 byl několikrát vážně postižen válečnými událostmi za tureckých vpádů na Moravu (v druhé pol. 17. stol.) a zejména prusko-rakouskou válkou o Slezsko ve čtyřicátých letech 18. stol. Chybí nám však podrobnější zprávy o celkovém rozsahu městského hospodářství i o podnikatelské činnosti jednotlivců, schází rovněž údaje o škodách, které utrpělo město za nepříznivých okolností (vátky, živelní pohromy), protože veškeré písemnosti z tohoto období byly zničeny za nesčetných požárů, k nimž v Přerově často docházelo. Pokud však můžeme věřit slovům hraběnky Marie Terezie z Windischgrátzu měl Přerov „krásné, mnohostranné důchody“, které plynuly z živého hospodářského podnikání — z rybníků, z lesů, z mýta, z luk apod.⁹⁹ V 17. i 18. stol. byl Přerov střediskem hospodářským i obchodním s bohatými výročními i týdenními trhy pro široké zemědělské okolí.

Poznámky

Hospodářské a sociální poměry v letech 1650-1781

¹ Státní archiv Opava, pobočka Olomouc, dep. Kroměříž — Spiritualia, sign. B (Parochialia), Přerov, kart. 117. Purkmistr v dopise konsistoři ze dne 13. 12. 1656.

² Sar Brno G 10, č. 259 — Pamětní kniha města Přerova (dále jen PKP), fol. 69 (kontrakt z 11. 4. 1652), též fol. 83 (dopis z 24. 5. 1655).

³ tamtéž, fol. 70, kontrakt z 28. 11. 1658.

⁴ Sar Brno, D 1 — 17 b — lánové rejstříky Přerov (vyhotoven 5. 7. 1675).

⁵ Sar Brno, D 2 — 17 — rektifikační akta Přerova, Visitation extract z 13. 10. 1667. Podle lánového rejstříku z r. 1675 strhla Bečva při povodni v r. 1666 patnácti majitelům jejich domy a zřídila si tu nové řečiště — domy zpusťly.

⁶ Sar Brno D 2 — rektif. akta, visitation extract z 13. 10. 1667.

⁷ viz pczn. 4.

⁸ viz pozn. 6. Podle tohoto přiznání se v roce 1667 nacházelo v Přerově 59 osazených pravo-várečných domů, 5 lhuťníků a 1 pustý, u předměšťanů, kteří se živí řemeslem i obděláváním polí, bylo 59 usazených, 4 lhuťníci a 5 pustých, u předměšťanů, kteří se živí pouze vlastní prací a nejsou řemeslníky, ale mají své domy, bylo 63 osazených, 19 lhuťníků a 16 pustých. Na Šřavě nebyl uveden žádný lhuťník, jenom 3 pusté domy. O nestálosti doby a proměnlivosti údajů svědčí zprávy ze soupisu komínů z r. 1671 a z lánového rejstříku z r. 1675, které uvádějí úplně jiná čísla. Situace se zřejmě velmi rychle měnila.⁵² viz pozn. 4 a 6.

⁹ viz pozn. 4. Vizitační komise se skládala z 9 členů.

¹⁰ tamtéž.

¹¹ J. Heidler, Lánské rejstříky, ČMM, roč. 40, str. 130. Slovo lán je známý v našich hospodářských dějinách již od 13. stol. ve významu plošné a berní míry, jejíž velikost byla v různých místech rozdílná. Na Moravě měl lán za II. lánové vizitace dvojitý význam: a) skutečné polní míry — lán plošný — b) základ daňové povinnosti — lán berní. Na Přerovsku v 17. a 18. století lánový statek nebyl — k největším patřily³/ilánové statky s výměrou 40 a více měric (Šřava).

¹² Sar Brno, D 4 — tereziánský katastr města Přerova — sumář.

¹³ tamtéž.

¹⁴ Sar Brno, D 2 — rektifikační akta Přerova. Podle instrukcí se počítalo u polí I.

skupiny s ploš. výměrou 600 čtv. sáhů, u druhé skup. 640 a u III. skup. 680 čtv. sáhů. Na Přerovsku se komise rozhodla ke zvýšení dělitele na 640 u první a 680 sáhů u druhé skup. Zdůvodňovala to ve své zprávě z 19. 5. 1756 změněnými okolnostmi, které nastaly od poslední lánové vizitace — pozemky přerovských statků jsou za dešťů podmáčeny a zejména mnohonásobným zaplavováním (exundatio) Bečvy znatelně zhoršovány. „Tímto jsme byli donuceni, aniž bychom porušili velikost katastru, zvětšit plochu na 1 měřici výsevku“, praví se ve třetím bodě jejich zprávy (tamtéž).

¹⁵ Tato práva potvrdil Přerovským též Albrecht, český král, dne 21. III. 1439. (Ročenka muzea v Přerově, roč. 1., Přerov 1936, str. 107 a n. — přílohy E. K.).

¹⁶ viz pozn. 6.

V PKP, fol. 132b.

¹⁸ viz pozn. č. 12.

¹⁹ Jiří Polidor měl též zahradu o výměře 2 měř. 1 V2 achtlu.

²⁰ Např. vdova Urbášková měla 11 měřic polí rozděleny do 3 dílů, Jiří Polidor 14 měřic do 9 dílů. Projevovala se značná nejednotnost.

²¹ viz pozn. 12.

²² PKP, fol. 128 „Rybáři aby na rynku ryby prodávali vždycky kromě času letního, kdyby jim živé ryby nemohly trvati, to také, aby opatrováno bylo bez jejich škody. Kdožkoliv z obce, bud hospodář nebo podruh, aby žádný ryb nelovil před sluncem ani po slunce západu, čeřeném, ani na proudech . . . ani žádným obyčejem, pak-li by kdo v tom postižen bude, ten aby vzat byl a trestán; a 4 gr. propadne každý, kdož by se toho dopustil — kromě středy a pátku dopoledne.“ V 18. stol. se uváděl jenom porybný, který měl domek u rybníka.

²³ Sar Brno, B 1 — M 41 Seznam usedlých města Přerova v r. 1754.

²⁴ Mimo 69 domů výčepních a šenkovních.

²⁵ Např.: Ignác Sobožík měl 5 Vⁱ měř. polí rozdrobeny v 5 dílech na různých místech a Filip Sekera 14 Vⁱ měř. v 9 dílech. (Ter. kat. pol. č. 179 a 158).

²⁶ viz pozn. 12. Záměrně opomím výměry zahrad, které jenom v několika málo případech přesahují výměru 4 měřic — převládají zahrady o 1 — 2 měřicích.

²⁷ Mezi domkáři tvořila výjimku vdova Suchánková se 17 V^t měř. polí a František Skřeček s 11 V^t měřicemi.

²⁸ V roce 1756 se již neuváděli na Šířavě Vⁱ lánici, kteří splynuli s půláníky, a poloviční čtvrtlánici, kteří byli připojeni ke čtvrtláníkům.

²⁹ V tereziánském katastru byli uvedeni mezi domkáři v Přerově také 3 mlynáři — Jan Horák, Matěj Tichý a Šebestián Libosvár. I když se svým postavením lišili od ostatních domkářů, byli do této skupiny zařazeni jistě z důvodů malého pozemkového vlastnictví.

³⁰ Karel Provázek vlastnil 2^{5/8} měř. polí, vdova Zbořilová 4 V^s měř.

³¹ V tereziánském katastru z r. 1756 byli uvedeni mezi podruhy, ačkoliv podle výměry polí by neměli býti v této skupině zařazeni. Nasvědčuje tomu i „Individual Extract“ z téhož roku, který mezi podruhy neuvádí majitele tak velké výměry (D 2 — rekt. akta Přerova).

³² Jiří Radimský — Mir. Trantírek, Tereziánský katastr moravský, Praha 1962, str. 318. — Byli uvedeni pouze katoličtí obyvatelé, mezi dětmi ty, které dosud nepřijímají (tj. asi do 12 let).

³³ Např. Lipník měl v té době 2069 obyvatel, Hranice 1748 dospělých a 514 dětí (2262 celkem), Kojetín 1817, Holešov 2111, Kroměříž 2775, Prostějov 3315 atd. (tamtéž, rejstřík str. 322 a n.).

³⁴ Tabulka je sestavena na základě údajů v přiznání městské rady z 13. 10. 1667, lánového rejstříku Přerova a tereziánského katastru. U chalup jsem se přidržel údajů v rekt. aktech (Individual Extract z r. 1756), neboť je pravděpodobnější. Jednalo se zřejmě

o velmi chatrná stavení, proto asi nebyla pojata do tereziánského katastru.

³⁵ Sar Brno, D 2 — 17 (rektif. akta). Na tovačovském panství, kam náležela část troubeckých čtvrtin, užívaná přerovskými občany, byl jiný koeficient pro vyměření daně. Proto bylo nutné rozhodnout, co patří k tovačovskému a co k přerovskému panství.

³⁶ Oar Přerov, MÚ Přerov, I. C, kart. IV. Hodnota této květinové zahrady byla stanovena na 74 zl. 15 kr. (tj. 1 chalupa — 6 zi. 45 kr.). Srovn. Tereziánský katastr, ocenění z 15. II. 1770.

³⁷ Sar Brno, D 2 — 17 (rektifikační akta Přerova), protokol rekt. komise z 19. 5. 1756. Rovněž v případě špitálního pole „Nivky“, které původně patřily městu a po Bílé hoře si je přisvojila vrchnost, byli Přerovští odkázáni na veřejné právo. Výsledek však neznáme.

³⁸ Oar Přerov, MÚ Přerov, kart. II, č. 9. Vyšetřující zpráva Leopolda hr. z Windischgrátzu z 10. 11. 1714. Ve zprávě se jednalo také o placení kontribuce ze svobodných polí — Šířavští platili stejně jako měšťané, čtvrtlánici platili jako dříve a také další břemena zůstala nezměněna.

³⁹ F. Bayer, Přerovsko, město i hejtmanství, Přerov 1893, str. 205, též R. Kreutz, Přerovský okres, Brno 1927, str. 174. Odtud se těmto pozemkům, které byly připsány měšťanům, říkalo „Pastviska“ a „Rybníky“.

⁴⁰ viz pozn. 12.

⁴¹ Oar Přerov, MÚ Přerov, inv. č. 51. orig. perg. listina datovaná v Přerově 16. 7. 1686.

⁴² srov. výše str. (Windischgratzové).

⁴³ Podle tereziánského katastru byl roční užitek lesů ohodnocen pro daňové účely na 209 zl. 50 kr. (tj. 1 měrice na 10 kr.) k roku 1770. Údaj se zdá být dosti nízký.

⁴⁴ Sar Brno, C 2 - Z IOp, Pozůstalost Karla Jindřicha z Žerotína z 29. 5. 1689, fol. 106-127.

⁴⁵ tamtéž.

⁴⁶ Podle údajů tereziánského katastru byl hodnocen v r. 1770 celkový roční užitek z rybníků na 150 zl. I když se jednalo o daňové účely, je tento údaj velmi nízký a neodpovídá skutečné hodnotě.

⁴⁷ Jan Dubravius, O rybnících, přel. A. Schmidtová, Praha 1953, str. 70. „Že rybníky stárnou, pozná se pak tehdy, když jsou méně schopny živit ryby, protože ustavičně napouštění vodou, vyčerpalo úrodnost, sílu a moc země.“

⁴⁸ Sar Brno, B 11 — acta P — 285. Spisy Přerova proti předmostským pro krádež prosa na městských rybnících a jiné činy.

⁴⁹ tamtéž, fol. 36. „... seie fast die ganze Gemeinde Předmost auf die Prerauer mit grossen Prügeln ausgefallen, die jenige, welche sich nicht mit der Flucht salvieren kóruen, dergestalten mit Schlagen tractieret“.

⁵⁰ Spory Předmostských s Přerovskými začaly brzy po založení rybníků poč. 16. stol. a čas od času nabývaly na síle. Příčiny jsou značně nejasné. V roce 1525 bylo uzavřeno mezi oběma stranami narovnání s tím, že Předmostští zaplatí za užívání cesty na pohánění dobytka ke studni 9 kop bílých grošů a mohou si pásti dobytek na rybnících (F. Struschka, Geschichte der Stadt Prerau, rkp., str. 76). Naproti tomu podle vyjádření Jana Václava Želivského z Počenic z 30. 8. 1735, který celou záležitost podrobně vyšetřoval, se Předmostští necítili vázání smlouvou z r. 1525, poněvadž několik let po jejím uzavření zatopila voda z přerovského rybníka pozemky předmostských občanů, často je podmáčela, aniž by jim byla poskytnuta rovnocenná náhrada za utrpěné škody. Předmostští žádali alespoň o náhradu ve formě pasení dobytka na rybnících. Podle znění další smlouvy z r. 1548 se zdá, že skutečně Předmostští vyháněli dobytek na přerovské rybníky; proto Přerovští podle této smlouvy vyhloubili příkop mezi rybníkem a

předmostskou pastvinou, postavili také dřevěné oplocení, aby „předměstský dobytek nemohl ze své pastviny chodit do přerovského rybníka" (fol. 26/27). K napájení dobytka měli vyhloubenou studnu. Avšak časem se oplocení zřítilo a dobytek předmostských občanů znovu přicházel k přerovským rybníkům. S tímto stavem se časem smířili i Přerovští. Když však si počátkem 18. stol. Předmostští činili nároky i na vlastnické právo k městským rybníkům (jichž jsou spoluuživatelé) a chtěli své požadavky prosadit i násilím, došlo k podrobnému vyšetřování a k zjišťování právního stavu. Prodloužení bylo způsobeno nedostatkem dokladů, které ani jedna strana nemohla předložit ve stanovené lhůtě. (Sar Brno, B 11 - 414, acta P 285, fol. 1-37).

⁵¹ Florian Zapletal, Přerov v minulosti, Ročenka městského muzea v Přerově, roč. I., Přerov, 1936, str. 78. Po mlýně zůstalo pojmenování malé ulice „Spálenec" a vlastní mlýn.

⁵² viz pozn. 44.

⁵³ F. Zapletal, c. či. str. 79. srovn. Václav Rosický, Dějiny a paměti řemeslných cechů města Přerova a okolí, Přerov 1895, str. 254.

⁵⁴ viz pozn. 12.

⁵⁵ PKP, fol. 55. — přísaha mlynářská.

⁵⁶ Valcha se připomínala již v roce 1503 (srovn. F. Zapletal, c. či. str. 20).

⁵⁷ Více o valchování uvádí Josef Dostál, Jak se valchovalo, Kultura Přerov, prosinec 1959, leden 1960. Vydává MěNV Přerov. Pro daňové účely byla roční hodnota valchy stanovena na 30 kr. (ter. katastr).

⁵⁸ Sar Brno, D 2 — 17 (rekt. akta Přerov) — přiznání komínů z roku 1671.

⁵⁹ Olejna není sice uvedena v tereziánském katastru z r. 1756, ani ve výkazu nové kontribuce z r. 1770, ale zaznamenává se v „Individual extractu" z r. 1756 (rekt. akta). Přinášela městu asi malý užitek, proto nebyla pojata mezi zdanitelný majetek.

⁶⁰ O složení pivovaru viz dále.

⁶¹ Údaje o cenách jsou značně problematické. V rektifikačním výkazu nového rustikálního katastru z 15. II. 1770 se udává hodnota jednoho sudu piva na 42 kr., zatímco v pozůstalosti A. A. Petřvaldského z r. 1762 se počítá 1 sud piva po 8 zl., což odpovídalo tehdejší cenám. (Sar Brno, C2-P-103p, fol. 250.)

«2 PKP, fol. 55 b.

⁶³ tamtéž, fol. 36 b. Více podrobností o sladovně se nezachovalo.

⁶⁴ viz pozn. 41.

⁶⁵ Sar Brno, C 2—P —103p Pozůstalost A. A. Petřvaldského z r. 1762. Panská palírna v Předmostí vynášela ročně 380 zl.

⁶⁶ viz pozn. 12.

⁶⁷ viz pozn. 58. V přiznání se uváděly 2 komíny na lázni. Domnívám se, že se jednalo skutečně jenom o jedny očištné lázně. Svou „lázeň" měli však přerovští židé.

⁶⁸ První zprávy o přerovské lázni pocházejí z roku 1563, kdy ji držel Jiřík Laštovička. Na bochořské lázně upozornil zemský moravský lékař Tomáš Jordán z Klausenburku ve své knize „O vodách hojitedlných a teplících moravských" roku 1581.

⁶⁹ Oar Přerov, MÚ Přerov, Kniha svatebních smluv (dále jen KSSm) fol. 330 b.

⁷⁰ viz pozn. 48 fol. 33/34.

⁷¹ tamtéž, fol. 37.

⁷¹ tamtéž, fol. 37.

⁷² Roku 1880 byl zakoupen dům č. 666, bývalé Přerovsko-hulské mýto. (F. Bayer, Průvodce Přerovem, roč. III., 1911, str. 11.

⁷³ General Anordnung, Tariffa der Ross oder Wagen Maut in Margrafschaft Máhren, Maut Patent 30. 11. 1747 (uloženo v Oar Přerov, MÚ Přerov, kart. IX, č. 1). Podle těchto tabulek se vybíralo za jednosprežní vůz od zahraničního obchodníka s cizím

zbožím 3 zl., od domácího s výrobky, zhotovenými na Moravě 2 zl., za obilí, seno, dřevo a stavební mat. 1 zl. Za 4 telata, býčky, ovce a další drobný dobytek se platilo mýto 1 zl.

⁷⁴ viz pozn. 23.

⁷⁵ O existenci obecního dvora v Přerově v 18. stol. svědčí též plány židovského osídlení z r. 1727, na nichž je dvůr vyznačen, a soupis obyvatel města Přerova z r. 1754, kde je uveden pod pol. 346. Podrobnosti však neznáme.

⁷⁶ Sar Opava, pobočka Olomouc, Děkanská matrika Přerova z r. 1672, č. 217.

⁷⁷ tamtéž, č. 218 (r. 1691).

⁷⁸ PKP, fol. 39b. V roce 1628 vydala městská rada fedrovní list na žebrotu pro Martina Matha, „který z dopuštění Božího v nenadálé neštěstí a nemoci upadl a prve před tím časem od lidu vojenského o stateček svůj přišel; v tej bídě a skrzevá ten svůj neduh a velikou nouzi na žebrotu jest přiveden a za svatů almužnu prositi a tak do vůle Boží mezi dobrými lidmi se živítí musí... My purkmistr a rada města Přerova nad Bečvou..."

⁸⁰ Sar Opava, pobočka Olomouc, Děkanská matrika Přerova, z r. 1764, č. 219.

⁸¹ KSSm, fol. 30. Jeho dcera Kateřina si vzala za manžela tkalce Stan. Žourka ze Slizká.

⁸² Tabulka je sestavena na základě těchto pramenů: Pozůstalost J. K. Žerotína z r. 1689, domi-nikální fase z r. 1750 a dominikální nález z r. 1754 (fondy D 2 a D 3).

⁸³ Tabulka je sestavena na základě údajů II. lánové vizitace z r. 1675, soupisu komínů z r. 1671, tereziánského katastru z r. 1756 a interiminální kalkulace z r. 1757.

⁸⁴ Údaje o starých berních láněch, které uvádí „Calculus Interimalis pro Catastro Rusticali et Militari 1757" (D 2 — rekt akta), jsou nižší proti lánovému rejstříku z r. 1675 (D 1 —17b),

který pro Přerov udával 28 berních lánů 4 ²⁷/₄ osminy, na Šířavě 8 b. lánů. Rozdíl odpovídá právě rozsahu poustek, které nebyly zdaňovány a neměly být pojaty ani do lánů (srovn. J. Heidler, c. d. str. 204).

⁸³ Jan Heidler, Moravská kontribuce do reforem tereziánských, ČMM, roč. 41/42, 1917/18, str. 237-239. Vrcholu dosáhla v roce 1745 - 41 zl. 24 kr. a v roce 1744 - 35 zl. 44 kr. -průměr se pohyboval v první pol. 18. stol. kolem 30 zl. z 1 berního lánů.

^{8b} Sar Brno, A 8 - R 8, fol. 202.

⁸⁷ Sar0000000 Brno, D 2 — rekt. akta Přerova. Karel Jindřich z Žerotína přiznával na svém hradě v Přerově 13 komínů, v panském domě v Přerově 3 komíny, ve sladovně 2 komíny, ve vinopalně 2, v jízdně 1, v přerovském domě 1, v ovčíně 1, v myslivně 1, v zahradním domě 1. V Předmostí pak po 1 ve dvoře, ovčíně, ve výčepním domě, v kovárně, ve včelíně a v olejně. Městská rada přerovská přiznávala v témže roce 1671: 88 komínů ve městě, 121 v předměstí, 52 na Šířavě, 1 v olejně, 1 v pivovaře, 2 ve mlýnech, 1 na valše, 1 v obecním domě, 1 ve sladovni, 8 na kovárnách a 2 v lázni.

^{1.8} viz pozn. 85. Nejvyšší daň z komínů se platila v roce 1745 — 5 zl.; průměr se však pohyboval v první pol. 18. stol. kolem 3 zl. 50 kr. Údaje, které uvádí J. Heidler, se liší od skutečnosti na Šířavě, kde podle daňového rejstříku činil daňový předpis pro rok 1748 z 1 podd. komínu 1 zl. 19. kr. 1 d., zatímco cit. autor ve své práci udává 3 zl. 25 kr. Zdá se, že nelze spoléhat pouze na celozemské výkazy, ale bude nutno přihlížet také k podrobnějším místním výkazům, má-li se zachytit pravdivý obraz naší minulosti. Pro nedostatek dalšího srovnávacího materiálu nelze rozhodnout, který údaj více odpovídá skutečnosti. ⁸⁹ Sar Brno, B 11 — 543, fol. 4—7. Stížnost Šířavských proti Přerovským na placení daní.

⁹⁰ tamtéž, „rejstřík na vybírání vermogen Steueru na rok 1748, šířavský hejtmanství".

⁹¹ „...die Stadt Prerau nebst dem Wein-Bier-und Brandweinschánck auch anderwärtige gemein Regalien, als Mauth, Teuche, Wälder, Wiesen und dergleichen, von welchen wir

q u a membra Civitatis auf einigerleiweise niemahlens den geringsten Nutzen schápfen . . . * (tamtéž, fol. 7/8).

⁹² V počtu komínů jde zřejmě o chybný údaj, neboť podle příznání z r. 1671 bylo na Šřavě 52 komínů a podle rejstříku o vybírání daně z r. 1784 dokonce 61 (tamtéž, fol. 8 b).

⁹³ Krajský hejtman v dopise z 4. 8. 1748 uváděl, že město Přerov má skutečně vlastní příjmy (regalia) a je proto povinno platit daně; a Šřava, „als ein membrum Civitatis, mithin mit der Stadt Prerau ein Corpus constituiret“, se musí podílet na společných břemenech (tamtéž, fol. 17-18).

⁹⁴ Březnové exekuce v roce 1748 stály Šřavské každodenně 6 kr. za 1 osobu (tamtéž, fol. 12).

⁹⁵ Sar Brno, B 11-S 34, fol. 23. Odpověď krajského hejtmana ze dne 31. 12. 1749.

⁹⁶ Sar Brno, A 8 — W 27, fol. 12. Dne 29. 4. 1707 složil purkrabí přerovského zámku Josef Wúrt jménem hraběnky 500 zl. u krajského úřadu v Olomouci na předepsanou daň.

⁹⁷ J. Heidler, c. d., str. 233. Z poddanských lánů platili v roce 1707 9 zl., ze svých komínů 2 zl. 55 kr. a z každého komínu 1 zl. 38 kr.

⁹⁸ Sar Brno, B 11 - S 34, fol. 23.

⁹⁹ „ . . . die Stadt Prerau von selbst ihre einige schone vielfältige Proventus hat, worauss sie billiger das ihrige bezahlen konnte und solíte.“ (Sar Brno, A 8 — W 27, fol. 12 b. Hraběnka v dopise ze dne 12. 2. 1706 zemskému hejtmanovi.) Podobnými slovy hovořili také Šřavští v r. 1748 (viz pozn. 91).

SPRÁVA MĚSTA -MĚSTŠTÍ FUNKCIONÁŘI

Správa města byla po třicetileté válce organizována stejným způsobem jako v předcházejícím období. Ačkoliv si vrchnost ponechávala vrchní dozor, rozhodovala téměř ve všech obecních záležitostech městská rada, která však v některých případech využívala této skutečnosti ve svůj prospěch. Ve známém sporu, který měla městská rada se svým farářem Janem Tančíkem, vysvětloval purkmistr a rada města Přerova svou neúčast na jednání před biskupskou konsistoří v Olomouci v březnu roku 1639 poukazem, že se nemohou nikam dostavit bez svolení své milostivé vrchnosti, kterou musí nejprve žádat o radu.¹ Na druhé straně rozhodně odmítali zásah vrchnosti do svých práv, zvláště v době sporů s Karlem Jindřichem ml. z Žerotína a zejména za Windischgrätzů, s odůvodněním, že se jedná o porušení starobylých městských práv.

Jednotliví členové městské rady byli jmenováni a schvalováni vrchností; zůstávali v úřadě pouze 1 rok a pak byli vystřídáni.² Zatímco v 17. stol. se obnova městské rady prováděla pravidelně každého roku, v 18. století docházelo k nepravděpodobnostem a také některé osoby zastávaly svůj úřad i po několik let za sebou. Odstupující členové, zvaní též starší radní, byli povinni po dobu jednoho roku pomáhat radou nově jmenovaným radním, kdykoliv by o to byli požádáni.

O složení městské rady jsme podrobně informováni až z počátku 18. století, kdy se zachovaly seznamy všech členů městské rady z let 1702—1750.³ Z druhé poloviny 17. století se zachovaly jenom ojedinělé zprávy, podle nichž stál v čele městské rady purkmistr; dalšími členy byl druhý purkmistr a třetí purkmistr,⁴ dále rychtář a několik konšelů (radních).⁵ K nim býval počítán ještě šřavský fojt. Důležitou osobou při všech jednáních byl městský písař, který zůstával v úřadě delší dobu. Zpravidla byli jmenováni dva písaři.

V čele městské rady stál přední purkmistr (od r. 1697 primátor), který před nastoupením

svého úřadu skládal přísahu, v níž se zavazoval, že dá nejlepší pozor, „aby při městě Přerově jak proti božské, tak také nejmilostivej vrchnosti cti, slávě a dobrému nic jednáno nebylo, úřad mně svěřený aby jednomu každému chudému i bohatému spravedlnost administroval, křivdu pak aby tupil, obecní, duchovní i světské užitky rozmnožoval, škodu odvracel, sirotčí zboží opatroval a vdovy dle spravedlnosti božské hájil, řády chvalitebné vzbuzoval, neřády vykořeňoval, neohlídaje se na žádnou lidskou přízeň neb nepřízeň, přátelství neb nepřátelství, na dary neb sliby“.⁶

Purkmistr zodpovídal za činnost celé rady, svolával konšely k jednání, zprostředkoval styk s vrchností, dohlížel na práci konšelů a zejména se staral, aby všichni členové rady byli rovnoměrně zatíženi pracemi. Jména purkmistrů z druhé poloviny 17. století se zachovala jenom ojedinele. V r. 1651 byl purkmistrem Jan Ludvík, roku 1694 Jan Halda, roku 1700 Pavel Slaměný, který zastával svůj úřad též následujícího roku. Lépe jsme zpraveni o primátorech z 18. století, jichž jména jsou zachycena spolu se jmény ostatních členů městské rady v Přerovské pamětní knize. R. 1705 byl primátorem Jan Chr. Kuča, prvním purkmistrem Filip Jakub Wolf, roku 1706 byl primátorem Pavel Slaměný,⁷ roku 1730 Ignác Hnátek a purkmistrem Josef Kuča, roku 1766 Josef Pacher. Nejasné je postavení druhého a třetího purkmistra, kteří pravděpodobně zastupovali prvního purkmistra a spravovali část jeho agendy.

Význačné místo v městské radě zastával rychtář, jehož úřadu byly podřízeny všechny policejní záležitosti, zvláště řešení četných drobnějších sporů a přestupků. Řídil předběžná šetření, vyslýchal svědky a vynášel rozsudky. Proti jeho výrokům se obvinění mohli odvolat k městské radě, odtud ke krajskému úřadu a pak ke guberniu. Rychtářským úřadem, který byl velmi zodpovědný měl být pověřován spravedlivý a charakterní člověk, mající cit a smysl pro právo a spravedlnost, takový člověk, který při rozhodování „žádné straně buďto pro přízeň, lásku, pro nějaké úplatky aneb pro nepřátelství, z nějakého záští a protismyslnosti v té příčině“ nenadržuje.⁸ K uplatnění svého rychtářského práva používal několika pomocníků, k nimž patřili podrychtář, biřic (dráb) a dva ponocní. Biřici přiváděli obviněné k výslechu nebo je odváděli do vězení — šatlavy, kde byla pro ně přichystána kláda, železo a pouta. Proti vzpírajícím se provinilcům zakročovali jeho pomocníci přímo na místě velmi krutým způsobem a bitím je nutili k poslušnosti. Užívali přitom zvláště k tomu účelu zhotoveného nástroje, kterým byly dva spojené volské ohony potažené silnou kůží, jež byla obtočena drátem a hustě pobita hřeby.⁹ Za předvedení provinilce a výslech svědků dostával rychtář odměnu 30 krejcarů, biřic 10 kr. (někdy až 27 kr.), za uvěznění na den 6 kr., za předvolání svědků 6 kr., žalobce musel zaplatit 8 kr.

Rychtář byl podřízen primátorovi a radě, ale mohlo se stát, že odmítl poslušnost, zejména když za sebou cítil mlčenlivou podporu vrchnosti, která jediná měla právo rychtáře odvolat. Jména některých rychtářů se zachovala ze 17. i 18. století. Roku 1647 byl přísežným rychtářem města Přerova Arnold Hájek, roku 1659 byl rychtářem Řehoř Mik, který vystupoval jako svědek při jedné svatbě,¹⁰ roku 1702 Jiří Sejmal, r. 1705 Jan Slavík, r. 1730 Jan Vicher.¹¹ Z řady přerovských rychtářů se neslavně vyznamenal Jan Roller, který se přiženil do Přerova v 70. letech 18. století. V r. 1775 byl jmenován radním a ustanoven komisařem soukenického cechu. Již v tomto úřadě si počínal tak nezodpovědně a hrubě, že 1777 byl sesazen. Ale s příchodem nové vrchnosti Brettonů byl v roce 1780 jmenován rychtářem — svým hrubým a nespravedlivým postupem vzbudil proti sobě odpor a nepřátelství většiny přerovských měšťanů, kteří podporováni městskou radou si na něj stěžovali u zemského gubernia.¹¹ Stížnost byla zamítnuta, neboť se za Rollera postavila vrchnost, s jejímž souhlasem se stal v r. 1783 dokonce primátorem města Přerova.

Počínaje 18. stoletím zasedalo v městské radě pravidelně 8 konšelů. Bývali pověřováni

různými úřady a úkoly, z kterých bývalo nejdůležitější rozhodování o odvolání provinilců potrestaných rychtářem. Při nástupu svého úřadu skládali slib, že se budou slušně chovat, „vedené soudy spravedlivě vynášeti, vdovy, sirotky ochraňovati, důchody Jeho milosti pána, obecní, též statky a věci sirotčí náležitě opatrovati, řády dobré vzdělávati, neřády a všelijaké zlé věci přetrhovati, křivdu tupiti a pravdu zvelebovati, tajnost rady ve všem a na všech místech zachovávat, jednomu každému, chudému i bohatému k spravedlnosti náležitě dopomáhati..“¹³

Konšelé byli podřízeni purkmistrovi, který je svolával ke společným zasedáním, kde se projednávaly soudní případy i záležitosti celé obce. Při jednání museli dodržovat určitá pravidla: nesměli spolu šeptat, nadržovat některé straně, dávat jí znamení; nesměli bez dovolení purkmistra odcházet z rady, pokud neskončilo jednání, a také bez jeho svolení nesměli opustit město. Velmi rozšířené bylo opilství, hra v karty a rvačky; proti takovým neřestem měli konšelé rázně vystupovat. Pokud své povinnosti neplnili nebo se chovali nedůstojně, byli potrestáni pokutou, vězením nebo sesazením.

Jména konšelů se zachovala ze 17. i první poloviny 18. **stol., kdy se k roku 1702** uvádějí mezi nimi: Václav Brančík, Josef Kuča, Oldřich **Stork**, Jiří Kořínek, **Jiří** Kučera, Pavel Zedníček, Jiří Vítěz a Jan Přerovský.¹⁴ V pozdější době zastávali konšelé úřad cechovních komisařů, které městská rada vysílala na shromáždění cechů.

K členům městské rady patřil šířavský fojt, podléhající primátorově pravomoci. Mezi jeho povinnosti patřilo kromě obvyklého zachovávání a dohlížení na dobré mravy sousedů a udržování pořádku také spravedlivé rozdělování vojenských přípřeží a obecních povinností (daní) na všechny obyvatele Šířavy.¹⁵ Počátkem 18. století byli šířavskými fojty: Jiřík Kočí (1702), Pavel Trnka (1705), Jan Kabela (1707), Jan Seider (1730).

Někdy, když se jednalo o zvlášť důležitých otázkách (pasení stád, prodej přerovského panství), konala se shromáždění celé obce (jen mužského obyvatelstva). Při jednání o koupi přerovského panství konalo se 7. prosince 1730 shromáždění celé obce, na kterém informovala přerovská deputace shromážděné občany o výsledcích svého jednání s L. V. Windischgrätzem ve Vídni.¹⁶ Když občané souhlasili s postupem deputace, pokračovala městská rada a její zplnomocněnci v dalším jednání. Shromáždění lidu, stejně jako každoroční obnovování městské rady, jsou významným dokladem poměrně velké účasti lidu na správě veřejných záležitostí, jak se projevovaly v Přerově v 17. i v první polovině 18. stol. Teprve centralistické zásahy Marie Terezie a zvláště Josefa II. omezili účast a rozhodování lidu, které bylo nahrazeno rozhodováním dosazeného magistrátu. Hlavním cílem těchto reforem bylo posílení státního vlivu v městech na úkor patrimoniální správy. V druhé polovině 18. stol. se objevil požadavek, aby při městské radě zasedal právně vzdělaný syndikus (písař a právník), ale důsledně byl tento požadavek prosazován za Josefa II. V r. 1785 došlo k reformě magistrátů měst a k podstatnému narušení patrimoniální správy; na panstvích vznikaly od r. 1786 justiční a berní úřady, v nichž mohli být zaměstnáni jen státem zkoušenými a potvrzenými úředníky.¹⁷

V Přerově byl na základě dvorského dekretu z 1. XI. 1783 a 19. **XII.** 1785 zřízen regulovaný magistrát, který byl současně nejnižší soudní instancí; magistrát vykonával v městě též správu věcí politických, hospodářských a kriminálních. Vznikem regulovaného magistrátu nastala radikální změna v dosavadním řízení městské správy, která se opírala dosud o prosté pracovníky, schvalované při renovaci vrchností. Jejich místa obsadili nyní zkoušenými, placení úředníky, jejichž volbu a jmenování schvalovalo společně moravské zemské gubernium s apelačním soudem. Tímto opatřením se podstatně posílil vliv státních úřadů na výběr purkmistra a zkoušených radních; vzrostl též vliv státu na finanční správu města. Vůdčí postavou městské rady se stal právně vzdělaný syndikus, který měl hlavní slovo při vyřizování všech právních otázek;

formálně zůstal představeným primátor.

V seznamu městské rady se počátkem 18. stol. uváděli dva kostelníci, z kterých jeden býval zpravidla ze Šřřavy, druhý z Přerova. Vedle obvyklých povinností v kostele při bohoslužbách a církevních obřadech, dohlíželi též na postup různých stavebních prací v kostele. Zvláště bedlivě měli opatrovat klenoty a bohoslužebné předměty i peníze, ať již darované nebo vybrané v kostele.¹⁸ Za svou práci byli odměňováni pevnou odměnou a různými příplatky, které dostávali při svatbách, pohřbech, apod. Také kostelníci se téměř každý rok střídali. V roce 1702 byli jmenováni Baleár Delunk a Václav Vicher, v roce 1705 Gabriel Ludvík a Jan Kalivoda, v roce 1707 Václav Novák a František Delunk.¹⁹

Městský písař nebyl členem městské rady, ale při jejím zasedání a jednání byl nepostradatelnou osobou. Byl podřízen purkmistrovi a pánům radním, kterým v přísaze sliboval, že si při všech písařských pracích bude počínat upřímně a svědomitě. Mezi jeho povinností patřilo řádné vedení městských knih — purkrechtních, svatebních, gruntovních, sirotčích i účetních, sepisování úředních dokladů, pořizování zápisů při vyšetřování provinilců, při soudních jednáních, dále poskytování pomoci v právních věcech atd.²⁰ Písař, zvaný též syndikus či notarius, patřil k nejvzdělanějším občanům v městě; měšťané se na něj obraceli v různých svých záležitostech. V druhé polovině 18. stol. se přímo vyžadovalo, aby písař měl alespoň základní právní vzdělání. Za svou práci býval odměňován, ale o výši jeho odměny nejsou spolehlivé doklady.²¹

Jména písařů se nezachovala v úplnosti. V druhé polovině 17. stol. působil v Přerově Kryštof Feiger (1657), Jan Lachman (1658), Jan Klimeš (1659), roku 1663 a 1664 byl radním písařem Kryštof Finger.²² Jména dalších písařů pocházejí až z 18. století, kdy se uváděli 4 písaři v r. 1754 při soupisu obyvatelstva v Přerově — Jiří Bocker, Jan Nebožitek, Karel Skřička a Bernard Richter, z nichž poslední dva byli pravděpodobně radními písaři, kdežto ostatní se zabývali různými příležitostnými pracemi při vyhotovování opisů, spisů apod.²³ Z pozdější doby je znám svým nepřilíh úspěšným působením v Přerově syndikus Maxmilián Grim.²⁴ Uváděl se již v roce 1766 jako „zkoušený a přísězný syndikus“ a působil tu s kratším přerušením, když byl v Hranicích, až do poloviny 80. let. V posledních letech svého působení stále zřetelněji plnil příkazy vrchnosti.

Vedle členů městské rady působili v Přerově v 17. a 18. stol. další městští zřizenci, kteří měli přesně vymezenou pravomoc v hospodářských záležitostech. Byli podřízeni purkmistrovi a radě. Patřil k nim úřad mýtného, který se staral o řádné vybírání obecního mýta a mostného podle starobylého vyměření.²⁵ Vedl rejstřík se záznamem o vybraných poplatcích, vybíral stanovené dávky a peníze ukládal do pokladny. Každoročně byl povinen „vydat pánům pořádný počet“ a při vybírání mýtních poplatků zachovávat věrnost a spravedlnost a nevyhledávat „žádného zisku ani kořisti své“.

Podobné bylo postavení vážného, k jehož povinnostem patřilo vážení „všelíjakých“ věcí na obecní váze, vybírání poplatků „od váhy“ a vedení řádného přehledu, aby mohl kdykoliv „učiniti náležitý počet“. V polovině 17. stol. se platilo od centnýře 5 bílých peněz, od kamene pak 1 bílý peníz.²⁷

Hajný dohlížel na obecní lesy, aby v nich nikdo nepáchal škody, a porybný, zvaný též ryb mistr, pečoval nejen o rybníky a další místa, kde se chovaly ryby, ale staral se také o prodej ryb, aby měl každý chudý i bohatý dostatek.²⁸

Sádkci masa bývali dva a pečovali o řádné sazení (uzení) masa podle jakosti tak, aby nedošlo k poškozování chudých lidí ani řezníků. O dobrou kvalitu piva se staral sládek, který sliboval purkmistrovi a radě, že pivo „bude věrně chovati, slady hodné dělati“ a rovněž bude dohlížeti, aby se nemíchalo žito odvedené na slad a „slady i s nadrostem zůstávaly v celosti“. Dále se zavazoval každému nákladníkovi „nic více ani méně než-li,

což se uloží, dělají, a sobě více piva nežli mně uloženo bude, aniž ničeho s tovaryši mými skořístovati nechci." Mlýnáři měli bedlivě spravovati mlýny, valchy, vodárnu i stavy, od lidí spravedlivě vybírati poplatky a peníze ukládati do „mejtnice" tak, aby se nic neztratilo. Nejméně oblíbeni bývali výběřčí berně, pověření vybíráním různých daní, platů a dávek. Vedli si důkladné záznamy, aby mohli vybrané peníze řádně vyúčtovat. Přehled městských zřízenců není úplný, ale o dalších (hlídači, drábi, pastýři), kteří jistě v Přerově působili, není podrobnějších zpráv. Více se již dovídáme o prvotní organizaci policejní a požární služby, jejichž řády vypracoval pro Přerov Karel st. z Žerotína. V městě měli být zvoleni hejtmane a desátníci, kteří v případě jakéhokoliv ohrožení (válka, živelné pohromy) měli zasáhnout a poskytnout občanům pomoc. Hejtmani byli podřízeni purkmistrovi a plnili jeho příkazy. Desátníci podléhali hejtmanům a vytvářeli skupiny o deseti lidech, kteří se v případě potřeby shromáždili na určeném místě. Když se ozvalo zvonění "k šturmu" a objevil se oheň, museli se hejtmani s desátníky i s lidem dostavit přímo k postiženému místu; při vojenském nebezpečí se všichni muži dostavili se zbraní k bránám a tam bez odporu a výmluv vykonali všechno, co jim bylo rozkázáno. Když se na některém místě oheň opakoval, musel každý hejtman se dvěma až třemi desátníky obejít všechna ohrožená místa a opatřit komíny, pece a další věci tak, aby nemohlo dojít k požáru. Kromě zásahu v případě ohně či nepřátelského vpádu podíleli se hejtmani také na udržování pořádku ve městě. V jednom z bodů tohoto řádu se ukládalo hejtmanovi, aby zakročil sám nebo s pomocí desátníků a lidu proti rušitelům pořádku, odňali jim zbraně a v případě nutnosti je uvěznil. Hejtman měl pomáhat i při řešení sousedských sporů, a teprve kdyby se mu to nepodařilo, předat věc k vyřízení rychtáři. Kdyby hejtmani a desátníci neplnili své povinnosti, měli být potrestáni purkmistrem a staršími.²⁹

Poznámky

Správa města, členové městské rady, městští zřízenci

¹ V dopise z 26. 3. 1639 purkmistr a rada města Přerova psala: „Nadto, poněvadž my majíce svou milostivou vrchnost, bez níž my nesmíme nikam se stavěti, také své milostivé vrchnosti za radu žádati musíme, žádáme V. velebnost pokorně, že nám toho na zlou stranu vykládati neráčíte, . . ." (Sar Olomouc, pobočka Kroměříž, Spiritualia B, Přerov, kart. 117.)

² Každoroční obnovování městské rady bylo zváno renovací; městská rada za ně platila vrchnosti 30 zl.

³ Sar Brno, G 10, č. 259 - Pamětní kniha města Přerova 1612-1754, dále jen PKP.

⁴ V roce 1659 byl třetím purkmistrem Jan Hruběš (Oar Přerov, MÚ Přerov, inv. č. 72, Kniha svatebních smluv, fol. 321 b. — dále jen KSSm). V roce 1671 se uvádějí purkmistři Zachariáš Pražák, Jan Kuča a Jiří Vařecha (Fr. Bayer, c. d. str. 193).

⁵ Zdá se, že též v 17. stol. bylo v městské radě 8 konšelů, ale jejich přesný a jmenovitý počet známe až z první pol. 18. stol.

⁶ Každá přísaha měla ustálenou formu. Začínala formulí: „Já, N. N., přísahám Pánu Bohu Všemohoucímu, přeblahoslavené a neposkvrněné Panně Marii a všem Božím svatým, též vysoce úrozené paní, paní Marii Terezi z Windischgrátsu, její hraběcí excelenci, jakožto vrchnosti mé milostivé, jsouc za primátora města Přerova představen, že ..." Též závěr byl u všech přísah obdobný: „. . . věrně a upřímně, spravedlivě a podle svědomí svého se chovati, připovídám; čemuž mne dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý, Matka Boží a všichni svatí. Amen." PKP, fol. 71.

⁷ PKP, fol. 170. MÚ Přerov, kart. 11/10 — plná moc pro primátora I. Hnátka.

⁸ PKP, fol. 37 b.

⁹ R. Kreutz, Vlastivěda moravská, Přerovský okres, Brno 1927, str. 142 n. Tamtéž jsou uvedeny bližší podrobnosti o činnosti rychtáře a jeho pomocníků.

- 10 KSSm, fol. 319. ¹¹ viz pozn. 7.
- ¹² Viz poznámku 9. Podrobnosti o sporu J. Rollera s městskou radou jsou uvedeny na str. 144p 145 a další.
- ¹³ PKP, fol. 35. ¹⁴ viz pozn. 7.
- ¹⁵ PKP, fol. 72. Přísaha fojta šejřavského.
- ¹⁶ MÚ Přerov, kart. II., si. 10.
- ¹⁷ Průvodce po státním archivu v Brně, I., Brno 1954, str. 130, 385.
- ¹⁸ PKP, fol. 72. ¹⁹ viz pozn. 7.
- 20 PKP, fol. 35. Přísaha písaře radního: „... ve všem tom, což by ku práci a povinnosti mé písařské přináleželo, jakž při věcech právních ...”
- ²¹ Např. v knize kostelních účtů bylo vyplaceno písaři za vypracování makuláře a opsání účtů 1 zl. 30 kr. (Oar Přerov, FÚ Přerov — kostelní účty, inv. č. 164, kart. 5., dále jen FÚ).
- ²² KSSm fol. 318 a 333, též PKP, fol. 70.
- ²³ Sar Brno, B 11 — M 41 — seznam obyvatel Přerova. Někteří písaři se zabývali opisováním kostelních účtů, vyhotovováním čistopisů, pís. pracemi pro cechy apod.
- 24 fú — kniha farních pozemků, inv. č. 96.
- ²⁵ O mýtních poplatcích zaplacených za dovážené zboží pojednává obsírněji M. Kouřil, I. díl., str.
- ²⁶ PKP, fol. 37 a — přísaha mejtného.
- ²⁷ Tamtéž, fol. 32 b — přísaha vážného uvedena na fol. 71 b. Z pozdějšího období se nedochovaly žádné doklady o poplatcích za vážení.
- ²⁸ tamtéž, fol. 36 — přísaha porybného, fol. 55 b — přísaha sládka a sádčích masa.
- 29 tamtéž fol. 130.

OBYVATELSTVA

Řemeslníci tvořili mezi přerovským obyvatelstvem početnou skupinu. V druhé pol. 17. stol. tu působili řezníci, soukeníci, tkalci, ševci, krejčí, pekaři, kožešníci, provazníci, bednáři, tesaři, mydláři, koláři a kováři; zastoupeni byli také perníkáři, barvíři, sedláři, zedníci, zámečníci, stolaři, obchodníci, rybáři a dokonce i chmelař. Řemeslníci jednotlivých druhů početnějších řemesel nebo příbuzných oborů méně početných se sdružovali v cechy — v zájmové organizace, které ještě v pol. 17. stol. vcelku plnily své poslání a přinášely svým členům mnohé výhody (ochranu před konkurencí, ve stáří, nemoci, při prodeji výrobků apod.). Koncem 17. stol. a na počátku 18. stol. se poměry v ceších zhoršily, docházelo k rozepřím mezi starými a mladými členy, objevovaly se nedostatky a přímo zlořády, které bránily dalšímu rozvoji řemesel i hospodářského podnikání. Karel VI. v patentu z roku 1731 výslovně uváděl, že někteří řemeslníci, zejména kováři a zámečníci, odmítají převzít práci, která byla odňata jinému řemeslníku, jinde se příslušníci cechu „umlouvají, zač zboží prodávati a jak práci platiti budou, takže nikdo dráž neb laciněji prodávati nesmí“.¹ Na některých místech ženatý se nepřipouštěl k mistrovství, jinde však svobodný tovaryš, když chtěl být přijat za mistra, nesměl dříve provozovat řemeslo a otevřít krám, „dokud se do řemesla neoženil“. Rozšiřovala se též protekce a podplácení, bez něhož nemohl někdy nový mistr provozovat v městě své řemeslo.²

Cechovní předpisy, které v dřívějších dobách měly svůj význam, se přežívaly a bránily dalšímu hospodářskému rozvoji. Karel VI. usiloval o odstranění nedostatků a o nová povznesení řemeslné výroby; proto vydal v roce 1731 řemeslné patenty a v roce 1739 generální cechovní artikule se společnými zásadami pro všechny cechy, ke kterým pak v letech 1742 — 1778 přistoupily speciální artikule pro jednotlivé cechy.

Císařský patent z roku 1731 obsahoval 15 bodů, které stanovily hlavní zásady, jimiž se měly řídit všechny cechy. Proti předcházejícímu stavu došlo k důležité změně, když cechy ztratily svou určitou samostatnost a byly podřízeny dozoru vrchnosti nebo městské rady, jejíž pověřenci (komisaři) se účastnili cechovních schůzí, schvalovali volbu i jmenování cechmistrů a dohlíželi nad celou činností cechů. Cech pozbyl práva určovat si sám počet mistrů i tovaryšů a byl v této věci odkázán na vůli vrchnosti. Přes odpor cechu mohla vrchnost povolit některému mistru více tovaryšů. Vůbec každé vrchnosti se ponechávalo na vůli, komu z poddaných povolí učit se řemeslu. Do svých služeb mohla přijímat i tovaryše nepoddané, kteří však neměli své zboží vynášet z panského hospodářství a prodávat je v místech působnosti cechů. Avšak „všichni nepořádní dělníci a řemeslníci, kteří ani poddaní neb sloužící nejsou a v cechu vtělení nebyli, od vrchnosti ani v kraji na svobodném gruntu ani v městech a předměstích ani od magistrátů v domech městských nebudou trpěni“.³

Dva body patentu se vztahovaly na učedníky a tovaryše, po kterých se požadovalo, aby měli písemné doklady o učební době, o vandrovních létech i o vykonané praxi u různých mistrů. Patent zaváděl též pořádek do rozličných poplatků, které se požadovaly po učednících a tovaryších. Vrchnost mohla chudému učedníkovi poplatek snížit nebo úplně prominout. Důležitý byl doklad o „vandrování“. „Který tovaryš takovou atestací od cechmistrů se nemohl vykázati, toho nemá žádný mistr přijati pod pokutou 20 tolarů ani při pořádku fedrovati, šenk držeti neb jiné dobrodiní řemeslné prokázati.“⁴ Tovaryšům se též zakazovalo zřizovat zvláštní bratrské pečete a srocování; kdyby „rebelovali“ a zanechali práce, měli býti potrestáni arestem, „cuchthausem“ i na těle; zakazovaly se jim i tzv. tovaryšské obyčeje. Tento bod se však důsledně nedodržel, jak se ukáže dále. Každý tovaryš, který splnil podmínky a zhotovil mistrovský kus, mohl být přijat mezi mistry. Zajímavý byl také čtvrtý bod patentu, v němž se prohlašovalo, že s výjimkou synů pohodných nemůže být nikdo vylučován z učení se

řemeslům.³

Zatímco patent z r. 1731 stanovil pouze všeobecné zásady, byly generální artikule z r. 1739 mnohem konkrétnější a svými 61 body poskytovaly všem cechům oporu v jejich další činnosti a méně početným řemeslům umožňovaly vytvářet společné spojené cechy.⁶ V generálních artikulích se řešily velmi podrobně otázky učňů, tovaryšů a mistrů. Učňům se stanovila délka učební doby na 2 roky při řemesle pekařském, tesařském, provaznickém, perníkářském a hrnčářském; 4 léta při řemesle kožešnickém, zlatnickém, kamenickém, jirchářském a hodinářském; u ostatních řemesel byla učební doba tříletá. Poplatek za učení a vyučení neměl přesáhnout stanovenou výši. Učeň dostal po skončení učební doby výuční list.

Povinnosti a práva tovaryšů byly již obsáhlejší. Každý tovaryš si musel odbyť „vandrování léta“, jejichž délka byla stanovena ve stejném rozsahu jako léta učení. Byl-li tovaryš poddaným, musel si nejprve opatřit od své vrchnosti povolení k vandrování (vandrování cedule). Velmi omezena byla práva tovaryšů, kteří podle generálních artikulí nesměli vytvářet žádná bratrstva, konat tovaryšská shromáždění a vlastnit samostatnou pokladnu (to však nebylo dodržováno ani v Přerově). V letním období se nesměli zdržovat venku po 10. hod. večerní, v zimě po 9. hodině; v noci museli býti v domě svého mistra, jinak platili pokutu. Po ukončení vandrování let, vyhotovení mistrovského kusu a složení určitého poplatku 12—15 zl. mohl požádat o mistrovské právo. Synové mistrů měli stejné povinnosti jako ostatní, ale poplatek platili poloviční. Mistrům se zakazovalo zlehčovat práci a dílo druhého, lákat od někoho lidi, odluzovat tovaryše a podporovat „fušery“ ke škodě cechu. Vrchnost pak měla dohlížet, aby jedno řemeslo nezasahovalo do druhého.

Shromáždění cechu se konala čtyřikrát v roce na určeném místě za přítomnosti cechovního komisaře nebo inspektora, kteří též potvrzovali cechmistry. Mezi povinnosti cechmistrů patřilo vedení cechovní agendy, pokladny a řádné účetní hospodaření.

Generální artikule měly být závazné pro všechny cechy, ale staré předpisy ještě dlouho přetrvávaly a mnohdy jenom zvolna ustupovaly novým. Nejvíce stížností vznikalo v otázce poplatků (od učňů, tovaryšů a mistrů). V Přerově se však zavedení artikulí nesetkalo s odporem a cechy se během velmi krátké doby podle nich spravovaly. Jedině v otázce tovaryšských spolků přetrvávaly staré zvyklosti.

I. CECH ŘEZNICKÝ

V letech 1650 — 1781 patřil řeznický cech, v němž byli sdruženi všichni přerovští řezníci, k nejzámožnějším a nejpočetnějším, i když údaje o počtu jeho členů jsou dosti nepřesné. Podle lánových rejstříků žilo v roce 1675 v Přerově 20 řeznických mistrů, ze kterých 2 osadili v šedesátých letech 17. stol. pusté grunty. V. L. Rosický, který podrobně popsal dějiny řeznického cechu, uvádí poněkud odlišná čísla a tvrdí, že v letech 1650 — 1660 se sdružovalo v řeznickém cechu 25 mistrů, v letech 1686—1697 37 členů a v 18. stol. neklesl jejich počet pod 30.⁷ V soupise obyvatelstva z roku 1754 se však hlásilo v Přerově k řeznickému řemeslu jenom 23 mistrů⁸ a v roce 1776 při založení čtvrté cechovní knihy bylo zapsáno 25. žijících členů.⁹ Rozdíly a nepřesnosti v počtu byly způsobovány převážně úmrtím, neprovozováním praxe a započítáváním (resp. nezapočítáváním) tovaryšů. Výkonných řezníků, kteří skutečně provozovali řemeslo, bylo např. v roce 1777 jenom 15.^{9a}

V čele cechu stáli 2 cechmistři (starší a mladší), volení na shromáždění všech mistrů na období jednoho roku. Během krátké doby se vystřídali v tomto úřadě všichni mistři. Kromě cechmistrů se volili jednotliví členové k ohledání masa (2 mistři), k rozkazování do cechu, k pokrovu a k posta vnikům. Někdy bylo voleno k různým cechovním službám až 13 osob. K povinnostem cechmistrů patřilo vedle správy cechovních

záležitostí a pokladny též řešení různých sporů, které čas od času vznikaly mezi členy. Důležitou osobou byl cechovní písař, jemuž platil cech za písařské práce ročně 1 zl. (v r. 1672).

Jména řeznických cechmistrů se zachovala téměř z celého období let 1650—1781. V druhé pol. 17. stol. se objevovala mezi nimi jména: Řehoř Mik a Martin Adam (r. 1650), Pavel Dejmal a Jan Halda (r. 1666), Jan Hradecký a Martin Cikánek (1687), v 18. stol. pak Václav Kratoš a Jiřík Keller (1712), Frant. Dubický a Ferd. Kolínko (1722), Jan Halda a Felix Augusta (1740), Jan Lazar a Martin Skřička (1766) atd. Jména dalších cechovních funkcionářů se objevovala ojediněle. V roce 1687 byli zvoleni k ohledání masa Matěj Čejka a Vilím Keller, k pokrovu, který se nosil při pohřbech členů, byli zvoleni Jan Vařecha a Jiří Dejmal, k postavníkům Jiří Měšťánek, k rozkazování do cechu (k přijetí nových členů): Jiří Kuneš, Jiří Chlud, Jiří Klimeček, Jan Bartocha a Jiřík Navrátil.¹⁰

Až do vydání cechovních patentů požíval řeznický cech svobody v rozhodování, ale od třicátých let 18. stol. byly veškeré jeho záležitosti podřízeny doзору komisaře, býval jím člen městské rady. První zmínka pochází z r. 1734, kdy přerovský magistrát vyslal do schůze řeznického cechu komisaře Jiřího Svobodu, jeho podpis se objevuje též pod usnesením cechu z 22. listopadu 1734.¹¹ Od tohoto roku bývali přítomni pravidelně na cechovních schůzích a účastnili se řešení osobních sporů mezi členy cechu. Z komisařů se zachovala jména Jana Stanera (1742, 1752), Ondřeje Molaty (1747), Jana Nebožítka (1752, 1755), Jana Vichera (1766), Leopolda Krista (1755), Antonína Steinerja (1773), Matěje Hnátka (1778) atd.

Přijetí do cechu bylo až do pol. 18. stol. omezeno výlučně na řeznické mistry; zpravidla přecházelo řemeslo z otce na syna a po dlouhá léta se udržovalo v určitých rodinách. Ale mnoho řezníků se přizemilo do Přerova též z blízkého a vzdálenějšího okolí. V roce 1668 byl přijat za člena cechu Frant. Sovka z Mor. Ostravy, r. 1676 Martin Sládek z města Hulína, r. 1677 Matěj Čejka z městečka Loštic, r. 1681 Kristián Chlud z městečka Fryštáku, r. 1706 Ferdinand Kolínko ze Zlína, r. 1713 Jan Čechák z Malých Přestavlk, r. 1722 Jan Stučka z městečka Kokor atd. Přijetí do cechu bylo spojeno s menšími či většími výdaji. Od poloviny 18. stol. se objevovali mezi příslušníky řeznického cechu lidé, kteří vůbec neprovozovali řeznické řemeslo. Vedla je k tomu snaha, aby požívali stejných práv jako členové cechu, zvláště při různých církevních slavnostech nebo při pohřbech. S první žádostí, která byla příznivě vyřízena, přišel Baleár Kantor v roce 1751,¹² později v roce 1769 byl přijat městský syndikus Karel Skřička za poplatek 2 zl. a perníkář Augustin Berg. Také mydlář Karel Lačný předstoupil 21. února 1775 před cech, „aby jej na suchý dni a jak jeho i manželky vynesení mrtvého těla laskavě přijali“.¹³ Tyto žádosti svědčí o vzrůstající vážnosti, jaké se těšil řeznický cech, i o snaze jednotlivců z řad málo početně zastoupených druhů řemesel stát se členy vlivných cechů a požívat jejich výhod.

Učení řeznickému řemeslu trvalo 2 léta, po r. 1739 byla učební doba prodloužena na 3 roky. Kromě mistrovských synů, kteří měli určité výhody, vstupovali do učení též synové ostatních rodičů z Přerova i z okolí.¹⁴ Poplatek byl různý. Frant. Josef Kostelecký, syn Václava Frant. Kosteleckého, který byl nejvyšším „vachmistrem knížecího regimentu Anhaltského“, zaplatil v r. 1710 při vstupu do učení u Jiřího Vítěze 2 zl., Koryčanský z Přerova r. 1722 3 zl. 32 kr., Jiří Zdvihán za 5 synů, které dal r. 1734 do učení, zaplatil jenom 5 grošů. Od roku 1742 činil poplatek za přijetí do učení 3 zl. a za vyučenou rovněž 3 zl.

Po vyučení odcházel učeň na zkušenu (na praxi) do světa. Vandrovní léta trvala stejnou dobu jako učení, avšak tovaryš pracoval u různých mistrů v cizích městech a získával tak zkušenosti. Až do r. 1731 se mohla odbývat vandrovní léta též doma. Po

vydání patentu z r. 1731 se taková praxe nepřipouštěla. Postavení tovaryšů bývalo o něco lepší než učňů; dostávali **za svou** práci mzdu, ale bližší podrobnosti z Přerova neznáme. Lze předpokládat, že v 17. a počátkem 18. stol. se řezniční tovaryši stejně jako u ostatních řemesel sdružovali v tovaryšské spolky či bratrstva a vzájemně se podporovali.

Když ukončil tovaryš vandrovní léta, žádal o přijetí mezi mistry, což bylo spojeno se značnými výlohami, které do roku 1731 nebyly pevně stanoveny. Každý musel ukázat, že ovládá řemeslo, zaplatit určený poplatek (5 zl.) a příplatek na pokrov, svíce aj. a zvláště připravit pro ostatní vydatné pohoštění — oběd či svačinu, za 10—20 zl. Ve stanovení poplatků nebylo určitého pravidla; zvládnutí však byli synové mistrů,¹⁵ kteří zpravidla platili o něco méně. V roce 1740 přijal cech ve smyslu gen. artikulí důležité usnesení, že každý, kdo chce být přijat za mistra, musí se vykázat mistrovským kusem a položit 20 zl. Od roku 1742 činil poplatek „za přijetí do mistra“ 15 zl., za svačinu 7 zl. 30 kr. a další poplatky činily 6 zl. 27 kr. Mistrovské právo přišlo tedy uchazeče hodně drahé. „Mistrovský kus“ se předváděl na „statečném uherském volu“.

Cechmistři a později též komisaři museli častěji zasahovat do sporů mezi horkokrevnými příslušníky cechu a trestat četné přestupky, jichž se někteří dopouštěli. Většinou se jednalo o rvačky, pomluvy a nadávky, zesměšňování spolumistrů apod.¹⁶ V roce 1655 se projednávaly na shromáždění mistrů vzájemné různice a sváry. Aby odstranili příčiny a zabránili dalším nepřístojnostem, usnesli se 15. října, že „kterýkoli by se toho dopustil a jeden druhému cechovníku *k* svádě buď v cestě nebo kdekoli i v krámích příčinu dal, ten aby bez milosti 4 zl. pokuty ihned položil tolikrát, kolikrát by se toho dopustil“.¹⁷ Vybrané peníze na pokutách byly vloženy do cechovní pokladny. Výjimečně se přestupky trestaly vězením, jak se to stalo Jiřímu Zdvihanovi, „protože před cechem mluvil, co se nestalo, a nechtěl přijat cechmistrovství“. Proto byl potrestán městskou kázní a také přeřazením k mladšímu stolu.¹⁸

K majetku řeznického cechu patřily kromě jatek a masných krámů cechovní pokladna, stříbrná pečeť, obdarovací listina a další knihy, aksamitový pokrov se 6 erby, zbroj na 2 zbrojné a pár postavníků (r. 1681). V roce 1712 byla pořízena korouhev pro okrášení a ozdobu farního kostela sv. Vavřince za 120 zl. 52 kr. 2 d. V cechovní pokladně bývala menší či větší hotovost, kterou spravovali cechmistři.

Velký počet řezníků, usazených v Přerově, i vzrůstající zámožnost cechu svědčí o příznivých podmínkách, které tu nacházeli — poměrně snadný a výhodný nákup dobytka a dobré možnosti prodeje masa přímo v Přerově a v jeho okolí nebo na trzích v Olomouci. Řezníci nakupovali dobytek jednak od domácího obyvatelstva z místních zdrojů, jednak ze vzdálenějšího okolí. V pol. 17. stol. získávali pravidelně 50 kusů hovězího dobytka od vrchnosti z panství meziříčského; v roce 1653 se však museli spokojit pouze s 32 kusy po 1V2 zl., neboť část připraveného dobytka dodala meziříčská vrchnost řezníkům do Meziříčí a Krásna.¹⁹ Vzhledem k nejistým válečným dobám, k tureckým vpádům a k nájezdům uherských povstalců museli se přerovští řezníci častěji ohlížet po dobytku z bližšího okolí, zejména na Holešovsku, Bystřičku a Olomoucku. O nákupu dobytka v Uhrách se dovídáme později až v pol. 18. stol., kdy se na uherském volu předváděl mistrovský kus. Koncem 18. stol. se v Přerově dokonce utvořil v roce 1784 spolek řezníků k nakupování hovězího a skopového dobytka v Uhrách. Jeho členové skládali na úhradu spojenou s činností spolku 20 zl.; bylo-li nutno jeti do vzdálenějších míst v Uhrách, skládali 50 zl. O zisk se pak společně rozdělili.²⁰

Dobytek byl dopravován do Přerova živý a teprve na cechovních jatkách u Bečvy se porážel. Jatky bývaly dřevěné a v roce 1749 vyhořely; jejich obnova, provedená ještě téhož roku, stála 200 zl. 44 kr. a způsobila cechu zadlužení, neboť si musel potřebnou částku vypůjčit.

V Přerově se prodávalo maso každodenně v tzv. masných krámech a na stokách v době týdenních trhů nebo výročních jarmarků. V polovině

17. stol. měl cech dva masné krámy, v roce 1665 tři krámy, v roce 1678 čtyři krámy a v roce 1712 již šest krámů — tento počet zůstal zachován po celé

18. stol. Zprvu se masné krámy pronajímaly členům cechu za nájemné, jehož výše se měnila podle okolností. Při velké drahotě, jaká byla v roce 1676, činil nájem z jednoho masného krámu 3 zl., v roce 1678 — 4 zl.; v 18. stol. se pohybovala výše nájmu od 2 do 3 zl.²² Počínaje rokem 1737 přikročil cech od pronájmu krámů k jejich prodeji. Dne 23. dubna 1737 prodal jeden krám cech-mistrovi Janu Haldovi za 120 zl., které měl splácet po 7 zl. 12 kr. ročně, druhý krám koupil Felix Augusta za 150 zl. a třetí krám Rozina Skřičková, vdova po mistru Martinu Skřičkovi, za 120 zl. Také další krámy byly prodány po 120-150 zl.

Porážení dobytka a prodej masa se řídil určitými pravidly a zvláště společnými usneseními celého cechu, která byla závazná pro všechny členy. V roce 1653 došlo k důležitému usnesení, že každý řezník „od Jana Hradeckého až do konce po Jana Svatíka postupně porážel 1 kus hovězího týdně, z drobného dobytka pak jedno prase nebo 2 skopy. Když by nezabil 2 skopy, aby porazil jedno tele a skopa. Kdo by porušil toto usnesení, zaplatil pokutu 2 zl.“²³ Pokutou bývali potrestáni také ti řezníci, kteří si obstarávali práci na vesnici bez vědomí cechu.²⁴ Zdá se, že řezníci neměli v druhé pol. 17. stol. příliš mnoho práce, a proto se rádi ohlíželi po výdělku jinde.

Přerovští řezníci nacházeli velký odbyt svých výrobků na trzích v Olomouci, kde prodávali „na stokách“. Jako všude jinde, docházelo tu k různým přestupkům, kterými se musel zabývat cech na svých shromážděních. Podle usnesení z 1. 8. 1666 byl potrestán pokutou 2 zl. každý, kdo by prodával v městě Olomouci maso na 2 stokách, když by je nekoupil živé od svého společníka a neohlásil to „pánům cechmistrům“.²⁵ Trhů v Olomouci se týkalo také usnesení z r. 1730, aby „každý pro svůj stok v Olomouci zabil 6 ks. drobného a nic více, anebo 1 hovádko aneb dvoje prasat“ pod propadnutím toho kusu, který by zapřel. Olomouc zůstala důležitým odbytištěm výrobků přerovských řezníků až do roku 1777, kdy jim gubernium zakázalo vozit maso do Olomouce. Zákazem utrpěl přerovský cech značnou škodu.²⁶

Při týdenních a výročních trzích prodávali řezníci masné výrobky jednak v cechovních krámech, jednak na tzv. stocích, které si postavili vedle masných krámů.²⁷ Způsob a pořádek, podle něhož se prodávalo, se občas měnil. V roce 1721 došlo k novému rozvržení krámů — polovina členů měla provozovat řemeslo po dobu jednoho týdne, zatímco druhá polovina měla v té době státi, pokud by se jeden s druhým nespojil, „aby měl právo aneb od druhého spravedlnost koupil... Však ale, aby každý do krámů všecko vynesl a doma aby žádný v druhého týdne masa neprodával pod trestem“.²⁸

Prodej masa na trzích nám trochu objasňuje jiné cechovní usnesení z 22. 11. 1734, které stanovilo také místo, kam který řezník má postavit svůj stok. „Tak, jak krámy naše stojí, aby každý podle toho pořádku na místě svým stal; na pravé straně 11 a na levé straně 11. A který by se proti tomuto snesení provinil, ten má být trestán“.²⁹ Ani cechovní usnesení nezabránilo sporům a již příštího roku musili cechmistrů spolu s komisařem Jiřím Svobodou sjednávat dohodu mezi Janem Hradeckým a Frant. Haldou o postavení jejich stoků. V dohodě stálo, že své stoky nemají stavět do ulice, ale mají stát na straně od valů — a to od Dolní brány až po roh pivovaru. V prodávání masa se mají střídát; jeden týden bude prodávat první vzhůru, druhý dolů, v dalším týdnu si to vymění. Jiné cechovní usnesení ze 17. 4. 1755 stanovilo, jak a kde mají státi mistři za masnými „stokami“ o trzích v Přerově i v Olomouci. Kdo by dohodnutý pořádek porušil, „jeden druhého se štokama předstoupil, jeden druhému věci od řemesla bral bez dovolení toho místa nebo přeskakoval, bude potrestán až 8 dny městskou kázní a

cechovní pokutou 2 zl. 20 kr".³⁰

Příčinou sporů a nepřístojností bývaly také společné jatky, kde stejně jako na „rynku“ v době trhů i při prodeji masa v Olomouci docházelo k největším různicím, „Boha urážení, sakramentírování“ a to nejvíce mezi těmi, kteří „dva na jedné jatce poráželi“. Proto se na shromáždění celého cechu mistři usnesli, že budoucně nepřijmou nikoho do poutivého cechu za mistra na půl jatky, „ani svých vlastních dětí, tím méně cizí“, aby tím nedocházelo k ztenčování vlastních živností a též pro lepší pokoj cechu.³¹

Proti období druhé pol. 17. stol. objevovalo se v přerovském řeznickém cechu v druhé pol. 18. stol. více řevnivosti, závisti a podvodů, kterými se snažili jedni získat lepší podmínky na úkor druhých. Někteří cechovníci podváděli na jatkách tím, že neoznamovali vše, co poráželi, roznášeli maso přímo po domech a tím se vyhýbali placení cechovního poplatku. Proto přijali mistři v roce 1768 usnesení, že každý, kdo by svému představenému neoznámil porážení dobytčete, zaplatí pokutu 1 zl. ze všeho drobného dobytka a 10 zl. za neohlášení poraženého „skota“. Byly to vysoké pokuty, které však nemohly zjednat trvalou nápravu. Všechna cechovní opatření sledovala dva cíle: jednak zajistit řádné zásobování obyvatelstva masem, jednak umožnit všem členům cechu získat stejné výdělky. Proto se řezníci na jatkách střídali a každý týden polovina připravovala maso podle potřeby „počestné obce a vojska“.³²

Přerovští řezníci vysekávali maso pouze pro křesťanské obyvatelstvo, zatímco židé byli ve svých potřebách odkázáni na své vlastní řezníky. V židovské ulici měli 2 masné krámy, v nichž jedině mohli vysekávat a prodávat. Židovský masný krám se připomíná 1727 v Mostní ulici (viz plán Přerova z roku 1727 stran vzdálenosti židovských domů od katolických kostelů). Přerovští řezníci však neradi viděli židovskou konkurenci a když se v roce 1754 projednávala tato záležitost, sdělili krajskému hejtmanovi, že by vysekávání masa měli provádět pouze křesťanští řezníci, kteří kromě své profese nemají jiného obchodu, zatímco židovští řezníci mohou být živi „z handlu“.³³ Doporučení přerovských řezníků zůstalo nevyslyšeno. Naopak, v roce 1778 si cech stěžoval na žida Joachima Heršla, který si ve svém domě zařídil masný krám, v kterém vysekával a prodával maso ke škodě celého cechu. Jeho dům stál na rohu měšťanských řeznických krámů (nedaleko zbořeniště chrámu sv. Marka), v místě, kterým procházeli lidé z celého města i z předměstí do řeznických krámů. Cech požadoval, aby Joachim Heršl masný krám zrušil a přenesl jej do Židovské ulice, poněvadž nikde nebylo známo, že by tam kdy stával masný krám. Žádost přerovských řezníků byla příznivě vyřízena, když krajský úřad zakázal J. Heršlovi vysekávání masa v jeho domě.³⁴

O ceně masa se zachovalo velmi málo dokladů. Z poloviny 17. stol. pochází „masitá tabulka“, podle které se určovala cena masa. Za přítomnosti 2 radních (sádkých masa) bylo dobytče poráženo a zváženo; kůže, lůj a vnitřnosti, pokud se hodily ke spotřebě, se ponechaly řezníkům k volnému prodeji, aby se jim uhradila odměna za práci, útraty a vynaložené peníze; avšak maso po uražení „desátého funtu, co na váze sejde“, se všechno prodávalo za peníze. Prodejní cena se stanovila s přihlédnutím k ceně nákupní podle této tabulky:³⁵

Když cent masa stál řezníka:	zl.	kr.	prodával se funt masa po	kr.	d.
	2	-		1	1
	2	30		1	2
	3	-		1	3
	3	30		2	-
	6			3	2
	8			4	2
	10			6	-

Zajímavé jsou také údaje o ceně masa z druhé pol. 18. stol., kde se již uvádějí bližší podrobnosti o jednotlivých druzích vysekávaného masa. Podle údajů z roku 1763 stála jedna libra hovězího masa (asi V2 kg) 4V2 kr., libra telecího masa rovněž 4Vř kr., 1 telecí nožička se prodávala po 1 kr., vnitřnosti (pajšl) stály 9 kr., telecí hlava 8 kr., 1 klobása 3 kr., uzený hovězí jazyk 20 kr., maso z jednoho jehněte 36 kr., 1 máz sádla stál 30 kr. (máz = 3,34 l).³⁶

Řeznický cech patřil k bohatějším a jeho kapitál v druhé polovině 18. stol. značně vzrostl. V roce 1777 vykazoval cech příjem 15 zl. (převážně za půjčené peníze) a vydání 35 zl., 58 kr. 2 d. Z výdajů připadalo na odměny vandrujícím tovaryšům 3 zl. 15 kr., magistr, komisaři 1 zl. a komisaři za vybírání daně 4 zl., za svíce na církevní slavnosti a procesí 13 zl. 54 kr. atd. Společně s přebytky z minulých let vykazoval cech v hotovosti a na kapitálu 362 zl. 1 kr. 1 d.³⁷

II. CECH ŠEVCOVSKÝ

V druhé pol. 17. stol. působilo v Přerově 16 obuvníků, sdružených v samostatném cechu ševcovském. Počet obuvnických mistrů se udržoval na stejné výši po dlouhou dobu a teprve v roce 1754 se uvádělo 19 mistrů.³⁸ Organizace obuvnického cechu byla podobná jako u cechu řeznického. V jeho čele stáli dva volení cechmistři a další členi bývali voleni k různým cechovním službám. Od roku 1732 býval přítomen na cechovních schůzích komisař (v roce 1778 jím byl Jan Sobol).

Jména cechmistrů se zachovala pouze z druhé poloviny 17. a pak až z konce 18. stol. — v roce 1651 byli zvoleni cechmistry Václav Kalivoda a Václav Mračko, r. 1662 Vavřinec Klička a Jan Menšík, r. 1671 Daniel Jelínek a Tomáš Fiala, r. 1687 Baleár Klička a Andryáš Kuchyňka, jinak Hausenka, r. 1704 Martin Menšík a Martin Mostecký, r. 1778 Jan Bárta a Ignác Březina.³⁹

Postavení přerovských ševců bylo po třicetileté válce dosti těžké. V roce 1651 se odvolávali na „mnohé nedostatky, které ještě konce nemají“; proto se usnesli, aby nebyl přijímán do cechu nový člen. Během deseti let se však poměry natolik změnily, že do r. 1675 se v Přerově usadili 4 noví ševci.⁴⁰

Učební doba trvala zpravidla 2 léta (ojediněle také 1 i 3 roky), po roce 1731 bývala pravidelně tříletá.⁴¹ Při vstupu do učení zaplatil mladík v druhé pol. 17. stol. 10 gr. a složil libru vosku. Po vyučení dostal písemný doklad, „že se ctně, chvalitebně a poslušně choval a tak poctivě vyučen a z učení propuštěn byl“. Stal se tovaryšem, který získával zkušenosti na „vandru“ (od r. 1731 byl povinný). Chtěl-li pak býti přijat za plnoprávního člena cechu, musel zhotovit mistrovský kus, zaplatit poplatek 20 zl. a připravit svačinu. Podle usnesení cechu z r. 1637 měl ještě každý tovaryš, lať již příchozí či syn mistrovský, který chtěl vstoupit do ševcovského cechu, složit 2 libry vosku, ale v pozdější době se již o této povinnosti nehovořilo.⁴²

Mnohem zajímavější jsou údaje o ševcovských tovaryších, kteří v Přerově vytvořili samostatný spolek organizovaný podobně jako cech mistrů. V roce 1668 vydali pro ně mistři zvláštní tovaryšské artikule se 14 články, podle kterých se měli řídit a spravovat. V čele tovaryšského spolku stáli dva starší tovaryši, které ustanovovali čtvrtletně cechmistři. Spravovali všechny záležitosti tovaryšů a zprostředkovali mezi nimi a cechmistry. Sjednávali práci pro ostatní, spravedlivě ji rozdělávali bez ohledu na to, jednalo-li se o bohatého nebo chudého. Další články pojednávaly o chování tovaryšů, kteří měli mít v úctě úřad i ostatní lidi, varovat se marných, špinavých a oplzlých řečí, rvaček a karetních her. Kdyby se tovaryši navzájem poprali, byli trestáni pokutou 1 groše, u staršího tovaryše 2 groši. Schůze tovaryšů se konaly každou druhou neděli večer v lázni o 19. hod. Podle těchto artikulí měli ševcovští tovaryši také vlastní pokladnu, kam ukládali peníze z vybraných pokut a dobrovolných příspěvků. V truhlici

nemělo být méně než 2 zl., aby se mohlo pomoci některému z tovaryšů v případě nemoci či jiné potřeby.⁴³ Málodky však bývalo v pokladnici více peněz.

Ačkoliv jsou tovaryšské artikule dosti mnohohlavné, říkají jenom velmi málo o skutečných poměrech ševcovských tovaryšů. Více se dovídáme až z 18. stol., z knihy zápisů jejich schůzi. Podle patentu z r. 1731 měl být každý tovaryšský spolek zrušen, ale v Přerově pokračoval v činnosti až do konce 18. stol. V roce 1725 měl tovaryšský spolek 6 členů, kteří pocházeli z různých míst Moravy a Slezska. Antonín Sova z městečka Němčíc, Josef Těšický z Tovačova, Bedřich Himr z Kojetína, Ant. Malej z Tovačova, Josef Pelikán z Vysokého Mýta v Čechách a Jiřík Holub z městečka Hošťky v Čechách. Nový tovaryš, který byl přijímán do spolku, zaplatil určitý poplatek a podstoupil slavnostní „křest“, při kterém přijímal nové tovaryšské jméno. Kmotrem mu býval jiný tovaryš.⁴⁴

V 18. stol. nekonali tovaryši své schůze tak často, jak jim to ukládaly tovaryšské artikule; zpravidla jich nebylo více než 6 během roku. Dozor při nich měl některý z mistrů, který také kontroloval stav tovaryšské po kladny.

Ze starších tovaryšů se zachovala některá jména: Šebesta Vorel a Tomáš Němec (r. 1741), Hynek Balcárek a Antonín Steiner (1745), Martin Bartl a Špaček (r. 1786). Význam tovaryšského spolku nelze přeceňovat, neboť měl jenom velmi málo samostatnosti a ve všech věcech byl pod větším či menším dozorem mistrů. Přesto však poskytoval určité možnosti při prosazování vlastních požadavků. Proto také vzrůstal počet jeho členů — v roce 1803 již sdružoval na 25 tovaryšů, mezi nimiž však byli také tovaryši jiných řemesel.⁴⁵

Stejně jako mezi řezníky docházelo i v ševcovském cechu ke sporům a různicím, které se řešily na schůzích všech mistrů.⁴⁶ V roce 1704 se mistři usnesli na povinné účasti všech členů cechu na pohřbu zemřelých druhů; kdo by nepřišel na pohřeb, byl potrestán pokutou půl funtu vosku.⁴⁷ Nedostatek pramenů brání podrobnějšímu zachycení postavení přerovských ševců. Zdá se, že se některým vedlo dosti špatně, a proto celkem rádi se vzdávali řemesla a odcházeli jinam. V roce 1688 se obrátil Martin Hužvík na cechmistry s žádostí, aby také v budoucnu požíval plného práva k cechu, i když nyní odchází do panských služeb. V roce 1707 pak žádal Jan Sivý, aby mu cech dovolil odejít za svým „brzkým štěstím“, a to za jednoho rektora do Čech nad Prostějovem.⁴⁸ Naopak, jiní v téže době žádali o přijetí do cechu a byli přijati, ať již pocházeli z Přerova nebo se sem přiznili.

Přerovští ševci měli poměrně dosti práce při výrobě nových i opravě starých bot. Zhotovovali obuv různého druhu — pracovní škorňe, rejtarské boty, pantofle, prosté i vysoké stěvíce, obecné boty aj.⁴⁹ Své výrobky nabízeli ve vlastních krámech a zvláště na jarmarcích v Přerově i okolních městech (i v Olomouci).

K ševcovskému cechu se hlásili také koželuzi od r. 1637. Do té doby kupovali přerovští ševci kůži od četných koželužů v Olomouci a také později sem častěji zajížděli, i když byla postavena panská koželužna v Předmostí, odkud mohli též získávat kůže. Členství koželužů v cechu však bylo spojeno s podmínkou, že nebudou zasahovat do ševcovského řemesla.⁴⁹³ O počtu koželužů není mnoho zpráv. Lánový rejstřík z r. 1675 o koželužích mlčí, i když podle dokladů byl v roce 1667 přijat do cechu Pelikán Blažka; v seznamu obyvatel Přerova z roku 1754 byli již uvedeni 2 koželuzi — Antonín Fitz a Jan Kraus, z nichž první pracoval s jemnějšími, druhý s hrubšími kůžemi.

III. CECH SOUKENICKÝ

Patřil k nejstarším a nejpočetnějším cechům v Přerově. Po třicetileté válce působilo tu 16 soukeníků, ke kterým přistoupil v r. 1668 Jan Štuberka. V dalších letech se počet soukeníků udržoval na stejné výši, v polovině 18. stol. jich pracovalo v Přerově 18. Měli

stále dosti práce, neboť na jihu rakouské říše se vedly dlouhé války a vojenské dodávky přinášely soukeníkům dostatek pracovních příležitostí a tím i možnosti výdělků. Surovinu získávali z místních zdrojů; měli také svou valchu na mlýnském náhonu, vedoucím z Bečvy pod hradbami Horního města na Chylkovský mlýn.

Cechovní organizace soukeníků se podobala ostatním. Do r. 1731 se řídili vlastními artikulemi, potom podle patentu z roku 1731 a gen. artikulí z r. 1739. K soukenickému řemeslu, jehož cechmistry neznáme, se hlásili v roce 1754 tyto mistři: Valentin Vrba, Ignác Čihá, vdova Anna Navrátilová, Augustin Vrba, Jan Hureoký, Václav Veselý, Ondřej Hrabec, Josef Bartík, Josef Juříček, Ondřej Gantzwohl, Augustin Keller, Jan Kocour, Václav Kapún, Jiří Čihá, Ludvík Lacina, Jan Slaměný. Poslední, který se zabýval soukenickým řemeslem, byl tovaryš Jan Hrabec.⁵⁰ Porovnáním jmen s údaji v lánském rejstříku z r. 1675 zjišťujeme, že se soukenické řemeslo udrželo po delší dobu jenom v rodině Kellerově, zatímco v ostatních případech se objevují odlišná jména.⁵¹ Zdánlivě to ukazuje, že u soukeníků netrvala dlouhou dobu věrnost k řemeslu, ale ve skutečnosti byly poměry v druhé pol. 17. stol. ještě dosti ne-urovnané, takže docházelo k častým změnám. Je zajímavé, že se s některými jmény setkáváme u jiných druhů řemesel.

IV. CECH TKALCOVSKÝ

Početně byl téměř stejně silný jako cech soukenický. V roce 1675 měl 18 členů, z nichž 4 obsadili v šedesátých letech 17. stol. pusté grunty. V dalších letech se jejich počet poněkud zmenšil — na 15 členů v roce 1754. Tehdy se hlásili k tkalcovskému řemeslu: Antonín Polášek, vdova Skočovská, František Poláček, Jan Chůdek, Tomáš Kořínek, Jan Bělka, Josef Svačina, Jan Růžička, Antonín Čapala, Jiří Měšťánek, Ondřej Molata, Šimon Sataiein, Jan Březina, Josef Garlik a Martin Garlik.⁵² Na rozdíl od soukeníků udrželo se tkalcovské řemeslo po dlouhou dobu v několika rodinách — Bělkově, Poláškově a Kořínkově.⁵³

Tkalcovský cech se řídil až do počátku 18. stol. staršími artikulemi ze 16. stol., od r. 1716 novými, které pro tkalcovské cechy vydal 8. října císař Karel VI. — obsahovaly 21 článků a stanovily povinnosti mistrů, tovaryšů a učňů. Mistrem se mohl stát jenom ten, kdo byl katolíkem, zůstal po 5 let svobodným v tovaryšském stavu, z kterých nejméně 2 léta vandroval. Mistrovský syn byl na tom o něco lépe, neboť se u něho vyžadovala jenom 4 léta tovaryšského stavu, z nichž 1 rok musel vandrovat. Cizí tovaryš se mohl stát mistrem buď sňatkem s dcerou některého zdejšího mistra nebo se musel usadit ve městě a po dobu 1 roku pracovat u některého mistra. Další podmínkou přijetí mezi rovnoprávné členy cechu bylo zhotovení mistrovského kusu a zaplacení poplatku 9 zl. 20 kr. Další poplatek zaplatil předem (1zl. 20 kr.) za připuštění k zhotovení mistrovského kusu, 2 zl. 40 kr. platil za pokrov a vědro piva dával do špitálu. Kromě toho připravoval malý oběd nebo jídlo přísežným. Zhotovení mistrovského kusu bývalo velmi náročné, trvalo 6ti roku a jeho výsledek posuzovali starší za přítomnosti zástupce městské rady.⁵⁴ Po dosažení mistrovského práva stal se plnoprávným členem tkalcovského cechu a mohl samostatně provozovat řemeslo. Mistr však nesměl pracovat na více než 4 stolicích, aby všichni měli dosti práce.

Učební doba trvala 3 léta, při vstupu do učení musel se mladík prokázat listem o původu; jestliže byl poddaným, rovněž souhlasem své vrchnosti. Vrchnost mohla na svém panství přidělit cechovnímu mistru mládence do učení, aniž by k tomu bylo zapotřebí souhlasu cechu. Poplatek při vstupu činil 2 zl. 20 kr. a 2 libry vosku; po skončení učební doby opět zaplatil poplatek ve stejné částce a obdržel list o vyučení.

Další body se týkaly cechovních shromáždění, kterým býval přítomen komisař. Mistři volili ze svého středu 2 cechmistry, které potvrzovala městská rada, do jejichž rukou

skládali slib. Mezi jejich povinnosti patřilo „řemeslnické potřeby co nejmožněji fedrovati a nebo oznámené spravedlnosti a jinčí starodávný pořádný zvyklosti pozorovati tak, aby k užitku dle nich se jednalo“.⁵⁵ Podle starobylého obyčeje byli voleni 4 mistrové, kteří „všechna díla, která se „v městě fabricirují, přehlídati mají, a uznají-li je za dobré, pečeti řemesla poznamenají“. Rovněž prohlíželi cizí zboží, které bývalo dováženo do města na jarmarky — neprohlédnuta zboží nemohlo být prodáváno.

Mistři byli podřízeni cechmistrům. Své zboží nesměli nabízet po domech, ale mohli je jenom svobodně prodávat po jarmarcích, aniž by při tom shazovali dílo druhých. Artikule jim umožňovaly, aby si přízi a vlnu sami pro sebe připravovali a barvili, pokud tomu sami rozumí. „... Kdyby však tomu nerozuměl a barviti neuměl, může takovou dle libosti skrz barvířského mistra barviti dáti.“ Poslední část artikulí se týkala pohřbů zemřelých mistrů, kterých se měli účastnit všichni členové cechu. Vdově se pak přidělil k vedení řemesla schopný tovaryš.

Tkalcovští tovaryši měli v 18. stol. rovněž samostatný spolek; v roce 1773 byly pro ně vydány tovaryšské artikule o 13 bodech, které se shodovaly s podobnými artikulemi ostatních cechů. Hlavní důraz byl kladen na slušné a uctivé chování a na zachovávání pořádku při tovaryšských schůzích, které se konaly každou čtvrtou neděli v cechovní hospodě za přítomnosti cechovního komisaře.

Tkalcovské artikule z r. 1716, společné všem cechům olomouckého kraje, platily do roku 1739, kdy byly nahrazeny generálními artikulemi. Za královny Marie Terezie byl vydán v roce 1755 „Pořádek za příčinou prádla a příze pro markrabství Moravské“, který pojednával o pěstování lnu a konopí, o přízi a jejich rozličných vadách i o obchodování s přízí.⁵⁶ Na tento „Pořádek“ navazovalo „Zřízení za příčinou plátna“, vydané v témže roce, kterým se stanovily zásady, „kterak a na jaký způsob předivo tkalcům k provozování jich řemesla zapotřebné, dobře a správně vzdělati a jim se dodávati má“.

Jména cechmistrů se zachovala ve značné neúplnosti. V roce 1747 byli zvoleni Martin Garlík a Josef Svačina, v r. 1776 Josef Poláček a Jan Březina (komisařem byl Jan Sobol) a v roce 1780 Josef Polášek a Martin Garlík (komisařem Filip Zimka).

Tkalcí zhotovovali různé druhy plátna, barchán (barchet), mezulán a čajk. Vedle bílého plátna připravovali také barevné kusy — modré, červené, zelené, žluté apod.

Cena tkalcovských výrobků se měnila a měla stoupající tendenci, jak to potvrzuje také několik příkladů. V roce 1726 se prodával 1 loket modrého plátna po 13 *Vt* kr., černého po 7—10 kr., štráfovaného plátna po 9 kr., černého kartisu po 13 kr. a „štajfu“ po 6 kr.⁵⁷ V roce 1738 se prodávalo bílé plátno po 15 kr. (bohužel nejsou uvedeny míry), a 1 loket slabšího lněného plátna po 30 kr.; v roce 1763 stál 1 loket černého čajku 45 kr., 1 loket modrého plátna po 42 kr., 1 loket černého mezulánu po 10 kr., loket červeného lněného plátna po 36 kr., 1 loket bílého čajku po 48 kr., 1 loket červeného čajku (atlasu) po 51 kr. a 1 loket modrého čajku po 51 kr.⁵⁸ I z těchto neúplných zpráv je patrné značné zvýšení cen plátna (u modrého plátna z 13 *Vt* kr. na 42 kr.), k němuž docházelo během 18. stol., kdy se ceny zvýšily průměrně 3—4krát. Je třeba postupovat velmi opatrně, neboť neznáme, zdali se ve všech případech jednalo o stejnou jakost plátna. Také mezi prodávajícími byly menší či větší rozdíly.

V. CECH KREJČOVSKÝ

Krejčí patřili počtem členů k menším, ale velmi starým •cechům. V roce 1675 sdružoval 7 krejčovských mistrů, mezi nimiž byli: Jan Hudeček, Mikuláš Traupl, Jakub Příborský, Jan Pokorný, Pavel Keller, Tomáš Vysocký a Vilém Pohár.⁵⁹ Můžeme k nim ještě připočítat kalhotáře Adama Trávníckého, který se specializoval na zhotovování určitých

druhů výrobků a jejich opravy. Během dalších let počet krejčích vzrostl a v roce 1754 působil v Přerově dvojnásobný jejich počet — 14 mistrů.⁶⁰ V této době, kdy soukenické a tkalcovské řemeslo stálo na vrcholu svého rozvoje, vzrostl zájem také o krejčovskou práci, které se věnoval stále větší počet mladých lidí. K nejstarším rodinám, v nichž přecházelo řemeslo z otce na syna, patřila v Přerově rodina Hudečkova. V dalších rodinách krejčovská tradice nebyla tak silná.

Krejčovský cech se řídil vlastními artikulemi, vydanými v minulosti; od roku 1739 pak podle generálních artikulí. Jeho organizace se nelišila od ostatních cechů. Učební doba trvala 3 roky a stejnou dobu sbíral vyučený tovaryš zkušenosti na „vandru“. Podmínkou k přijetí mezi mistry a získání mistrovského práva bylo vedle dokladů o vyučení a zaplacení příslušných poplatků zhotovení mistrovského kusu, kterým uchazeč prokazoval, že řemeslo řádně ovládá.

Někteří krejčovští mistři pracovali pro přerovský kostel a faru, při zhotovování a opravách různých závěsů, šatů a bohoslužebných rouch.

V roce 1731 činil výdělek krejčeho za ušití 2 korouhví, závěsu na dveře a kvadrátka 1 zl. 51 kr., v roce 1756 dostal krejčí Viktor Serinka za šití „kapulříů“ (škapulříů) 2 zl., v roce 1756 Ondřej Molata za krejčovské práce pro kostel 6 zl. 18 kr. a v roce 1763 bylo zaplaceno krejčímu Josefu Ludvíkovi za spravení ornátů, pluvialů a dalších bohoslužebných rouch 1 zl. 15 kr.⁶¹ Téhož roku pracoval pro kostel také Jan Ludvík a Jan Turovský. Jak ukazují doklady, musel se krejčí řádně přičinit a hodně našít, aby si vydělal na sebe a svou rodinu.

VI. CECH KOŽEŠNICKÝ

Rovněž kožešnický cech patřil svým založením ke starším a velmi váženým cechům, i když počtem členů v letech 1650—1781 byl malý.

V roce 1675 provozovali v Přerově kožešnické řemeslo 4 mistři — Martin Koblížek, Jan Turovský, Tomáš Březina a Václav Bubeník; do pol. 18. stol. rozšířili jejich řady další 2 mistři.⁶² Kromě 6 kožešníků působili tu v pol. 18. stol. také 4 kloboučníci — Jiří Wilandt, Josef Piřina, Kryštof Březina a Antonín Kleiner — kteří se specializovali na zhotovování klobouků (beranic), jejich spravování a další práce, které s tím souvisely. Tvořili s kožešníky společný cech. Koncem 18. stol. bylo v Přerově již 14 kožešnických mistrů; kromě nich ještě 4 mistrovští synové hodlali žádat o mistrovské právo. Počet mistrů se zdá vysoký na poměrně malý počet obyvatel Přerova, ale zřejmě kožešnické a kloboučnické výrobky byly v oblibě.

Kožešníci se řídili původními artikulemi z roku 1544 až do roku 1739, kdy přijali zásady generálních artikulí. Učební doba trvala původně 2 až 3 léta (ojediněle 4), po roce 1739 byla stanovena na 4 léta.⁶³ Tovaryši odcházeli na „vandru“ a po jeho ukončení žádali o mistrovské právo, jehož získání bylo podmíněno zhotovením mistrovského kusu. Kožešniční tovaryši měli vlastní organizaci (spolek tovaryšů), o které se dovídáme poměrně pozdě — až z roku 1772, kdy byly pro ně vydány zvláštní tovaryšské artikule o 15 člancích.

V hlavních bodech se shodovaly s podobnými artikulemi, kterými se řídili ševcovští tovaryši, v mnohém však byly podrobnější, takže doplňují celkový obraz postavení tovaryšů v druhé pol. 18. stol. K povinnostem kožešnických tovaryšů patřilo:⁶⁴

1. Před shromážděním poslední kvartální schůze být přítomen na mši sv., sloužené v 9 hodin ve farním chrámu. Za pozdní příchod byl tovaryš pokutován 5 kr., za nepřítomnost zaplatil pokutu 10 zl.
2. Dostavit se každé 3 měsíce (bez pláště, hole nebo pobočné zbraně) v neděli o 4. hod. odpolední na „herberg“ (shromáždění) a tam za přítomnosti cechovního komisaře

zaplatiti kvartální povinnost 3 kr. do tovaryšské pokladny.

3. Chovat se slušně a spořádaně na těchto shromážděních. Každý přestupek proti dobrému chování byl trestán podle závažnosti pokutou od 20 do 60 kr.

4. Všem kožešnickým tovaryšům se zakazovalo scházet se v cechovních záležitostech bez vědomí a přítomnosti komisaře a bez jeho vědomí a podpisu psáti vyšším úřadům a dopisovati si s cizími kožešnickými tovaryši v záležitostech řemesla.

5. Začátek pracovní doby se stanovil tovaryšům v létě na 5. hod. ranní, v zimě na 6. hod., „aniž by od mistra k tomu pobízení býti musili“. Večer pak končili s prací o 8. hod. v létě a v zimě o 7. hod., ale podle potřeby mohli končit i později.

6. Kdyby držel tovaryš „modrý pondělek“, nebo ve všední dny nepracoval, zaplatil za první dva případy pokutu 30 a 45 kr. do tovaryšské pokladny, při dalších případech měl být potrestán příslušným úřadem.

7. Tovaryšům se přísně zapovídalo veškeré navštěvování svých druhů během pracovní doby a jejich vyrušování z práce.

8. Svobodným tovaryšům se přikazovalo, aby o nedělním a svátečním večeru byli již v 9 hod. (v zimě) nebo v 10 hod. (v létě) v domě svého mistra.

9. Při odchodu na jiné působiště musel dáti tovaryš svému mistru čtrnáctidenní výpověď. Naproti tomu mistr, chtěl-li tovaryše propustit, mohl mu to oznámit nejméně 8 dní napřed, aby si mohl najít jiné místo a zařídit potřebné věci.

11. Když některý tovaryš přivandroval, musel se nejprve zastavit v cechovní hospodě, kde oznámil, že žádá o práci. Tam se též ubytoval a stravoval za své vlastní peníze, dokud nebyl přijat do práce k některému mistrovi. Tovaryš si neměl nic půjčovat ani od jiných tovaryšů, kteří byli v místě.

13. Když dostal přivandrovalý tovaryš práci, zapsal se při nejbližším tovaryšském shromáždění do tovaryšské knihy, složil vklad 5 kr. a každý kvartál platil příspěvek 7 kr.

14. Z pokladny se mohly vyzvedávat peníze na krytí různých výloh — na podporu nemocným nebo potřebným tovaryšům, na pohřeb chudého zemřelého apod. Přísně však bylo zakázáno vybírat peníze na jídlo a pití.

Postavení tovaryšů bylo těžké, pracovní doba trvala prakticky od rána do večera s malými přestávkami na jídlo; na vlastní zájmy a zábavy zbývala jenom neděle a svátky, kterých býval do tereziánských a josefínských reforem značný počet. Nedostatek pramenů nedovoluje nahlédnout podrobněji do jejich života; rovněž otázka mzdy za vykonanou práci zůstává nezodpovězena. Mnoho záleželo na mistrovi, na jeho povaze a vlastnostech, které mohly jeho postavení ulehčit nebo zhoršit. Pak si sbalil své věci a vandroval dále. Zdá se však, že postavení učňů bývalo ještě horší.

Z řad kožešnických cechmistrů se zachovala jejich jména až z 18. stol. a jenom v případě Václava Bubeníka také z druhé pol. 17. století (1691). V roce 1715 zastávali úřad cechmistrů Frant. Kraus a Pavel Richter, v r. 1733 Bernard Richtr a Martin Unzeitl (zůstali v úřadě až do r. 1751), v r. 1758 Bernard Richter a Jan Richter, r. 1765 Aug. Kyjovský a Fr. Jedla, r. 1781 Aug. Kyjovský a Fr. Kejkla. Od čtyřicátých let 18. stol. bývali přítomni cechovním schůzím komisaři, vyslaní městskou radou.⁶⁵

Poplatky za přijetí mezi mistry a získání mistrovského práva nebyly malé. Každý uchazeč musel zaplatit v r. 1758 za mistrovské právo 6 zl. 15 kr., za mistrovskou svačinu 3 zl. iVz kr., za zápisné 1 zl. 10 kr. a za obeslání celého cechu 35 kr. — celkem 11 zl. 7V2 kr. Někdy bývala svačina dražší.⁶⁶

Přerovští kožešníci prožívali v 18. stol., zvláště v jeho druhé polovině, období rozkvětu. Stále stoupající počet kožešníků ukazuje na dostatek příležitostí k výdělkům, které jim

zajišťovaly slušné podmínky k životu. Kožešníci patřili k zámožnějším občanům v Přerově a po dlouhou dobu si sami řídili příliv nových členů do cechu. Teprve nařízením z 20. 10. 1783 bylo zrušeno ustanovení o omezeném počtu mistrů, „nad nějž se do cechu více přijati nemůže“, a magistrátu se současně umožňovalo, aby všem zručným tovaryšům vyhověl při jejich žádosti o mistrovské právo bez rozdílu, „jsou-li cizí nebo domáci, a bez předností pro mistrovské syny“. Stále více se dostávalo do popředí nové hledisko, podle kterého se kladl hlavní důraz na schopnosti a dobré chování uchazečů před omezenými názory cechu. Ale trvalo ještě delší dobu, než se nové nařízení plně prosadilo, zvláště když cech nechtěl ustoupit od svých práv a kladl si i nové podmínky.⁶⁷

O materiálu, kterého používali kožešníci při své práci, se dovídáme málo podrobností. Pracovali s kůží různých druhů zvířat. Koncem 17. stol. dostával kožešník za vydělání sobolí kůže 6 kr., od rysí dostával 15 kr., od bobří 18 kr., od vlčí 24 kr., od medvědí 1 zl., od jezevčí 10 kr., od kuní 5 kr., od zaječích a králíčích IV ž kr., od hranostajů IV 2 kr., od veveřčích I 2 kr., od ovčích 6 kr., od jehněčích 2 kr. a telecí 8 kr. Některé kůže získávali přímo z místních zdrojů, ale mnoho musili nakupovat od cizích kupců.⁶⁸

VII. CECH PEKAŘSKÝ

V letech 1650—1781 se řady pekařského cechu rozšiřovaly nerovnoměrně. V době lánové vizitace v roce 1675 provozovalo v Přerově pekařské řemeslo 5 mistrů — František Kantor, Kristián Menšík, Jiří Krsek, Jan Škrobánek, Mikuláš Škrabaná; vedle nich tu působil ještě perníkář Jiřík Verner. V roce 1754 udává pramen 6 pekařských mistrů, ale řemeslo zřejmě provozovalo jenom 5 mistrů, když Václav Poláček byl uveden pouze jako bývalý pekař.⁶⁹ Také perníkáři zůstali zastoupeni nadále jedním členem z rodiny Vernerovy.

V počtu pekařů se v pramenech i v literatuře objevují rozdíly a nejasnosti. Podle V. L. Rosického byli v roce 1714 zvoleni za cechmistry Baltazar Delunk a Václav Vichr a kromě nich tu působil ještě dalších 10 mistrů.⁷⁰ Vzhledem k ostatním řemeslům, zvláště k řezníkům, by tento počet odpovídal, ale pak je nutno vysvětlit, proč se v soupise řemeslníků z r. 1754 objevil údaj o polovinu menší. Pravděpodobně uváděných 5 pekařských mistrů provozovalo a vykonávalo řemeslo po celý rok, zatím co ostatní se buď vzdali jeho provozování, ačkoliv nadále zůstávali příslušníky cechu, nebo provozovali řemeslo nepravidelně — a pak nebyli uváděni. Je také pravděpodobné, že počet mistrů kolísal a dočasně (v r. 1714) dosáhl dvojnásobku stavu z r. 1675.⁷¹ Nelze také přehlédnout, že v r. 1715 postihla Přerov morová epidemie, která způsobila mezi obyvatelstvem značné ztráty, a proto mohl poklesnout i počet pekařů ať již úmrtím nebo opuštěním řemesla.

Pekaři patřili k nejstarším cechům; řídili se starými artikulemi z poč. 15. stol., které opustili až v první pol. 18. stol. Učební doba trvala 2 léta; v záležitostech tovaryšů a mistrů se pekařský cech nikterak nelišil od ostatních. Snad jenom cechovní hostiny bývaly nákladnější a bohatší.⁷² Jména některých cechmistrů jsou známa z let 1712—1740: Kryštof Kandorf a František Mňuk (r. 1712), Baleár Delunk a Karel Kladiš (r. 1721), Jan Vichr a Ant. Novák (1735).⁷³ Od konce třicátých let býval přítomen cechovním schůzím komisař, ustanovený z řad městských radních.

K hlavním pekařským výrobkům patřil chléb a žemle. Pekly se také koláče, zvané vdolky a měchury. Chléb býval rezný (žitný) nebo pšeničný a jeho cena závisela na ceně pšenice a rži. V pol. 17. stol. se stanovila podle této tabulky:⁷⁴

při ceně jedné měřice pšenice: měli pekaři péci chléb za 1 denár o váze:

6 grošů

21 lotu 2 1/2 kventlíku

15 grošů
30 grošů

11 lotu 2 kventlíky
6 lotu 1 1/2 kventlíku

Podobným způsobem se určovala také cena a váha rezného chleba i cena žemlí. Když stála jedna měrice pšenice 36 kr., prodávala se žemlička po 1 krejcaru.

Pro 18. stol. podobné údaje nemáme. Podle pramenů z r. 1763 stála houska 8 kr., Vs měrice mouky vyrážky 25V2 kr., Vs měř. Mouky na housky 22% kr., Vs měř. tmavé mouky 15 kr.⁷⁵ Své výrobky prodávali pekaři v krámech, při týdenních trzích a na jarmarcích.

Pernikář zhotovoval kromě běžného pernikářského zboží také různé druhy svíček, jejichž spotřeba v 17. i 18. stol. byla veliká, ať již přímo v domácnostech nebo při náboženských slavnostech v kostele. Pernikář byl po dlouhou dobu jediným dodavatelem svíček pro přerovský kostel a faru, od poloviny 18. stol. se podílel na dodávkách i mydlář. Ceny svíček se dochovaly z 18. stol. — v roce 1731 stála 1 kopa malých svíček 39 kr., v r. 1755 se prodávala libra bílých svíček po 54 kr., libra žlutých hrubých svíček po 48 kr. a libra malých žlutých svíček rovněž po 48 zl.⁷⁶ Škoda, že se nezachovaly podobné údaje o dalších druzích pernikářských výrobků.

VIII. CECH STOLAŘSKÝ A PROVAZNICKÝ

Řemeslníci málo početných řemesel nevytvářeli samostatné cechy, ale sdružovali se do společných. Časem, když vzrostl počet jejich členů, se osamostatňovali. V Přerově byli původně sdruženi ve společném cechu provazníci, stolaři, bednáři, barvíři plátna, mečíři, sedláři, voskaři a řemenáři; řídili se artikulemi, které pro ně vydal v roce 1577 Vratislav z Pernštejna.

Z činnosti společného cechu v 17. a 18. stol. se zachovalo velmi málo zpráv. V roce 1693 se osamostatnili bednáři, v pozdějších letech se odtrhli další řemeslníci a koncem 18. stol. se již hovoří pouze o spojeném cechu stolařsko-provaznickém.

Jednotlivá řemesla byla v Přerově zastoupena většinou dvěma mistry a v letech 1650 — 1781 se jejich počet s výjimkou bednářů a stolařů jenom nepatrně změnil, jak je patrné z uvedeného přehledu:⁷⁷

Počet řemeslníků v r. 1675:	v r. 1754
provazníci 2 (Martin Vogl, Jan Plumlovský)	1 (Josef Polidor)
stolaři 2 (Jiří Sobol, Matouš Sobol)	4 (Tom. Gargula, Jiří Sobol st. a ml., Fr. Sobol)
bednáři 2 (Tom. Tichý, Jiří Plavecký)	7
barvíři 1 (Matys Meller)	2 (Ignác Šmach, Fr. Lohner)
sedláři 1 (Adolf Michl)	---
řemenáři -----	1 (Frant. Vitscher).
Celkem 8	15

Z 18. stol. se zachovaly účty, které zachytily údaje o některých řemeslnických výrobcích i o odměnách za vykonanou práci — opravu nebo nový výrobek. Stolaři se v letech 1727—1731 podíleli na přestavbě farního chrámu a také v dalších letech vykonávali drobnější práce a opravy v kostele i na faře. V roce 1727 bylo vyplaceno stolařům 29 zl. 21 kr., v roce 1730 — 21 zl., v r. 1761 — 60 zl. 49 kr.⁷⁸ Jednalo se o různé práce a opravy, které jsou někdy pečlivě zaznamenávány. V r. 1726 dostal stolař Václav Olipka za 2 páry nových džbáneček na kvítí 30 kr., za nový svícen a opravu druhého 12 kr. a za opravu kříže k procesím 15 kr.; v roce 1731 zhotovil Antonín Sajder 5 okenních rámců do kostela při hlavním oltáři po 2 zl. 30 kr., za zhotovení kříže za oltářem dostal 24 kr. V roce 1755 zaplatil přerovský děkan stolaři za nové dveře 45 kr. a

za zhotovení 26 dřevěných trubek 26 kr.; v roce 1761 si vydělali stolaři Jan a Antonín Sobolovi 60 zl. 49 kr. při opravě varhan.

Provazníci dodávali přerovskému kostelu různé druhy provazů pro rozličné účely. V roce 1726 zhotovili provaz ke studni za 30 kr. a 2 provazy ke zvonům za 22 zl., v roce 1731 bylo mu zapláceno za 8 provazů k otevírání oken v kostele 1 zl. 33 kr. a v roce 1760 za provazy ke zvonům a k vytažení kříže na velkou věž 3 zl. 57 kr. Provaznictví mělo dlouhou tradici v rodině Polidorově.

V 18. stol. se věnoval řemenářství v Přerově František Vitscher, který čas od času pracoval také pro kostel, kam prodával a dodával řemeny. V roce 1742 dostal za řemen ke zvonům v kostele sv. Marka 15 kr., v r. 1762 si vydělal při potahování 2 provazů kůží u velkého zvonu na farním kostele 18 kr.

O barvířích a sedlářích se zachovala jenom jejich jména. Během první pol. 18. stol. se usadil v Přerově druhý barvíř. Sedláři se v soupise z roku 1754 neuváděli, ale je pravděpodobné, že jejich nepřítomnost byla tu jenom dočasná — jejich práci mohl dobře nahradit řemenář.

Jména cechmistrů známe až z konce 18. stol., kdy stáli v čele spojeného cechu stolařsko-provaznického Frant. Matouš a Matouš Svoboda (1795), v roce 1798 Václav Polidor a Bedřich Stóhr. Komisařem byl v roce 1795 Karel Kostka.

IX. CECH BEDNÁŘSKÝ

Po osamostatnění a vytvoření vlastního cechu v r. 1693 se řídili vlastními artikulemi, které pro přerovské bednáře vydal Karel Julius Sedlnický z Choltic.⁷⁹ Z té doby pochází také jejich znak — uprostřed je sud, nad ním kružidlo a po stranách palice s letopočtem 1693. Cech měl též vlastní korouhev.

Bednářské artikule obsahovaly 11 článků se zásadami, které se příliš nelišily od podobných, jak je známe u ostatních cechů. Uchazeč o mistrovské právo musel především zhotovit „mistrovský kus“ — jednu velkou a náležitou bečku se šesti obručemi bez víka z dubového dřeva, „aby duch držela“, a taky jednu vanu pro 1 osobu. Když jej cechmistrů a starší uznali za vyhovující, položil poplatek 3 tolary a všechny spolumistry podle možnosti pohostil. Některé články směřovaly proti „fušerům“, kteří neměli býti trpěni v městě ani na panství, „leč by se takový k cechu připověděl“. Naopak, mistři „velkým šacováním a drahotou svého náčiní“ neměli připustit, aby chudý lid z nedostatku takového náčiní v kupování přinucen byl.⁸⁰ Poplatek za mistrovské právo činil v druhé pol. 18. stol. 20 zl. 30 kr. Učeň platil za připověď 3 zl. 50 kr.

Počet bednářů se pomalu zvyšoval. Ještě v roce 1675 byli uvedeni pouze 2 bednáři, v roce 1754 však bylo již zaznamenáno 7 bednářských mistrů — František Zimek, Filip Tichý, Mat. Radvanský, Samuel Steiner, Jiří Roučka, vdova Štorková a Martin Tichý.⁸¹

V roce 1781 bylo v Přerově již 10 mistrů v čele s cechmistrem Jakubem Hužvíkem. Bednářské řemeslo mělo dlouhou tradici v rodině Zimkově a Tiché.

O bednářských výrobcích nemáme bližších zpráv; práce měli stále dosti, neboť činnost městského pivovaru jim k tomu poskytovala dostatek příležitostí; stejně tak pracovali pro měšťanské výčepní domy i ostatní občany.

V kostelních účtech se s jejich prací setkáváme výjimečně. V roce 1755 bylo zapláceno bednářovi za „putýnku a hrotek“ a za opravu máselnice (dno) 25kr.,^s-což se zdá dosti málo.

X. CECH KOVÁŘSKÝ A KOLÁŘSKÝ

(SE ZÁMEČNÍKY)

Členy společného cechu byli vedle kovářů a kolářů i zámečníci a hodináři. Tento smíšený cech nebyl početný a v pozdějších letech se k němu připojila další řemesla — knihaři, řemenáři, sedláři a cvočkaři. Z činnosti uvedených řemesel se zachovalo málo zpráv.

Kováři byli v 17. stol. zastoupeni 4 mistry, kteří nalézali v městě i v okolí dostatek práce při kutí koní, okouvání vozů, zhotovování hospodářského nářadí, pluhů, motyk a kutí různých hřebů (šindeláků). Počet 4 kovářských mistrů zůstal nezměněn, i když kovářské řemeslo v letech 1650 — 1754 se vystřídalo v několika rodinách.⁸³ O cenách kovářských výrobků a o výdělcích kovářů se zachovalo několik údajů v kostelních účtech. Při přestavbě farního chrámu i při dalších opravách bylo zapotřebí kovářské práce ve větším měřítku.

V roce 1727 bylo vyplaceno z kostelních peněz kovářům za různé práce 181 zl. 20 kr., v roce 1728 55 zl. 44 kr. V dalších letech se jednalo již o menší částky — v r. 1762 zaplatilo se kovářovi Josefu Vlčkovi za jeden rok 5 zl. 29 kr.

Nejčastěji dodávali kováři hřebíky, podkováky, šindeláky, řetězy, panty, háky, kliky, opravovali kování apod. Cena hřebíků se měnila — v roce 1726 bylo zapláceno kováři Jiřímu Svobodovi za 1 kopu hřebíků 12 kr., za 1 pár háků 16 kr., za nový řetízek 4 kr.; v roce 1731 kováři Ondřeji Svobodovi za 1 kopu hřebíků se širokou hlavičkou 28 kr., za kopu laťováků 12 kr. a za obití rámu 3 zl. 30 kr. V roce 1755 dostal kovář Vlček za okutí truhly 2 zl. 54 kr., v roce 1754 Martin Tvaroh za upevnění zvonů 21 kr.; v roce 1760 za opravu kříže na věži kostela a za opravu varhan bylo zapláceno kováři 11 zl. 49 kr. atd.⁸⁴

V druhé pol. 17. stol. působili v Přerově 2 koláři — Matys Ditrich a Bernard Kolář. Tento stav se nezměnil, ale kolářské řemeslo přešlo do jiných rodin — v roce 1754 provozovali řemeslo Jan Polidor a vdova Ant. Sobolová.

Z činnosti přerovských zámečníků se zachovalo více dokladů. V roce 1675 provozovali řemeslo Jan Buček, Jan Sonnenberg a Pavel Sivý, z nichž poslední dva se usadili v Přerově počátkem sedmdesátých let, kdy převzali staré opuštěné grunty. Do poloviny 18. stol. se jejich počet snížil o jednoho a současně se změnila i jména jejich mistrů.⁸⁵ Podle záznamu v kostelních účtech, zhotovovali přerovští zámečníci nové a opravovali staré zámky, zhotovovali klíče a prováděli i „obití dveří“, což by spíše příslušelo kovářům. V r. 1726 bylo zapláceno zámečnickovi Mikuláši Gargulovi za opravení 2 zámků ve škole 24 kr. a Zachariášovi Svobodovi za zhotovení jednoho pantu u dveří a opravu druhého 24 kr., v r. 1731 za zámek k chóru 15 kr., za jiný zámek 45 kr. Náročné bylo kování 3 okenních rámu novým železem a 2 rámu starým, což stálo 7 zl. 30 kr. V r. 1755 obdržel Martin Chválek za opravu zámků 30 kr., za zhotovení nového klíče k věži 8 kr. a za zhotovení nebozíza 1 zl. 47 kr.⁸⁶

Jména cechmistrů jsou známa z konce 18. stol., kdy zastávali úřad Jan Goldt a Frant. Furch (v r. 1796) — cechovním komisařem byl Karel Vaška.⁸⁷

DROBNÉ CECHY - MLYNÁŘI, HRNČÍŘI A ZEDNÍCI S TESAŘI

V letech 1650—1781 působil v Přerově mnoho dalších řemeslníků, kteří pro svůj malý počet (1—2 členy) nemohli vytvořit samostatný cech a připojovali se k jiným již existujícím cechům nebo zůstávali mimo ně. K výjimkám patřili pouze mlynáři, zedníci s tesaři a hrnčiči, kteří měli vlastní samostatnou cechovní organizaci, ale o jejich činnosti schází podrobnější zprávy.

Poměrně nejvíce se dovídáme o cechu **mlynářském**, který sdružoval mlynáře z Přerova a okolí. Z druhé pol. 17. stol., kdy byly v Přerově

2 mlýny — Malý a Velký — se zachovalo jméno jednoho mlynáře — Kašpara Štajna,⁸⁸

kteřý v roce 1670 převzal starou poustku Havla Šramovitze, o druhém mlynáři se lánové rejstříky nezmiňují. Počátkem 18. stol. město pronajalo obecní Malý mlýn Pavlovi Cvekovi, který byl současně mlynářem obou mlýnů ivanovských, za 420 zl. Podle smlouvy, kterou uzavřel s městskou radou, se zavazoval, že:

1. bude o zařízení mlýna svědomitě pečovat, aby jeho nedbalostí nedošlo ke škodám,
2. opraví všechno, na co sám stačí. Za tuto práci dostane zapláceno z městské pokladny, a to: od vodního kola 4 zl., od „palečného i od řezání krivazně“ 4 zl., od valu po 1 zl. 45 kr., od knižného běhounu 1 zl. 30 kr., od spodního kamene 46 kr., od moučné truhly 45 kr.,⁸⁹
3. opatří nebo opraví na svůj náklad železné zařízení a další mlýnské potřeby kromě hrubého díla,
4. při mletí přednostně obslouží přerovské pekaře a ostatní měšťany,
5. podle zdejšího starobylého obyčeje bude vybírat „od jedné měřice přes pytlík mletí“ 1 kr., od jedné měřice prosa 3 denáry,
6. podle usnesení a uvážení městské rady poskytne se mu sleva při placení nájmu, kdyby voda strhla lipnický stav a mlýn zůstal v klidu po 8 neděl,
7. panu primátorovi a radnímu písaři bude mlít pro jejich domácí potřebu (nikoliv na obchod) zdarma — bez braní „mejta a spropitné dávání“,
8. dostane od měšťanů 18 kr. a k tomu po jednom vědru prostředního piva za mletí sladů (pšeničných nebo ječmených) k celému varu piva, kdyby se nemohlo mletí ve Velkém mlýně,
9. pomůže při opravách ve mlýně, na stavu či mostě radou i skutkem. Za práci, kterou by přitom vykonal, dostane zapláceno 15 kr. denně,
10. panu primátorovi vykrmí jednoho vepře za 10 zl. Vepře nevykrmeného, který by stál 3 zl., si však musí primátor zaopatřit sám na svůj náklad.
11. pronájem mlýna se může oboustranně zrušit s výpovědní lhůtou čtvrt roku,⁹⁰

Při stavbě nového mlýna v roce 1719 byla uzavřena jiná smlouva, kterou přerovská obec povolila Jiřímu Libosvářskému stavbu třetího mlýna. Městská rada poskytla ke stavbě obecní pozemek pod hrází Hrubého rybníka a zajistila mu přednostní zásobování vodou i v době, když by byl rybník vypuštěn. Celou stavbu prováděl Jiří Libosvářský na svůj náklad; město mu věnovalo pouze tvrdé a měkké dříví z městských lesů. Nájemné bylo stanoveno na 100 zl. ročně, ale jejich placení započalo až za 2 roky po dokončení mlýna. K zabezpečení mlýna proti velké vodě mlynář vysázeti vrby v pruhu o šířce $\frac{1}{2}$ sáhu od „Lanfešta až po Bečvu“ (Lanfešt — val).

Městská rada pozorně sledovala úsilí mlynáře o dobrý chod a prosperitu mlýna. Aby mohl mít při mlýně také menší hospodářství, chovat dobytek a drůbež, pro něž potřeboval hospodářská stavení, postoupila mu městská rada ještě část obecních pozemků v blízkosti mlýna — ze 3 měřic polí dostal část role u Bečvy a zbytek na druhé straně mlýna od dluhonských hranic směrem k rybníku; roční nájem z 1 měřice činil 45 kr. Dále si pronajal 6 měřic obecních rolí od Landfešta směrem k Přerovu po 1 zl.⁹¹

V první polovině 18. stol. stály v Přerově již 4 mlýny. K Velkému a Malému mlýnu přibyl v roce 1719 nově postavený mlýn libosvárský a v roce 1728 byl postaven další mlýn na Hrázi mlynářem Tomášem Piško-rou. Když v roce 1749 vyhořel Velký mlýn a jeho provoz již nebyl obnoven, klesl jejich počet na tři. Současně upustila městská rada od pronájmu Malého mlýna a v roce 1755 jej prodala mlynáři Janu Uhřickému za 1000 zl. a roční nájemné 600 zl., které plynuly do městské pokladny.

Jména některých mlynářských cechmistrů, mistrů a tovaryšů se dochovala až z druhé pol. 18. stol.⁹² V roce 1754 zastával úřad předního cechmistra Josef Běhálek, druhým byl Mikuláš Kníže (třetím přerovským mlynářem byl Jan Uhřický) a cechovním

komisařem Frant. Verner; v roce 1762 byli cechmistry Josef Běhálek a Josef Vágner, v roce 1770 Jan Vágner a Ingác Pien-taka, v r. 1780 Josef Smýkal st. a Martin Čermák.

Uční se po tři léta učili u některého mlynářského mistra v Přerově nebo okolí. Pocházeli z různých míst, převážně z blízkých vesniček a městeček — z Moštěnice, Penčic, Líšíné, Kokor, Beňova, z Bystřice p. Host., z Hranic, Kelče, Jezernice, z Ostrova u Olomouce atd. V roce 1754 vydal mly-pářský cech vysvědčení o vyučení 10 učňům, ale i v dalších letech se počet vyučených pohyboval kolem 2 — 3 učňů; stávalo se také, že některým rokem nebyl vyučen ani jeden.⁹³

Mlynářům pomáhali při práci tovaryši — a další čeled', pokud bylo zapotřebí, vykonávala různé pomocné práce. Jména tovaryšských pomocníků z Přerova byla uvedena v seznamu obyvatelstva v r. 1754 — Jan Pokorný, Jiří Černoch a Jan Běhálek. Je pravděpodobné, že jich bývalo více, ale jen u těchto bylo poznamenáno, že vlastní dům.⁹⁴

V práci mlynářů panovala značná volnost a někdy docházelo k nespravedlnostem. Proto vydala panovnice Marie Terezie v pol. 18. stol. pro mlynáře v Markrabství moravském „Mlecí pořádek" s řadou ustanovení o způsobu mletí, přípravě mlecích kamenů, odměnách atd. Velký důraz se kladl na dodržování „ustavičné čistoty", na dobrý stav mlýnského zařízení a dostatek nádob a nářadí (pytlů, měchů, sít, smetáků, pometel, kádí, škopků atd.) „Každý mlynář", psalo se v jednom ustanovení, „jest povinen melci každé obilí tak, jak se to od něho žádá, vnáležitě dobrotě a bělosti zhotoviti, a co v šrotu a otrubách odpadne, jemu bez odpirání navrátiti."⁹⁵ Odměna mlynáři se stanovila podle patentu z r. 1758 tak, že se ze všeho obilí, které se přineslo na mletí, vyměřilo „mejto nebo mejtní mírka" pro mlynáře (někdy dostával 16. díl), dále pro „potratního a žejbírního". Na penězích dostával mlynář za mletí 1 měřice pšenice 1 — IV2 krejcaru, „při dělání krupice nebo malých krup \Vi — 2 krejcar"; od jedné měřice rži nebo ječmene (při dělání šrotu nebo velkých 'krup), pokud si to sedlák nemlel sám, 1 krejcar.

HRNČÍŘI

V lánovém rejstříku z r. 1675 nebyli hrnčíři vůbec uvedeni, i když se zdá málo pravděpodobné, že by v Přerově v této době nebyli. Objevují se však již počátkem 18. stol. a v soupise z roku 1754 jsou zaznamenáni v Přerově 4 hrnčíři — Jiří Zejdek, Václav Vodinský, Rafael Poláček a Jan La-buda, z nichž každý měl svůj dům. Tvořili samostatný cech, o jehož osudech schází jakékoliv zprávy.

Hrnčíři kromě výroby různých druhů nádob, zhotovování kachli a různých oprav zastávali také práci kamnářů a pořizovali kachlová kamna nebo opravovali poškozená. V r. 1726 bylo zapláceno neznámému hrnčíři za přistavění kamen na faře a přidání několika nových kachli 2 zl., v r. 1731 za spravení a seřizení kamen ve škole 18. kr. a v r. 1738 za stejnou práci 21 kr.⁹⁶

ZEDNÍCI A TESAŘI, NATĚRAČI, KAMENÍK

Při častých živelních pohromách (požáry, povodně) měli zedníci, tesaři a další řemeslníci příbuzných oborů dostatek práce. Také nové stavby hospodářských i obytných budov ve městě, na vesnicích i v panských dvorech a opravy starých objektů poskytovaly těmto řemeslům dostatek pracovních příležitostí, i když je přirozené, že mnoho oprav a drobnějších staveb si prováděli obyvatelé města i vesnic sami. Po zpusťování města koncem třicetileté války došlo k obnově poškozených budov, k opravě farního chrámu i veřejných (obecních) staveb. Proto udivuje, že v údajích o přerovských řemeslnících z roku 1675 se vyskytuje pouze jeden zedník — Augustin Šlechter, ale 2 tesaři — Jan Tesařů a Andris Kuzník.⁹⁷ V 18. stol. jejich počet o málo vzrostl; přispěla k tomu i přestavba farního chrámu v letech 1727 — 1731, na které pracovalo mnoho

domácích i cizích řemeslníků. Později v roce 1754 působili v Přerově 4 tesaři, z nichž u dvou uvádí pramen, že jsou tovaryši, a dále tu pracovali 2 zedníci, z nichž Martin Zimek byl veden jako tovaryš.⁹⁸ K dalšímu růstu počtu řemeslníků obou oborů došlo v následujících letech. Převaha tesařů nad zedníky, jak se projevovala v 17. a 18. stol., je dokladem, že v našem městě i na vesnicích převládaly dřevěné stavby, zatímco zděné objekty se vyskytovaly v menší míře a jenom pomalu si získávaly oblibu mezi obyvatelstvem.

Zedníci a tesaři tvořili společný cech, ale jeho osudy do konce 18. stol. jsou neznámé, neboť se nezachoval z jeho působení žádný materiál. Proto nelze říci, zda-li k tomuto cechu patřili také 2 natěrači — František Schreiber a Josef Habart —, kteří provozovali své řemeslo v Přerově v polovině 18. stol., a kameník Ignác Sašinka. Jejich řemesla však byla příbuzná, navazovala na práci zedníků a tesařů; proto lze předpokládat, že natěrači a kameník měli k tomuto cechu nejbliže, pokud nebyli jeho plnoprávními členy.

Velmi zajímavé jsou údaje v kostelních účtech o práci zedníků a tesařů, o jejich odměnách, o cenách stavebního materiálu apod. V roce 1727 bylo proplaceno zedníkům při stavbě kostela 1344 zl., v r. 1730 388 zl., v r. 1754 155 zl., v r. 1763 13 zl. atd. Při přestavbě chrámu a při jiných příležitostech bývalo hodně práce, kterou nestačili zvládnout přerovští zedníci. Proto byli povolováni na výpomoc zedničtí mistři z Kroměříže (v roce 1727 tu pracoval i se svým tovaryšem), a z Holešova (v pol. 18. stol.). Jistě bylo přihlíženo také k jejich větším zkušenostem.

Zednická práce byla placena různě. V roce 1726 dostal Baleár Zedník od lámání zdi ve škole pro rošt a za zazdívání 12 kr., v r. 1738 jiný mistr si vydělal při kladení dláždě v kostele 5 zl. 36 kr., v roce 1755 za opravu dlažby 24 kr. a za kladení nové před hlavním oltářem 9 zl. 27 kr. (po 27 kr. denně). V roce 1754 dostal holešovský mistr za zhotovení kupole u sv. Michala 150 zl. a přerovský mistr Zimek za různé opravy v kostele sv. Vavřince 2 zl. Mezi zednické práce patřilo také líčení budov a oprava střech. Za líčení farního kostela v roce 1755, které se protáhlo na 108 dní, obdržel zdounecký zedník Frant. Barkauf mzdu 60 zl., zatímco nádeníci, kteří mu pomáhali, dostali jenom 19 zl. 48 kr. Zednický mistr Jan Pitner opravoval v roce 1763 střechu farního kostela, jednak kladl nové cihlové tašky, jednak staré podmazával vápnem. Téměř 30 dní pracoval na střeše kostela a 2 dny spravoval podlahu v kostele před oltářem sv. Barbory. Vydělal si 13 zl. 2 kr. 1 d. Jeho denní mzda činila 27 kr., pokud pracoval na střeše; při opravě podlahy byla nižší — 24 kr.⁹⁹

Tesaři bývali při opravách farních budov častěji zaměstnáváni, ale s výjimkou přestavby chrámu prováděli většinou drobné práce. V roce 1727 — 1728 bylo jim proplaceno na 534 zl., ale v dalších letech se jednalo již o menší částky. V r. 1731 obdržel tesař za usazení kostelních dveří u sv. Vavřince 12 zl. a za opravu střechy kostela sv. Michala 1 zl. 39 kr., v roce 1738 dostal tesař Martin Sommer za zhotovení nové střechy na farní stodole 1 zl. 23 kr. V roce 1755 vyplatil kostelní hospodář 2 tesařům za zhotovení 2 okenic na věži farního kostela 1 zl. 6 kr. a tesaři Muchovi za pořízení lešení k líčení kostela 1 zl. 15 kr., v r. 1756 Jiřímu Širokému za opravu kříže na věži kostela 39 zl. 48 kr. V roce 1763 pracoval tesařský mistr Kristián Labuda se svým tovaryšem Venclovským při opravě kostela, na němž vyměňovali poškozené trámy a přibíjeli nové latě pro kladení tašek. Práce trvala 30 dní a jeho denní mzda činila 27 kr. (celkem si vydělali 19 zl. 21 kr.), za postavení a pořízení kříže na malé věžičce dostali 10 zl. Po ukončení práce dostali něco na „zapítí“ — (víno).

Na základě těchto údajů lze soudit, že tesařští i zedničtí mistři si během roku vydělali kolem 100 — 120 zl. v polovině 18. stol. Byl to slušný výdělek, jehož dosažení vyžadovalo hodně zručnosti a obratnosti. Kolik připadlo z této částky na nezbytné

výdaje, nelze říci — ale u obou řemesel byly dosti vysoké.

Kameník se podílel rovněž na různých pracích v kostele i na faře. Většinou se však setkáváme s kamenickými mistry z okolních měst (Kroměříže, Bystřice), méně již s přerovským mistrem. V roce 1731 bylo zapláceno Matěji Rankovi, kameníku v Kroměříži, za rozmanité kamenické práce v kostele 48 zl., v roce 1738 jinému kamenickému mistru za kamenné obložení v kostele 39 zl. '.

O *natěračích* se kromě jmen nezachovala nějaká zpráva. Snad k nim můžeme počítat „malíře“, který si v roce 1725 — 1726 vydělal za „vyštafírování farní světnice, mříží a okenic“ 1 zl. a od vymalování kříže na procesí dostal 2 zl. 30 kr. V účtech přerovského kostela se hovořilo ještě několikrát o malířích, ale jednalo se tu o kvalifikované umělce, kteří patřili k významným osobnostem ve své době. Svým postavením se výrazně lišili od obyčejných řemeslníků; byly jim svěřovány náročné úkoly při výzdobách chrámů i při opravě obrazů. Z Přerova pocházel Jan Hofmann, který v letech 1753, 1754, 1758 — 1760 pracoval na oltářním obraze a výzdobě kaple sv. Josefa a sv. Barbory a dostal zapláceno přes 300 zl.¹⁰⁰

Mistrům pomáhali při práci tovaryši, učni a nádeníci. Zatímco o mzdách tovaryšů schází podrobnější údaje, pohybovala se denní mzda nádeníků na nižších hodnotách a lišila se podle místa i charakteru práce. V roce 1727 činila denní mzda nádeníků, zaměstnaných při přestavbě kostela, většinou kolem 10 kr., ale klesla též na 8 až 6 kr., v r. 1742 se platilo nádeníkovi, který pomáhal tesařskému mistrovi 9 kr., u zednického mistra 12 kr., v r. 1755 nádeníkovi, který pomáhal při líčení kostela 11 kr. denně a v r. 1763 si vydělali nádeníci Pavel Křístek a Josef Blažek při různých pracích po 14 kr. denně.¹⁰¹

Kromě řemeslníků a nádeníků pracovali na stavbách nebo při jiných pracích „robotníci“, vykonávající především podřadné práce. Jejich odměna bývala ještě nižší než u nádeníků. V roce 1727 si vydělali 2 robotníci, kteří po celý den skládali cihly, 3 kr., 6 robotníkům bylo vyplaceno za odklizení sněhu kolem kostela sv. Vavřince 9 kr., a 3 chlapům, kteří nesli na Boží Tělo „positiv“ a bubny 7 kr. 2 d. Také v r. 1731 zůstaly odměny vyplácené robotníkům na stejné výši — pracovali při hašení vápna, rovnání dřeva, dovozu cihel a pomáhali řemeslníkům.¹⁰² Později se již v účtech práce robotníků neuváděla.

OSTATNÍ ŘEMESLNICI

Zprávy o ostatních řemeslnících, kteří v 17. a 18. století působili v Přerově, jsou velmi kusé;

u některých se zachovala jména, u jiných jenom bezvýznamná zmínka.

V druhé pol. 17. stol. byli v Přerově 2 mydláři — Zachariáš Mydlář a Gabriel Polidor. Jejich počet se nezměnil ani v 18. stol., kdy se hlásili k mydlářskému řemeslu v r. 1754 František Kratoš a Josef Máchal. Pro výrobu mýdla a dalších mydlářských výrobků (svíček) užívali zařízení ve varně, kde se střídali. Při práci jim pomáhali nádeníci. Mydláři vyráběli také svíčky, jak to dosvědčuje záznam z r. 1731, kdy dodali pro kostel 3 funty svíček po 9 kr.¹⁰³ V dalších letech se však mezi dodavateli svíček objevoval častěji perníkář než mydlář.

Punčocháři jsou v Přerově doloženi až z poloviny 18. stol., ale své řemeslo tu provozovali mnohem dříve. V roce 1754 se věnovali punčo-chářství František Veselý a Václav Kohout.

Zlatník (v r. 1754 Jan Anderle) je rovněž uváděn až v 18. stol., kdy prováděl různé práce pro kostely v Přerově i v okolí. V roce 1728 bylo mu vyplaceno za různé zlatnické práce v kostele 17 zl. 34 kr., v roce 1738 obdržel za vyčištění stříbrné kadidelnice 1 zl. 30 kr., r. 1763 dostal Jan Anderle za vyčištění monstrance, paškálu a kalichu 1 zl. 30 kr.

a za opravu poškozeného stříbrného paškálu (nové postříbření) 1 zl. 30 kr.¹⁰⁴

Kominík (v r. 1754 Petr Pietroni) se objevuje v Přerově v 18. stol. Od roku 1726 se s ním pravidelně setkáváme v kostelních účtech. Je pravděpodobné, že tu působil ještě v dřívějších letech nebo sem dojížděl z Kroměříže, jako někteří další řemeslníci. Ještě roku 1742 se uváděl kominík Kherer z Kroměříže, který čistil komíny na děkanství. V letech 1726—1756 dostával kominík za vyčištění všech komínů na děkanství 2 zl. ročně.

Kramáři (obchodníci) byli vzhledem k ostatním řemeslům velmi slabě zastoupeni. V druhé pol. 17. stol. se věnovali obchodu 2 kramáři — starousedlík Jan Kuča a Kristián Ditrich, který v roce 1672 převzal starou poust-ku. Do poloviny 18. stol. se jejich řady rozšířily o další 2, z nichž jeden — Antonín Oswald Jacomi — se zabýval výlučně obchodem s různým materiálem (stavebním, železářským a drogistickým).¹⁰⁵ Malý počet obchodníků byl ovlivněn několika činiteli, z kterých stál na předním místě středověký názor, že obchodování je nedůstojné zaměstnání pro křesťana. Proto se obchod soustředil v rukou židů, kteří byli z jeho výnosu živi.¹⁰⁶ Druhým činitelem, bránícím většímu vzrůstu obchodníků, byla silná konkurence řemeslníků, kteří své výrobky si sami prodávali ve vlastních krámech, na trzích a jarmarcích. Tento způsob plně dostačoval uspokojit potřeby obyvatelstva, které další potřebné věci nakupovalo převážně u židů v jejich krámech. K výjimkám nepatřila ani přerovská fara, pro jejíž potřeby dodávali v 18. stol. židovští obchodníci různé zboží.

O postavení **kuchařů**, Josefa Kostky a Štěpána Šímy, kteří byli uvedeni mezi majiteli domů z r. 1754, se nezachovaly zprávy. Stejně je tomu také v případě **postřihače** Jana Igla, u kterého jsme odkázáni jenom na dohady.

Knihvazač se objevil v Přerově až v pol. 18. stol. Pořizoval pro faru, vrchnost, městskou radu i pro ostatní občany vazby knih, zhotovoval různé deníky a sešity pro vedení hospodářské agendy a finančního hospodářství, opravoval poškozené vazby apod. V roce 1755 bylo zapláceno knihvazači Františku Adolfovi za opravu 2 misálů 2 zl. 15 kr., v roce 1763 za opravu vazby 1 misálu 1 zl. 12 kr.¹⁰⁷ K jeho zákazníkům patřily také přerovské cechy.

Chmelařstvím se v 17. stol. zabýval Jakub Dudek, který v roce 1660 převzal opuštěný grunt Pavlia Bradly. Bližší údaje se o chmelařích nezachovaly.

Rybáři vlastně k této skupině nepatří a jsou uváděni pro doplnění. V roce 1675 se zabývali rybařením v Přerově Jiří Bzinka a Hanuš Ulrich, který v roce 1665 převzal poustku Jiříka Tejmana. V 18. stol. se jména rybářů již neuvádějí a zdá se, že jejich práci i povinnosti převzal porybný, o němž se zmiňuje seznam z r. 1754.

DALŠÍ POVOLÁNÍ A ZAMĚSTNÁNÍ OBYVATELSTVA - POSTAVENÍ ŘEMESLNÍKŮ

Po celé období let 1650 — 1781 si Přerov uchoval charakter řemeslnícko-zemědělského města, v kterém si řemeslnictvo své postavení do konce 18. stol. značně posílilo. Naproti tomu zemědělská část obyvatelstva si zachovala v podstatě stejné pozice, jaké měla v druhé pol. 17. stol., i když v držbě pozemků a v jejich rozsahu nastaly někdy pronikavé změny. Celkový počet rodin, které se v Přerově a na předměstí (včetně Šířavy) zabývaly výlučně zemědělskou výrobou, se pohyboval v uvedeném období mezi 36 — 38. Zcela jiná situace byla mezi řemeslnickou částí přerovského obyvatelstva. Zatímco v roce 1675 sídlilo v Přerově 115 různých řemeslníků, kteří měli vlastní dům, v roce 1754 se zvýšil jejich počet na 169.¹⁰⁸ Rozšířil se nejen počet řemeslníků jednotlivých oborů, ale objevila se i zcela nová, která tu dříve nebyla vůbec zastoupena; postupně docházelo také k užší specializaci. Ale i tehdy nepůsobila v Přerově všechna

existující řemesla a Přerovští, pokud se nemohli obejít bez jejich odborné práce, se obraceli na sousední města — nejčastěji na Kroměříž, Bystřici, Lipník n. B. nebo Olomouc. Z Kroměříže sem zajížděl kominík, dokud se ne-usídlil přímo ve městě, dále kameník, zedník a sklenář, z Lipníka n. Bečvou přijížděl klempíř a z Bystřice p. Hostýnem také kameník. Opravu varhan v první pol. 18. stol. prováděl ve farním chrámě varhanářský mistr Hoříčka z Olo mouce.¹⁰⁹

Nejasné je postavení řemeslníků na panských dvorech ve vrchnostenských službách. Patřili k svobodným občanům a byli placeni vrchností. Za Amalda Petřvaldského se výslovně uváděli na přerovském dvoře — cihlář, vápeník a studnař, kteří dostávali plat jednak v penězích, jednak v naturáliích. Nebylo toho mnoho; cihlář dostával ročně 2 ⁵/₈ měř. žita, vápeník 7 měř. a studnař 2 měř.¹¹⁰ Na panských dvorech bývalo pro řemeslníky mnoho práce, o čemž svědčí též rostoucí výdaje na jejich mzdy. Mnohé práce zadávala vrchnost i přerovským řemeslníkům.

V pol. 18. stol. byla v Přerově nejpočetněji zastoupena řemesla **potravinářská**, ke kterým se hlásilo 41 řemeslníků z řad řezníků (23), pekařů (7), mlynářů (6), kuchařů (2), perníkářů (1), sládků (1) a pivovarníků (1). Dále následovala řemesla **textilní**, s 36 řemeslníky, ke kterým patřili soukeníci (18), tkalci (15), barvíři (2), provazník (1); řemesla **oděvní** sdružovala 28 řemeslníků — krejčí (14), kožešníky (6), kloboučníky (5), punčo-cháře (2), postřihovače (1); k řemeslům **kožedělným** se hlásilo 22 řemeslníků — ševci (19), jircháři (2), řemenář (1). Mezi řemesly **dřevodělnými** se nacházelo 17 mistrů — bednáři (7), stolaři (4), tesaři (4), koláři (2) a mezi řemesly **kovodělnými** 7 mistrů — kováři (4), zámečníci (2), zlatník (1). Kromě nich tu působilo ještě dalších 18 různých řemeslníků — natěrači (2), hrnčíři (4), mydláři (2), zedníci (2), kameník (1), kominík (1), knihvazač (1), malř (1) a 4 obchodníci.

Každý řemeslnický mistr měl v Přerově dům, tovaryši jenom ojedinele. Řemeslníci stejného oboru se zprvu soustřeďovali na jedno místo a teprve se vzrůstem jejich počtu se usazovali i v jiných částech města. Pouze řezníci zůstali omezeni na „Jateční“ ulici. Řemeslník pracoval doma, v místnosti, která byla současně dílnou i krámem; při práci mu pomáhal tovaryš, případně učeň, který dosti často pomáhal také v mistrově domácnosti. O zahradu, drůbež a malé políčko pečovala řemeslníková žena s odrostlejšími dětmi.

Kromě řemeslníků, obchodníků a rolníků žilo v Přerově také několik obyvatel, kteří se zabývali zvláštním druhem činnosti nebo službou ve prospěch všech. Patřili k nim v pol. 18. stol. 4 ponocní a výběřčí mýta, kteří se ve službě střídali — každý měl svůj dům, 2 hotaři (polní hlídači) — Václav Špití a Josef Čurulík, 1 kostelní hlídač (Jan Hužvík) a 2 obecní pastýři — všichni bydleli ve vlastních domech, pastýři pak v chalupách.

Překvapuje počet 4 písařů, z nichž 2 zastávali místo radních písařů (radní a konšelský), zatímco oba zbývající sloužili svými znalostmi cechům při vedení jejich písemností i ostatním lidem, pokud se stýkali s úřady. V průběhu 18. stol. vzrůstal jejich vliv i postavení; jejich odměny bývaly různé. Zřejmě si vydělali dosti, neboť každý z nich byl uveden mezi majiteli domů.

RANHOJIČ - LAZEBNÍK

O zdraví lidí pečoval ranhojič, lazebník a porodní bába. S lazebníkem se setkáváme již v 17. stol., kdy působil v Přerově Onufrius Ječ-man (r. 1660); další jeho nástupce v městské lázni neznáme. Teprve v první polovině 18. stol. se zachovalo více dokladů, z kterých vysvítá, že funkce lazebníka a ranhojiče bývala spojena v jedné osobě.¹¹¹ Do roku 1716 zastával místo lazebníka v Přerově Jan Michal Schweidler, od roku 1717 Jan

Melchior Schubert, který se podepisoval jako „městský lazebník a zkoušený ranhojič v Přerově". Z těchto let se zachovalo lékařské vysvědčení o rozsahu poranění, které utrpěli někteří Přerované při přepadení předmostskými občany, a účet za jejich léčení. Oba doklady umožňují nahlédnout do způsobů středověkého léčení a stupně vyspělosti ranhojiče. Podle lékařského vysvědčení, které podepsal přísežný lazebník J. M. Schweidler spolu se 2 radními v roce 1716, utrpěl Jan Smrža tato poranění: „Proraženou hlavu, bok u samých křížů odražený, potlučené obě ruce a lopatku u levé ruky, jak jej 3 muži zbili na zemi." Frant. Smrža měl diagnózu podobnou — levou ruku přeraženou přes žíly tak, že nemohl hýbat prsty; na třech místech byla ruka potlučená a černá, stejně měl potlučená záda „suchými ranami", levý bok i hlavu. Jan Chválek měl kromě potlučených zad a hlavy „pravou lopatku všechu potřískanou a krví zalitou, levou ruku od prvního stavu až ke druhému stavu potlučenou, suché žíly vnitř potlučené a zmrtvené. Poněvadž ale ruka je zateklá a zatvrdlá od uhození, tak se nyní nemůže poznati, zdali jest v ní roztlučena kost".¹¹² Léčení bylo dosti drahé. Podle účtu, který vystavil 28. 6. 1717 J. M. Schubert, si vyžádalo léčení ševče Jana Smrže nákladu 6 zl. 10 kr. Poraněnému dával několikrát prášky na pocení i na čištění krve za 3 zl. 10 kr., kýlovou náplast na ránu na paži za 40 kr., a na ránu na hlavě za 1 zl. 20 kr. Dále si účtoval za masti, mazání a natírání poraněných míst a za pokládání obvazů na poraněnou páteř, kde měl velké bolesti, 1 zl. Pouštění žilou měšťanovi Janu Kořínkovi stálo 15 kr.¹¹³

I z několika údajů lze soudit, že nemoc nebo úraz znamenal pro každou rodinu větší peněžní zatížení. Proto přicházeli lidé k ranhojiči až v krajním případě, kdy již nepomáhala domácí „léčení" nebo chyběly „léky" či jiné zdravotnické potřeby. Nedostatek zdravotní péče a nízký stupeň lékařských znalostí i odborného vzdělání ranhojičů se projevovaly na větším počtu lidí s tělesnou vadou ať již vrozenou či získanou (slepí, hluchoněmí, kulhaví aj.). V roce 1754 se uváděli mezi majiteli domů 2 slepí — Václav Březina a Jan Tesárek — a jistě se vyskytovali také mezi ostatními občany. Nedostatečná hygienická opatření bývala příčinou častých nemocí i epidemií a podílela se také na velké kojenecké a dětské úmrtnosti. K viditelnému zlepšení během 18. stol. nedošlo, proto také celková úmrtnost byla velká; většina lidí se dožívala kolem 40 let, i když se ojediněle setkáváme i se starci 60 — 70letými.

V pol. 18. stol. působil v Přerově ranhojič Leopold Krys a porodní bába — vdova Landorfová.

Postavení řemeslníků, jak již bylo popsáno u jednotlivých cechů, nebylo stejné. Projevovaly se mezi nimi rozdíly majetkové, které byly nejvíce patrné ve vlastnictví pozemků a zahrad. Avšak jejich početný vzrůst, jak co do počtu tak i druhů řemesel, svědčí o dobrých podmínkách, které řemeslníci nacházeli v Přerově. Jejich postavení bylo podstatně lepší a jejich život o něco snadnější než tomu bylo u obyvatel na vesnicích. Získali také více práv na svých vrchnostech a snížení počtu povinností. I když časem přece jenom docházelo ke sporům s vrchností, nikdy nevznikaly z neutěšené sociální situace; ve všech známých případech (týkalo se to též sporu s farářem) se jednalo o právní a majetkové záležitosti. Přerovští měšťané užívali řadu výsad a práv, které si dokázali v 17. a 18. stol. důsledně ubránit i proti své vrchnosti. Odlišnější již bylo postavení 65 nádeníků, výměnkářů a podruhů, osob postižených tělesnou vadou, vdov a sirotků. Ale ani v jejich případech nedocházelo v uvedeném období ke stížnostem.

MĚSTSKÉ TRHY - JARMARKY

Přerovští řemeslníci a obchodníci, domácí i cizí kupci, rolníci, židovští obchodníci i další občané nabízeli své výrobky na týdenních a výročních trzích. Konávaly se na Horním náměstí — týdenní trhy dvakrát týdně — v úterý a v pátek — zůstávaly omezeny převážně na domácí obyvatelstvo nebo nejbližší okolí.¹

Významnější bývaly výroční trhy — jarmarky, které někdy trvaly až 17 dní. Patřily ik důležitým městským výsadám a jejich počet i délka trvání svědčily o vážnosti a zámožnosti měst. Lákaly kupce z blízkého i vzdálenějšího okolí i z ciziny, odkud sem přicházeli nabídnout své zboží. Po zaplacení mýtného mohli volně prodávat.

V druhé pol. 17. stol. měl Přerov již 3 výroční trhy. Nejstarší se konal v letních měsících. Trval 9 dní, které byly rovnoměrně rozděleny kolem hlavního dne, jímž byl svátek sv. Vavřince 11. srpna, kterému byl zasvěcen farní chrám. Druhý trh se konal na podzim kolem svátku Všech svatých a trval 15 dní. Třetí výroční trh patřil k nejdelším, neboť trval až 17 dní a konal se v jarních měsících po 5. neděli postní (3 týdny před velikonoce).² Hlavním tržním dnem bylo pondělí, od něhož se počítalo 8 dní před a 8 dní po něm. Tento stav se udržel až do poloviny 18. stol., kdy získal Přerov čtvrtý výroční trh.

Přerovští měšťané se obrátili v padesátých letech 18. stol. na panovnici Marii Terezi s „poníženou prosbou“, aby jim udělila právo na čtvrtý výroční trh. Ve své žádosti poukazovali na značné škody, které utrpěl Přerov, jednak za nepřátelských vpádů v době rakousko-pruské války o Slezsko, jednak „převelikými požáry“ ve čtyřicátých letech.³ Stálý výnos z nového výročního trhu (jarmarku) by přispěl k zastavení hospodářského úpadku a k finančnímu zotavení jak města, tak jeho občanů. Listinou z 13. ledna 1757 Marie Terezie vyhověla jejich žádosti a udělila Přerovu právo na čtvrtý výroční trh, který se měl konat v úterý po svátku Nejsvětější Trojice. Poněvadž se v tuto dobu konaly výroční trhy také v dalších místech, které by mohly nepříznivě ovlivnit výsledek trhu v Přerově, povolila, aby se konal v pondělí po Nanebevstoupení Páně. Současně také rozhodla, aby výroční trh o svátku sv. Vavřince se mohl konati následujícího dne „při zachování dobré mysli, s dobrým předsevzetím a s vhodnou opatrností“.⁴ „Děláme to,“ pokračovala Marie Terezie, „aby ...mocí tohoto listu ...jmenované město Přerov od nynějška, v jemu určené dny milostivě propůjčené nebo přeložené, výroční trhy drželo nyní i pro všechny časy a mělo právo a zvyk držeti čtyři výroční trhy bez jakéhokoliv omezení.“

Výroční trhy — jarmarky — se stávaly shromaždištěm obchodníků i kupujících. Poskytovaly také dostatek příležitostí k různým zábavám a kratochvílím, k hrám v kostky nebo karty i k hojnému pití v krčmách a výčepních domech. Škoda jen, že se nezachovaly žádné doklady, které by nám umožnily blíže nahlédnout na průběh výročních trhů v Přerově, seznámily nás s nabízeným druhem zboží a poodhrnuly roušku nad „zábavou měšťanů“.

Výroční trhy přinášely každému městu velké výhody. Výnos z mýta, z vážení a prohlížení zboží představovaly nemalý přínos do městské pokladny. Každé město si tyto výsady střežilo a úporně se bránilo všem snahám o jejich omezení.

Poznámky

Řemesla — cechy — zaměstnání obyvatelstva

¹ Patent Karla VI., vydaný 16. 11. 1731 ve Vídni, cituje Václav Rosický, Dějiny a paměti řemeslných cechů města Přerova i okolí a rozvoj živností na Moravě, Přerov 1895, str. 31 n. Práce Rosického nejobširněji pojednává o přerovských ceších a přináší mnoho cenného faktografického materiálu na základě zachovalých cechovních písemností, které jsou nyní uloženy v Okresním archívu v Přerově. Nedostatkem této práce jsou menší chyby v přepisu jmen a zvláště nepochopitelné dodržování spřežkového pravopisu při citacích pramenů. Pokusil jsem se doplnit jeho údaje o nové podrobnosti z jiných pramenů.

² V bodě 13. cit. patentu se uváděly ještě další nepořádky a svévolnosti: „Mají mnohého řemeslníka za nepoctivého, když mrchy se dotkne, kočku utopí, neb s pohodným třeba nevědomky jde nebo jede a v hospodě sedí; jestli koželuh psí kůži vydělává, neb kdoli samo-vraha odřízne, zdvihne, pochová neb padlé dobytče zahrabe . . . Mnozí pořádkové i ten nepěkný obyčej mají, že když jeden mistr nějaké dílo započne, druhý se to dokončiti zpěčuje jako lazebníci . . . , děje se, že byl-li řemeslník pro nějaké udání z přečinu uvězněn a on svou nevinu dokázal, takže od vrchnosti absolvován byl, přece od řemesla se vyvrhuje a někde docela se celé cechy za nepoctivé držíávají a tovaryšové proti sobě povstávají. . .

Také ten obyčej bývá, že nový mistr řemeslo dříve dělati nemůže, třeba byl několik let vandroval, leč by napřed několik let na místě usazen byl a bratrstva navštěvoval (ukazování řemesla) aneb se za to penězi vykoupiti musel, za to ale mistrovským synkům a těm, kteří dcery a vdovy řemeslníka v cechu si běrou, se vandrovní léta ukracují a mistrovské kusy usnadňují ku škodě obecné, že špatní řemeslníci se přijímají, a někomu, třeba více práce majícímu, více tovaryšů míti jako jiní spolumistři se nedovoluje. Tovaryšové mistrům určovati chtějí, jak je jídlem traktírovati mají, a řemeslníci nechtějí u věci svého řemesla vrchnostenské uznání než jedině od svého řemesla připustiti, a též mnozí tovaryšové u těch mistrů pracovati nechtějí, kteří kamenem na místě kladivem hladějí a za nepoctivé je držejí."

³ V. L. Rosický, cit. d.str. 33.

⁴ tamtéž, str. 31.

⁵ Jednalo se zejména o děti lidí, kteří ku krevnímu právu nebo při žalářích posluhovali, na věžích a polích hlídali nebo čistili ulice, žleby a stoky, též ponocných, hrobníků, ovčáků apod. (tamtéž, str. 32).

⁶ „Jenerální cechovní artikulové pro pořádky královských dědičných zemí českých léta 1739* cituje V. L. Rosický, c. d. str. 36—43.

⁷ tamtéž, str. 105.

⁸ Statní archív v Brně (dále jen Sar B.) — B 11, M 41, soupis majitelů domů (obyvatel) v Přerově.

⁹ Okresní archív v Přerově (dále jen Oar P.), cech řeznický, inv. č. 2. V knize renovací cech-mistrů jsou k r. 1776 zaznamenáni tito živi mistři poctivého cechu řeznického: Pavel Halda, starší cechmistr, Frant. Kolínko (mladší cechmistr — zle se zachoval — obral faráře v Újezdě), Josef Vítěz st, Josef Vítěz ml. (syn), Jan Lazar a jeho syn Mikoláš Lazar, Frant. Zdvihán, Ant. Zdvihán, Pavel Vařecha, Andriš Keller, Martin Skříčka, Josef Kolínko (utekl od ženy do světa, byl ožrala), Jan Dršťák, Anton Kubka, Johanes Vítěz, Šebesta Lansfeld, Pavel Chromeček, Jakub Skříčka, Jan Halda, Josef Halda, Václav Veselý, Michal Hakl, Frant. Hradecký, Ignác Augusta (nepokojný člověk a tupitel každého snesení), Václav Prusinovský.

V letech 1749 — 1776 pak zemřelo 21 mistrů: Jan Navrátil, Jan Hradecký, Václav Vařecha, Frant. Halda, Pavel Halda, Jan Halda, Václav Halda, Václav Malý, Frant.

Malý, Jiří Dýmal, Jan Keller, Jan Klimeček, Jan Přitovský, Josef Pavlínek, Josef Valenta, Pavel Hradecký, Jakub Kolínko, Jan Zdvihán, Jiří Zdvihán.

^{9a} tamtéž, inv. č. 10. V účtech cechu z r. 1777 se uvádí, že „od 15 mistrů, kteří řemesla dělají...” se vybrala 1 zl. 30 kr. comercie za 2 kvartály.

¹⁰ V. L. Rosický, c. d., str. 105, 107.

¹¹ tamtéž, str. 108.

¹² Jednalo se mu o právo zasedat v kostele v cechovních lavicích o suchých dnech. Zaplatí 2 zl. 30 kr.

¹³ tamtéž str. 119.

¹⁴ Podle výpovědi z r. 1672 nemusel se žádný mistrovský syn prokazovat listem od řemesla a rodu. To trvalo až do r. 1731 (tamtéž, str. 104).

¹⁵ Např. mistrovský syn Jan Keller zaplatil za přijetí mezi mistry r. 1724 1 kr. a za svačinu a na pokrov 12 zl., Jan Kolínko, rovněž mistr, syn, v roce 1737 zaplatil 1 gr. a za ukazování řemesla 15 zl. (tamtéž, str. 107, 109).

¹⁶ V roce 1655 zaplatil Šimek pokutu 15 gr. za udeření člověka před krámy (tamtéž, str. 103).

¹⁷ V roce 1712 k tomu přistoupilo další opatření, aby každý, kdo by druhému dával jiná jména, než které má, zaplatil pokutu 1 funt vosku (tamtéž, str. 106).

¹⁸ tamtéž, str. 108.

¹⁹ Oar P., cech řeznický, inv. č. 5. Dobytek pocházel z tzv. valašské daně.

²⁰ V. L. Rosický, str. 122.

²¹ Dodnes upomíná na ně Jateční ulice.

²² tamtéž, str. 104, 106, 108.

²³ tamtéž, str. 102.

²⁴ Např. v roce 1654 zaplatil pokutu Václav Dršťka za to, „že sobě řemeslo dělal ve vsi”.

²⁵ tamtéž, str. 103.

²⁶ Přerovští řezníci měli od r. 14 3 4 povoleno vozit maso do Olomouce. Poněvadž neměli písemný doklad o povolení, jak roztrpčeně poznamenávali, ztratili toto právo (tamtéž, str. 121).

²⁷ Bylo to v místě dnešní Jateční ulice.

²⁸ tamtéž, str. 107.

²⁹ tamtéž, str. 108.

³⁰ tamtéž, str. 117.

³¹ tamtéž, str. 115.

³² Usnesení cechu z r. 1781 (tamtéž, str. 121).

³³ Oar P., cech řeznický, inv. č. 8. Ve své odpovědi krajskému hejtmanovi napsal přerovský řeznický cech mimo jiné: „Poněvadž křesť. řezníci mimo jejich profesi žádného jinšího obchodu (jak židi) před rukama nemají, ani dalejc při takovém židovském masa sekání a od nich přijímaní v jejich měšťanských živnostech slábnou, . . . Pročež, aby snad víc budoucně zlé se zmenšilo, naprotiv tomu křesť. řezníci by v jejich stavu zdržování bejti mohli, náš nejméně předpisující smysl k tomu vede, by židi již *předešle zvyklým handlům* (takového masa sekání vynechajíce), křesť. řezníků, na takového masa braní vykázání, samého handlu toliko se přidrželi a na taková vykázání bejti mohli . . .” (dopis je datován V Přerově 17. 4. 1755).

³⁴ tamtéž, inv. č. 8. Srovn. V. L. Rosický, c. d., str. 120.

³⁵ tamtéž, inv. č. 2. (1 cent = 50 kg, 1 funt = 1 libra = asi 2 kg).

³⁶ Sar Brno, C2 - 106/11 - fol. 139 n.

³⁷ Oar P., cech řeznický, inv. č. 10. Příjem a vydání z r. 1777.

II. Cech ševcovský

³⁸ viz pozn. 8.

³⁹ V. L. Rosický, c. d., str. 138-151.

⁴⁰ Sar Brno, D 1 — 17 b — lánový rejstřík Přerova z r. 1675.

⁴¹ Např. v roce 1671 byl přijat na 1 rok učení Matis, syn pana Matyáše, úředníka moštěnského, v r. 1676 Martin, syn Mikuláše Hužvíka, obyvatele města Přerova, na 3 léta. (V. Rosický,] c. d., str. 144.)

⁴² Vosk sloužil „pro zaopatřování světla“ k službám Božím do chrámu Páně a k zvláštním potřebám cechu .Opatrovali jej cechmistrři. (tamtéž, str. 138).

⁴³ Oar P., cech ševcovský, inv. č. 1. Artikule cituje též V. L. Rosický, c. d., str. 142 — 143.

⁴⁴ Např. Jan Šimonický z Těšina přijal r. 1725 tovaryšské jméno Karafiát, Mikuláš Bartl z Přerova r. 1726 jméno Rozmarýn atd. (V. Roš., c. d., str. 150).

⁴⁵ V roce 1794 žádal o přijetí do spolku krejčovský tovaryš Frant. Dýmá a byl přijat, (tamtéž, str. 152).

⁴⁶ R. 1685 byl potrestán pokutou 2 zl. Martin Hužvík za neúctu pánů cechmistrřů, cechu i také cizích manželek, (tamtéž, str. 145).

⁴⁷ „ . . . poněvadž až posavad lecjaká pořádnost se mezi našim poctivým cechem k mrtvýmu tělu činila, pročež se takto nařizuje a poroučí, který by koliv tu nepřišel k místu tomu, kde mrtvé tělo leží... ten bude potrestán půl funtem vosku.“ (tamtéž, str. 147.)

⁴⁸ tamtéž.

⁴⁹ Sar Brno, G 10, č. 259. Pamětní kniha Přerova, fol. 63.

^{49a}R. 1667 byl přijat za koželuha do cechu Pelikán Blažka s podmínkou, „aby ševcovskému řemeslu dal za pokojem jak doma tak na jeho milost páně na dědinách i jinde na cizopanských, aniž tovaryšů aby nechoval než by musil, a to pod propadením zas téhož koželužského řemesla.“ (V. Rosický, c. d., str. 141.)

III. Cech soukenický

⁵⁰ viz pozn. 8.

⁵¹ viz pozn. 40. V roce 1675 se hlásili k soukenickému řemeslu: Tomáš Mezeřícký, Mikuláš Hrubeš, Mik. Slavík, Baleár Keller, Pavel Štefl, Pavel Skočovský, Pavel Hrubeš, Ondřej Vartař, Jan Táborský, Ondra Jablunkovský, Jiřík Červík, Pavel Šenovský, Bartoň Ocásek, Pavel Kochanovský, Ondřej Tribut, Jan Štuberka. (Snad by bylo možno ještě ztotožnit jména Hrubeš a Hrabec, ale dokladů pro to není.)

IV. Cech tkalcovský

⁵² viz pozn. 8.

⁵³ V roce 1675 se hlásili k tkalcovskému řemeslu: Adam Konstantin, Jan Orel, Šimon Konstantin, Pavel Bělka, Havel Slaměný, Pavel Stařeček, Bartoš Březevský, Ondřej Kořínek, Stanislav Žůrek, Václav Honek, Pavel Mokřý, Jakub Havlů, Jakub Lacina, Pavel Čejka, Jakub Pokorný, Jakub Bukvanský, Václav Bzinka, Kryštof Polášek, (viz pozn. 40.)

⁵⁴ Jako mistrovský kus se vyžadovalo zhotovení:

1. 30 loktů lněného plátna z třicaterýho čejku nebo brdu o šířce 5V2 čtvrti lokte,
2. 16 loket z desaterýho čejku a brdu k ručníku o šířce V* loktu,
3. 16 loket tuplovaného mezulánu o šířce V¹ loktu,
4. 16 loket z čtvrtého brdu, neb čtyrma dráty k barchanu o šířce V¹ loktu. Vesničtí mistrři zhotovovali pouze dva kusy. (V. L. Rosický, c. d., str. 218.)

⁵⁵ Artikule tkalců pláten, mezulánu, barchanu a čejku obojích olomouckých krajů z 8.

října 1716 přetiskl V. L. Rosický v cit. d., str. 217 — 221.

⁵⁶ O „Pořádku“ píše rovněž Rosický na str. 222—223. Tamtéž ve stručnosti uvádí obsah „Zřízení za příčinou plátna“ z 20. 6. 1755, obsahující 55 článků.

⁵⁷ Oar P., FÚ Přerov, kostelní účty, inv. č. 164, kart. 5. Zajímavý je údaj, že žid Marek prodal v r. 1726 1 loket plátna na černé dalmatiky po 7 kr., zatímco v témže roce koupila farní hospodyně černé plátno též po 10 kr.

⁵⁸ tamtéž, kniha kostelních účtů, inv. č. 100. barchet — tlustá látka z bavlny nebo lnu, mezulán — silná látka z ovčí vlny a konopné nebo lněné příze, cajk — bavlněná látka, kartis — (kartoun), hladká plátnovitá bavlněná tkanina, obvykle potisknutá vzory.

V. Cech krejčovský

⁵⁹ viz pozn. 40. Z činnosti krejčovského cechu v 17. a 18. stol. se nezachovaly žádné doklady, jsme odkázáni na zprávy z jiných pramenů. Připomínal se již r. 1431.

⁶⁰ viz pozn. 8. V roce 1754 působili v Přerově tito krejčí: Ignác Hudeček, Martin Hudeček, Ondřej Molata, František Turovský, Ant. Šindler, Stan. Svoboda, Karel Hiltcher, Jan Chválek, Josef Kalivoda, Petr Kučka, Frant. Adolf, Ant. Kovařík, Václav Podepřel, Václav Muřický.

⁶¹ Oar P., FÚ Přerov, knihy kostelních účtů, inv. č. 99 a 100, kostelní účty, inv. č. 164, kart. 5.

VI. Cech kožešnický

⁶² V r. 1754 provozovali kožešnické řemeslo: vdova Kyjovská, Jan Richter, Bernard Richter, Václav Šrott, Matěj Svoboda, Martin Unzeitl. (viz pozn. 8.)

⁶³ Již v r. 1713 je zmínka o 4 letech učení, když Martin Pokorný připověděl svého syna

u Bernarda Richtera na 4 léta. (Rosický, c. d., str. 171).

⁶⁴ Podrobný obsah všech bodů tovaryšských artikulí z 21. října 1772 podává Rosický v c. d., str. 173-175.

⁶⁵ V roce 1750 byl komisařem Matis Kratochvíla, r. 1758 Martin Hudeček, v r. 1769 Josef Vítěz, r. 1781 Karel Jelec.

⁶⁶ V roce 1750 zaplatil Matis Svoboda za mistrovskou svačinu 6 zl. 15 kr. (tamtéž, str. 172.)

⁶⁷ V roce 1799 žádal o mistrovské právo panský poddaný Pavel Gsel, který pracoval v Přerově 3 léta. Magistrát podporoval jeho žádost, zatímco cech se stavěl odmítavě a tvrdil, že v Přerově je již 14 kožišníků, mimo nichž ještě „4 mistrovští synové o právo mistrovské žádati budou“. Dále požadoval, aby se nový uchazeč vykázal určitým jméním, které je nutné, aby si mohl zakoupit potřebné nástroje a suroviny pro zboží, (tamtéž, str. 175/6.)

⁶⁸ tamtéž, str. 175 n.

VII. Cech pekařský

⁶⁹ V roce 1754 byli v Přerově pekaři: Baleár Landorf, Jiří Jabůrek, Jan Vicher, Frant. Slavík, Jiří Sobčík, Václav Polášek (bývalý pekař). (viz pozn. 8.)

⁷⁰ V. L. Rosický, c. d., str. 233. Kryštof Kandorf, Fr. Mňuk, V. Novák, Adam Kratochvíla, Jan Vicher, Jan Kučera, Šeb. Černohorský, Jiří Novák, Fr. Kučera a Václav Polášek.

⁷¹ Rczdíl je přesto příliš velký a svědčí spíše o nepřesnosti v pramenech.

⁷² R. 1717 se utratilo při trachtaci za jídlo, víno a pivo 8 zl., r. 1725 dáno na trunk, víno

a pivo při cechovní práci 1 zl. 29 kr., r. 1727 utraceno na trunk a jídlo 7 zl. 36 kr. a druhý den další 2zl. a v r. 1731 — 8 zl. 47 kr. Co se vybralo, hned se asi utratilo. (V. Rosický, c. d., str. 243.)

⁷³ tamtéž podrobněji o cechu pekařském na str. 231 — 239.

⁷⁴ Sar Brno, G 10, č. 259, PKP, fol. 52 b. „Při ceně 1 měrice rži 18 gr., měl se péci chléb v ceně 2 den. o váze 31 lotu 1 kventlík" (1 lot = Y32 libry = 1,56 dkg).

⁷⁵ viz pozn. 36.

⁷⁶ Oar P., FÚ Přerov, inv. č. 164, kart. 5. Pernikářův zisk vzrůstal. V r. 1727 bylo mu zaplacen za svíčky 54 zl., v r. 1731 byl sice pokles — 29 zl. 16 kr. 2 d., ale v r. 1755 již 72 zl. 48 kr., v r. 1764 77 zl. atd.

VIII. Cech stolařsko-provaznický

⁷⁷ viz pozn. 8. a 40.

⁷⁸ O cechu píše V. L. Rosický na str. 179 — 186.

IX. Cech bednářský

⁷⁹ O cechu bednářském více V. L. Rosický, c. d., str. 211—216. Tamtéž je uveden obsah artikulí.

⁸⁰ Oar P., cech bednářský, inv. č. 1. Artikule byly vydány na hradě Přerově dne 20. 5. 1693.

⁸¹ Podle dokladů z r. 1784 působili v Přerově cechmistři: Jakub Hužvík a Matěj Zimek, mistři Lorenc Vrba, Ant. Vágner, Jan Řepka, Ant. Zimek. V r. 1796 se stali cechmistry Jan Řepka a Matěj Zimek. (Rosický, str. 214.)

⁸² viz pozn. 61.

X. Cech kovářský a kolářský

⁸³ V roce 1675 se hlásili ke kovářskému řemeslu: Václav Růžička, Baleár Jedlička, Baleár Adolf, Alex Svoboda; v r. 1754 — Martin Tvaroha, Josef Vlček, Matěj Pala, Martin Ka-luža. (viz pozn. 8 a 40.)

⁸⁴ viz pozn. 61.

⁸⁵ V roce 1754 tu byli usazení zámečníci: Frant. Svoboda a Martin Chválek, v roce 1762, Josef Brázda.

⁸⁶ viz pozn. 61.

⁸⁷ Více o spojeném cechu kovářsko-kolářském pojednává V. L. Rosický na str. 239 — 249.

Drobné cechy

⁸⁸ viz pozn. 8. O mlýnech viz kap. Přerov město, tamtéž povinnosti mlynářů.

⁸⁹ V. L. Rosický, c. d., str. 253/4. Pro porovnání uvádím údaje z Pamětní knihy přerovské, fol. 64. z let 1631—1640, kolik se platilo mlynáři:

r. 1631 a 1633	— za zhotovení 3 moučných truhel	3 zl.
r. 1634 a 1635	— za zhotovení nového vodního kola	2 zl.
	— za vykroužení 2 spodků a běhouna	2 zl.
r. 1637 a 1638	— za udělání 2 kol palečných	6 zl.
	— za udělání nového valu	1 zl. 15 gr.
r. 1640	— za udělání nového kola do valchy	3 zl. 12 gr. 6 d.
r. 1629	— při valše se od dělání hlav platilo mlynáři po 7 ½ gr. a tovaryši po 4 kr.	

⁹⁰) Smlouvu uvádí V. L. Rosický, str. 253/4.

⁹¹ Oar P., cech mlynářský, Kontrakt mlynáře Jiříka Libosvářského na mlejn nový pod Hrubým rybníkem obecním, 12. 12. 1719.

⁹² Oar P., cech mlynářský, Kniha zápisů frajsprechování tovaryšův a připovídání učňův

při poctivém cechu mlynářském v městě Přerově z let 1754—1790.

⁹³ V letech 1754—1795 bylo při cechu vyučeno a prohlášeno za tovaryše 101 učeň (tamtéž).

⁹⁴ V knize vyučených je v letech 1754—1767 uvedeno 8 tovaryšů přímo z Přerova (Jan Běhálek, Jan Růžička, Jan Šubert, Karel Černocký, Matěj Mazáč, Frant. Čmula (srovn. též pozn. 40)).

⁹⁵ Oar P., cech mlynářský, Mlecí řád v markrabství moravském, 1. 2. 1759.

Hrnčíři

⁹⁶ viz pozn. 61.

Zedníci a tesaři

⁹⁷ viz pozn. 40. Zdá se, že se jedná o nepřesný údaj. Spíše bychom očekávali alespoň 2 zedníky.

⁹⁸ Z tesařů tu působili: Jiří Široký a Jiří Mucha a tes. tovaryši Baleár Faigl a Bernard Frýdera, zednickým mistrem byl Martin Příklad a tovaryšem Martin Zimek (v r. 1762 je uváděn již jako mistr. V r. 1783 byli v Přerově 2 zednickí mistři: Jan Souček a Jan Bittner, 4 tovaryši — Martin Kabelík, Aug. Souček, Jan Dupal, Viktor Zbořilek a 1 učeň — Jan Kania. Jména cechmistrů se zachovala až z r. 1809. (Rosický, c. d., str. 247). ⁹⁹ viz pozn. 61, tamtéž i další údaje. Z účtů není zcela jasné, proč dostával jednou 27 kr., jindy jen 24 kr. (což však bylo spíše výjimečné). Snad se přihlíželo k povětrnostním vlivům či k jiným okolnostem.

¹⁰⁰ O malíři J. Hoffmannovi viz v kap. o kulturních poměrech.

¹⁰¹ Za zametání a čištění kostela dostal Ignác Schubert denně 10 kr.

¹⁰² v účtech se rozlišují robotníci a nádeníci. V roce 1731 dostal 1 robotník za práci na oltáři 2 kr., 6 robotníků a 1 nádeník za rovnání cihel 17 kr., 3 robotníci za hašení vápna 9 kr. (na druhý den za tutéž práci dostali 4 robotníci 15 kr.), za dovoz cihel 1 robotník dostal 4 kr. a 2 robotníci při tesařích a zednicích 4 kr. Jednalo se vesměs o práce, které netrvaly více než 1 den a byly okamžitě proplaceny (viz pozn. 61).

Ostatní

¹⁰³ viz pozn. 8, 40, 61 — tam jsou uvedena jména mydlářů.

¹⁰⁴ Oar P., FÚ Přerov, kniha kostelních účtů, inv. č. 100.

¹⁰⁵ V roce 1754 se zabývali obchodem ještě Mikuláš Adamčík, Josef Hudeček, Augustin Váleček.

¹⁰⁶ Z přerovských židů se Michl Marada zabýval prodejem textilu, Abrahám Simon prodejem

kůže, Markus Feitl železem a barevnými kovy.

¹⁰⁷ viz pozn. 104.

¹⁰⁸ Srovnání není zcela přesné, neboť v údajích z r. 1675 nebyla uvedena Šířava, kde se sice obyvatelstvo zabývalo zemědělstvím, ale pravděpodobně tu bylo i několik řemeslníků. Údaje z r. 1754 však zahrnují Přerov i Šířavu. Mezi počtem řemeslníků nejsou pochopitelně uvedeni rolníci — v roce 1754 jich bylo 38, nádeníci (67) a osoby, které neuvedly žádné povolání či zaměstnání (53), a pak písaři, hlídači a ranhojič aj., které uvádím samostatně.

¹⁰⁹ Za usazení nových varhan v r. 1758 ve farním chrámu sv. Vavřince dostal varhanářský mistr Fr. Hoříčka 389 zl., kroměřížský sklenář za jedno okno 1 zl. 43 kr., v r. 1726 kameník Matěj Rank z Kroměříže za kamenické práce v kostele 48 zl. (viz pozn. 61).

1

¹⁰ v letech 1750 — 1755 neustále vzrůstaly výdaje na panské i další řemeslníky:

v r. 1750 jim bylo vyplaceno na odměnách	407 zl. 59 kr.
v r. 1751 jim bylo vyplaceno na odměnách	464 zl. 1 kr.
v r. 1752 jim bylo vyplaceno na odměnách	603 zl. 23 kr.
v r. 1753 jim bylo vyplaceno na odměnách	1039 zl. 44 kr.
v r. 1754 jim bylo vyplaceno na odměnách	815 zl. 40 kr.
v r. 1755 jim bylo vyplaceno na odměnách	797 zl. 39 kr.

Celkem činily výdaje za řemeslnické práce za 6 let 4.128 zl. 28 kr., roční průměr činil necelých 700 zl.

¹¹¹ Sar Brno, B 11, P 285-414, fol. 33, 34 (srovn. též kapitolu Lázně).

¹¹² tamtéž, fol. 34, consignace z 28. 5. 1716.

¹¹³ tamtéž, fol. 33.

Městské trhy — jarmarky

¹ Počátek pátečních týdenních trhů sahá do 12. stol., úterních do vlády markraběte Jošta v roce 1355. (Florian Zapletal, Z minulosti Přerova, Ročenka městského muzea I., Přerov, 1936, str. 5.)

² Právo na první výroční trh udělil Přerovu markrabě Jan roku 1355, na druhý trh o Všech svatých Jiří Poděbradský r. 1458 a na třetí výroční trh král Vladislav Jagellonský 31. I. 1499.

3) „... was massen selbe diirch die letzt fūhrgeweste feindliche Kriegslaufte, dann durch die

hernách erlittene úbergrosse Feuersbreusten in beträchtlichen Schaden . . .“ (viz pozn.

4). 1 Oar P., MÚ Přerov, listina orig., inv. č. 54., Vídeň, 13. I. 1754.

PŘEROVSKÉ PANSTVÍ - DVORY, VESNICE

Zámek na Horním náměstí býval sídlem držitelů přerovského panství, k němuž vedle dvou panských dvorů v Přerově a v Předmostí patřilo město Přerov a nejbližší vesnice Beňov, Kozlovice, Popovice a Předmostí. I když přerovští páni od druhé pol. 17. stol. se zřídka objevovali na zámku v Přerově, zůstával nadále střediskem vrchnostenských úřadů a správy, kam poddaní odváděli své platy. Zámek byla dvoupatrová budova s 10 místnostmi, hradní kaplí a komorou na odkládání předmětů a náradí. Obytné místnosti a pohostinné pokoje byly vybaveny několika prostými kusy nábytku, stěny ozdobeny obrazy. Knihovna tu nebyla již za Zerotínů, kteří pro svou potřebu užívali knihovny v Ivanovicích na Hané. Mezi knihami se tam nacházely i české knihy.¹ Hodnota přerovského zámku byla v roce 1689 oceněna částkou 1500 zl., která však byla značně nižší než skutečná cena. Zahrady zámecké byly oceněny na 500 zl. a stejně také vnitřní zařízení zámku. Dvůr v Přerově byl rozlohou pozemků o něco menší než v Předmostí, ale jejich přesnou výměru známe až z poloviny 18. stol. Tehdy patřilo k přerovskému dvoru 370 % měřice orné půdy (tj. 251 671 čtver. sáhů — asi 92 ha) a menší výměra zahrady 7 ²/_U měř. (asi 1,7 ha).² Pole ležela sice na rovině, ale výměra byla značně rozdrobena do 29 dílů, z nichž největší u Kozlovské kaple měřil 32 ¹/_V měřice. Značná vzdálenost od dvora působila obtíže při obhospodařování pozemků. Nepoměrně lepší podmínky byly na dvoře v Předmostí, k němuž patřilo 426 měřic a 34 achtle orné půdy (asi 106 ha), dále ²/_s měřice zahrady a pastvina za městskými hradbami o výměře 22% měř.³ Kromě své vlastní pastviny používala vrchnost k pasení svého dobytka společného pastviska s přerovskými měšťany. K panským dvorům patřily ještě louky a lesy u Beňova a Předmostí (tzv. Lipová).

Zatímco u výměry polí, luk, pastvin a lesů jsme odkázáni na doklady z pozdější doby (z pol. 18. stol.), zachovaly se velmi podrobné zprávy o hospodaření na obou dvorech již z

roku 1688 z konce období působení posledního držitele z rodu Zerotínů. V pozůstalosti Karla Jindřicha z Žerotína se našly spisy, které velmi podrobně zachytily hospodářské poměry na obou dvorech, stavy dobytka, rozsah pěstování jednotlivých druhů obilí a zvláště pečlivě uvedly platy a povinnosti poddaných vůči vrchnosti.⁴

Na přerovském i předmostském dvoře byly poměrně vysoké stavy hovězího dobytka a především ovcí; překvapuje však poměrně malý počet drůbeže. I když je třeba uvážit, že soupis byl pořízen koncem května roku 1688, kdy mohly být údaje zkrusleny nepříznivým ročním obdobím, zachytil věrohodný obraz poměrů na obou dvorech.⁵ V přerovském dvoře se chovalo celkem 121 kusů hovězího dobytka, 6 koní do kočárů, 57 prasat, 744 ovcí a 76 kusů různé drůbeže. Na dvoře v Předmostí byly o něco nižší stavy — chovalo se tu 78 kusů hovězího dobytka, 49 prasat, 317 ovcí a 81 kusů drůbeže. Následující přehled podrobně zachycuje složení a stavy dobytka i drůbeže:⁶

dvůr v Přerově:		dvůr v Předmostí:	
druh hovězího dobytka	počet	druh hovězího dobytka	počet
dojnice	34		19
starý býk	3		
roční býk	2		2
dvouleté a tříleté jalovice	15	tříleté jalovice	6
		dvouleté jalovice	6
jednoleté jalovice	10	jednoleté jalovice	4
dvou a tříletí volí	21	tříletí volí	5
		dvouletí volí	11
jednoletí volí	10	jednoletí volí	10
odstavená telata	11	odstavená telata	15
ostatní telata	15	-----	
-----		-----	
Celkem	121		78
-----		-----	
dvorské koně (kobyly)	6	-----	
vepřový dobytek:			
stará prasata	38	stará prasata	32
sálata	19	sálata	13
		chovné prasnice	3
		chovný kanec	1
-----		-----	
celkem	57		49
-----		-----	
ovčí dobytek:			
staré chovné ovce	306		
dvouleté ovce	22		
staří berani	8	dvouletí berani (skopci)	148
jednoletí berani	18	jednoletí beraní	51
letošní jehňata	390	jednoletá jehňata	118
celkem	744		317

Předmostí: (počet)

drůbež: Přerov: (počet)

Husy	12	15
Kachny	12	12
Morky	12	14
Kapouni	15	12
staré slepice	25	28
<u>Celkem</u>	<u>76</u>	<u>81</u>

Stav, zjištěný v roce 1688, se jenom málo lišil od údajů v urbáři z roku 1670. Zatímco v počtu koní se neprojevila změna, u ostatního dobytka udával urbář nepatrně odlišné stavy. Podle nich se na obou dvorech počítalo s průměrným stavem 80 dojníc a 60 kusy hovězího dobytka na porážku, se 120 vepři a s 1200 ovci. Rovněž drůbeže se na obou dvorech chovalo více.⁷ Rozdíly nejsou podstatné, ale ukazují na proměnlivost podobných statistik; potvrzují také názor, že stav dobytka a drůbeže se měnil i během jednoho roku.⁸

Určitá část hovězího, vepřového i skopového dobytka sloužila vlastním potřebám panského hospodářství a jenom menší díl byl určen na prodej. Hovězí dobytek se prodával v druhé pol. 17. stol. po 4 zl., vepřový po 2 zl. 30 kr. a cena ovce byla 45 kr. Vysoko byl hodnocen kůň — na 15 zl.⁹

ROSTLINNÁ VÝROBA - ROZSAH PĚSTOVÁNÍ OBILOVIN - VÝNOSY

Mnohem podrobnější údaje se zachovaly o pěstování zemědělských plodin, o výsevu, sklizni a výnosech, o hospodaření na dvorech, výdajích apod. Protože údaje byly souhrnné a společné pro oba dvory, nelze zjistit, co se pěstovalo a sklízelo na každém zvlášť.

Největší plochu orné půdy zabírala pšenice, která se vysévala na 250 měřicích; při žních se sklídilo 350 kop obilí, které po vymláčení daly 1400 měřic zrna (tj. asi 859,6 hl.). Na prodej zůstalo pouze 378 měřic (27 %); z ostatního množství pšenice byla věnována největší část na slad k výrobě 400 beček piva (600 měřic = 43 %) a na výsev 250 měřic (18 %). Každá čtrnáctá měřice byla určena mlátcům jako odměna za mláčení (celkem 100 měř. = 7 %), zbytek byl ponechán na deputát (30 měř.) a na výrobu deputátního piva (42 měř.). Žito se vysévalo 220 měřic a sklízelo se 250 kop obilních snopů, které při výnosu 4 měřic zrna z 1 kopy dávaly celkem 1000 měřic žitného zrna. Téměř polovina byla ponechána na prodej, ostatní žito rozděleno jednak na výsev (22 měř.), na deputát (234 měř.) a na odměny mlátcům, kteří dostávali stejně jako v předcházejícím případě místo platu každou 14. měřici vymláčeného obilí (71 ¹/₂ měř.).

Při výsevu 136 měřic ječmene se sklídilo 180 kop obilí, z kterého se po vymláčení získalo 720 měřic ječmenného zrna. Téměř ²/₃ všeho ječmene (444 měř.) se prodávaly, zbytek (276 měř.) se rozdělil mlátcům a na nezbytný deputát (ječmen a kroupy = 38 ¹/₂ měř.). Na výsev se ponechávalo 136 měř. a ke šrotování pro dobytek 50 měř.

Také u ovsa se prodala více než polovina celkového množství. Vysévalo se 125 měřic a sklízelo 150 kop obilních snopů, z nichž každá dávala po vymláčení 6 měřic zrna (celkem 900 měřic). Nejvíce ovsa se spotřebovalo při krmení koní (156 měř.) — týdně připadlo na jednoho koně ¹/₂ měřice ovsa = 28 kg) — a na setí 125 měř. Mlatci dostávali od vymláčení 65 měř. ovsa a purkrabí zámku jako deputát 52 měř.

Další zemědělské plodiny se pěstovaly jenom na malých výměřích půdy. Hrach se vysévalo na obou dvorech 17 měřic, sklízelo se ročně 58 kop, z nichž každá dávala 2 měřice zrna — celkem 116 měřic. Na setí, pro deputát a na odměnu mlátcům se odkládalo 48 ¹/₂ měř., zbytek 67 ¹/₂ měř. (60%) se prodával.

Pohanka dávala stejný výnos jako hrách. Osévalo se jí 14 měř., sklízelo 40 kop, které dávaly 80 měřic zrna. $\frac{5}{8}$ sklizně se prodalo, zbytek se rozdělil na setí, deputát 1a mlatcům. Výhodné bylo pěstování prosa, které poskytovalo největší výnosy. Ačkoliv se na vrchnostenských dvorech v Přerově vysévaly jenom 2 měřice, sklízelo se 40 kop, z nichž každá po vymlácení dávala 6 měřic zrna (celkem 240 měř.). 57 měřic bylo ponecháno na nezbytné potřeby — odměny, deputát, setba), zbytek zpeněžen.

Z průmyslových plodin se pěstovalo pouze konopí a chmel, pro len zde nebyly vhodné podmínky. Konopí, kterého se vysévalo 20 měř., se udávalo rovněž v kopách a měřicích. Ročně se sklízelo 135 kop, které při výnosu $\frac{3}{8}$ měř. z jedné kopy dávaly celkem 50 $\frac{5}{8}$ měř. zrna (semene). Polovina se prodala, polovina byla rozdělena na setbu, na odměny mlatcům a též na výrobu oleje pro různé potřeby ve dvoře (2 měř.).

O pěstování chmele, který byl na Přerovsku dosti rozšířen, jak o tom svědčí též název polní tratě „Chmeliska“, se zachovalo nejméně údajů. Vrchnost pěstovala chmel výlučně pro vlastní potřebu svého pivovaru a nic neprodávala. Se sklizní chmele bývaly potíže; každoročně se česání chmele účastnilo 50 — 60 lidí, většinou robotníků, kterým se tato práce započítávala k robotní povinnosti. Také městští podruzi museli vypomáhat na panském dvoře při sklizni chmele a jeden den tu bezplatně česat, za další dny již dostávali zapláceno. Celkový rozsah pěstování zemědělských plodin na obou dvorech se nejlépe ukáže na připojené přehledné tabulce, která zachycuje jak osev a sklizeň, tak výnosy, náklady (výdaje a množství obilí na prodej s připojenou cenou za 1 měřici:¹⁰

druh plodiny:	osev měř.	sklizeň kopy	1 kopa dává měř.	hrubý výnos měř.	odpočit. výdaje (osev, mlatcům, atd.)		na prodej		cena za 1 měř. zl. kr.
					měř. acht.	zůstávalo měř. acht.	měř. acht.	zůstávalo měř. acht.	
pšenice	250	350	4	1 400	1 022	378	—	54	
žito	220	250	4	1 000	525 $\frac{1}{2}$	474 $\frac{1}{2}$	—	45	
ječmen	136	180	4	720	276	444	—	36	
oves	125	150	6	900	398	502	—	24	
hrách	17	58	2	116	48 $\frac{1}{2}$	67 $\frac{1}{2}$	—	54	
pohanka	14	40	2	80	26 $\frac{1}{2}$	53 $\frac{1}{2}$	—	45	
proso	2	40	6	240	57	183	—	54	
konopí	20	135	$\frac{3}{8}$	50	25 $\frac{1}{2}$	25 $\frac{1}{8}$	1	—	
celkem	784	1 203		4 506	2 379	2 127 $\frac{3}{4}$			

Pozoruhodné jsou údaje o cenách jednotlivých druhů zemědělských plodin k roku 1688. Umožňují stanovit výši příjmů, které plynuly do vrchnostenské pokladny z prodeje obilí. Podle shora uvedených údajů získávala vrchnost prodejem:

druh plodiny:	množství pro- dávaného zrna měřice	příjem:		
		zl.	kr.	d.
pšenice	378	340	12	—
žito	474 1/2	355	52	3
ječmen	444	266	24	—
oves	502	200	48	—
hrách	67 1/2	60	45	—
pohanka	53 1/2	40	7	3
proso	183	164	42	—
konopí	25 1/8	25	7	3
celkem	2 127 5/8	1 453	58	3

Obilí bývalo uskladňováno jednak na sýpkách, jednak v obilních jamách, ještě koncem května 1688 bylo nejvíce obilí na dvoře v Přerově, kde bylo uloženo 104 měřic ova, 29 měřic hrachu, 70 měř. pohanky, 39 měř. konopí a 59 měř. ječmene; na sýpce u mlýna leželo na dvou hromadách 133 měř. prosa, v Novém dvoře (Výmyslov) bylo na sýpce 127 měř. žita, v Bravanském dvoře na sýpce 100 1/2 měř. pšeničného sladu, 22 měř. žita a 40 měř. ječmene. Nejméně obilních zásob bylo na dvoře v Předmostí, jen 64 měřic pšenice. Ve dvou obilních jamách, jejichž umístění neznáme, bylo uskladněno 103 měř. žita a 50 měř. pšenice. Zásoby obilí ve vrchnostenských sýpkách a jamách dosahovaly 952 1/2 měř. Z celkového množství připadalo na jednotlivé druhy obilí:

Přehled uložení zásob:

pšenice (vč. sladu)	214 1/2 měř.	Přerov — dvůr	301 měř.
žito	252 měř.	Přerov — sýpka	133 měř.
oves	104 měř.	Přerov — u mlýna	
ječmen	111 měř.	Nový dvůr	
proso	133 měř.	(Výmyslov)	139 měř.
pohanka	70 měř.	Bravanský dvůr	162,5 měř.
konopí	39 měř.	Předmostský dvůr	64 měř.
hrách	29 měř.	obilní jámy	153 měř.

Vzhledem k pokročilé roční době (konec května), když již všechny plodiny byly zasety, zůstávaly na panství poměrně vysoké zásoby zrnin, z nichž převážná část byla určena pro trh. Zdá se, že vrchnost při tom počítala s vyšší cenou obilí v pozdních jarních měsících, a je též možné, že si záměrně udržovala vyšší zásoby pro nepředvídané okolnosti, zvláště pro dobu neúrody a živelních pohrom.

HOSPODÁŘSKÉ PODNIKÁNÍ VRCHNOSTI

Kromě příjmů z prodeje dobytka a obilí měla vrchnost menší zisky (užitky) z vlastního hospodářského podnikání — z lesů, z rybolovu v Bečvě, z vápenky, ze sladovny, olejny, pivovarů, vinopalny, z prodeje zvěře aj. Patřily k nestálým užitkům, stejně jako některé poplatky a příjmy z prodeje obilí a dobytka. Následující tabulka ukazuje, jak se které podnikání podílelo na příjmech:

			zl. kr.
z pivovaru			1 333 20
z palírny			283 20
olejna			60 -
vápenka			50 -
hliník			20 -
sladovna			10 -
lesy			40 -
lov zvěře a	čižba		30 -
rybolov ve	starém	„Jezeře“	12 -
kuchyňská	a ovocná zahrada		80 -
celkem			1918 40

V přehledu se neobjevují rybníky, jež byly vlastnictvím města, kterému přinášely pravidelný zdroj příjmů z prodeje ryb. Přerovská obec však odváděla své vrchnosti pravidelný poplatek 10 zl. za právo užívat rybníků. Dočasně v letech 1683—1713 na základě smlouvy s městem Přerovem převzala do svého užívání „špitální“ rybník s podmínkou, že splatí městské dluhy. Podobně užívala vrchnost 30 let Malého mlýna. Prameny jsou velmi skoupé na zprávy o jednotlivých druzích vrchnostenského podnikání. Největší zdroj příjmů plynul vrchnosti z pivovaru a z vinopalny (palírny). Pivovar stával v Pivovarské ulici, vedoucí z Mostní ulice na Horní náměstí, a pracovalo v něm 10 — 15 lidí. Ročně se uvařilo 400 beček piva, které představovaly při ceně 1 bečky 3 zl. 20 kr. hodnotu 1333 zl. 20 kr.¹¹

O zařízení přerovského pivovaru se nezachovaly zprávy, ale podle podrobného soupisu zařízení pivovaru v Ivanovicích, který vlastnili stejní páni, můžeme předpokládat, že byl podobně vybaven i přerovský. V pivovaře stála měděná pánev (kotel) na 15 sudů piva, 2 velké kádě s železnými obručemi, stažené pro větší jistotu pevným řetězem, 4 menší kádě, z kterých jedna byla zcezovací, a čistila se v ní mladinka od mláta, dále 2 malé kádě a 2 džbery.¹² Kádě sloužily jednak pro řídké pivo, které se málokdy míchalo s dobrým, jednak pro ochlazování piva před zkvašením. Tyto „štoky“ bývaly široké a nízké. Z mísné kádě nebo zcezovací se mladinka spouštěla obyčejně do kamenného koryta a odtud se odváděla čerpadly (pumpami) do kotle. Z kotle se pak pivo spouštělo na kádě po žlábcích; přitom se nabíralo „šoufky“.¹³ Mezi dalším inventářem ivanovického pivovaru se nacházely 2 čerpadla (pumpy), 4 hrábě pro velikou kád', 45 plných sudů piva, 15 pytlů na slad, 2 plstěné obleky a 4 železné rošty v pivovarské peci. Hlavními surovinami při výrobě piva byl ječný a pšeničný slad a chmel.

Rovněž o zařízení vinopalny (palírny) se dovídáme ze stejného pramene.¹⁴ K hlavním zařízením patřily 2 varné kotle s poklicemi a trubkami, 4 kádě na kvas, 2 surové sudy, 2 vany, 2 vodní kádě, 1 sud na výpalky,

1 lopata, 2 vodní pumpy, 1 plstěný oblek a 1 míra (čtvrťka). Panská palírna stávala na Horním náměstí a přinášela roční užitek z kořalky i z prodeje výpalků 283 zl. 20 kr. Město mělo vlastní vinopalnu, z níž platilo vrchnosti ročně 116 zl. 40 kr. — nacházela se v městském dvoře.

Podle smlouvy z roku 1686 užívala vrchnost až do té doby právo „vystavovati“ a prodávati pivo ve svých poddanských vsích přerovského panství. I po podepsání smlouvy si ponechala toto právo, ale zavázala se za sebe i své potomky, že nebude prodávat a čepovat pivo uvnitř města a že dá pivovar zcela do opatrování městu Přerovu, které se postará o jeho provoz na své náklady. Z pivovaru však již nebude město platit vrchnosti 24 zl., ale zato si vrchnost vyhradila, že může bez jakéhokoliv

poplatku užívat městských nádob.¹⁵ Vzhledem k tomu, že vrchnost již delší dobu nesídlila v Přerově, měla uvedená výhrada formální ráz. S převzetím pivovaru však Přerovští příliš nespíchovali, neboť k první várce došlo až šest let po podepsání smlouvy, dne 20. 6. 1692.¹⁶ Do té doby nadále užívala vrchnost pivovaru, který jí přinášel největší zisk. Důvodem k předání pivovaru přerovským měšťanům nemohla být nevýnosnost, ale spíše tu působily jiné vlivy. Poslední Žerotínové sídlili trvale mimo Přerov a Karel Jindřich z Žerotína učinil svým sídlem Ivanovice na Hané, kde též vybudoval dobře prosperující pivovar, který stačil plně krýt potřeby panství. Proto zřejmě pustil méně výnosný a starší pivovar v Přerově, jemuž nemohl věnovat patřičnou pozornost a soustředil svůj zájem na pivovar v Ivanovicích.

Také s vinopalnou postupoval obdobným způsobem. Podle třetího bodu uvedené smlouvy měla vrchnost právo „šenků vína páleného nebo kořalky“ v městě i v poddanských vsích. Avšak počínaje 1. červnem 1689 „ráčil jest J. M. pan Karel Jindřich z Žerotína šenk vína páleného .. . proti platu stálému ročnímu jedno sto zlatých moravských .. tím způsobem pustiti, aby město Přerov dle líbezné vůle své, bez všelijaké překážky židů a jiných lidí pálení a šenkovati mohlo“.¹⁷ Vrchnost si ponechala nadále právo pálení a šenkování vína v okolních vsích Beňově, Kozlovicích, Popovicích a v Předmostí; později zřídila v Předmostí a v Beňově šekovní domy, odkud zásobila své poddané kořalkou.¹⁸

O dalších druzích vrchnostenského podnikání se zachovalo podstatně méně zpráv. Vápenka nebyla v Přerově zbudována; užitkem pramenil pouze z vápenného lomu v Předmostí na Lipové, odkud se při nepravidelné těžbě prodával lámaný vápenec hlavně olomouckému biskupovi a pak hraběti Salmovi na sousední tovačovské panství. Také o hliníku, který poskytoval hlínu na výrobu nepálených cihel v přerovské cihelně, nevíme více podrobností, než tolik, že vynášel vrchnosti ročně 20 zl. užitku.

Sladovny užívala vrchnost k sladování vlastního obilí; užívali jí také měšťané, kteří za sladování 1 měřice obilí platili poplatek 2 kr.; ročně tu měšťané sladovali na 300 měřic pšenice nebo ječmene.

Vrchnostenské lesy se nacházely u Beňova a na Lipové u Předmostí. Jejich rozsah známe až z poloviny 18. stol., kdy bylo naměřeno u Beňova 100 měř. a na Lipové 30 měř. Pozůstávaly z listnatých stromů a křovin a poskytovaly užitkem zejména v palivové dříví, kterého se v druhé polovině 17. stol. vytěžilo ročně asi 100 sáhů.¹⁹ Další užitkem plynul vrchnosti ze zvěře, která se ulovila jednak na polích, jednak v panských a hlavně v městských lesích. Jednalo se převážně o srnce, zajíce, divočáky, bažanty, skřivany, sluky a koroptve. Stejně jako dříví, i zvěř se zužitkovala většinou přímo na zámku a jen něco málo se prodalo.

Zdrojem dvojího příjmu byla Bečva. Za právo lovit ryby v Bečvě odváděli měšťané vrchnosti poplatek 30 zl., avšak vrchnost užívala ke svým potřebám ještě tzv. starého Jezera, které utvořila Bečva v blízkosti svého levého břehu: roční užitkem se tu odhadoval na 12 zl.

K nestálým platům patřily vedle příjmů z obilí, dobytka a hospodářského podnikání některé druhy poplatků, které odvádělo vrchnosti město nebo židé, a také užitky z přediva. Židé platili za právo obchodovat se solí 65 zl. ročně a na soudních poplatcích odváděli každoročně 20 zl. Beňovští poddaní platili za propuštění 20 zl. ročně. K povinnostem poddaných z panských vsí patřilo každoroční odvádění přediva, jehož množství bylo odstupňováno podle majetnosti vesnického obyvatelstva. Každý rolník musel ročně upříst pro vrchnost 12 loktů, domkář 6 loktů a podruh 3 lokty lnu nebo konopí. Vrchnost tak získávala od poddaných rolníků a domkářů 834 loktů přediva, od podruhů 147 loktů. Materiál (len, konopí) dodávala poddaným vrchnost, která jim též za práci platila. Množství upředeného a odevzdávaného přediva představovalo hodnotu

107 zl. 6kr., po odečítání výdajů (23 zl. 18 kr.) za práci zůstal zisk 83 zl. 48 kr.

Celkem získávala vrchnost na nestálých platech a užitcích:

z vlastního hospodaření (pivovar, vinopalna atd.)	1 756 zl. 40 kr.
z lesů, zvěře, čížby, rybaření . . .	82 zl. —
z kuchyňské a ovocné zahrady	80 zl. —
za zeleninu	30 zl. —
z přediva	83 zl. 48 kr.
z dobytka hovězího	400 zl. —
z dobytka vepřového	100 zl. —
z dobytka ovčímho	900 zl. —
ze 6 koní	90 zl. —
z drůbeže	30 zl. —
z prodeje kůže telecí atd.	30 zl. —
z obilí	1 453 zl. 58 kr. 3 d.
na nestálých poplatcích:	
za obchod se solí — od židů	65 zl.
soudní poplatky — od židů	20 zl.
od propuštěných beňovských poddaných	20 zl.
celkem činily nestálé platy a užitky	5 141 zl. 26 kr. 3 d. ²⁰⁾

Stálé platy a užitky.

K pravidelným stálým platům a užitkům patřily především platy (dědičný nájem), odváděné poddanými v penězích i v naturáliích a některé poplatky (z palírny, z řeky, za obnovení městské rady a od řezníka v Předmostí), jak to ukazuje připojený přehled:

	zl.	kr.	d.
činže v penězích, odváděná všemi poddanými	1 001	29	1
dávky v naturáliích (převedeny na peníze)	40	21	1
poplatky z palírny (vinopalny)	116	40	—
poplatky z rybníka	10	—	—
poplatky za užívání řeky	30	—	—
poplatky za obnovení městské rady (renovace)	30	—	—
poplatky od řezníka v Předmostí	1	10	—
celkem získala vrchnost na svých platech	1 229	40	2

Hlavní položku mezi stálými užitky představovaly pravidelné roční platy, které byli povinni odvádět přerovští měšťané a obyvatelé poddanských vesnic ve stanovených termínech. Tato povinnost vyplývala z feudálního systému, ze vztahu pána a poddaného. Každý poddaný musel mít svého pána, ochránce, od něhož dostával půdu (a další výhody) v dědičný nájem; zato pak odváděl svému pánu určitý plat. V druhé pol. 17. a hlavně v 18. stol. docházelo k určitému uvolňování a oslabování feudálních vztahů a k stále častějším pokusů poddaných o vymanění se z feudální závislosti. Za práva a

svobody, kterých jednotlivci dosáhli, museli opět zaplatit. Mezi činžovními platy připadal největší díl na přerovské měšťany, ale ani podíl poddanských vesnic nebyl malý. Následující tabulka poskytne dostatečný přehled o rozvržení platů na jednotlivé vesnice i o výši jejich povinností.

Peněžní dávky:

obec	sv. Jiří			sv. Jan Kř.			sv. Václav			sv. Martin			vánoce	
	zl.	kr.	d.	zl.	kr.	d.	zl.	kr.	d.	zl.	kr.	d.	zl.	kr.
Přerov město	276	12	3	—	—	—	273	9	—	47	54	4	19	27
Předmostí	7	59	3	11	40	—	7	59	4	31	30	—	11	40
Popovice	11	50	3	5	50	—	11	50	2	—	—	—	5	50
Kozlovice	9	13	1	5	50	—	9	52	—	14	—	—	5	50
Beňov	27	39	1	8	45	—	26	31	4	44	20	—	8	45
Přerovští židé	29	10	—	29	10	—	29	10	—	—	—	—	29	10
z 1 chalupy v Přerově	1	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
celkem	363	14	5	61	15	358	32	4	137	44	4	—	80	42

naturální dávky:²¹

obec	celkem			svat. svátky vejce	vánoce kuřata
	zl.	kr.	d.		
Přerov město	616	43	1	--	--
Předmostí	70	49	1	4 kopy	35 ks.
Popovice	35	20	5	3 kopy 1 ks.	24 ks.
Kozlovice	44	45	1	10 kop 28 1/2 ks.	51 ks.
Beňov	116	00	5		
Přerovští židé	116	40	—		
z 1 chalupy v Přerově	1	10	—		
Žalkovice	—	---	---	---	30ks o sv Mart.
celkem	1001	29	1	24 kopy 43 ks. 4 kopy 2 ks. (28 zl. 14)	

Žalkovice odváděly v naturálních dávkách ještě sýr v ceně 30 kr. a 30 měric ovsa v hodnotě 7 zl. 30 kr. (1 měř. po 15 zl.)²² Ke stálým platům patřily menší dávky, odváděné Přerovem, které ročně odevzdávalo vrchnosti (až do předání vinopalny) 100 věder pálenky v hodnotě 116 zl. 40 kr., dále za právo užívat rybníků 10 zl., za rybaření v Bečvě 30 zl. a za každoroční obnovování městské rady (renovaci) 30 zl.; z Předmostí odváděl jeden řezník 1 zl. a 10 kr. Celkem získávala vrchnost na stálých platech, užitcích a poplatcích 1 229 zl. 40 kr. 2 d. ročně. Společně s nestálými požitky a příjmy činil hrubý roční výnos přerovského panství 6 371 zl. 6 kr. 5 d.

Zatímco u stálých platů nepřicházely v úvahu žádné výdaje, dosahovala výše výdajů, vynaložených na dosažení nestálých příjmů a užitků (na vlastní hospodaření), téměř

jedné pětiny. Jak ukazuje připojená tabulka, jednalo se převážně o náklady na platy a deputát, zatímco výdaje na ostatní blíže neurčené věci netvořily ani desetinu. Velmi mnoho bylo věnováno řemeslníkům za různé odborné práce na velkostatech.

výdaje	zl.	kr.	d.
na platy purkrabského úřadu	411	20	--
na deputát (husy, slepice, vejce, kachny, sůl, sádlo, slanina, maso, kroupy a svíčky)	190	17	3
na mzdy řemeslníkům	400	—	--
na různé potřeby	99	13	--
celkem	1100	50	3

S přihlédnutím k uvedeným výdajům přinášelo přerovské panství svým majitelům čistý roční zisk (užitek) 5 270 zl. 16 kr. 2 d.

SITUACE PŘEROVSKÉHO PANSTVÍ V POL. 18. STOL.

V důsledku nepřítomnosti majitelů panství v Přerově a také vlivem jejich malého zájmu o výsledky hospodaření na obou dvorech, došlo v některých odvětvích vrchnostenského hospodaření k menšímu poklesu, který byl nejpatrnější v chovu dobytka. Jeho stavy se v roce 1762 zmenšily proti roku 1688 někde o $\frac{1}{3}$, jinde téměř o polovinu i více a vepřový dobytek se z výkazů úplně vytratil. V roce 1762 se na dvorech v Přerově a v Předmostí chovalo kusů dobytka:²³

druh dobytka:	Přerov:		Předmostí:	
	r. 1762	vr. 1688 bylo více (+), méně(-)O:	r. 1762	v r. 1688 bylo více(+), Méně (-) 0:
	ks.	ks.	ks.	ks.
dojnice	26	+ 8	27	- 8
tříleté jalůvky	0	+ 15	2	+ 4
letošní jalůvky	4	+ 6	5	- 1
odstavená telata	2	+ 9	0	+ 15
starý býk	1	-f 2	1	- 1
letošní býk	0	+ 2	1	+ 1
ostatní druhy	0	+ 46	0	+ 32
celkem	33	+ 88	36	+ 42
ovce:				
staré chovné ovce	169	+ 137	174	-174
dvouleté ovce	81	- 59	89	- 89
jednoleté ovce	9	- 9	23	- 23
letošní ovce	110	-110	114	-114
bahnice	2	- 2	2	- 2
ostatní druhy	0	+ 416	0	+ 317
celkem	371	+ 373	402	- 85
drůbež:				
morák (krocan)	1	- 1	1	- 1
morky	8	+ 4	5	+ 9

houser	1	- 1	1	- 1
husy	10	+ 2	4	+ 11
káčer	1	- 1	1	- 1
kačeny	5	+7	5	+7
kohout	1	—1	1	—1
slepice	15	+10	9	+19
kapouni	0	+15	0	+12
celkem	42	+34	27	+54 ²⁴

Při vzájemném porovnávání soupisů z roku 1688 a z roku 1762 jsou patrné podstatné rozdíly, zejména v celkových součtech. Poněvadž se jedná o stejný druh pramenů — o inventáře, vyhotovené k projednání pozůstalosti po zemřelých pánech — lze vycházet z těchto údajů při hodnocení vrchnostenského hospodaření. I když při tom přihlížíme k rozdílným ročním obdobím, v němž oba soupisy vznikly, a dále ke skutečnosti, že za A. A. Petřvaldského bylo přerovské panství spojeno se statkem čekyňským,²⁵ prožívalo dobytkářství v druhé pol. 18. stol. na dvorech v Přerově a Předmostí znatelný úpadek. Ještě koncem 17. stol. se dobytek z přerovského panství prodával a přinášel vrchnosti nemalý užitek, ale v polovině 18. stol. jeho význam částečně poklesl. V letech 1750—1755 bylo dopraveno do Přerova z tovačovského panství 144 kusů hovězího dobytka a 15 ovcí v hodnotě 1375 zl. 20 kr., ale v témže období se vyvezlo do Tovačova pouze 36 kusů hovězího dobytka v ceně 340 zl. Na jeden rok připadla ztráta 172 zl. 33 kr. 1 ²/₆ d.²⁶ Ovce byly dovezeny pouze v roce 1750, jinak se jednalo výlučně o hovězí dobytek, jak ukazuje také připojená tabulka:²⁷

Z tovačovského panství přivezeno do Přerova:

rok:	krávy (v kusech)			býci (v kusech)			Celkem
	tříleté,	dvouleté,	jednoleté	staří,	tříletí,	dvouletí	
1750	41	--	--	--	--	--	41
1751	--	---	--	---	2	2	4
1752	18	---	--	3		2	23
1753							
1754		40	10				
1755		20					
celkem	59	60	10	9	2	4	144

cena za 1 kus

10 zl.	8 zl.	6 zl.	16 zl.	14 zl.	10 zl.	
590 zl.	480 zl.	60 zl.	144 zl.	28 zl.	40 zl.	1342 zl.

Jak ukazují obě tabulky, byly v Přerově nižší stavy dobytka, které bylo nutno doplňovat dovozem z Tovačova (s výjimkou roku 1752). Důvody mohly být různé. Zdá se však, že Petřvaldský věnoval mnohem větší pozornost dobytkářství na svém sídle v Tovačově, kdežto v Přerově se soustředila jeho pozornost více na obilnářství.

Zajímavější jsou údaje o cenách dobytka, které byly odstupňovány podle stáří. Čtyřletá kráva stála v pol. 18. stol. 12 zl., tříletá 10 zl. a další měly hodnotu vždy o 2 zl. menší;

tele stálo 4 zl. Hodnota býků byla vyšší — starý býk byl oceněn na 16 zl., tříletý na 14 zl., dvouletý 10 zl., jednoletý a tele měly stejnou cenu jako jalovice — 6 zl.²⁸ Býků bylo v hospodářství používáno jen k plemenitbě. Cena ovcí se pohybovala na 1 zl. 30 kr. za jednu, i když lze předpokládat, že i mezi nimi se rozlišovalo stáří a druh ovcí.

Ceny dobytka z pol. 18. stol., jak byly uvedeny v účtech purkrabského úřadu, vyzývají k porovnání s údaji z druhé pol. 17. stol., které zaznamenala příslušná komise v roce 1689 při sepisování pozůstalosti K. j. z Žerotína.²⁹ Tehdy komisaři nerozlišovali hovězí dobytek podle stáří a druhů, ale udávali průměrnou cenu 4 zl. za jeden kus; o 60 — 70 let později mohl dostat kupující za stejné peníze pouze tele — cena krav stoupla na dvojnásobek (průměrně 8—10 zl.), býci byli ceněni ještě výše (průměrně 10 — 12 zl.). Přesnější srovnání lze provést u cen ovcí, kde se v obou případech udávaly průměrné ceny. V roce 1689 stála ovce 45 kr., v roce 1750 dvojnásobek — 1 zl. 30 kr. Podobně stoupla hodnota vepřů a koní.³⁰

ROZSAH POZEMKOVÉHO VLASTNICTVÍ POLÍ, LUK, PASTVIN A LESŮ V POL. 18. STOL.

Z poloviny 18. stol. se zachovaly velmi podrobné údaje o výměře přerovských dvorů, o rozsahu obilního hospodaření i o povinnostech poddaných, které umožňují sledovat změny, k nimž postupně docházelo, a porovnávat je se situací v předcházejícím století. Rozsah výměry přerovského a předmostského dvora se téměř nezměnil, údaje byly pouze zpřesněny při prováděném soupisu vrchnostenské půdy v pol. 18. stol., ale přece každý pramen udává odlišná čísla.³¹ Rozdíly způsobil nestejný postup komisařů či úředníků na panství, kteří jednou uváděli výměru všech pozemků včetně úhoru, jindy jen obdělávanou část. Protože však bylo ponecháváno asi 25 — 40 měřic půdy ladem, bylo pro daňové účely počítáno u přerovského dvora s výměrou 350 měř. osevne plochy, u předmostského s 380 měřicemi.³²

Pole ležela sice na rovině a na dobré půdě, ale byla dosti vzdálena od dvora roztržštěna do 29 dílů (u přerovského dvora). Největší části se nacházely v trati „Nad rokytským lesem" 31 měř. (21682 sáhů = 7,57 ha), „U kozlovské kaple" 32 1/2 měř. (8 ha), „Za zahradou" 26 1/2 měř., „V Žebračce" (26 1/2 měř.), „U přihona nad loukami" (25 měř.), „Zadní louka" (27 měř.) atd. K přerovskému dvoru však patřily také malé kousky polí, které ležely v trati „Na chmelisku" (1 3/8 měř. = 0,27 ha), „Na 2 hrádky" (1 7/8 měř. = 0,48 ha), „Na Oukrouhlici" (7 1/4 měř.), „Na čtyřech chmeliskách" (5 měř.), „U studně" (6 měř.), na „Svarově" a na „Nivkách" po 4 měř., na „Klínku" u Výmyslova 6 3/8 měř. atd.

U předmostského dvora byla pole soustředěna v 8 velkých lánech — dílech, jejichž rozloha byla nepoměrně větší než u přerovského dvora. Největší rozsah mělo pole v trati „Na meslách" 179 1/8 měř. (tj. 121 866 sáhů = 43,7 ha) a na „Lipové" 118 1/8 měř. (30 ha). K nejmenším pozemkům patřila pole „Na kovářovém" (4 měř.) a za „Stodolami" (10 1/4 měř.). Výměra ostatních se pohybovala od 19 do 44 měřic.³³

PASTVINY, LOUKY A LESY

Vlastní panské pastviny se nacházely pouze u předmostského dvora ve dvou dílech o výměře 22 % měřice za městskými zahradami. U přerovského dvora neměla vrchnost vlastní pastviny a užívala společných pastvin s měšťany.³⁴

Velikost luk se udávala ve čtyřsprežních fůrách sena a otavy, které se na nich sklídily. Nacházely se na troubeckých čtvrtinách a „Za valem", kde se sklízelo 176 fůr sena, dále u lesa Tmeně (4 fůry sena a 1 fůra otavy) a v Předmostí, odkud se získávalo 27 fůr sena a 13 otavy. Celkem dosáhl výnos panských luk počtu 207 fůr sena a 14 fůr otavy.³⁵

Ze dvou panských lesů byl větší Beňovský, v němž rostly lípy, několik dubů, malých buků, bílých bříz a hlavně lesní keře. Les ležel na rovině na ploše 100 ¹/₈ měřice. U Beňova byla také zvířecí obora (zahrada), ve které rostly stejné druhy stromů a keřů, měřila 143 měřice. Druhý les, zvaný Lipová, se prostíral u Předmostí; pozůstával z několika vzrostlých i mladých dubů, z lip, planých třešní a z rozličného křoví — měřil 30 ³/_s měř. Celková výměra obou lesů činila 130 ⁴/_s měř.³⁶

Lesy poskytovaly užitek jednak dřevem, jednak zvěří, která se vyskytovala ve větším množství hlavně v rozsáhlejších městských lesích. Lov byl nepravidelný a počet zvěře spotřebované či prodané v jednotlivých letech se od sebe značně lišil, jak o tom svědčí účty lesního úřadu z poloviny 18. stol.³⁷

V letech 1750—1755 činila hodnota ulovené zvěře a ptactva 175 zl. 29 kr., na jeden rok připadlo průměrně 29 zl. 14 kr. S výjimkou let 1751 a 1752 stoupala hodnota ulovené zvěře a představovala v příjmech lesního úřadu rozhodující část, kdežto hodnota vytěženého dříví a dalších lesních produktů poklesla a v obou posledních letech nepřesáhla ani 3 zl. Avšak výdaje lesního úřadu byly vyšší než příjmy a měly stoupající tendenci.³⁸

O množství dříví, které se vytěžilo v panských lesích, nemáme přesných čísel. Podle výkazu z roku 1762 činily zásoby dříví na přerovském dvoře 94 % sáhu, 12 kop otýpek a 12 klád. Důležitější jsou údaje o cenách — 1 sáh dříví byl oceněn po 1 zl., kopa otýpek po 24 kr., 1 kláda po 1 zl. 30 kr. a kopa desek po 6 zl. 30 kr.⁶⁹ Zásoba dříví v roce 1762 byla oceněna celkem na 117 zl. 33 kr.

druh zvěře:	r. 1750			r. 1751			r. 1752			r. 1753			r. 1754			r. 1755		
	ks.	zl.	kr.	ks.	zl.	kr.	ks.	zl.	kr.	ks.	zl.	kr.	ks.	zl.	kr.	ks.	zl.	kr.
srnci	1	2	30	2	5	—	—	—	—	—	—	—	4	15	—	3	6	—
mladí srnci	3	1	48	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
divoká selata	2	4	—	—	—	—	—	—	1	2	—	1	2	—	3	6	—	—
zajáci	2	—	36	—	—	—	—	—	9	2	52	27	8	6	42	12	36	—
									1	—	45							
koroptve	6	1	12	—	—	22	4	24	98	19	30	84	16	48	180	35	—	—
skřivani	—	—	—	—	—	12	—	12	16	—	16	77	1	17	147	2	27	—
sluky střední	2	—	30	—	—	3	—	45	7	1	45	2	—	30	29	3	23	—
															42	3	30	—
kachny veliké													19	2	51	15	2	15
kachny střední															35	4	5	—
kachny blas.															4	—	16	—
kvičaly																		—
holubi (řivnát)													27	—	42	57	1	54
brkoslav													1	—	4	16	1	4
															36	—	36	—
celkem (v penězích)	10	36		5	—		5	21		27	8		47	18		80	6	

OBILNÁŘSTVÍ V POL. 18. STOL. NA PŘEROVSKÉM PANSTVÍ

Obilní hospodářství velkostatku představovalo pravidelný zdroj příjmů. Proti předcházejícímu století došlo pouze k menším změnám v množství výsevu jednotlivých druhů obilí i v celkové výměře osevní plochy. Pozoruhodné je snížení osevní plochy pšenice na úkor rozšíření osevu ječmene.

V roce 1762 byly na obou dvorech zasety obiloviny:⁴⁰

druh plodiny:	Přerov		Předmostí		celkem		v r. 1688 bylo více(+), méně(-)	
	m.	a.	m.	a.	m.	a.	o:	
							m.	a.
pšenice	78	6	70	2	149	—	+ 101	—
žito	89	4	99	—	188	4	+ 31	4
ječmen	118	7	115	2	234	1	— 98	1
oves	58	—	50	—	108	—	+ 17	—
hrách	14	—	14	—	28	—	— 11	—
proso	3	7	4	6	8	5	— 6	5
celkem	363	—	353	2	716	2	+ 33	6

Výnos obilí se pohyboval přibližně na stejné výši jako v předcházejícím 17. století a činil u přerovského dvora $4 \frac{1}{2}$ zrna, u předměstského 4 zrna z jednoho vysetého.⁴¹ Z celkového množství sklizeného obilí byla značná část určena na krytí nezbytných výdajů, které vznikaly s jeho pěstováním.

cena jedné měřice obilí	r. 1762			r. 1688			zvýšení o:		
	zl.	kr.	d.	zl.	kr.	d.	zl.	kr.	d.
pšenice přední	1	19	$1 \frac{5}{6}$	—	54	—	—	25	$1 \frac{5}{6}$
pšenice prostřední	—	33	$2 \frac{1}{6}$	neuveďeno					
žito přední	1	2	$2 \frac{5}{6}$	—	45	—	—	17	$2 \frac{5}{6}$
žito prostřední	—	36	$3 \frac{5}{6}$	neuveďeno					
ječmen přední	—	56	$2 \frac{1}{6}$	—	36	—	—	20	$2 \frac{1}{6}$
ječmen prostřední	—	29	—	neuveďeno					
oves přední	—	37	$2 \frac{5}{6}$	—	24	—	—	13	$2 \frac{5}{6}$
hrách přední	1	41	$1 \frac{1}{6}$	—	54	—	—	47	$1 \frac{1}{6}$
hrách prostřední	—	30	—	neuveďeno					
proso přední	1	17	2	—	54	—	—	23	2
proso prostřední	—	30	—	neuveďeno					
vikev přední	1	17	$3 \frac{3}{6}$	neuveďeno					
vikev prostřední	—	38	2	neuveďeno					
konopí přední	1	45	$3 \frac{5}{6}$	1	—	—	—	45	$3 \frac{5}{6}$
konopí prostřední	—	52	2	neuveďeno					
obilí III. jakosti (zadní)	—	8	—	neuveďeno					
česká rýže přední	—	52	$\frac{3}{6}$	neuveďeno					
česká rýže zadní	—	8	—	neuveďeno					
chmel	—	30	—	neuveďeno					

Tak např. z průměrné roční sklizně $974 \frac{3}{8}$ měř. přední a $107 \frac{5}{8}$ měř. prostřední pšenice bylo v polovině 18. stol. odděleno na osev $233 \frac{2}{8}$ měř., mlatcům dáno za mlácení $83 \frac{1}{8}$ měř. (přední i prostřední), na deputát určeno $76 \frac{7}{8}$ měř., na šrotování $3 \frac{1}{8}$ měř. (jen prostřední), ovčákům dáno podle smlouvy $10 \frac{1}{2}$ měř. (prostřední) — celkem činily nezbytné výdaje $407 \frac{1}{4}$ měř. pšenice, z nichž jenom 22 měř. připadalo na prostřední obilí. Ke zpeněžení zůstalo $589 \frac{1}{2}$ měř. přední, $85 \frac{5}{8}$ měř. prostřední a $43 \frac{1}{2}$ měř. zadní pšenice.⁴² U žita a ječmene byl poměr ještě nepříznivější, neboť tu připadalo na výdaje u žita 60 % vyláčeného obilí, u ječmene plných 80 %, ale v tomto případě jsou údaje zkráceny započtením obilí, které bylo určeno ke sladování.

Kromě uvedených druhů se pěstovaly další plodiny — vikev, konopí, chmel, a česká rýže. Avšak o jejich výměře a rozsahu pěstování se zachovalo málo dokladů. Na celém přerovském panství včetně čekyňského statku se prodávalo ročně v pol. 18. stol. asi 15 $\frac{5}{8}$ měř. české rýže a 66 $\frac{7}{8}$ měř. chmele. V cenách všech zemědělských plodin došlo proti roku 1689 ke zvýšení, které nebylo tak pronikavé jako u cen dobytka. Pozoruhodné jsou však údaje o rozdílných cenách obilí různých jakostí (vedle kvalitního též podřadnější II. a III. jakosti), jak je uváděl ve své zprávě 14. 11. 1762 Bernard Woletz, knihovník na tovačovském panství.⁴³

Obilí i další plodiny přinášely majiteli ročně téměř 2000 zl. čistého příjmu, v němž byl zahrnut zisk z panství přerovského a statku čekyňského, který byl v držení společného majitele.⁴⁴

PIVOVAR, VINOPALNY, RYBNÍK ATD.

Z dalšího hospodářského podnikání měl největší význam panský pivovar v Čekyni, jehož výnos v letech 1750—1753 se pohyboval mezi 2200 zl. — 2500 zl., v letech 1754 a 1755 však prudce poklesl v důsledku mimořádně špatné úrody v roce 1753, kdy bylo možno dáti na sladování méně ječmene.

V polovině 18. stol. vytlačil ječmen zcela pšenici jako surovinu používanou k výrobě sladu; ročně bývalo přidělováno ke sladování kolem 650 měř. ječmene. Pivovar měl vedle obvyklého dřevěného náradí a nádob 1 měděnou varnou pánev na 7 sudů piva, kterého se ročně vyrobilo na 504 sudy.⁴⁵ Pivo z panského pivovaru bylo určeno jednak pro vlastní potřeby velkostatku, jednak na prodej obyvatelům poddanských vesnic. Cena jednoho sudu piva činila v polovině 18. stol. 8 zl.⁴⁶

Kromě čekyňského pivovaru měla vrchnost 3 vinopalny (palírny) v Předmostí, Beňově a v Penčicích, z nichž byla největší předmostská. Měla 3 varné kotle (měděné), ostatní pouze jeden, a přinášela ročně 380 zl. užítku.⁴⁷ U dalších byl užitek menší — 100 zl. ročně.

Další druhy hospodářského podnikání nebyly v polovině 18. stol. na přerovském panství zastoupeny. Pomocné rybníky se prostíraly v Čekyni a Zámeštní Lhotě; v Přerově (resp. u Popovic) byl pouze menší Hrázní rybníček, určený jenom k tření ryb, v zimě býval prázdný. K vlastnímu chovu ryb byly jenom městské rybníky nebo rozsáhlé panské rybníky v Tovačově. Podobná situace byla také s panskými mlýny, z nichž „Hrázní“ stál v Přerově a vynášel ročně 50 zl. na nájemném.

Stav některých panských budov a hospodářských objektů byl v roce 1762 velmi špatný. Platí to zvláště o přerovském zámku, který byl téměř až do základů vypálený.⁴⁸ Ale také panská hospoda u Olomoucké silnice v Předmostí byla zcela spálená, opuštěná a bez užítku. Ve zchátralém stavu byl i Hrázní mlýn a pastýřova chaloupka v Předmostí (včetně síně, kuchyně a komory), které by musely být nejprve velkým nákladem opraveny, aby byly k užítku.⁴⁹

PŘÍJMY A UŽITKY PŘEROVSKÉHO PANSTVÍ

Přes všechny vyjmenované nedostatky a často neproduktivní způsob hospodaření přinášelo přerovské panství společně se statkem čekyňským a dvory v Zámeštní Lhotě a v Penčicích v polovině 18. století každoročně čistý zisk 5.866 zl. 54 kr. 2 $\frac{3}{6}$ d. Největší užitek přinášel pivovar a větší příjem vykazoval také purkrabský a obilní úřad; důležitou položku mezi příjmy tvořily stálé platy poddaných. Mezi výdaji připadalo nejvíce na roční kontribuce (státní daně) — 1718 zl. 8 kr., na mzdy zaměstnancům při panských dvorech a úřadech (1.200 zl. a každoročně stoupaly), na činnost purkrabského úřadu (400 zl.) a na mzdy a odměny řemeslníkům, které se v letech 1750 — 1755

pohybovaly mezi 407-1039 zl.⁵⁰

Ve výši stálých platů, které poddaní odváděli vrchnosti, se téměř nic nezměnilo. V roce 1688 odvedli obyvatelé Přerova, Beňova, Kozlovic, Předmostí a Popovic 1001 zl. 29 kr. 1 d.; v pol. 18. stol. při prováděné rektifikaci pozemků odváděli 1015 zl. 25 kr. $\frac{1}{4}$ d. Malé rozdíly se objevovaly mezi jednotlivými vesnicemi, z nichž u některých došlo k malému zvýšení, u jiných naopak ke snížení platových povinností.⁵¹ K největšímu snížení došlo u přerovských měšťanů, jejichž platy byly zmenšeny téměř o stejnou částku, o jakou se zvýšila povinnost přerovských židů. Ve stálých platech jednotlivých vesnic nastaly tyto změny:

město a vesnice	r. 1688			r. 1754			rozdíl +, -			
	zl.	kr.	d.	zl.	kr.	d.	zl.	kr.	d.	
Přerov	616	43	1	523	33	$\frac{1}{4}$	-	93	10	
Beňov	116	—	5	130	30	—	+	14	30	5 $\frac{3}{4}$
Kozlovice	44	45	1	41	43	—	-	3	2	1
Popovice	35	20	5	35	—	—	-	0	20	5
Předmostí	70	49	1	84	39	—	+	13	50	
Přerovští židé	116	40	—	200	—	—	+	83	20	—
z 1 chalupy v Přerově	1	10	—							
Celkem	1 001	29	1	1 015	25	$\frac{1}{4}$	+	13	55	5 $\frac{3}{4}$

Kromě peněz měli poddaní (s výjimkou Přerova a židů) povinnost odvádět předivo. Ještě ve vrchnostenském přiznání r. 1750 se udávalo, že poddaní na přerovském panství odvádějí vrchnosti ročně 41 liber příze; z Beňova 18 $\frac{1}{2}$, z Kozlovic 6 $\frac{1}{2}$, z Předmostí 10 $\frac{1}{2}$ a z Popovic 5 $\frac{1}{2}$ liber. Povinnost byla odstupňována podle velikosti gruntů. Půlláník a čtvrtláník museli odvádět $\frac{1}{2}$ libry příze, podsedeck předl ročně 3 lokty, domkář 1 $\frac{1}{2}$ loktu příze. Materiál dodávala vrchnost, neboť poddaní nebyli povinni přísti z vlastního.⁵² Avšak v této době došlo ke změně a povinnost předení byla převáděna na peněžní plat (tzv. Gespinzins), který je již uveden v nálezu rektifikační komise v r. 1754.^{52a} Místo příze odváděli pak poddaní z Beňova 5 zl. 37 $\frac{3}{4}$ kr., z Kozlovic 2 zl. 3 % kr., z Předmostí 3 zl. 13 $\frac{2}{4}$ kr. a z Popovic 1 zl. 36 $\frac{3}{4}$ kr. — celkem získávala vrchnost místo přediva 12 zl. 31 $\frac{2}{4}$ kr.⁵³

Naturální dávky zůstaly téměř nezměněny. Z poddanských vesnic se odvádělo ročně na zámek 235 slepic a 23 kop vajec. (Slepice byla ceněna po 12 kr., kopa vajec po 15 kr.) Nově byla zavedena dávka v peří, kterého se odevzdávalo ročně 41 liber.

Rovněž ostatní druhy stálých platů se pohybovaly přibližně na stejné úrovni jako v minulosti. I když celková částka těchto platů v r. 1750 byla vyšší proti roku 1689, stalo se tak v důsledku vybírání nových druhů nájmu (činží) z pronajatých panských šenkovních domů i hospodářských podniků v některých poddanských vesnicích. V Beňově měl nějaký žid pronajatou koželužnu, z níž odváděl ročně 56 zl., beňovský kovář platil vrchnosti nájem 8 zl. a ze šenkovního domu činil nájem 20 zl. Z menšího kozlovského šenkovního domu přicházelo ročně 12 zl. Největší příjem však měla vrchnost z Předmostí, kde nájemce koželužny platil roční nájemné 150 zl., nájem z šenkovního domu vynašel 65 zl. a dalších 20 zl. připadalo na pronajaté místnosti v panském domě. Naproti tomu získávala vrchnost z Přerova pravidelný roční příjem z městské palírny (116 zl. 40 kr.), za pronájem užitků z Bečvy (35 zl.), od přerovských židů (tzv. ochrana rabína 12 zl., domovní 2 zl.) a za obnovování městské rady 5 zl. Celkový výnos stálých ročních platů (mimo dědičného nájmu) činil r. 1754 495 zl. 10 kr.⁵⁴

SPRÁVA PŘEROVSKÉHO PANSTVÍ -PANŠTÍ ÚŘEDNÍCI

Při nepřítomnosti majitelů panství, kteří od dob Karla st. z Žerotína trvale nesídlili na přerovském zámku, staralo se o řádný chod hospodářství několik panských úředníků s četným služebnictvem. Mezi úředníky měl významné postavení vrchní, někdy nazývaný též zámecký hejtman,⁸⁷ kterému pomáhali při správě další úředníci: důchodní písař, purkrabí, polesný, šafář a sklepník. Nejdůležitější osobou byl důchodní písař, který vedl hlavní účty velkostatku s příslušnými účetními deníky a rejstříky; zpracovával také účty dalších vrchnostenských úřadů (oddělení). Purkrabí stál v čele purkrabského úřadu, vedl jeho účetní agendu, staral se o dobytek a pečoval (na přerovském panství) také o polní hospodářství, o němž vedl různé rejstříky (osevní, výmlatový, sklizňový, robotní).⁸⁸ Šafář dohlížel na lidi a robotníky při polních pracích, polesný měl na starosti lesní hospodářství. Panští úředníci vedli řadu účetních knih a spisů, ve kterých zaznamenávali výsledky hospodaření na obou vrchnostenských dvorech i o dalším hospodářském podnikání.⁸⁹

Vlivem slučování několika panství a statků v rukou jednoho majitele a také v důsledku rušení či zavádění různých hospodářských podniků (např. pivovaru, vinopalny) docházelo ke změnám v počtu úředníků. Průměrně stačili pro celé panství 3 — 4 úředníci a ani v dobách, kdy přerovské panství bylo rozšířeno o statek čekyňský se dvory v Penčicích a Zábeštní Lhotě v letech 1689 — 1780^{89a} nepřesáhl jejich počet 5 osob.

Jména úředníků se zachovala jenom výjimečně. Vrchní správce přerovského panství Václav Ambrož odešel v roce 1646 do Puchová do vyhnanství.⁹⁰ V letech 1659—1662 zastával místo purkrabího a současně důchodního písaře Jiří Foenix Škoda,⁹¹ v roce 1701 byl zámeckým hejtmanem (vrchním) Josef Würth,⁹² v roce 1710 zastával místo vrchního pověstný Jiří Merschler, který za sporů vrchnosti s měšťany bezprávně uvěznil Gabriela Polívku; působil na panství delší dobu.⁹³ Ondřej Bocker byl zámeckým hejtmanem v roce 1727 a Hieronymus Bars von Barstein v r. 1730;⁹⁴ jména dalších úředníků známe až z pol. 18. stol. Podrobnější údaje pocházejí až z poloviny 18. stol. z konce působení Amada Petřvaldského. V prvních letech po převzetí přerovského a čekyňského statku působil na přerovském zámku 5 úředníků, kdežto v roce 1762 stačili zvládnout všechnu agendu 3 úředníci. Zůstal vrchní (správce), důchodní, písař a polesný, ale šafář a sklepník se už ve výkazech neobjevovali.⁹⁵ V roce 1762 zastával místo vrchního Antonín Konečný, který dostával od vrchnosti roční plat 300 zl. Jeho předchůdci v úřadě vrchního byli Breuer a Nebuský.⁹⁶ Důchodní písař, kterým byl v roce 1762 František Růžička (před ním Malíček a Rýger) dostával 204 zl. ročního platu a polesný Matouš Hofman (před ním Klabuchov) 155 zl. O platech šafáře, kterým dříve býval Polanský, a sklepníka (dříve Němec) se nezachovaly pro přerovské panství nějaké údaje. Avšak porovnáním s jinými statky a panstvími Amada Petřvaldského (např. v Dolní Mošlěnici), dostával šafář 100 zl. a sklepník 85 zl. ročního platu.⁹⁷ Kolem roku 1760 se vyplácelo panským úředníkům na přerovském panství 659 zl. ročně. Byl to vysoký plat, jehož skutečná hodnota vynikne ve srovnání s platem tovačovských mušketyrů a sluhů, kteří v roce 1762 dostávali ročně po 35 zl. a 25 zl.⁹⁸

Lze litovat, že se nezachovaly podobné údaje o platových podmínkách služebnictva (např. drába) a námezdních sil, zaměstnaných při různých pracích na velkostatech.

POSTAVENÍ PODDANÝCH, SOCIÁLNÍ SLOŽENÍ NA VESNICI, VÝMĚRA SELSKÝCH GRUNTŮ, ROBOTNÍ POVINNOSTI

Na přerovském panství bydlila převážná část obyvatelstva v městě a v jeho předměstích. O jeho postavení, právech a povinnostech, které je odlišovaly od vesnického obyvatelstva, bylo pojednáno již výše. Nyní věnujeme pozornost jenom postavení obyvatelstva v poddanských vesnicích, které patřily k témuž panství.

Poddanská vesnice se skládala z několika sociálních skupin, které se od sebe lišily majetkem (velikostí usedlostí), postavením i rozsahem povinností k vrchnosti. K největším patřili půllánici. Celolánici a zámožnější rolníci, kteří by vlastnili velké grunty s rozsáhlým pozemkovým majetkem, se na přerovském panství nevyskytovali s výjimkou Kozlovic, kde byli v druhé pol. 17. stol. dva $\frac{3}{4}$ lánici. V ostatních případech byli zastoupeni jenom půllánici a drobní držitelé malých usedlostí. Po obsazení opuštěných gruntů v II. polovině 17. stol. udržoval se na vesnicích až do konce 18. stol. stejný počet gruntu a domů, ale v rozsahu výměny pozemkového vlastnictví došlo k určitým změnám. Nejvýznamnější bylo zjednodušení sociálního rozvrstvení vesnice, v níž se utvořily 3 sociální skupiny — sedláci (půllánici a čtvrtlánici) podsedníci, domkáři, z nichž každý měl vlastní dům a většinou i menší výměru polí, třetí skupinu tvořili podruzi, kteří se živili ponejvíce nádenickou prací. Pozoruhodné je, že v letech 1675 — 1750 se pronikavě snížil počet čtvrtlánových statků, z nichž se většina dostala mezi půllánové grunty. V Beňově se počet čtvrtláníků rozšířil o jednoho, ale naproti tomu v Kozlovicích byly ze dvou čtvrtlánových gruntů utvořeny 4 podsedky; ve zbývajících vesnicích se v roce 1750 čtvrtlánové statky neobjevovaly. O složení vesnického obyvatelstva a o změnách, k nimž došlo v letech 1675 — 1750, podává přehledné údaje následující tabulka:⁵⁵

	Beňov		Kozlovice		Popovice		Předmostí		celkem	
	1675	1750	1675	1750	1675	1750	1675	1750	1675	1750
osedlí ve vsích:										
$\frac{3}{4}$ lánici	—	—	2	—	—	—	—	—	2	—
$\frac{1}{2}$ lánici	22	21	7	10	1	9	2	11	32	51
$\frac{3}{8}$ lánici	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—
$\frac{1}{4}$ lánici	7	8	2	—	7	—	9	—	25	8
podsedníci (domkáři s polem i bez polí)	9	10	—	4	3	2	13	13	25	29
celkem usedlých	38	39	12	14	11	11	24	24	85	88
podruzi		38		5		4		19		66

Z přehledu je patrný vzrůst počtu půlláníků — sedláků na úkor čtvrtláníků, kteří své postavení posílili jen v Beňově, ale v ostatních případech (kromě Kozlovic) se většina čtvrtláníků zařadila mezi půlláníky. Proti roku 1675 byly v polovině 18. stol. uvedeny podrobnější údaje o podruzích, jejichž počty však v jednotlivých letech dosti kolísaly, ale průměr se v celku udržoval na uvedené výši. Téměř všichni se živili nádenickou prací u sedláků nebo na panských dvorech. Výjimku tvořil asi Martin Dvořák, podruh z Kozlovic, který se živil krejčovstvím. Podruzi bydlili v nájmu u sedláků nebo v obecních či panských domech.⁵⁶

Také údaje o rozsahu pozemkového majetku z let 1675 a 1750 jsou rozdílné a někde se pronikavě liší. Přesnější měření, prováděná v roce 1750, zachytila všechnu poddanskou půdu, i takovou, která byla v držení domkářů a přespolních sedláků. Proto jsou v roce 1750 uváděny vyšší výměry proti druhé lánové vizitaci z roku 1675, jak je to patrné z

připojené tabulky.⁵⁷

	1675—1750		celkem						1750			
	počet dílů		1675		1750		pusté zahrady		seno	otava		
vesnice:	polí		m.	a.	m.	a.	m.	a.	m.	a.		
Beňov	89	704	1219	—	1417	5	1	4	10	1	43	11¾
Kozlovice	36	284	282	—	401	—	23	—	5	3	28	14¾
Popovice	71	203	170	—	417	4	8	2	5	4	—	—
Předmostí	116	334	377	—	646	—	72	—	26	3¼	—	—
celkem	312	1525	2048	—	2882	1	104	6	47	3¼	71	26¼

Velmi zajímavý byl postup diferenciacie uvnitř jednotlivých vesnic a rozsah pozemkového vlastnictví jednotlivců. Např. v Předmostí došlo v letech 1675 až 1750 k pronikavým změnám.⁵⁸ Při druhé lánové vizitaci v druhé pol. 17. stol. byli tu 2 půllánici s výměrou polí po 48 měř. (12,76 ha), rozdělených do 20 dílů, 9 čtvrtlánků, kteří měli průměrně 24 měř. orné půdy (6,38 ha) v 96 dílech, a 13 domkářů (podsedků) bez polí, kteří však užívali tzv. činžovní pole o celkové výměře 39 měř. V katastru Předmostí užívali dalších 26 měř. polí přespolní — tj. majitelé usedlostí ze sousedních vsí. Zatímco dva největší sedláci Tomáš Lacina a Jan Doupal měli své pozemky rozděleny poměrně do malého počtu dílů (8 a 12) o průměrné velikosti 4—6 měř. (0,98 až 1,47 ha), 9 čtvrtlánků mělo své pozemky složeny přibližně ze stejného počtu dílů (průměrně 9—12), ale o poloviční výměře (2—2,5 měř. = 0,49—0,61 ha).⁵⁵

Během 80 let se obraz změnil. V r. 1750 při prováděné rektifikaci pozemků bylo v Předmostí zachyceno již 11 sedláků — půllánků, z nichž každý hospodařil na výměře 43¾ měř. (10,8 ha) orné půdy, dále držel 3 měř. pustých polí (0,70 ha) a 1 ½-3 měř. (0,38-0,70 ha) zahrady. Proti roku 1675 byla veškerá orná půda každého půllánového gruntu roztržena do většího počtu dílů (22) o nestejně výměře, pohybující se od jedné do pěti měřic (0,25—1,22 ha). Např. Pavel Chromeček měl největší kousek pole v trati „Na dvorku“ a na „Širokej“ (5 měř. = 1,22 ha), nejmenší pak na „Dolním podvrší“, „Na selskej“ a „Na židlíku“ (1 měř. = 0,24 ha). Někteří ze sedláků užívali ještě část tzv. činžovních polí — průměrně 2—6 měř. Poněvadž ke gruntům nepatřily louky, musel si každý sedlák obstarávat trávu a seno z jiných zdrojů. Celkem 11 sedláků hospodařilo v Předmostí na výměře 478 ½ měřice orné půdy (119 ha), rozdrobených ve 242 kusech, dále mělo 33 měř. pustých polí a 19 ⅞ měř. zahrad. Patřili k nejbohatším obyvatelům vesnice a též k nejvlivnějším. Mezi usedlými tvořili 46 %, mezi vším obyvatelstvem poměrně malou vrstvu (asi 23 %), která však měla asi 73,5 % veškeré půdy ve vesnici.

13 podsedků mělo svá pole rozdělena v 26 dílech o celkové výměře 58 ½ měř. orné půdy, 39 měř. pustých polí a 7 měř. ½ achtlu zahrad. Ke každému podsedku náležely 2 kusy orných polí o výměře 4 ½ měř. a 3 měřice pustých polí; zahrada ležela u domu a byla velmi malá (od ⅛ měř. do 1 ¼ měř. = 300 až 2550 m²). Někteří z podsedků hospodařili ještě na tzv. činžovních polích, z kterých obdělávali 1—3 měř. Podsedníci a domkáři měli svá pole převážně v trati „Na kněžském“. Mezi vším obyvatelstvem v Předmostí tvořili 31 %, ale půdy vlastnili necelých 10 % (orné).

Nejpočetnější skupinou v Předmostí byli v pol. 18. století podruzi (19), kteří tvořili 46 % všeho obyvatelstva. I mezi nimi existovaly menší rozdíly — 6 z nich bydlilo u sedláků, 2 v obecním domě a 11 podruhů v panských budovách. Všichni se živili nádenickou prací na vrchnostenských dvorech nebo u sedláků.⁶⁰

Výnos obilí na poddanských polích známe až z poloviny 18. stol., kdy se např. v Předmostí sklízelo z jedné vyseté měřice obilí 1 kopa snopů, které po vymláčení dávaly

3 $\frac{1}{2}$ měř. zrna, stejný výnos se udával u Popovic, kdežto u Kozlovic se získávaly z 1 kopy sklizeného obilí 3 měřice zrna, v Beňově 4 měřice. Rozdíly způsobovala nestejná kvalita (bonita) půdy.

V Předmostí kromě orné půdy, lad a zahrad nebylo luk, lesů, rybníků a mlýnů. Ležela tu pouze jedna pastvina o 69 měř., z nichž 33 měř. užívali Předmostští společně s vrchností. Orná půda byla ze $\frac{2}{3}$ na rovině, zbytek na okolních vyvýšeninách. Hospodařilo se troj stranným způsobem (ozim, jař, úhor), když se každoročně ponechávala $\frac{1}{3}$ půdy na úhor (ladem). Na rovině byla půda obdělávána k setí 2 — 3 krát trojspěžím, na vyvýšených místech čtyřspěžím. Hlavní plodinou, kterou pěstovali v pol. 18. stol. poddaní na svých polích, bylo žito, pak pšenice a proso. Část své sklizně si sedláci prodali na trzích v Přerově a hlavně v Olomouci, kam se svými zásobami dojížděli. Len se zaséval jenom v malém množství pro vlastní potřebu, protože k jeho pěstování tu nebyla vhodná půda ani příznivé podmínky. Rovněž sedláci vysévali málo konopí, jenom tolik, kolik potřebovali na svých gruntech nebo pro potřeby vrchnosti. V Předmostí byl nedostatek dříví, neboť v okolí nebylo dostatek vhodných lesů; dováželo se z Veselíčka, kde se platilo za sáh 1 zl.⁶¹

Podobná situace jako v Předmostí byla i v dalších poddanských vesnicích, v Beňově, Kozlovicích a Popovicích s menšími rozdíly. Obtížnější postavení měli poddaní v Kozlovicích, jejichž pole, ležící na rovině, byla pravidelně každého roku zaplavována Bečvou, která strhávala břehy a odnášela úrodnou půdu. Také obdělávání podmačených pozemků bylo v Kozlovicích těžší než jinde a k jarnímu setí musely být obdělávány 2 — 3 krát šesti-spěžím.

POVINNOSTI PODDANÝCH, ROBOTY, PLATY, DANĚ

Obyvatelé poddanských vsí na přerovském panství se od sebe lišili nejen velikostí svého majetku, ale i rozsahem povinností, jimiž byli vázáni ke státu, vrchnosti a k faře. Kromě daní, platů a dávek v naturáliích představovala pro poddané největší zatížení robotní povinnost. Podle příznání z roku 1750 robotoval každý půlláník na panských pozemcích a dvorech s trojspěžím 6 dní v týdnu v letním období od svátku sv. Jana Kř. (24.6.) do sv. Václava (28.9.), v zimním období (% roku) od svátku sv. Václava do sv. Jana Kř. 3 dny v týdnu. Čtvrtláník robotoval s dvousspěžím stejný počet dní." Podsedníci byli zatíženi pěší robotou; každý podsedek robotoval 1 osobou po 3 dnech v týdnu v zimním období a 6 dní týdně v letním období. O robotě podruhů se zmiňoval pouze nález rektifikační komise z roku 1754; podle jejího zjištění robotoval každý podruh po celý rok 1 den v týdnu.⁶³ Vrchnost ve svých příznáních vůbec neuváděla robotní povinnost podruhů s odůvodněním, že počet podruhů je velmi nejistý, protože mnozí vůbec nejsou její poddaní a též jejich počet se mění v důsledku častého stěhování.⁶⁴ Ženy podruhů nerobotovaly.

V zimním období začínala (v polovině 18. století) pěší i potažní robota ráno v 8 hodin, v poledne měli pěší robotující 1 hodinu volna na oběd, potažní pak 2 hodiny na krmení a na oběd. Robotní práce končila večer jednu hodinu před západem slunce. Při senoseči a o žních začínala pěší robota dříve — v 6 hodin ráno, dopoledne měli robotující přestávku $\frac{1}{2}$ hodiny na jídlo, na oběd 1 hodinu a odpoledne na svačinu opět $\frac{1}{2}$ hodiny. V létě večer končila robota v 8 hodin. Případl-li v týdnu církevní svátek, odpouštěla se robota.⁶⁵ Během žní dostával každý robotující čtyřikrát po $\frac{1}{2}$ mázu piva, po žních však 1 máz. Jinak nedostávali robotující poddaní jídlo nebo nějakou odměnu. Pouze podruzi dostávali za mlácení každou dvanáctou měřicí obilí.

Při potažních robotách, které přesahovaly dvě míle cesty, měli se robotující spráhat; koně mohli pást na panských pozemcích. Kromě robot při polních pracích na panských

dvorech pomáhali pololánici, čtvrtlánici a podsedci na honech, při koupání a stříhání ovcí a opravě panských stodol i dalších hospodářských budov.⁶⁶

Hodnota robotní práce byla různá. Pro daňové účely byla potažní robota se 3 koňmi po 3 dny v týdnu v pol. 18. stol. hodnocena po 12 zl., se 2 koňmi 8 zl., zatímco hodnota pěší roboty jedné osoby po 3 dny v týdnu byla stanovena na 2 zl.⁶⁷

Daně:

Velmi obtížné byly také peněžní povinnosti poddaných, různé druhy platů a daní odváděné státu, vrchnosti a kostelu. Z nich doléhala na poddané nejtěživěji každoroční kontribuce (daně), jejíž výše neustále stoupala. Vzhledem k tomu, že státní pokladna po třicetileté válce byla prázdná a dosavadní způsoby rozvržení a vybírání daní neuspokojovaly, odhodlali se stavové v pol. 17. stol. zavést starou pozemkovou daň, ale jenom z poddanských polí a vinohradů, neboť půda prý „povždy zůstane objektem, který i v dobách těžkých může být zatížen odvody státu“.⁶⁸ Podle usnesení zemského sněmu z 13. 12. 1655 měla každá vrchnost sama přiznat všechnu podanskou půdu i vinohrady, rozdělit pole na lány po 32 výsevkových měřicích a určit počet berních jednotek, tzv. berních lánů. Ve městech bylo počítáno pouze s domovní daní a to tak, že 3 právovárečné a viniční domy platily za jeden berní lán, stejně tvořilo berní lán jen 6 viničních domů nebo 9 domů ostatních, 12 řemeslníků platilo za 1 berní lán. V letech 1656 — 1657 byl proveden soupis veškeré poddanské půdy (tzv. první lánová vizitace),⁶⁹ která byla rozdělena do 3 bonitních tříd. V první třídě se počítala 1 měřice výsevku na 600 ploš. sáhů, ve druhé třídě na 750 a ve třetí třídě na 900 ploš. sáhů. Nový lánový berní systém, tj. pozemková daň z poddanských polí a vinohradů, doplněný ve městech domovní daní, stal se základem řádné kontribuce, jak se oficiálně nazývalo pravidelné roční hlavní berní svolení stavů; platilo jenom několik let.⁷⁰

Výsledky první lánové vizitace nikoho neuspokojovaly, a proto došlo v letech 1696 — 1679 ke generální revizi lánů, k tzv. druhé lánové vizitaci, kdy příslušné komise porovnávaly údaje první vizitace se skutečným stavem. Došlo také k novému vymezení bonitních tříd — v I. a II. bonitní třídě se počítalo na 1 výsevkovou měřici 600 plošných sáhů, ve III. třídě 900 plošných sáhů. Do první skupiny byla zařazena pole, na kterých se dařila pšenice i žito, do II. skupiny pole, na nichž rostlo dobře jenom žito, a do III. skupiny všechna ostatní pole. Berní lán (umělá jednotka) pak odpovídal v první bonitě 100 výsevkovým měřicím (asi (21,5 ha), ve druhé třídě 125 měř. (26,7 ha), a ve III. tř. 150 měř. (37,1 ha). Ve městech se berní lán rovnal 15 řemeslnickým mistrům, u židů 18 familiantům⁷¹ (dědic nájemce panské půdy).

Na přerovském panství prováděla revizi katastru v roce 1675 zvláštní komise. Skládala se z 9 členů, kteří po příchodu do vesnice vybrali zcela libovolně 1 — 3 grunty různého rozsahu, aby porovnali přiznávané údaje se skutečností.⁷² Vybraní majitelé skládali přísahu, že sdělí pravdivě, kolik mají kusů polí a v jaké výměře. Potom komise jednotlivé pozemky přeměřila co do délky a šířky, stanovila výměru a vypracovala souhrnný výkaz pro celou ves i s uvedením berních lánů, které na tu ves přináležejí. Současně stanovila, koho je třeba pokládat za celoláníka, pololáníka, čtvrtláníka, podsedníka a domkáře.⁷³ Podle těchto podkladů se pak prováděl rozpis daní pro jednotlivé vesnice od roku 1680 až do tereziánských reforem v pol. 18. stol.⁷⁴

I tento systém měl značné nedostatky, které se plně projeví až o několik desítek let později. V pol. 18. stol. došlo k novým úpravám, k rektifikaci pozemků, při které byl proveden poměrně přesný soupis nejen poddanské, ale též dominikální půdy, která byla poprvé zdaněna. U poddanské půdy se jednalo o nové přeměření pozemků a podchycení všech změn, k nimž došlo od roku 1675, u dominikálu o první soupis veškerých vrchnostenských pozemků a majetku. Práci prováděly zvlášť ustanovené rektifikační

komise, které pracovaly dosti přesně a zapsaly ve svých výkazech podrobný stav našich měst a vesnic i panství v pol. 18. stol. Výsledkem jejich práce, která spočívala v porovnávání přiznaných vlastních údajů (jež podávaly vrchnosti) se skutečným stavem, jak jej našly přímo na místě, byl soupis poddanské a vrchnostenské půdy, její rozdělení na berní lány, podle kterých se pak vyměřovala daň.^{7D} Při porovnání údajů II. lánové vizitace v r. 1675 s výsledky při rektifikaci pozemků v r. 1750 se objeví rozdíly, ukazující na různý stupeň přesnosti při obou měřeních. O jak veliké rozdíly se jednalo, ukáže následující tabulka:⁷⁶

ves:	II. lán. vizitace			rekt. pozemků		rozdíl	
	r. 1675			r. 1750		lány 1/64	
	lány	1/64		lány	1/64	lány	1/64
Beňov	9	50		10	23	1	37
Kozlovice	2	18	poddaní vrchnost	3	19	1	5
Popovice	1	42		2	46	1	4
Předmostí	4	38	poddaní vrchnost	5	7	—	37
Přerov město	31	32	poddaní vrchnost židé	44	25	14	11
celkem	49	52		67	18	18	30

Rozpis daně na 1 berní lán nebyl stejný, ale měnil se podle požadavků státu na peníze. Měl však stoupající tendenci a zvláště v období válek býval vysoký. Původně připadlo v roce 1680 na 1 berní lán 14 zl. daně, potom výše daně mírně stoupala a dosáhla maxima v r. 1745, kdy se platilo z jednoho lánu 41 zl. 24 kr.⁷⁷

Kromě daně z pozemků byla zavedena další přímá daň z komínů (tzv. komínová) na základě přiznání z roku 1671. Na přerovském panství bylo zjištěno v r. 1671 357 poddanských komínů, z kterých 278 bylo přímo v Přerově a jeho předměstích, 34 v Beňově, 10 v Kozlovicích, 11 v Popovicích a 24 v Předmostí. Současně byl proveden soupis vrchnostenských komínů, při kterém přiznala přerovská vrchnost na svých dvorech a budovách v Přerově celkem 32 komínů.⁷⁸ Původně se na této dani podíleli jenom poddaní, od r. 1698 též vrchnosti. Stejně jako u pozemkové daně měnila se výše rozpisu na jeden komín v jednotlivých letech. V roce 1671 se platilo z 1 komínu 30 kr., v roce 1745 dosáhla komínová daň maxima — 5 zl.,⁷⁹ ale v roce 1757 v důsledku daňových reforem se platilo 40 kr.⁸⁰ Daň z komínů (camerale) měla krýt především dvorské výdaje, zatímco daň z výnosu pozemků, rozvrhovaná podle berních lánů, kryla vojenské výdaje (tzv. militare). Občas přistupovaly k těmto základním daním též mimořádné daně — daň z poddaných (1692 — 1697), turecká daň (1684 až 1697), daň na úmor císařských dluhů (1693 — 1702) atd. Podíl poddaných na daních činil v 18. stol. $\frac{1}{2}$ — $\frac{2}{3}$ celkových odvodů, zbytek připadal na vrchnost.⁸¹ Moravští stavové se podíleli na pravidelném placení části roční kontribuce od r. 1698, z výnosu svých pozemků až od r. 1770.

O výši daní, které připadly na jednotlivé vesnice v roce 1757, poskytuje dostatečný přehled následující tabulka:⁸¹³

Jméno vsi:	platí ročně z lánu po 60 zl.			z kominů po 40 kr.			celkem odvádí ročně:		
	zl.	kr.	d.	zl.	kr.	d.	zl.	kr.	d.
Beňov podd.	600	—	—	25	20	—	625	20	—
přespolní	21	33	3	—	—	—	21	33	3
Kozlovice podd.	197	48	3	8	—	—	205	48	3
vrchnost	3	45	—	—	—	—	3	45	—
Popovice podd.	162	11	1	6	40	—	168	51	1
přespolní		56	1	—	—	—	—	56	1
Předmostí podd.	294	22	2	16	—	—	310	22	2
přespolní	12	11	1	—	—	—	12	11	1
vrchnost	3	45	—	—	—	—	3	45	—
celkem	1 295	33	3	56	—	—	1 352	33	3

Souhrnné tabulky nám však málo říkají o skutečném zatížení jednotlivců, kteří z výnosu svých polí, řemesel a z práce svých rukou odváděli značnou část svého výdělku ve formě daní, platů a dávek státu, své vrchnosti a kostelu. Určitou představu poskytnou údaje z druhé pol. 18. stol., jak jsou zachyceny v připojené tabulce. Lze jenom litovat, že se nezachovaly podobné údaje také ze 17. a poč. 18. stol. Podle dokladů z roku 1775 odváděl pololáník, čtvrtláník, podsedník a podruh na různých platech:⁸²
druh daně a platů: řádná voj. daň státu (kontribuce)

druh daně a platů:	pololáník		čtvrtláník		podsedník		domkář se svob.		podruh	
	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.
řádná voj. daň státu (kontribuce)	25	—	12	39	6	9	2	—	—	48
<i>vrchnosti:</i>										
stálý plat (děd. nájem)	1	10	2	13	—	35	—	—	—	—
různé další platy	1	14	—	18 ² / ₃	—	36 ² / ₃	—	—	—	—
plat místo přediva	—	9	—	9	—	4 ¹ / ₂	—	4 ¹ / ₂	—	2 1d.
<i>kostelu:</i>										
na koledu	—	9	—	6	—	4 ¹ / ₂	—	—	—	—
na peněžích celkem:	27	42	15	25 ² / ₃	7	29 ² / ₃	2	4 ¹ / ₂	—	50 1d.
<i>v naturálích:</i>										
<i>vrchnosti:</i>	kusů		kusů		kusů		kusů		kusů	
slepice	4		2		1		—		—	
vejce	15		9		6		—		—	

kostelu:					
kuřata	—	—	2	—	—
vejce	6	3	4	—	—
obilí ve slámě					
pšenice	1 1/2 kopy	30 snopů	—	—	—
ječmen	15 snopů	—	6 snopů	—	—
oves	—	30 snopů	—	—	—

Uvedený přehled je velmi zajímavý a poskytuje dostatek podkladů o zatížení jednotlivých skupin vesnického obyvatelstva na přerovském panství. V podrobnostech se vyskytovaly rozdíly mezi jednotlivci, jak to vyplývalo z nestejného rozsahu usedlostí, charakteru půdy i rozdílů mezi vesnicemi. Porovnáním různých údajů docházíme k závěru, že poddaní odváděli v pol. 18. stol. na daních a různých platech asi 50 — 60% svého příjmu a výdělku.

Jenom daně pohltily kolem 40 % rolníkových příjmů. Pro vlastní potřebu a pro výživu pak mnoho nezůstávalo. Nejvíce byli platovými a robotními povinnostmi zatíženi nejbohatší sedláci (pololánici a čtvrtlánici), kdežto podíl podruhů vzhledem k jejich nemajetnosti byl minimální. K zásadnějšímu zhodnocení postavení poddaných na přerovském panství nelze přistoupit pro malý počet dokladů a zvláště srovnávacího materiálu. Prameny hovoří dosti podrobně o jeho povinnostech a vydáních, ale málo již uvádějí jeho výdělky a příjmy, které získal z výnosů svých polí či jinou činností. Rovněž nedostatečné jsou zprávy o jeho vlastním životě, zvycích, o způsobu hospodaření, vybavení usedlostí hospodářským náradím, dobytkem apod. samostatné studie.

V jednotlivých poddanských vesnicích vykonávala vrchnost svůj vliv prostřednictvím několika lidí, kteří tvořili jakousi vesnickou samosprávu. Pozůstávala z fojta, rychtáře a 1 — 2 přísežných, kteří zastupovali obec při jednání s vrchností a s jejími úředníky, dbali o pořádek ve vesnici a dohlíželi nad vybíráním daní. Avšak neznáme bližší podrobnosti o jejím vzniku, pravomoci a podle jakých zásad byli její členové jmenováni. Z doby revize katastru v pol. 18. stol. se zachovala jména představitelů vesnických samospráv ze všech přerovských poddanských vsí. V Předmostí zastával místo fojta jeden z největších sedláků Jan Hanzlík, rychtářem byl Jan Hrubý a dalšími 2 členy (přísežnými) Josef Dokoupil a Jan Horák. Kromě Dokoupila, který patřil k podsedkům, pocházeli ostatní z řad pololáníků. Obdobné složení měla vesnická samospráva v Beňově, Popovicích a Kozlovicích.⁸³

ZRUŠENÍ NEVOLNICTVÍ

Obyvatelé Beňova, Kozlovic, Popovic a Předmostí byli osobně připoutáni poddanskými (nevolnickými) vztahy k vrchnosti, bez jejího souhlasu se nemohli stěhovat, ženit, rozhodovat o osudu svých dětí, jakému řemeslu se mají učit atd.⁸⁴ Po třicetileté válce došlo k upevnění nevolnických vztahů a k zesílení osobní závislosti poddaných na vrchnostech. Situace byla na každém panství jiná — na přerovském panství však nedošlo k takovým formám útlaku, které by vedly ke stížnostem či k odporu. Naopak se zdá, že postavení poddaných tu bylo lepší než na některých panstvích v Čechách. V druhé pol. 18. stol. se už projevilo na Přerovsku značné oslabení poddanských vztahů proti předcházejícímu století. Nejlépe je to patrné na postavení podruhů, o kterých neměla vrchnost ani řádný přehled a uváděla při různých příležitostech odlišný počet.⁸⁵ K oslabení poddanských vztahů přispěla také častá nepřítomnost majitelů panství v Přerově a přesunutí hlavní správy do Tovačova za Amanta Petřvaldského. K narušení poddanských vztahů přispěly také svobody a práva, která získali někteří jednotlivci u své vrchnosti za věrné služby.

Poddanské vztahy se však stávaly překážkou pro rozvíjející se průmyslovou výrobu, která potřebovala volný pohyb námezdních sil. Proto přibývalo hlasů, žádajících o zrušení poddanských vztahů, o uvolnění dosavadní těsné závislosti poddaných na vrchnosti. Těmto snahám byl nakloněn i císař Josef II., který patentem ze dne 1. listopadu r. 1781 zrušil nevolnictví, jinak „člověčenství aneb tělesnou poddanost“.

Místo zrušeného nevolnictví byla zavedena *mírná* poddanost a vrchnostem se přikazovalo, aby dodržovaly jednotlivé body patentu. Každý poddaný mohl nyní svobodně vstoupiti v stav manželský, volně se stěhovati a usazovati se kdekoliv v zemi. Takový poddaný byl však povinen vyžádati si od své vrchnosti list o propuštění (musel jej dostat), aby se mohl prokázati, že byl propuštěn z předešlého vrchnostenského závazku. Poddaný se mohl dle libosu učit řemeslům a umění „bez vejhostních listů“, které již beztoho zcela přestávaly, „a k svému vyživení potřebný vejdělek tu, kdeby ho najíti mohl, hledati“. Poddaný nebyl více povinen konat dvorské služby. Avšak sirotci zůstávali nadále pod poručenstvím gruntovní vrchnosti a měli si odbývati sirotčí léta (pokud to bylo zvykem) při dvorské službě. Zrušení nevolnictví nemělo však vliv na roboty, naturální a peněžní daně, které zůstávaly v dosavadní výši.⁸⁶ Zrušení nevolnictví představovalo důležitý mezník ve vývoji našich zemí, neboť vytvořilo rozhodující předpoklady pro rozvoj kapitalistické výroby a s ním i pro národní obrození, pro posílení národního sebevědomí. I když se zrušením nevolnictví neřešily všechny problémy poddaných, stali se poddaní osobně svobodnými občany, kteří zůstali zavázáni toliko poslušenstvím, nikoliv tělesnou poddaností.

Poznámky

Panství přerovské

¹ Mezi českými knihami byly: Kronika česká, Biblí svatá, Kalendář historický Daniela Adama z Veleslavína, Zrcadlo slavného markrabství moravského od Bartoloměje Paprockého, Politica historica o vrchnostech a správcích světských od Daniela Adama z Veleslavína, Herbář neb bylinář vysoce učeného doktora Petra Ondřeje Mathioliho, Rejstřík historický skrze Benjamina Petřka z Polkovic atd. Celkem 15 knih česky psaných.

² Na přerovském panství se uváděla plošná míra v měřicích, jejich výměra se od sebe lišila. V pol. 18. stol. (r. 1754) se v Přerově počítalo na jednu měřici 680 čtv. sáhů = 24,45 a, u nejlepší půdy 640 čtv. sáhů = 23,00 a. Pro pozemky přerovského velkostatku bylo počítáno se 680 čtv. sáhy. Převody na dnešní plošný systém mír nebývá snadný a může být vždy jenom přibližný. Proto ponechávám původní údaje v měřicích a v závorce někdy uvádím údaje v hektarech pro srovnání.

³ Sar Brno, D 2 — rektifikační akta Přerova, Dominical Befund z r. 1754.

⁴ Sar Brno, C 2 — Z 10 p, fol. 1 — 13. Pozůstalost Karla Jindřicha z Žerotína. Odtud jsou čerpány všechny další údaje o poměrech na panských dvorech v druhé pol. 17. stol.

⁵ Také porovnáním s údaji v urbáři z r. 1670 docházíme celkem ke shodným či málo odlišným počtům.

⁶ viz pozn. 4.

⁷ Podle urbáře se chovalo 30 krocanů a morek, 30 hus, 36 kačen a 74 slepic.

⁸ Nelze určit, s jakou přesností pracovala příslušná komise a zda-li neudávala nižší údaje. Nižší údaje v soupisu z r. 1689 mohly být ovlivněny také roční dobou, kdy zpravidla v jarních měsících bývají menší stavy.

⁹ Ceny je nutno brát s rezervou, neboť se v nich přihlíží k blíže neurčené cis. deklaraci, která udávala spíše nižší hodnoty.

¹⁰ Měřice bylo používáno jako míry duté (rovnala se asi 61,4 l) i míry plošné (rovnala se ploše, na kterou se vysela 1 měřice obilí).

¹¹ Sar Brno, C 2 — Z 10 p, fol. 109. Ocenění panství Přerova.

¹² tamtéž, inventář, fol. 81 b.

¹³ Ludvík Fürst, Jak se u nás vařilo pivo, str. 14.

¹⁴ viz pozn. 12.

¹⁵ „ . . . naprotiv pak zavazuje se J. M. Karel Jindřich pán z Žerotína sám za sebe, erby své a budoucí vrchnost přerovskou, že v okrsku města Přerova žádného piva vystavovati a dávatí nechce. Pivovar ale, v kterým vrchnost přerovská bez *auplatku* všelijakého v *nádobách městských* pivo vařiti *moc má*, v opatrování a zachování na náklad města Přerova se zanechává. Plat ale z tohoto pivovaru ročně po dvaceti čtyři rýnských moravských, závazek měšťanů a obce přerovské mocí tohoto narovnání na budoucí časy se vyzdvihá." (Oar Přerov, MÚ Přerov, orig. perg. listina z 17. 11. 1686, inv. č. 49.)

¹⁶ R. Kreutz, Vlastivěda moravská, Přerovský okres, Brno 1927, str. 125.

¹⁷ viz pozn. 15.

¹⁸ viz pozn. 3.

¹⁹ V soupisu je uvedeno, že 1 sáh dříví se počítal po 8 kopách (asi otýpek).

²⁰ Celkový přehled platů uvedený v inventáři z r. 1688, fol. 126, činí 5.111 zl. 14 kr. 3 d. Rozdíl vznikl nezapočítáním užitků ze zeleninové zahrady (30 zl.) a chybou při součtech (12 zl.). (viz pozn. 4).

²¹ Kopa vajec stála asi 10 kr. (celková hodnota odváděných vajec byla 4 zl. 7 kr. 1 d.), 1 kuře stálo po 7 kr., celková hodnota kuřat byla 28 zl. 14 kr. (tamtéž).

²² Proč odváděly Žalkovice, které nepatřily k přerovskému panství, zdejší vrchnosti uvedené dávky, nepodařilo se mi zjistit. Pravděpodobně se jednalo o rodovou povinnost.

²³ Sar Brno, C 2 - P 103, fol. 250-251. Inventář z 15. 11. 1762 v pozůstalosti A. A. Petřvaldského.

²⁴ V soupise z r. 1688 nebyli uváděni zvláště moráci, káčeři, houseři a kohouti, ale jistě byli zachyceni v celkových počtech. Stavby drůbeže byly jistě ovlivněny též roční dobou.

²⁵ Soupis z roku 1688 byl pořízen 29. května, soupis z roku 1762 15. listopadu, V Čekyni se chovaly pouze 4 krávy a 21 kusů drůbeže, v Záběštní Lhotě 330 ovcí.

²⁶ Sar Brno, C 2 — P 103 p, fol. 472. Výťah z účtů, co se v Přerově vytěžilo během let 1750-55.

²⁷ tamtéž. V originále v tabulce bylo uvedeno ještě 15 ovcí (oceněných na 2 zl. 30 kr.) a stavební materiál (desky v ceně 1 zl. 50 kr.), kterého bylo použito k opravě stájí. Tyto částky jsou započteny do celkového vydání 1375 zl. 20 kr.

²⁸ tamtéž,

²⁹ srovn. výše.

³⁰ Při porovnání cen ostatních produktů a zboží nelze postupovat mechanicky. Např. u obilí došlo také ke zvýšení cen, ale jenom nepatrně.

³¹ Podle přiznání z roku 1750 činila výměra obdělávaných pozemků u přerovského dvora 350 měř. (při výnosu 3 zrna), u předmostského 380 měř. (výnos 3% zrna). Přibližně stejné údaje uvádí interimální kalkulace z r. 1753, ale Dominical Befund z 11. 7. 1754 má již vyšší čísla: u Předmostí 426% měř. (při výnosu 4V2 zrna), u přerovského dvora 370³/₄ měř. (při výnosu rovněž 4VŽ zrna). Rozdíl způsobovala půda, která zůstávala ležet ladem (na úhor), což u přerovského dvora činilo 25 — 30 měř., u předmostského o něco více.

³² Sar Brno, D 2 — rektifikační akta Přerova, Interimal Calculation z 20. 9. 1753; viz též J. Radimský — M. Trantírek, Tereziánský katastr moravský, Praha 1962, str 213, Domini-kální fasse z r. 1750. (srov. též na str. 80, kde je započítán i úhor.).

³³ viz pozn. 3.

³⁴ o panských zahradách viz výše.

³⁵ viz pozn. 3.

³⁶ Vlastní vrchnostenské přiznání výměry lesů z r. 1750, (Dominikální fasse Přerov — D 3), kdy vrchnost uvedla při Beňově 62 měř. lesů z tvrdého a měkkého dřeva, používaného pro potřeby velkostatku a pivovaru, u Předmostí pak 5⁶/₈ měř. lesa

podobného druhu, se podstatně liší od nálezů rektifikační komise, která provedla ohledání přímo na místě dne 4. 7. 1754, kdy zeměměřič oba lesy vyměřil. (Sar Brno, D 2 — rekt. akta, protokol rektifikační komise o prošetřování dominikálního majetku a užitků ze dne 11. 7. 1754, podepsané Johannem Ant. Wajou z Waje, Ant. Jos. Březovským a Fidlerem).

³⁷ Je uvedeno pouze, co se utržilo na penězích za zvěř a uložilo do pokladny, (viz pozn. 26)

³⁸ V roce 1750 činily výdaje lesního úřadu 49 zl. 2 kr., r. 1753 - 78 zl. 52 kr., v r. 1754 - 58 zl. 54 kr., v r. 1755 - 124 zl. 37 kr. (tamtéž).

³⁹ tamtéž, fol. 250, 472 — na panství nebyla pila.

⁴⁰ tamtéž, fol. 251.

⁴¹ Tyto údaje uvádí Dominical Befund z r. 1754 na základě účetních knih. (D 2 — rekt. akta). Naproti tomu dominikální fasse (D 3) z r. 1750 uvádí výnos obilovin na přerovském dvoře 3V2 zrna a na předmostském 3 zrna (srovn. též J. Radimský — M. Trantírek, c. d., str. 213 — zřejmě již po odečítání 1 zrna na vysev). V protokolu komise o výsledku revize domini-kálu bylo uvedeno, že vrchnost uvedla ve svém přiznání nižší výnosy oproti záznamům v účetních knihách, z nichž je patrný v Přerově výnos 4³/1 zrna (někdy 4V1, ale i 5), ale panství přiznávalo jenom 3, v Předmostí byl výnos podle účetních knih 4 zrna, ale přiznávalo se jenom 3V2. Komise pak stanovila a určila rozhodnutím z 25. 6. 1754 výnos u přerovského dvora na 4% zrna a u předmostského na 4 zrna. Rozdíl, který se jevil mezi přiznávanými údaji a záznamy v účtech, vysvětlovala vrchnost tím, že se tu nic nenechává na úhor — . . . folgsbahr ein 3. jähriger Rechnungs Auszug gantz sicher ein grösseres quantum be-tragen müste, da jedoch in effectu nicht mehr Acker vorhanden wären, als die Fasion aus-weit, wie dann zur Bezeugung Constitutus beiliegend sub fide jurata gefertigte Ácker Be-schreibung exhibiret hat, die zeigt nun das náhmliche quantum specietenus, was die Fasion enthaltet, mit einbegreif deren 2^{en} Freihofen als den Ritterisch- und Brabanskichen, wesen-wegen dann es in einer hochlöbl. Haupt Comision hohen dijudicatur beruhet, ob nicht der fatirte und besagte Beschreibung justificirte Ackerbau in Calculo zu attentiren seie."

⁴² viz pozn. 26 (fol. 463).

⁴³ tamtéž.

⁴⁴ Ve výkazech jsou uváděny společně pro Přerov i Čekyni — rozdělení je velmi obtížné. Kde to bylo možné, uváděl jsem údaje pouze pro panství přerovské.

⁴⁵ Sar Brno, D 3 — dominikální fasse z r. 1750, též J. Radimský — M. Trantírek, c. d., str. 215. Pivovar v roce 1749 vyhořel, ale musel být v krátké době obnoven, když vykazoval takové užitky, (srovn. C 2 — P 103 p, fol. 249). Měděná pánev byla pořízena v roce 1759.

⁴⁶ C 2 - P 103 p, fol. 250.

⁴⁷ tamtéž, fol. 253.

⁴⁸ „ . . . die Herschaftliche Burg in loco Prerau ist ebenfalls und fast bis in den Grund aus-gebrennt ,also das weder in der Capelle ein einziges Bild, viel weniger etwas anderes zu finden ist." (tamtéž)

⁴⁹ Na obnovu Hrázního mlýna a hospody v Předmostí by bylo zapotřebí podle názoru komise hotovosti 800 zl. (tamtéž, fol. 249).

⁵⁰ tamtéž, fol. 478, 479, přehled příjmů a vydání v 1. 1750—1755 je uveden v příloze.

⁵¹ viz pozn. 3.

⁵² D 3 — dominikální fasse, 30. 11. 1750, srovn. též J. Radimský — M. Trantírek, c. d., str. 216.

52a;2 pozn. 3. V letech 1745 — 1754 se objevovaly vedle sebe zprávy o předivu, které

bylo odváděno in nátura, podruhé v peněžích. Od r. 1754 se předivo uvádělo důsledně jenom jako peněžní dávka (Gespunstgeld). Také v soupise robotních a platových povinností, které prováděla rektifikační komise v r. 1754 v jednotlivých obcích, se udávalo předivo pouze jako peněžní povinnost; stejně tak v urbariální fassi z r. 1775 (D 5).

⁵³ viz pozn. 3.

⁵⁴ Je započteno i 30 kr. ze vsi Žalkovic.

⁵⁵ Tabulka je sestavena na základě údajů z fondů: D 1—17 b (Lánový rejstřík), D 2 — rektifikační akta Přerova — Unterthánige Fasions Tabella z r. 1750. V roce 1675 nebyli podruzi uváděni.

⁵⁶ Např. v Kozlovicích bydlili 2 podruzi v obecním domě.

⁵⁷ D 2 — rekt. akta Přerova, Unterthánige Fasions Tabella der Herschaft Prerau. J. Radimský a M. Trantírek, c. d., str. 129, kteří vycházejí z celozemských sumářů (1768), uvádějí poněkud jiné údaje. Přidržuji se údajů v příznání, s nimiž také počítám při dalších vývodech.

⁵⁸ Bylo by možné uvést kteroukoliv ves; Předmostí bylo zvoleno záměrné, neboť se nejvíce dotýká dějin města.

⁵⁹ Sar Brno, D 1 — 17 b, Lánový rejstřík Přerova, lat. 22 — 24.

⁶⁰ Sar Brno, D 2 — rekt. akta, poddanské příznání ve vsi Předmostí.

⁶¹ tamtéž. Také poddaní z Popovic nakupovali dříví z Veselíčka, Kozlovští částečně z Veselíčka, kde stál 1 sáh 1 zl., částeně z lipenských lesů (z Lipníka), kde 1 velký sáh stál 1 zl. 39 kr. Beňovští získávali dříví z lipenského panství (1 sáh platili po 1 zl. 45 kr.) a z holešovského panství, kde stál 1 sáh 1 zl. 15 kr.

⁶² Dominical Befund z r. 1754 uváděl u sedláků potažní robotu se čtyřspřežím, ale podle příznání vrchnosti z r. 1750 i podle urbariální fase z r. 1775 (D 5 — P 25) se uváděla potažní robotu pouze s trojspřežím. Poddaní z Popovic uváděli ve svém příznání robotu 4 spřežní,

Kozlovice 3—4 spřežní a Předmostí s Beňovem 3 spřežní. Pro zdanění však bylo počítáno s trojspřežní robotou. (Sar Brno, fondy D 2).

⁶³ V Beňově bylo 18 podruhů, v Kozlovicích 4, v Předmostí 21, v Popovicích 9.

⁶⁴ „ . . . dass die Anzahl deren Innleuthen so unbeständig wáre, weilen viele nicht unterthannig seien, mithin ihrer Aufenthalt ánderen und teils absterbeten; aus dieser Ursach man dann auch der Ohnvorschreibl. Meinung wáre die Anzahl deren Innleuthen nach dem ernirten Robot Register zu Veranschlagen." (Sar Brno, D 2 — rekt. akta, protokol rekt. komise z r. 1754.)

⁶⁵ Svátků býval velký počet, který za Marie Terezie a Josefa II. byl radikálně snížen. V roce 1753 papež Benedikt XIV. na žádost M. T. zrušil 24 svátků a v r. 1770 bylo zrušeno nebo přeloženo na neděle dalších 23 svátků — v platnosti zůstalo dalších 15. Zrušeny byly svátky: sv. Matěje, Filipa a Jakuba, Matouše, Ondřeje, Vojtěcha, Vavřince atd. (srovn. A Rezek, J. Svátek, Dějiny Čech a Moravy, kn. VI/2, Praha 1898, str. 138 n.).

⁶⁶ Sar Brno, D 5 - P 25, Urbariální fase z r. 1775.

⁶⁷ Sar Brno, D 2 — rekt. akta, Interimální kalkulace z 20. 9. 1753.

⁶⁸ Pozemková daň byla známa již v 15. stol., ale objevovaly se i jiné daně. V 16. stol. se stavové pokusili zavést daň z majetku, r. 1570 daň z osedlého (z každé vesnické usedlosti se jednotně platilo 15 kr., z městského domu 2 zl.), v pobělohorské době došlo k zjednodušení — daň z hlavy (osedlých) a daň z majetku (tzv. berního koně Giltperfd). Srovn. J. Radimský — M. Trantírek, c. d., str. 5 n.).

⁶⁹ Výsledkem byl tzv. „Lahnen visitations Befund", který se nezachoval.

⁷⁰ R. 1665 došlo k pokusu o zavedení daně domovní (2 — 10 zl. z domu), ale zůstalo

jenom při jednorázové akci (tamtéž).

⁷¹ tamtéž, str. 6.

⁷² Na Přerovsku byla II. lánová vizitace ukončena v r. 1675.

⁷³ J. Fišer, Lánová vizitace v 17. stol., ČMM, 1932, str. 59. Celoláník se na přerovském panství nevyskytoval, největším byl Víláník v Kozlovicích.

⁷⁴ V Lánovém rejstříku z r. 1675, který je uložen ve Státním archívu v Brně (D 1 — 17 b, jsou zachyceny i pusté usedlosti, jména současných hospodářů, řemeslníci, nádeníci i rolníci, výměra jejich pozemků a počet kusů (dílů) polí. Jsou psány německy.

⁷⁵ Získané údaje tvořily podklad k vypracování tzv. tereziánského katastru, který byl pro Přerov dokončen v r. 1762 (je uložen v Sar Brno, D 4).

⁷⁶ Pro tabulku byly použity údaje z Calculus interimalis z r. 1757, kde jsou berní lány převedeny na spol. jmenovatele (srovn. D 2 rekt. akta).

⁷⁷ Viz výše (Přerov město). Tam též bližší podrobnosti o rozpisu daní na jednotlivé roky.

⁷⁸ Sar Brno, D 2 — P 17, rekt. akta, přiznání komínů z 14. 7. 1671. Je podobná dani domovní.

⁷⁹ viz pozn. 77.

⁸⁰ Sar Brno, D 2 — rekt. akta Přerova, návrh poddanské kontribuce pro rok 1757 (srovn. pozn. 88 u kap. Přerov město).

⁸¹ J. Radimský — M. Trantírek, c. d., str. 8.

^{81a} Sar Brno, D 2 — rekt. akta Přerova. Neue Contributions Anlaag pro Anno 1757.

⁸² Sar Brno, D 5 — P — 25, urbaniální fase z r. 1775. Za příklad k sestavení tabulky byl použit půlláník Josef Chromečka z Předmostí (52 měř. polí a zahrad), čtvrtláník Tomáš Říha z Beňova (22 měř. rolí, $\frac{3}{4}$ měř. lesa, $\frac{4}{8}$ měř. pustých polí a 3 fůry sena z louky), pod-sedník Jan Lunda z Předmostí (11 měř. polí) a domkář Tadeáš Vrbka z Předmostí (4 $\frac{3}{8}$ měř. polí). Čtvrtláník T. Říha z Beňova nezapadá do této tabulky, ale byl uveden pouze k zachycení této skupiny vesnického obyvatelstva, která se v Předmostí nevyskytovala.

Ze 17 podruhů v Předmostí 9 odvádělo roční kontribuci po 24 kr., tj. celkem 3 zl. 36 kr. Údaje u přediva byly zaznamenány podle přiznání vesnice z r. 1753.

⁸³ Sar Brno, D 2 — rekt. akta Přerova, přiznání obcí z r. 1754.

⁸⁴ «... und die vier Dorschaften Benyov, Kozlowitz, Predmost und Poppowitz seiend zwar mit der Persohn der unterthánigkeit verstricket. . ." (tamtéž, protokol rekt. komise z r. 1754).

⁸⁵ viz pozn. 83. Další údaje obsahuje protokol rekt. komise z r. 1754, a přiznání vrchností z r. 1750.

⁸⁶ Naše národní minulost v dokumentech, I. díl, Praha 1954, str. 397—399.

⁸⁷ Oar Přerov, MÚ Přerov, Kniha svatebních smluv (dále jen KSSm), fol. 460 a.

⁸⁸ Na přerovském panství byla vedena odděleně agenda obilního úřadu a dobytčího (purkrabského), ale jednou osobou.

⁸⁹ Byly to tyto knihy a písemnosti: Hlavní účet důchodní, účty purkrabského úřadu, účty obilního úřadu, účty lesního úřadu, dále výmlatový rejstřík, tabulky sklizně a osevu, výmlatu, rejstřík robotní aj. (D 2 — rekt. akta, 29. 10. 1753). Lze jenom litovat, že se nám vůbec nedochovaly, neboť by mohly poskytnout doplňující podrobnosti o hospodaření obbu dvorů.

⁹⁰ Frant. Levý, Přerovská Česko-Bratrská-Církev, Přerov 1909, str. 165.

⁹¹ KSSm, fol. 317, 319, 324 b, 331,

⁹² tamtéž, fol. 460 a.

⁹³ Frant. Bayer, Přerovsko, město i hejtmanství, Přerov 1893, str. 198.

⁹⁴ Sar Brno, B 11, 414, P-285, fol. 12 a 24.

⁹⁵ Je nepravděpodobné, že by jejich místa byla dočasně neobsazena, neboť by pramen na tuto okolnost upozornil, jak se to stalo v jiném případě.

⁹⁷ Srovnáním s platy úředníků v Tovačově, který byl ústředním sídlem všech statků a panství A. A. Petřvaldského, zjišťujeme, že nebylo velkých rozdílů, i když bezesporu panští úředníci v Tovačově měli rozsáhlejší a zodpovědnější práci. V Tovačově dostával vrchní (správce) Josef Dorazil 350 zl. ročně, purkrabí Karel Kalcher 253 zl., důchodní písař Josef Ast 153 zl. 20 kr., správce obilního úřadu Ant. Hasala 153 zl. 20 kr., správce sirotčího a rybářského úřadu Frant. Theimer 125 zl. a obroční 150 zl. Zajímavé jsou také údaje o platech 3 tovačovských mušketýrů a 3 sluhů (tamtéž).

⁹ⁱ tamtéž, fol. 250, srovn. pozn. 23.

ŽIDÉ V PŘEROVĚ V LETECH 1620-1781

Přerovští židé nebyli vzhledem k lidnatosti města nijak početní. Za Baltazara hraběte Žerotína (1638 — 1659) těšili se obzvláštní přízni vrchnosti, které byli vydatným pramenem příjmů, a Baltazar z Žerotína jim dal hned po svém nastoupení 14. května 1638 rozsáhlá privilegia; mimo jiné si směli zřídit vlastní školu, nemocnici a hřbitov a postavit si vlastní vodovod do lázně zvané Mikva (ženská očištná lázeň v sobotu), směli držet domy a grunty v městě i mimo město, provozovat řeznictví, porážet dobytek a jeho maso prodávat, dovážet a vyvážet vlastní víno a košery, provozovat všelijaké obchody a řemesla. Kdyby však svým obchodováním šířili mor a zavlékli jej do Přerova, mělo jim být obchodování zakázáno. V soudnictví nepodléhali městu, ale vrchnostenským úřadům. Měli zvláštního židovského fojta. Byli povinni odvádět každoročně vrchnosti 100 zl. mor. a z každého ženicha nebo nevěsty dva dukáty, ať byl již sňatek uzavřen v Přerově či jinde. Přestupy ke katolictví nebyly časté. Přesto 11. června 1652 se provdala Kateřina, dcera žida Jelínka, za Jiříka Kličku a přestoupila ke katolictví.²

Později však, zejména za vlády Karla Jindřicha hraběte z Žerotína (1669 — 1688) byli židé ve svých právech omezováni. Tak v smlouvě mezi vrchností a městem Přerovem z 20. července 1686 čteme, že židé pozbývají práva příkupu všelijakých pozemků pod propadnutím závdavku na kupní smlouvu, případně celé kupní summy. Židé měli dále od r. 1686 platit pozemkovou daň a hřbitovní poplatek 20 grošů. Na úkor židů bylo i ustanovení smlouvy, že město má právo pálit kořalku a šenkovat víno bez jakékoliv překážky židů.³

Židé v Přerově netvořili zvláštní ghetto, jak tomu bylo v jiných moravských městech, ale měli domy v ulici, která slula od nepaměti „Židovská“. Bylo to vlastně protáhlé náměstí s přízemními domky, na jehož východní straně stávala mezi křesťanskými domky židovská škola a špitál. Stranou, na severozápadní straně ulice stála synagoga. Židovský hřbitov byl nejprve (od konce 16. stol.) v poli Trávníku, později za Hýskovou branou.

Jestliže Přerov čítal v polovině 18. století 361 domů a 2166 obyvatel, židé měli jen 11 domů a 66 obyvatel. V seznamu obyvatelstva z r. 1756 se zachovala i jména židů: Michel Mandel, Heršl Lobl, Isák Jakob, Wolf Pinkus, Isák Mandel, Abraham Lobl, Joachim, Moises Bernhard, Jáchym Štiastný, Markus Faith, Faith Jonas. Náležely jim ovocné zahrady ve výměře tří měřic a 7 aichtlů.⁴ Židé obchodovali vlnou, bavlnou, plátnem, peřím, kůžkami, mosazí a veteší. Z řemesel se věnovali nejčastěji řeznictví a koželužství, najímali si vinopalny a mýta a půjčovali peníze na vysoký úrok.

Za krále Karla VI., posledního Habsburka, útlak židů se zvýšil. Především učiněno opatření, aby se jejich počet nezvyšoval, pročež bylo dovoleno ženit se toliko

prvorozeným synům (židé toto nařízení obcházel tím, že uzavírali tajná manželství, zvaná „pod střechou“, ale děti z těchto manželství byly považovány veřejně za nemanželské). Podle královského reskriptu z 13. května 1727 směli židé bydlet jen v určité vzdálenosti od katolických kostelů a kaplí i far; kde tomu tak nebylo, měli být přestěhováni. Proto byly vypracovány zemskými měřiči plány všech obcí, v nichž bylo židovské obyvatelstvo. Pro město Přerov byly vypracovány čtyři plány, z nichž tři jsou dílčí a jediný celkový.

Na prvním z nich jsou židovské domy označeny červenými a tmavohnědými střechami. Na konci ulice pod hradbami Horního města vedla ulice Židovská, široká 37 sáhů, jejíž jižní stranu uzavírala brána Šřavská. Za každým židovským domem byla zahrada. Na severním konci ulice tvořily tři domy roh a za nimi v zahradách stála synagoga. Mezi židovskými domy byly i čtyři křesťanské. Židovská ulice měla tvar obdélníka a v řadě domů na její východní straně stál jediný židovský dům, pravděpodobně škola. Pět židovských domů na severní straně tvořilo ohraničení ulice pod Horní branou. Celkem tu byla synagoga a 14 domů, mezi nimiž byla Škola, špitál a rituální lázeň. Naproti kostelu sv. Marka na rohu ulice, kudy se chodilo k jatkám, stál židovský řeznický dům. Přerovští se dožadovali, aby tento dům byl prodán křesťanu.³

Druhý plán, rovněž jen dílčí, je kreslen pečlivěji než první. Také zde jsou židovské domky barvou odlišeny od křesťanských.⁶ Nejpečlivější je třetí plán, rovněž z r. 1727, který byl nakreslen tužkou. Židovské domy jsou zbarveny polohnědě, jejich střechy, dveře a okna tmavohnědě. Na rozdíl od předešlých plánů zachycuje celé město. Židovský hřbitov je tu zakreslen za kostelem vpravo nahoře v rozporu s jinými zprávami, které jej kladly naproti Hýskově bráně. Je možné, že byl sem položen pro záplavy Bečvy. V devadesátých letech minulého století byla v šřavských zahradách vedle cesty do Želatovic nalezena rozpadlá stodola, na jejímž trámu bylo napsáno „Šemah Iisroel“, a také hroby, v nichž byly kostry uloženy hlavou k východu.⁷ Konečně na čtvrtém plánu, rovněž dílčím (zobrazuje jen Židovskou ulici a chrám sv. Michala s okolím), jsou křesťanské domy označeny písmenem C, židovské H. Zde se konstatuje, že vzdálenost nejbližšího židovského domku od kostela sv. Michala je 36 sáhů místo připuštěných 39 sáhů. K tomu děkan poznamenal, že z oken nejbližších židovských domů lze dobře pozorovat slavnost Božího těla a vidět do kostelních dveří. Také vzdálenost židovského řeznického krámu od kostela sv. Vavřince byla pouze 18 a půl sáhu. Zde děkan poznamenal, že i tu lze dobře pozorovat bohoslužby a vyslechnout je. Bohoslužby rušila také blízkost tří židovských palíren, které jsou rovněž na plánu vyznačeny.³ Uvedené plány nemají jen význam pro dějiny židů v Přerově, ale jsou jedinečným pramenem pro znalost topografie Přerova vůbec a to tím spíše, že podoba význačných budov je na nich zřetelně zakreslena.

I když bylo s židy tvrdě jednáno, židé dovedli se učinit nepostradatelnými. Pěknou ukázkou toho je, že židé byli v l. 1726—1764 hledanými dodavateli při stavbě chrámu sv. Vavřince a při jeho výzdobě.⁹

Židovská houževnatost, schopnost konkurence, ale i ziskuchtivost, která se projevovala hlavně při půjčování peněz, budila nenávist u obecného lidu. A tak židům se dalo mnohé příkoří. Za válek královny Marie Terezie s Prusy byli židé — a zdá se, že právem — obviňováni, že konají nepříteli výzvědné služby; jen složení vysoké pokuty a konstatování, že jsou pro hospodářství nepostradatelní, je uchránilo od vypovězení ze země. R. 1774 roznesla se v Přerově zpráva, že holešovští židé zavraždili křesťanskou dívku. Nejen měšťané, ale i venkované z okolí se shlukli a přepadli židovské domy. Židé byli insultováni, vykradeni a celá Židovská ulice zpustošena.¹⁰

Poznámky

Židé v Přerově v letech 1620—1781

¹ J. Freimann, Geschichte der Juden in Prerau, v sborníku Die Juden und Judengemeinden Máhrens in Vergangenheit, 48.

² Fr. Struschka, Geschichte der Stadt Prerau, rukopis, 1872, muzeum Přerov, str. 147.

³ Originál v Oar Přerov, MO, Přerov, listinné.

⁴ Státní archiv v Brně, Rektifikační akta.

⁵ Kopie plánu v Židovském muzeu v Holešově.

⁶ Kopie plánu v Stát. ústavě památkové péče, č. 26.027.

⁷ Kopie v Státním ústavě památkové péče, č. 26.025.

⁸ Kopie v Státním ústavě památkové péče, č. 26.005.

⁹ Knihy kostelních účtů v Oar Přerov, FÚ Přerov. ¹⁰ Viz shora, Struschka, str. 178.

ŽIVELNÍ POHROMY A EPIDEMIE V 17. A 18. STOL.

Stálou hrozbou městu byly především povodně. Řeka Bečva vystupovala za jarního tání a při velkých deštích z břehů a zaplavovala okolní kraj. Již u Prosenic se Bečva dělila na několik ramen a též pod městem její tok byl jiný než dnes. V místech dnešní nemocnice tekla u Kozlovské ulice pod městskými hradbami. Tu odbočoval mlýnský náhon, který poháněl Veliký mlýn a přiváděl vodu na valchu. Koryto řeky bylo široké, plné štěrkového nánosů, spoutané jen vrbovými křovisky. Za vysoké vody Bečva se často hnala Trávníkem k dnešnímu podjezdu u cesty do Lověšic, kde přitékal do řeky malý potůček vycházející od lesa Tmeně.

Dne 20. července 1652 Bečva po dlouhotrvajících deštích zaplavila níže položenou část města; voda dosahovala v kostelíku sv. Marka až k oltáři, rozlila se do Mostní ulice a zaplavila Dolní náměstí. S polí sebrala všechno obilí.¹ Strašné povodně byly v 1. 1666, 1667 a 1668. Zvláště r. 1666 byla povodeň velmi ničivá, zcela zničila v městě 15 domků.² Nebyly řídké případy, že obyvatelé opouštěli pro nebezpečí povodní své domky. V konsignaci usedlých z r. 1667 se praví, že v městě a na předměstích jsou pustá místa, které voda úplně nebo částečně odplavila a přes něž teče proud vody.³ R. 1667 zničilo téměř celou úrodu krupobití a 15. května 1693 třesutý mráz zničil kvetoucí stromy.⁴

Do života města nepříznivě zasahovaly časté požáry. Živnou půdou jejich byly dřevěné komíny, nedodržovaná bezpečnostní opatření a nedostatek hasicích potřeb. Mezi hasicí přístroje náležely ruční stříkačky, dlouhé háky na strhávání střech a slaměné vysmolované džbery, jimiž se řetězem lidí podávala voda k požáru. Nejlepší obranou byl ovšem vydatný déšť. Požár ohlašovali hlásní v městských branách a ponocní, obyvatelstvo města bylo upozorňováno na požár zvoněním. Byla ovšem učiněna různá opatření; tak nikdo nesměl chodit do maštale nebo na půdu s otevřeným světlem pod trestem městského vězení; při opakování přestupku pokutou jedné hřivny. Opatření se však nedodržovala a nadále se požáry střídaly s povodněmi. Tak máme zprávy o menších požárech z r. 1712, 1719 a 1721.

R. 1715 se neobyčejně rozvodnila Bečva, strhla kus mostu a valila se jednak Trávníkem k Šřavě a dále i k západu, jednak na Novosady. Tehdy Bečva strhla hráze rybníka u Předmostí a u Dluhonic, ba odplavila i některé domy na Kozlovské ulici a v Novosadech (15. května). Voda způsobila i veliké škody na polích, neboť zanesla hlínou již vzrostlé obilí.^{4a}

Při povodni 28. února 1717 nahromaděné kry v řece strhly část mostu a půl Velikého mlýna.⁵ Povodeň se opakovala 6. prosince 1725, větší část města byla zatopena a ozim byl zničen. Dne 2. července 1731 řádila bouře s lijákem a větrem. Dne 27. března 1744 vyhořelo na Dolním městě 11 domů a u náměstí sladovna. Roku 1749 utrpělo město za Poláškovského ohně (= založeného Poláškem), vyhořel zejména Velký mlýn a dokonce i jez v Bečvě, z něhož zůstaly trčet jen ohořelé kůly.⁶

Oheň z 5. ledna 1764 byl nazýván Biskupským, poněvadž zavínil jej měšťan Biskup, majitel domu č. 59 na Dolním náměstí; byl to nepořádný člověk žijící odloučeně od manželky, spával na půdě, kde vznikl požár a kde byla nalezena jeho zuhelnatělá mrtvola. Biskupskému ohni padlo za oběť půl Dolního města, Židovská ulice a Šířava.⁷ R. 1765 lehla popelem opět Šířava. R. 1766 blesk zapálil u měšťana Landsfelda v Kostelní ulici, která vyhořela po své západní straně až na dům u kostela a dům u dvora. R. 1773 za ohně Jiříčkovského vyhořelo Dolní město, 1774 Šířava na straně kostelní. Ve dnech 25. a 26. května mrzlo jako v zimě, mrazem utrpělo ovocné stromoví i obilí. Jinou metlou města byly epidemie. Velký mor byl r. 1645, později to byly neštovice a jiné, blíže neoznačené nakažlivé nemoci. Tak r. 1677 byly neobydlené domky, poněvadž obyvatelé vymřeli, Jana Kalety a Pavla Stolařů (zde sedm osob). Šíření epidemií napomáhaly nezdravé byty, nečistota na ulicích, množství psů, koček a krys. Nejstarší byl dýmějový mor, který zuřil od 18. července 1715 do 2. února 1716 a jemuž prý padlo za oběť 956 křesťanů a 78 židů (byli pohřbeni na novém hřbitově „U Králická“; mezi zemřelými byl i kaplan Christian Wenzl). Na příkaz krajského fyzika dr. Jana Gotze bylo město uzavřeno po dobu epidemie vojskem.⁸ V důsledku epidemie stouply neobyčejně ceny obilí, takže měřice ovsa byla za 7 kr., žita za 17 kr.⁹

Poznámky

Živelní pohromy a epidemie v 17. a 18. stol.

¹ Fr. Bayer, Přerovsko, 190.

² Lánský rejstřík.

³ Rektifikační akta.

⁴ Indra-Turek, Paměti drahotušských kronikářů, 44. ^{4a} Fr. Bayer, Přerovsko, 194.

³ Fr. Struschka, Geschichte der Stadt Prerau, Fr. Struschka, rukopis, muzeum Přerov 1872.

⁶ Fr. Bayer, Přerovsko, 205.

⁷ Fr. Bayer, Přerovsko, 205.

⁸ Fr. Bayer, Přerovsko, 202.

⁹ Struschka, viz shora, str. 156.

NÁBOŽENSKÉ POMĚRY V LETECH 1650 AŽ 1781

Porážka stavovského povstání v roce 1620 pronikavě ovlivnila náboženské poměry v našich zemích a podstatně zhoršila situaci nekatolického obyvatelstva. Ačkoliv další boje v průběhu třicetileté války vzbuzovaly mezi nekatolickým obyvatelstvem střídavě naděje na obnovu dřívějších poměrů, přinesl její konečný výsledek hluboké zklamání, neboť potvrdil všechna dřívější opatření, která byla vydána na omezení vlivu nekatolíků.

Na Moravě, která se povstání ve větší míře nezúčastnila, probíhala rekatolizace pomaleji, ale stejně důsledně; jejím vykonavatelem byl kardinál Ditrichštejn. V roce 1624 vydal s císařovým souhlasem edikt proti nekatolickým kněžím, kteří měli opustit zemi, pokud by nechtěli přestoupit ke katolictví.¹ Karlovi staršímu z Žerotína se podařilo dočasně umístit některé českobratrské kazatele na svém panství v Přerově či v Náměšti, ale většina z nich odešla do vyhnanství již během roku 1624 a po roku 1627 i poslední zbytky.² Mezi vypovídanými českobratrskými kněžími byl též sedmdesátiletý přerovský kněz Petr Kostičky, který se pro své chatrné zdraví obrátil osobním dopisem 7. II. 1625 na olomouckého kanovníka Jana Arnošta Platejsa, komisaře, pověřeného provedením patentu, s žádostí o výjimku a ponechání v zemi, není-li to možné, alespoň o prodloužení výpovědní lhůty do letních měsíců. V svém dopise uváděl, že by se rád zachoval podle patentu a hned odešel ze země jako jiní přerovští kněží, ale není mu to možné. Proto prosí, aby uvážili jeho nemožnost a dovolili, „abych zde byt svůj, buď v domě bratrském neb na hradě, kdež pokojíček od J.M. pána mého Karla st. z Žerotína sobě puštěný mám, míti mohl. Já již přes 70 let věku svého maje, ode dvou let žádných služeb nekonám a pro mdlobu zraku mého i časté nemoci (zvláště kamene), jimiž trápen bývám, služeb žádných konati nemohu, nýbrž již od jiných služby a opatrování potřebuji, čehož by mně mnozí dobří lidé svědomí dáti mohli... Já se zde pokojně chovati chci a žádnému v ničem překážky žádné nečiníti." V další části svého dopisu uváděl, že nyní v zimním období by rozhodně nemohl odejít. K tomu pak přistupoval špatný zdravotní stav těžce nemocné manželky, kterou „bych s sebou vzíti nemohl, a tu ji nemocné odjeti nesluší, nebo by to bylo nekřesťanské mé k ní se chování".³ Žádost byla příznivě vyřízena a pobyt Petru Kostickému prodloužen, avšak již v r. 1626 staříčský kazatel zemřel.

PŘEROVŠTÍ EMIGRANTI

Postavení nekatolíků se ještě zhoršilo po vydání královského mandátu z 31. VII. 1627, kterým bylo nařízeno, aby se všichni obyvatelé stali katolíky; pokud se tak nestane, musí do 6 měsíců opustit zemi. Karel st. z Žerotína se pokusil u dvora zakročit ve prospěch poddaných, ale nepodařilo se mu dosáhnout více než prodloužení určené lhůty. Pro nekatolické obyvatele v Přerově nastalo období těžkého rozhodování. Bratrští kněží a kazatelé zůstali své víře věrni a téměř všichni opustili město i zemi. Z přerovských měšťanů odcházeli postupně do vyhnanství jenom některé rodiny; převážná většina zůstala doma a přestoupila ke katolictví. Postavení odcházejících nekatolíků bylo velmi obtížné, neboť nikde nenalezali ochrany a porozumění. Těžko sháněli kupce na svůj majetek a pokud něco prodali, pak se značnou ztrátou. Smutnou situaci vystěhovalců zachytil Karel st. z Žerotína v dopise ze dne 20. V. 1628, v němž psal: „Všecko, což vypovědíno jest, strojí se přeč a to na větším díle bez peněz; nebo statků neprodávají, protože žádný nechce kupovati a kdo má peníze, na úrocích nemůže nic dostat. Hrubě velká bída všude jest a, kam se kdo obrátí, slyší pláč, naříkání, žaloby, křik, takže tesknou poslouchati, nejvíce ty ubohé paní, kterým dcery bráti se

strojí, těžce to nesou, že div smyslů nepozbývají...""

Většinou směřovali emigranti do Uher a usazovali se v blízkosti hranic, někteří odešli do Německa — Mik. Molitor s chotí Johankou Laneciovou a Mik. Jelínek žili v Perně.⁵ Podle skromných zpráv a podle údajů F. Levého odešli do Uher Vilém ml. Paděra (1632) a Jan Slavík, kteří se usadili v Lednici, v Puchově našli nový domov Zach. Koblížek st., Martin Sýkora, Václav Fiala a Jiří Pavlík, v Lipt. Nýdku Pavel Tomášek s ženou Zuzanou. Některé rodiny se dostaly pravděpodobně též do dalších míst (rodina Krajů až do Kežmarku), ale střediskem přerovských emigrantů zůstala Lednice, kde působil br. Jiří Laurin, a Púchov, kde žil br. Pavel Hladík. Odtud bylo také nejbližší k domovu, kam se někteří tajně či veřejně vraceli. Styky mezi domácími a exulanty byly časté a zvláště při úspěchu švédských vojsk přicházelo do Přerova mnoho emigrantů. Ještě po třicetileté válce nalézáme doklady o návratu exulantů do Přerova. Podle zápisu v knize svatebních smluv se vrátila Kristina Paděrová po smrti svých rodičů z Uher zpět do Přerova, kde uzavřela 27. V. 1659 sňatek s Václavem Beránkem z Podhradní Lhoty na panství kelečském.⁶

Z přerovských emigrantů vynikla v dalších letech rodina bývalého řeznického cechmistra Tomáše Kraje, jehož syn Pavel odešel kolem r. 1636 na Slovensko a usadil se v Kežmarku, kde se učil v evangelické škole u Davida Frolicha. Odtud přešel na evangelickou latinskou školu v Levoči, dále v Bardejově. Theologii studoval v Toruni a ve Wittenberce. V r. 1655 se vrátil zpět do Bardejova, kde se stal duchovním správcem evangelické obce. Oženil se s dcerou majitele tamější knihtiskárny a pozdějšího rychtáře Jakuba Klosse a měl dvě děti — Jakuba a Annu.

První vědomosti získal mladý Jakub (narozen 21. IV . 1661) na latinské škole v Bardejově. Po skončení právnických studií přišel do kanceláře vrchního notáře komitátu Šaryš v Prešově. U notáře Szentpeteryho získal Jakub Kraj mnoho vědomostí v sociálních a právních otázkách. Roku 1685 marku a podařilo se mu zaplatit dluhy města hraběti Tókolymu za zámek, který A tak ve věku 24 let dosáhl samostatného postavení. Kežmarok zápasil jako jiná města v té době už přes 200 let s majiteli zámku v městě o svá práva a výsady a různé povinnosti. A právě v tomto boji se podařilo Krajoví s konečnou platností právní poměry mezi městem a jeho majiteli vyřídit. Zhostil se tohoto úkolu velmi čestně a získal si důvěry celé městské rady i měšťanů. Často zajížděl do Bratislavy a do Vídně, kde mohl uplatnit své diplomatické schopnosti. Jeho obratnému jednání se podařilo získati Kežmarku velmi důležité právo skladné, dosáhl osvobození pro Kežmarské od daní z městských vinohradů na Hegyale. Všude i v jiných jednáních a posláních měl pozoruhodné úspěchy. Roku 1704 byl zvolen rychtářem staroslavného Kežmarku a podařilo se mu zaplatit dluhy města hraběti Tókolymu za zámek, které město od něho koupilo.

Kežmarok i s celým magistrátem přísahal věrnost knížeti Rakoczymu. A od té chvíle se stal také Kraj nejvěrnějším stoupencem tohoto odpůrce Habsburků. Rakoczy velmi brzy poznal nevšední schopnosti Krajový a pověřoval ho často svým jménem nejvýznamnějšími diplomatickými jednáními v Gdaňsku. Tam navázal Kraj styky s francouzským vyslancem a převzal od něho peněžitou podporu pro svého pána knížete Rakoczyho. Kraj také obstarával nákupy výzbroje pro knížecí vojáky. V roce 1708 se štěstí od Rakoczyho odvrátilo, jeho vojska prohrála v četných bitvách a císařští generálové Heister a Lofelholz se dostali v listopadu 1709 až do Spiše. 8. prosince se přiblížilo císařské vojsko ku Kežmarku, jehož se po krátkém dramatickém boji zmocnilo. Ihned byli zatčeni přední vůdcové a stoupenci Rakoczyho v Kežmarku: Kraj, Topperczler a Lányi. Skončili na popravišti 16. prosince 1709.^{6a} Majetek popraveného rychtáře Jakuba Kraje byl zabaven. Zkonfiskované jmění bylo vráceno jeho synu Bohumilovi, který byl vychován už po katoličku. Stal se dokonce důstojníkem císařské rakouské armády a

dosáhl hodnosti polního zbrojmistra. Syn-jeho, narozený 1735, byl za své zásluhy a úsluhy císařskému domu povýšen do stavu baronského. Proslavil se jako generál, který bojoval také v Itálii a střetl se také se samým Napoleonem. Na jeho paměť byl jeden z rakouských pěších pluků pojmenován na pluk „barona Pavla Kraje“.^{6b}

KATOLÍCI

Postavení katolické církve v Přerově bylo rovněž velmi obtížné. Katolictví se stalo státním náboženstvím, mělo veškerou podporu, ale lid se choval dlouhou dobu netečně. Prvním katolickým duchovním správcem, který přišel na přerovskou faru po vypovězení českobratrských kněží, byl Jan Tančík, dříve farář v Lipníku n. B. Před jeho jmenováním se obrátil kardinál Ditrichštejn na purkmistra a městskou radu v Přerově listem z 21. IX. 1629 v kterém žádal, aby mu oznámili, zdali, jak mu bylo sděleno, mají od starodávna ius patronatus (patronátní právo) přerovské fary a kostela, Pokud by tomu tak bylo, aby „pořádného a jistého kněze nám na tu faru presentírovali. Čehož nestane-li se od vás ve 14 dnech po řad sběhlých, přinuceni budeme vám sami náležitého faráře představití“.⁷

Poněvadž přerovští neodpověděli, ustanovil jim kardinál Ditrichštejn za faráře Jana Tančíka 19. října 1629. Jeho postavení v Přerově bylo velmi těžké — byl dosazeným správcem, a proto neměl podporu městské rady, válečné události třicetileté války (zvláště pobyt švédského vojska v Přerově) ztěžovaly jeho činnost, a také českobratrská tradice byla překážkou, i když měšťané přijali katolickou víru. Církevní důchody byly rozchváčeny, desátky se neodváděly, stav farní budovy a kostela špatný. Městská rada využila nejistých dob a přestala odvádět faráři dřívější plat. Tento postoj jí usnadnila ztráta všech privilegií a ujednání o povinnostech města ke kostelu.

Jan Tančík pocházel z Hlívce ve Slezsku a po svém příchodu do Přerova spravoval též faru v Předmostí. Od počátku se snažil přivést Přerovské k pravé víře katolické, pomáhali mu též kazatelé z jezuitské koleje v Olomouci, kteří v Přerově konali misie, ale výsledky "byly skromné."⁸ Ve své nedatované zprávě přiznával Tančík, že po svém příchodu do Přerova „shledal jsem městskou radu věrolomnou a kacířskou a našel tuto vinici zarostlou plevelem různých bludů, plnou uskoků, lstí, kacířství, a zkusiv jich 14 let, opustil jsem je s pláčem, když nejsou o nic lepší, jak to v krátké době poznal můj nástupce“.⁹

Stesk na přerovskou městskou radu, který vyzařuje z těchto řádek, nepramenil pouze z lítostí nad zatvrzelostí Přerovských, i když mu jejich spása ležela na srdci, ale též na zcizení církevního majetku a zadržování církevních důchodů; městská rada využila nejistých dob a přestala odvádět kostelu smlouvené platy a plnit další povinnosti. Tančík si stěžoval, jak ukazují další řádky, na nepřátelské jednání městské rady, která mu zadržovala veškeré důchody, na něž měl podle dávných odkazů právo, užívala je ke svému prospěchu, zatajila stříbrné a zlaté nádoby, jež patřilo kostelu, a různým jiným způsobem jej připravila o důchody. „Ano, co jest větší a horší, nechtějí seznámit neznalého faráře s odkazy ke kostelu.“¹⁰ Kdyby se však podařilo nalézt ztracené doklady, nebylo by důvodu k jejich dalšímu zadržování. Závěrem svého listu připojil Tančík prosbu, aby Bůh přiměl městskou radu „k lepšímu rozumu, a ona ustoupila od kacířství, vrátila uchváčené církevní jmění a důchody, které od starodávna patřily k přerovskému kostelu.“¹¹

Že se jednalo především o spory v otázce povinného platu, méně již o víru, svědčí další doklady. V listě, adresovaném roku 1639 olomouckému prelátu Kašparu Karasovi, si stěžoval, že již 9 let mu Přerovští zadržují mzdu. I když jim byla slevena částka peněz, které měli odvádět faráři, přece neplatili. Podle smlouvy uzavřené před panem prelátem Platejsem a Balcarem z Žerotína r. 1633 se městská rada zavázala, že zaplatí faráři 667

zlatých moravských a „v jistém čase je položí“.¹² Roční plat činil 50 zl. Přerovští však neplatili a rovněž se nedostavili k jednání na konsistoř do Olomouce, vymlouvající se, že nemají souhlasu vrchnosti, „bez níž my nesmíme se nikam stavěti“.¹³ V dopise, adresovaném 26. III. 1639 prelátu K. Karasovi, purkmistr a rada ujišťují, že rádi podle svých možností zaplatí knězi Janovi povinný plat, pokud se s nimi dohodne na mírných termínech. Avšak válečné události a vydržování vlastních i nepřátelských vojsk značně zatěžovaly městskou pokladnu a znemožňovaly městské radě splnit povinnosti, k nimž se zavázala. Nelze pochybovat, že farář něco dostával, ale k zásadnímu řešení otázky platu a desátků za života Jana Tančíka nedošlo.¹⁵

Kromě sporu s městskou radou dostal se Jan Tančík do sporu s bývalým přerovským měšťanem Janem Králíčkem, který přebýval ve službách hraběte pana Volského, nejvyššího maršálka koruny polské na území polském. V Přerově měl „domeček“ — statek, zakoupený se souhlasem městské rady. Jan Tančík se brzy po svém příchodu do Přerova ujal správy Králíčkovy statku a mezi oběma došlo k ústní dohodě, že Tančík statek koupí. Oba psali v r. 1631 Karlovi st. ze Žerotína do Vratislavi žádost o povolení k provedení kupy, ale dostali zamítavou odpověď. Proto Jan Králíček požadoval, aby Tančík zaplatil nájem za 1/2 roku, co tohoto statku neoprávněně užíval. Když farář Tančík odmítl, obrátil se se svou stížností k zemskému sudímu hraběti Rudolfovi z Valdštejna, kterého žádal o zákrok na konsistoři. Spor se dlouhou dobu vlekl a měl zajímavý průběh. Přerovští ve své stížnosti žádali konsistoř, aby zakročila proti faráři, který již po 7 let užívá tohoto gruntu, nedajíc za to jakživ nic a nemajíc k tomu práva, „aby jemu (Králíčkovu) takový dvůr i s užitky ihned podstoupil a z něho se neprodleně se vším vystěhoval, za užitky mocně užívajíc statečku jeho, čím spravedlivě povinen jest zaplatit, náležitě kontentíroval..“¹⁶ Na stranu Králíčkovu se postavil Baleár z Žerotína, který si v dopise z 12. III. 1639 stěžoval konsistoři, že Jan Tančík se nechtěl před ním odpovídat stran gruntu Králíčkovy, a žádal, aby vůči němu zakročila.¹⁷ Dluh mezitím vzrostl na 600 zlatých, ale vyrovnán nebyl. Později však připadl Králíčkův statek ke kostelnímu jmění.

Za života Tančíkova došlo již roku 1633 k prozatímní dohodě o platu mezi městskou radou a farářem za přítomnosti generálního vikáře Jana Platejsa a Balcara z Žerotína v zastoupení svého otce Karla st. z Žerotína, tehdejšího přerovského pána, ale k jejímu provádění nikdy nedošlo.

Farář Jan Tančík zemřel v květnu r. 1652 a na uprázdněné místo duchovního správce nastoupil Adam Bartlíček, který však zemřel již v následujícím roce 1653. Neměl snadné postavení a též jeho život nebyl příkladný. Proto jej konsistoř v roce 1652 vážně napomínala a pro nevyhlášení papežských odpustků v přerovském kostele jej potrestala pokutou 12 zlatých.¹⁸

V období let 1653—1656 neměl Přerov duchovního správce. Hlavním důvodem byly nevyřešené otázky platu, které odrazovaly každého zájemce, aby se ucházel o přerovské děkanství. Dřívější postoj městské rady ke kostelu a především k faráři, kterému odpírali povinný plat, byl všude dostatečně znám. Kněží byl nedostatek a také výše ročního platu dle dohody z roku 1633 ve výši pouhých 50 zlatých nelákala žádného kněze.¹⁹ Situace v městě bez kněze se stávala obtížnou. V dopise z 1. XI. 1656, adresovanému olomouckému biskupu, purkmistr a rada města Přerova uváděli, „že město Přerov je po 3 léta bez duchovní správy a pro nepřítomnost faráře bez veškerých církevních obřadů, bez svátostí, jako křest, zpověď, přijímání, svátost manželství a poslední pomazání; také bez křesťanského pohřbívání mrtvých“.²⁰ Na svou neutěšenou situaci upozornili již dříve konsistoř, ale „do dnešního dne nepřišlo vyřízení“. Závěrem žádali, aby jim ustanovil v Přerově kvalifikovaného faráře. Žádost přerovských občanů podporoval také přerovský pán Baleár z Žerotína, ale vyřízení se protahovalo. Původní

požadavek konsistoře, aby farář dostával 300 zlatých ročního platu, jako tomu bylo v dřívějších dobách před třicetiletou válkou, městská rada zamítla s odůvodněním, že město je velmi zničené, platí velké kontribuce (daně) a opravuje na své útraty farní chrám. Proto navrhovala a zavazovala se, že poskytne faráři plat 100 zlatých, 93 a 1/2 měřice obilí v zrně a 222 kop obilí ve slámě kromě užitků z farních polí, zahrad a luk, jejichž výnos mu zůstane.²¹

Po tomto prohlášení jmenovala konsistoř 2. VI. 1657 přerovským děkanem Fridricha Ausschwitzera, který současně spravoval faru v Předmostí. Po 10 letech se děkanství dobrovolně vzdal v srpnu 1667 a uprázdněné obročí získal Adam Tačín. Jeho nástup i celá doba působení v Přerově byla provázena vleklým sporem mezi městskou radou a konsistoří o patronátní právo, tzv. ius patronatus.²²

Když se městská rada dověděla, že Fridrich Ausschwitzer hodlá resignovat, žádala po konsistoři, aby na přerovskou faru byl ustanoven za faráře a děkana Tobiáš Švach. Odvolávala se přitom na mandát z roku 1628, kterým kardinál Ditrichštejn zaručil všem, kteří se podrobili katolické víře, zachování jejich práv bez škody a následků. Kardinál jejich ius patronatus respektoval a též Fridrich Ausschwitzer byl ustanoven s přihlédnutím „k našemu právu patronátnímu“. Proto žádali, aby olomoucký biskup Karel z Lichtenštejna s ohledem na jejich vytrvalou a poslušnou věrnost zachoval je při dosavadních svobodách a užitcích bez omezení a při respektování prastarého zděděného práva presentace ustanovil „důstojného pána Tobiáše Švacha na naši faru“.²³

Když nedosáhli splnění svého přání, uchýlili se Přerovští k osvědčené taktice a zadržovali svému dosazenému faráři plat, aby tímto způsobem dosáhli nového projednání své záležitosti a přiznání patronátního práva. Dopisy, které byly v této věci vyměněny, ukazují na úplně rozdílná stanoviska. Městská rada hájila svá práva, na jejich porušování byla velmi citlivá, ale konsistoř důrazně požadovala placení povinných platů a odvádění desátků faráři. Ke stížnosti, kterou městská rada 12. VII. 1670 odeslala apoštolské nunciatuře do Vídně s obviněním proti biskupské konsistoři, vyložila konsistoř své stanovisko v záležitosti patronátního práva. Prohlásila, že se podrobí rozhodnutí příslušného soudce v otázce patronátního práva, ale současně uvedla, že „Přerované zadržují dosud svému faráři, námi legitimně a kanonicky ustanovenému, roční pevný plat (místo desátků) i s připojenými užitky a přes veškeré napomínání zatvrzme je odmítají platili. Poněvadž farář se nemůže obejti bez těchto nezbytných životních prostředků, žádá, aby apoštolská nunciatura buď svou vlastní autoritou přinutila Přerovany k zjednání nápravy, nebo nepřekážela konsistoři co nejrozhodněji potlačili vzdor, když by nemohlo být zabráněno zadržování platu a každodenních prostředků k obživě“.²⁴

Když se Přerovští nepodrobili, setrvali na svém stanovisku (patronátního práva) a nadále zadržovali Adamu Tačínovi roční plat a nedbali „otcovských domluv a napomínání“, zakázala konsistoř 3. XI. 1671 purkmistrovi, rychtářovi a celé městské radě přístup do kostela, pokud do 6 týdnů nevyrovnají dluh a vyhlásila nad nimi interdikt. Jestliže nedají faráři satisfakci do 6 týdnů, budou potrestáni exkomunikací.²⁵

Jak se dalo očekávat, Přerovští neustoupili. Obrátili se na panovníka do Vídně, který podstoupil 21. X. 1671 jejich žádost královskému tribunálu do Brna k vyřízení u zemského hejtmana. V korespondenci žádal zemský hejtman biskupskou konsistoř v Olomouci o podrobnou zprávu k vyhlášenému interdiktu a upozorňoval na nesnáze, které sebou může přinést případná exkomunikace; přimlouval se za vhodnější a shovívavější postup a současně upozorňoval, že do císařského vyjádření je vyhlášení exkomunikace zakázáno.²⁶

Proti smířlivému tónu zemského hejtmana zazněl v dopise, kterým konsistoř

informovala olomouckého biskupa o stavu věci, velmi ostrý tón vůči vzdorovitým a zatvrzelým Přerovským,²⁷ kteří jinak nemohou být donuceni k zaplacení zadržovaného platu Adamu Tačínovi. „Jest kruté“, píše se v dopise, „násilně z vlastní vůle zadržovat pastýři duší životní prostředky; kdo totiž odpírá druhému potravu, měl by býti usmrčen“.²⁸ Další tvrzení, které nelze odjinud doložit, značně překvapuje, neboť by svědčilo o rozdílných názorech na tuto záležitost mezi městskou radou a lidem. Farníci vykonali pro svého faráře sbírku na plat, avšak sebrané peníze si městská rada ponechala pro svůj vlastní prospěch; „ubohý farář jest připraven o svou odměnu, kterou přece uznávají všechna platná práva kanonická i civilní.“²⁹ Pokud se přerovským občanům jedná o patronátní právo, nesouvisí to nijak s platem faráře, ale od počátku se jedná o oddělené věci. Jestliže však kvůli patronátnímu právu podali žalobu u apoštolské nunciatury ve Vídni proti biskupské kanceláři, poznají, že její rozhodnutí budeme respektovat“.

Z obsahu dopisu i ze zmínky o možném zásahu císařského majestátu do sporu lze poznat, že Přerovští měli sympatie na nejvyšších světských místech a též mocné příznivce, kteří je v jejich požadavku podporovali. „Kdyby Přerované neměli podněcovatele a ochránce v nespravedlnosti,“ praví se v dopise, „dávno již by prokazovali povinnou poslušnost. Tito je z vlastního zájmu podporují a rovněž pikardská krev žene Přerovské k těmto sporům a různicím, tou někteří z nich překypují, i kdyby se navenek ukazovali katolíky.“³⁰

Pro nedostatek dalších dokladů nelze určit, kdo patřil mezi přerovské příznivce. Jistě tu působila též českobratrská tradice i důsledná obhajoba získaných městských práv a privilegií proti všem, kteří by jim je upírali. Městská rada neustoupila a setrvala na svém stanovisku. 22. XII. 1671 byla exkomunikována stará i nová městská rada i někteří občané. Z církve byli vyobcováni: purkmistr Zachariáš Pražák, Jan Kuča, Jiří Vařecha a městský rychtář Gabriel Polidor, radní Mikuláš Štork, Daniel Jelínek, Jan Plumlovský, Baleár Jedlička, Jan Benešovský, Jan Hudeček, Bernát Kolář, Bartoloměj Ludík, Jiří Verner a městský písař Kryštof Finger³¹ a řada dalších.

Přerovští znovu psali císaři, který dopisem ze 16. ledna 1672 přikázal Přerovanům, aby bez prodlení zaplatili dlužnou částku; současně si vyžádal doklady k posouzení oprávněnosti požadavku na patronátní právo. Teprve nyní Přerovští ustoupili a purkmistr předal Adamu Tačínovi 8. března 1672 podle znění smlouvy roční plat za léta 1670 a 1671 v částce 150 zlatých — celkem 300 zlatých, dále 37 zlatých a 30V2 krejcaru místo piva z městských várek a 38 sáhů palivového dřeva, 13 zl. 6 kr. v hotovosti.³² Zaplacením dlužných peněz pominul hlavní důvod exkomunikace, která byla koncem měsíce března odvolána. Biskup pak měl učinit taková opatření, aby Přerovští po duchovním uvolnění mohli se oddat svým dřívějším obchodům a jednáním.³³

Farář Adam Tačín s pomocí biskupské konsistoře dosáhl vyrovnání svých platů. Avšak svým postojem si zneprátnil celou farnost a v létě 1673 se vzdal svého úřadu a z Přerova odešel. Zdálo se, že se poměry uklidní a nástupem nového faráře nastane období lepších vztahů mezi farou a městskou radou. Ale právě o osobu nového faráře vznikl další spor. Prozatímního duchovního správce Allegea Chybíce, kterého Přerovští chtěli za faráře, vystřídal drahotušský farář Konstantin Kolnovský, jmenovaný 26. IX. 1673 biskupskou konsistoří a představený shromážděné přerovské obci 2. října 1673.³⁴ Městská rada nesouhlasila s jmenováním Kolnovského, vyžádala si 6 týdnů na rozmyšlenou a odmítala vydat klíče od kostela. Odpor obce netrval dlouho. Když konsistoř na jejich stížnost odpověděla, že se Chybice za faráře nehodí, souhlasila a 6. října vydala klíče K. Kolnovskému.

Za působení Konstantina Kolnovského v Přerově skončilo období sporů mezi farou a

městskou radou. Dne 1. VII. 1675 se konalo komisionální jednání, kterým byly upraveny dávky faráři, a po generální vizitaci, konané 16. srpna 1682, došlo ke konečnému narovnání ve věci platu a desátků (v roce 1683). Stalo se tak na přímou žádost K. Kolnovského, který si stěžoval, že již před lety došlo ke zmenšení kostelních příjmů, když mlýn, darovaný kdysi špitálu, přešel do správy vrchnosti, která si též přivlastnila pole, louky a zahrady, patřící kdysi bratrskému sboru. Podle narovnání z 10. V. 1683 mezi městskou radou a děkanem K. Kolnovským zavázala se městská obec za sebe i své potomky, že bude ročně dávat děkanovi a jeho nástupcům z města Přerova kromě 150 zlatých moravských stálého platu, k nimž se zavázala již v roce 1657, ještě 50 zl. mor. s podmínkou, že nynější děkan a jeho nástupcové budou držeti pobožného a příkladného kaplana, který by každodenně konal v Přerově bohoslužby. Pokud by však nebyla podmínka splněna nebo město Přerov „by k ruině a zubožení přivedeno bylo“, nezplatí město 50 zl. Druhý bod narovnání se týkal restaurace a „konzervace“ fary, školy a dalších budov, které k nim patří. Rada se zavázala přispívat na opravu a udržování kostela i ostatních farních stavení z obecní pokladny, pokud by nestačilo, co se vybere v kostele „do pytlíčku“. Obsahem třetího bodu byl odkaz Václava Vítěze neb Oršulky, spolusouseda přerovského, který 24. března 1637 věnoval farnímu domu kus gruntu, jehož cena byla 70 zl. Poněvadž tato část gruntu nemohla být nijak připojena k faře, „uvolila se městská rada platit za něj ročně 2 zl. až do vyplnění celé částky.“³³

O stavu náboženského života v městě lze soudit na základě poznámky v zápisu vizitační komise, která při generální vizitaci v r. 1682 pozorovala v Přerově malou horlivost a úctu ke katolické víře, jak se jevila ještě před lety, a též nedbale vykonávanou duchovní správu. Proto přikázali vizitátoři děkanovi, aby všechny závady odstranil a sám kázal a katechizoval každou neděli.³⁶

Smrtí Konstantina Kolnovského v roce 1688 skončilo období vleklých sporů mezi městskou radou a přerovským děkanstvím. I když později se občas objevovala menší nedorozumění, nepropukl již nikdy spor v takové míře jako v uplynulých letech. Naopak, náboženská situace v městě se uklidnila a postavení katolické církve se postupně zlepšovalo, majetek fary i kostela vzrůstal četnými dary a častými odkazy. Pokud zůstaly mezi obyvatelstvem zbytky českobratrského či evangelického smýšlení, nemohly se nijak projevit a rychle zanikaly. Nelze říci, že by též dřívější spory mezi farou a městskou radou pramenily z českobratrského smýšlení obyvatelstva, jak se to snaží prokázat F. Levý, neboť ze sírany Přerovských se jednalo o zásadní otázku městských práv, na jejichž porušení či omezení byli velmi citliví.³¹ Proto se též ve vzájemné polemice jenom ojediněle objevovala zmínka o vlivu „pikardů“, zato se hodně zdůrazňovalo starodávné právo patronátní. Tento názor potvrzuje i podobný spor města s Karlem Jindřichem z Žerotína, který probíhal téměř současně; šlo v něm též o omezování městských práv. Náboženské důvody — otázka víry a náboženského přesvědčení — zůstávaly stranou a objevovaly se jenom tehdy, když scházel patřičný důkaz. Náboženské smýšlení obyvatelstva (i vnitřní) se změnilo poměrně brzy a podle vlastního přiznání městské rady z r. 1656 pocíťovalo město velmi tíživě nepřítomnost katolického faráře v prvních letech po třicetileté válce. Na druhé straně třeba přiznat, že přerovští faráři postupovali v náboženských otázkách smířlivě a nenásilně. Ještě koncem 17. století se v přerovském farním kostele hrály skladby a písně významného protestantského skladatele Samuela Capricorna.³⁸

Jan Anastazius Tichý, působící dříve v Hranicích, byl jmenován 23. 6. 1688 děkanem v Přerově. Projevil velkou horlivost v duchovní správě, vybudoval v Přerově kapli sv. Josefa v roce 1692 a současně tu založil první náboženský spolek „Bratrstvo sv. Josefa“, v roce 1693. Podle stanov, schválených papežem Inocencem XII. dne 20. X. 1692 a olomouckým biskupem Karlem z Lichtenštejna 9. I. 1693, bylo hlavním posláním

Bratrstva prohloubení náboženského života v městě. Členové Bratrstva — muži i ženy — (jejich počet neznáme) měli se účastnit společných bohoslužeb, konat společná procesí, doprovázet zemřelé členy na jejich poslední cestě, svými modlitbami usilovat o odstranění kacífství a přispívat k jednotě a svornosti křesťanských knížat, snažit se o rozšíření počtu členů Bratrstva atd. Vykonáním předepsaných modliteb a dalších náboženských úkonů mohli získat odpustky. Přijetí nového člena bylo prováděno slavnostním způsobem v kapli sv. Josefa a po skončení „ceremoniálu“ byl nový člen zapsán do alba.³⁹

Jan A. Tichý zemřel v roce 1696 a přerovského děkanství se ujal Jan Komorník, ustavený konsistoří 27. 2. 1696. Působil v Přerově pouze dva roky a v roce 1698 odešel na nové působiště do Újezdce u Telče, „aby se vrátil tam, odkud vyšel“. V kázání, kterým se loučil s Přerovem, připomenul, že přerovští farníci nemají příčiny oplakávat jeho odchod. „Poněvadž mnozí jste se domnívali, že mne mocně a násilím (per fortia) z fary vypudíte, dávající příklad na jiné faráře, kterak se s tímto a s tímto stalo...“. Často musel na vlastní uši vyslechnout náрек, jak špatně někteří kněží dříve i nyní vykonávali svůj úřad, ale při děkanské vizitaci si nikdo nestěžoval. Někteří se postavili proti němu a začali jej pronásledovat. Pravou příčinou tohoto jednání i pomlouvačných řečí spatřoval J. Komorník v „rozpuštělosti a opovázlivosti“ Přerovských, kteří, kdyby to bylo možné, „ne v roce, ne v půl roce, ale po jednom měsíci jiného faráře, jiného kaplana míti, učinili by to!“ Než by totiž nový farář poznal jejich rozpuštělost a z povinnosti svého úřadu proti ní vystoupil, uplynulo by půl roku; to by přirozeně farníkům vyhovovalo. Jan Komorník jim pak připomněl, že „netoliko na jednu, na dvě míle, ale řkouc po celé Moravě známo jest, jaké v Přerově rozpuštělosti, nesvornosti a ustavičné hádky jak s vrchností světskou tak duchovní jsou a proto moji dobří přátelé vědouce o všem tom, přinášají se mne z města toho vysvoboditi“.⁴⁰

Duchovní správci v Přerově se v letech 1698 — 1727 poměrně rychle střídali. Po odchodu Jana Komorníka přišel na přerovskou faru 24. 11. 1698 Daniel Křehký z Benešova, který na podzim v roce 1705 odešel do Hlučína; 2. října 1705 jej vystřídal Jan Peštínek, působící do té doby v Předmostí, zemřel v roce 1710. Také další dva faráři Pavel Josef Kučera, spravující faru od 15. 9. 1710 do 1. 3. 1718, kdy zemřel, a Jiří Doležal (od 13. 4. 1718 do roku 1727), působili v Přerově poměrně krátkou dobu. Za častého střídání duchovních správců na přerovské faře nebylo možno přistoupit k rozsáhlejší opravě a údržbě církevních budov — kostelů, fary, školy i hospodářských stavení — které byly ve špatném a zchátralém stavu. Nepohody a různé živelní pohromy, (požáry) stav jenom zhoršovaly. Již za života Jiřího Doležala byly připraveny plány na opravu fary a kostela; byly zahájeny také první práce, ale vlastní provedení a dokončení opravy fary a přestavby farního kostela je spojeno se jménem jeho nástupce v děkanském úřadě Františka Antonína Nedomanna.

Období jeho působení v Přerově patří k nejúspěšnějším a pro vývoj města nejprospěšnějším. Pocházel z Prostějova, kde se narodil v roce 1690 — po otci byl původu občanského, po matce šlechtického (rodina Žalkovských). Na kněze byl vysvěcen v Olomouci roku 1713 a po krátkém působení v Holešově (3 roky), ve Vrahovicích a Kralicích (4 roky) stal se víceděkanem a později děkanem v Meziříčí nad Bečvou, odkud odešel 28. 4. 1727 na uprázdněné děkanství do Přerova ve věku 38 let.⁴¹ Hned po svém příchodu se věnoval přestavbě farního chrámu sv. Vavřince, která byla provedena v letech 1727 — 1732. Přestavbou byla změněna původní orientace kostela východ — západ na směr severojižní a také dosavadní pozdně gotické části byly potlačeny novými barokními prvky. O rozsahu přestavby poskytuje podrobné zprávy mědirytina s vyobrazením přerovského kostela na konci přestavby. V roce 1730 ji vydal vlastním nákladem děkan F. Nedomann, který nechtěl připomenout pouze okamžik

dokončování stavby, ale jejím prodejem získat též prostředky na dokončení přestavby. Kromě rozsáhlé a nákladné přestavby farního chrámu provedl F. Nedomann celkovou opravu fary a některých hospodářských budov. •V letech 1727 — 1728 byla farní budova zvýšena o jedno patro, pořízena nová střecha a dokončeno malování pokojů za 824 zl. 27 kr. Spolu s dalšími výdaji na přestavbu kostela (785 zl. 7 kr.) a na stavbu nové stodoly (245 zl. 18 kr.) činily celkové výdaje jenom v těchto dvou letech 1845 zl. 52 kr.

Oprava a přestavba církevních budov si vyžádala velkých nákladů, na jejichž úhradu přispívali nejen přerovští občané, ale též obyvatelé přifařených obcí četnými sbírkami a různými povinnostmi. Poddaní olomouckého biskupa z Bochoře se postavili proti Nedomannovu požadavku, aby každý z nich přispěl na stavbu 3 zl. 24 kr. a stěžovali si v roce 1735 přímo biskupovi. Jejich stížnost vyšetřoval kroměřížský hejtman, který v dopise olomouckému biskupovi poukazyval, že F. Nedomann provedl stavbu kostela a opravu střechy fary bez vědomí farníků, po kterých pak žádal, aby mu na stavbu přispěli. Hejtman dále uváděl, že se jedná v případě bochořských poddaných o „chudé a ubohé lidi“, kteří měli dopravovat do Přerova trámy a dříví na vzpěry.⁴²

F. Nedomann se projevil jako energický a vzdělaný muž, „dobrý pastýř svých oveček“.⁴³ Kromě horlivosti při opravě církevních budov a úsilí o povznesení farního hospodářství a prohloubení náboženského života, projevoval také literární zájem. Napsal knížku „Denice šťastnějšího dne předchůdce, tj. v rozličných ctnostech a pobožnostech cvičení, v českém a německém jazyce pospolu naschvál sepsaná, od Františka A. Nedomanna, děkana přerovského, na světlo vydaná.“⁴⁴ Dílo, vydané roku 1736 v Olomouci Františkem Ant. Hirnlem, připsaná olomouckému biskupu Wolfgangovi Hanibalovi ze Schrattenbachu. Na konci své knihy uveřejnil stat „Poznamenání rozličných nemocí, v kterých někteří svatí a světice Boží postaveni byli“, aby věřícím připomenul, že ani svatí nebyli uchráněni nemocí a různého utrpení; na jejich přímluvu mohou dosáhnout ulehčení a uzdravení.⁴⁵ Druhým dílkem, které sepsal děkan F. A. Nedomann a vydal roku 1746 v Trnavě, byl spis „Svaté jednání“.⁴⁶

Děkan Nedomann se zasloužil také o vzrůst církevního majetku a důchodů. Podle smlouvy z 22. 4. 1748 postoupilo město přerovskému kostelu pole u židovského hřbitova o výměře 6 měřic jako náhradu za ztrátu poloviny pole u Bečvy, kterou odplavila voda za nesčetných povodní. Roční užitek z tohoto pole měl být použit na vystavení nové školy i s bytem pro rektora a pomocníka. Na místě staré školy, která stála u farního kostela vedle fary, měly být zřízeny byty pro kaplany. Město se současně zřeklo jak budovy staré školy, tak i zahrady, která k ní patřila, za roční nájem 2 zl. ve prospěch církve. Podle této smlouvy dostal přerovský děkan od města ještě 20 měř. polí u městského lesa s podmínkou, že ročně za obec bude sloužit 4 mše.⁴⁷ V době působení F. Nedomanna v Přerově byla vykonána generální vizitace, která nás podrobně seznámuje se stavem farnosti, s církevním majetkem a inventářem, s desátky apod.

Po smrti děkana F. Nedomanna (zemřel ve věku 75 let 19. 8. 1765) ujal se 13. 10. 1765 přerovské fary Josef Gunner, spravující do té doby faru ve Vlkoši. Z Přerova odešel v roce 1774 do Švábenic. Koncem svého působení v Přerově vyměnil v r. 1772 farní pole o výměře 6V2 měřice za jiné v předměstí Šřřavě.⁴⁸ 14. března 1774 se stal přerovským farářem a děkanem Cyril Skočovský, doktor theologie. Pocházel ze Zlína a působil též v Břestě a ve Vlkoši. Přerovskou faru spravoval až do své smrti v r. 1810.

V druhé polovině 17. a 18. století hlásilo se přerovské obyvatelstvo ke katolictví; jiných náboženských skupin kromě židů tu nebylo. Když byl vyhlášen patent o náboženské svobodě v roce 1781, kterým byla také evangelíkům přiznána svoboda vyznání, zůstal v Přerově bez ohlasu. Více než 150 let, která uplynula od vydání dekretů vůči nekatolíkům, představovalo příliš dlouhou dobu, jež smazala nejen všechny stopy

dřívějšího českobratrského a podobojího smýšlení obyvatelstva, ale také všechny vzpomínky na kdysi slavné období rozkvětu Jednoty bratrské v Přerově.

CÍRKEVNÍ MAJETEK, FARNÍ HOSPODÁŘSTVÍ, DŮCHODY A DESÁTKY

Farní kostel sv. Vavřince zažil v letech 1650—1781 řadu stavebních úprav, z kterých byla nejrozsáhlejší přestavba chrámu v letech 1727 až 1732, která dala chrámu jeho nynější podobu. Jak se měnil vnější vzhled, měnilo se též vnitřní uspořádání a vybavení. V roce 1672 měl farní chrám tři oltáře, z kterých jeden na evangelijní straně byl zasvěcen Zvěstování Panny Marie, druhý na epištolní straně sv. Šebestiánu. V r. 1692 byla přistavena kaple sv. Josefa, ale ostatní stav zůstal nezměněn až do uskutečnění velké přestavby chrámu v první polovině 18. stol. Když byl obnovený chrám posvěcen děkanem F. Nedomannem 10. srpna 1729, měl 3 boční oltáře (sv. Antonína Paduánského, sv. Jana Nepomuckého, u kazatelny oltář ke cti Ježíše, Marie a Anny) a dvě kaple, sousedící s presbytářem. Byla to jednak kaple ke cti sv. Josefa (pro Bratrstvo sv. Josefa) na straně evangelijní a druhá ke cti sv. Františka Xav. na straně epištolní. Podlaha byla kamenná. V kostele byla kazatelna, křtitelnice (dřevěná s měděnou mísou) se sochou sv. Jana Křtitele, vzadu pak na vyvýšeném chóru byly varhany. Kostel byl vystavěn z dobrého materiálu, z cihel, strop byl klenutý, střecha pokryta taškami. Byl plně vybaven bohoslužebnými rouchy a předměty. Na kostelní věži bylo 5 zvonů, z nichž největší o váze 14 centnýřů byl pořízen v roce 1657.⁴⁹

Z filiálních kostelů patřil k největším kostel sv. Michala na Šířavě, spravovaný přerovským farářem. Byl rovněž postaven z dobrého materiálu, strop byl rovný — rákosový, střecha byla šindelová. Měl jednu věž se 3 zvony, z kterých nejstarší nesl již nečitelný nápis pocházející z r. 1590.⁵⁰ Byl poškozen ohněm v letech 1672—1690 a opět obnoven, jak se připomíná v děkanské matrice z r. 1691. Další stavební úpravy kostela sv. Michala byly vykonány za faráře Jana Doležala, který též chrám znovu posvětil.⁵¹ Kromě hlavního oltáře měl dva boční (sv. Jana Nepomuckého a Antonína Paduánského) a malou kapli zemřelých při vchodu do chrámu s oltářem sv. Kříže. Podlaha byla z cihel, chór ze dřeva. Kostel neměl kryptu. Bohoslužby se konaly pouze ve výroční den svátku sv. Michala Archanděla a pak za zemřelé. Kolem kostela byl velký hřbitov, obehnaný zdí, kde byli pochováni jak měšťané, tak obyvatelé z předměstí i z venkova. Potřebná roucha pro kněze i ministranty a potřebné předměty pro bohoslužbu se přenášely z farního chrámu. Podle gen. vizitace z r. 1691 neměl žádných příjmů s výjimkou dvou grošů, které se vybíraly za zvonění při pohřbech.⁵² O 70 let později poznamenal děkan F. Nedomann při další gen. vizitaci, že ke kostelu sv. Michala patří koncem roku 1763 na vlastním kapitále 462 zl., na ostatních pohledávkách 100 zl. a v hotovosti 33 zl., 29 kr. 3 den. — celkem 595 zl. 29 kr. a 3 den.⁵³

Třetí kostel, ležící u samého mostu a brány dolního města, byl původně zasvěcen sv. Marku Evangelistovi. Před třicetiletou válkou se v něm shromažďovali Čeští bratři (Pikartští) k bohoslužbám — odtud byl zván „Zboř“. Měl dva zvony na věži a jeden nad kostelem. Děkanská matrika z roku 1672 neuvádí o kostele nějaké podrobnosti, v záznamu z r. 1691 bylo uvedeno, že chrám, postavený z kamene, „jest celý opuštěn, bez střechy, s rozbitými okny. Jest podivné, jak se tam mohly konat před 30, snad 40 lety bohoslužby za některého mého katol. předchůdce“.³⁴ Kostel neměl příjmů, leda když se zvonilo při pohřbu, vybíraly se 4 groše. O 70 let později farář F. Nedomann uvedl, že při požáru v roce 1749 vyhořel celý kostel, který tak přišel o všechn svůj movitý majetek a roucha, o čtyry oltáře a varhany. Kostel lehl popelem, zůstaly jenom zdi s

věží a se dvěma starými roztavenými zvony. Ke kastelu patřil jeden pozlacený kalich s patenou a dva svícny, na peněžích bylo koncem roku 1763 982 zl. 2 den., na kapitálu a v hotovosti 27 zl., 54 kr., 2 ⁴/₈ den. — celkem 1.010 zl. 17 kr. a ⁴/_s den.⁵⁵ S přihlédnutím k těmto zprávám lze soudit, že kostel sv. Marka byl obnoven na počátku 18. stol., neboť podle zápisů řeznického cechu byla sem v době oprav farního chrámu r. 1727 přenesena korouhev poctivého cechu řeznického v Přerově. Zůstala tu až do r. 1733.⁵⁶ Rovněž v účtech pekařského cechu se k roku 1726 připomíná přenášení cechovní stolice k sv. Marku, kdy se utratilo „za trunk piva a za hřebíky“. Chrám sv. Marka byl v té době již obnovený, konaly se v něm bohoslužby, ale při velkém požáru v roce 1749 definitivně lehl popelem a nebyl již nikdy obnoven.⁵⁷

Kaple sv. Jiří, kdysi zvaná královská (capella regia), nacházela se na Horním náměstí poblíž brány. Zažila též řadu změn. Měla kdysi malý a starodávný oltář, ale podle zprávy z roku 1672 i 1691 neměla bohoslužebných předmětů vzhledem k nejisté době a „kvůli nájezdům rebelů a v důsledku válečných hrozeb“. Pokud se tu konaly bohoslužby, vypůjčovaly se bohoslužebné předměty z farního kostela.⁵⁸ Později vyhořela, ale byla znovu obnovena Janem Přepičkým, nově zastřešena a uvnitř vyzdobena obrazy; dokonce na čas byl tu ustanoven i kaplan. V kapli byl pouze jeden oltář sv. Jiří, nad oltářem socha sv. Trojice. Na malé věži visel jeden zvon s vyobrazením bl. Panny Marie a bez nápisu. Nacházela se tu také hrobka, do níž byla pochovávána těla zemřelých příslušníků rodiny Přepiských. Koncem roku 1763 měla kaple na kapitálu 680 zl. 48 kr.

Další kaple byla na přerovském hradě, kde ji zřídili Žerotínové se svolením olomouckého biskupa Karla z Lichtenštejna; měla vlastní bohoslužebné předměty, ale o jejich dalších osudech se nedochovalo zpráv; děkan F. Nedomann se o ní v roce 1764 nezmiňoval.

FARA

Stav fary i dalších budov, které patřily k faře, byl v pol.

17. stol. velmi špatný a patřil k častým předmětům jednání faráře s městskou radou. Budova fary byla poškozena právě tak jako kostel za švédského vpádu, v r. 1642 provizorně opravena, ale většinou neudržována, jak o tom svědčí též povzdech děkana Kolnovského z roku 1682, který si trpce stěžoval na celkovou její zchátralost, a uváděl, že obydlí je nepohodlné a tak malé, že by tu nemohla bydlet rodina. V zimních měsících byl odkázán i se svým služebnictvem pouze na jednu místnost, v níž se dalo žít. Fara měla v té době ještě malou kuchyň a menší sklep. Podle narovnání z roku 1683 byla v podobném neutěšeném stavu také škola i další farní budovy; na jejich obnovu slíbila městská rada příspěvek z obecní pokladny.⁵⁹ K důkladné opravě a přestavbě však došlo až v první pol.

18. stol. za děkana F. A. Nedomanna, neboť, jak uváděl ve své zprávě, po 70 let nebyla opravována. V letech 1727 a 1728 byla fara vlastně znovu postavena a zvýšena na jednoposchodovou budovu. V přízemí byl větší pokoj pro čeledí, menší pro hospodáře a 2 komory pro uložení vína. V prvním poschodí byly 4 pokoje, jídelna, repositorium, komora a 2 samostatné pokoje (ložnice) pro kaplany.

Z hospodářských stavení, která stála v blízkosti fary, byla jmenována budova, nahrazující sýpku, a stáje pro 4 koně a 6 krav. Avšak v roce 1764 zůstaly ve stáji po ustoupení dobytčího moru, který tu velmi často řádl, jenom 4 krávy, ale ani jeden kůň, o něž přišel farář nedbalostí čeládky — další si již neopatřil. Zasluhou děkana F. Nedomanna byly všechny budovy v roce 1727—1728 důkladně opraveny a pokryty šindelem,⁶⁰ ale jejich udržování se setkávalo se značnými obtížemi pro nedostatek peněz i neochotu městské rady přispívat na jejich opravu,⁶¹ jak si trpce F. Nedomann stěžoval.

FARNÍ POZEMKY, ZAHRADY A LOUKY

Přerovská fara patřila svým pozemkovým majetkem k bohatším. K původním 8 kusům farních pozemků, které byly zaznamenány ještě v děkanské matrice z r. 1672, přibýly v dalších letech nové dva pozemky, takže při generální vizitaci v r. 1691 patřilo již k faře 10 kusů polí. První pole o výměře 12 měřic leželo v Loukách a sousedilo s panskými pozemky. Druhé pole o 6 měřicích bylo původně u židovského hřbitova. Když však Bečva svými častými záplavami pole znehodnotila a z poloviny pozemku půdu zcela odnesla, postoupilo město Přerov na zákrok konsistoře v r. 1748 půdu u lesa Tmeň o výměře asi dvaceti měřic.⁶² Třetí pole s výměrou dvanácti měřic leželo za Šířavou u sloupu Umučení Páně směrem k Želatovicím. Čtvrté pole leželo kousek za královskou cestou u šířavských zahrad. Lidově bylo zváno „Padělek“ a měřilo jenom 1 měřici. Pátý pozemek u Kozlovic o výměře 2 měřic byl mezi pozemky přerovských měšťanů Pavla Štěpána a Petra Ticháčka. Stejně velký byl též šestý pozemek pod obecním lesem Tmeň. Nepřinášel asi valného užítku — v roce 1691 poznamenal farář A. Tichý, že je z větší části porostlý bodlácím a křovím. Sedmé pole patřilo svou výměrou 13 měř. k největším — bylo v trati „V černým“ mezi pozemky Tomáše Vařechy a Matouše Škrabala ze Šířavy. Výměra osmého pole u Lověšic činila 3 měřice; bylo ohraničeno pozemky Jiřího Demala a Jana Klimánka. Jestliže byl suchý rok, přinášelo pole velmi málo užítku pro trvalý nedostatek vody.⁶³ Také další pozemek u Hor. Moštěnice o výměře 10 měřic, který sousedil s polem Magdaleny Konečné a vdovy Skříčkové, nebyl příliš výnosný a za vlhkého roku se nesklidilo vůbec nic. Poslední farní pozemek byl v trati Lučky, v sousedství sýpky a farní zahrady, byl obklopen příkopem. Veškerá výměra farních pozemků měla 77 výsevkových měřic — většina polí byla pronajata.

Původně byly součástí církevního majetku pole, které kdysi náležely ke kostelu sv. Marka (zv. Zboř) — užívali jich podobojí a Čeští bratři. Za třicetileté války si však tato pole přivlastnila přerovská vrchnost (Žerotínové), která z nich však neodváděla farářů nájmů. Ještě v roce 1672 se vedlo jednání mezi konsistoří a vrchností o užítku z těchto zcizených polí; Karel Jindřich z Žerotína projevil ochotu obnovit původní stav a vrátit je přerovskému kostelu či platit z nich desátky, „jestliže tak učiní ostatní páni na Moravě, kteří drží podobná pole predikantů“.⁶⁴ Později došlo k dohodě a v roce 1691 odváděla již vrchnost farářům 47 zl. nájmu, ale pozemky zůstaly trvale majetkem vrchnosti.

Kromě polností patřily k farnímu hospodářství dvě louky, které nepřinášely téměř užítku. Tráva na malé farní louce, ležící mezi pastvinami šířavskými, bývala často spasena šířavským dobyt看em a dávala sotva jeden malý vůz sena. Za děkana F. Nedomanna ji užívali šířavští obyvatelé, kteří ji také někdy obsévali. Druhou farní louku, vynášející 3 vozy sena, odkázal farnímu kostelu přerovský občan Václav Jaroň; v roce 1684 však ji připojil ke svým pozemkům tovačovský pán, kníže ze Salmu, aby dosáhl scelení svých polí. Jednání o náhradě se protahovalo a jeho konečný výsledek není znám.⁶⁵

Farní zahrady byly tři, ale ani jedna nepřinášela velkého užítku. Malá zahrádka, ležící u fary, sloužila k pěstování květin a zeleniny. Druhá byla větší a nacházela se za farou. Tento pozemek daroval kostelu za třicetileté války neznámý přerovský občan s úmyslem, aby tu byl zřízen hřbitov. V roce 1645 byly tu pohřbívány oběti moru, později byl rozšířen o sousední zahradu a sloužil jako hřbitov chudých až do zřízení velkého hřbitova na Šířavě. Třetí zahrada byla největší, ležela v předměstí a poskytovala na užitečných jednak seno, jednak ovoce.⁶⁶

FARNÍ DŮCHODY - DESÁTKY

Podstatnou část příjmů přerovského faráře tvořily pevně stanovené platy a desátky, které dostával z města Přerova a z přífařených obcí Kozlovic, Želátovic, Újezdce a z poloviny Bochoře. Přerovští měšťané odváděli místo desátků každoročně stálý plat v penězích, dřevo na topení a pivo. O výši platu a jeho pravidelném odvádění se nemohli dlouho dohodnout. Kdysi v minulosti platili Přerovští svému faráři 300 zl. moravských, ale po bitvě na Bílé hoře došlo k novým úpravám a k pronikavému snížení platu.⁶⁷ Podle smlouvy z roku 1633, uzavřené mezi konsistoří a přerovskou vrchností, měli Přerovští odvádět svému faráři 50 zl. ročního platu.⁶⁸ Plat byl nízký, a proto docházelo ke sporům. Dne 24. 4. 1657 byla uzavřena nová smlouva, kterou se městská rada zavázala, že bude každého roku odvádět přerovskému faráři „sto padesáte tolarův moravských, od každé várky, jež osm beček předního piva drží, půl vědra, a 30 sáhů dříví k pálení“.⁶⁹

Poslední smlouva byla uzavřena při narovnání v roce 1683, kterým se městská rada zavázala poskytnout faráři k dosavadnímu platu dalších 50 zl. na udržování kaplana. Kdyby v Přerově kaplan nebyl, odpadá povinnost k placení. U piva došlo k zpřesnění — z každé várky, která obsahovala více než 8 beček, dostával půl vědra (po 20 nádobách), počet odváděného dřeva zůstal nezměněn. V roce 1691 dostával farář 30 věder a v roce 1764 40 věder piva ročně.

Ostatní obyvatelé přerovské farnosti odváděli naturální dávky, které během let 1650 — 1781 doznaly jenom nepatrných změn. Šřavští, jako jediní z celé farnosti, odváděli již vymláčené obilí, poddaní z přífařených obcí odevzdávali obilí ve slámě. V roce 1652 odvádělo 56 sedláků a podsedků ze Šřavy přerovskému faráři 93 $\frac{1}{2}$ měrice zrní, z něhož polovinu tvořil oves a polovinu žito.⁷¹ Desátky však nebyly stejné, největší sedláci odváděli 3 — 4 měrice, nejmenší % měř. Koncem 17. stol. došlo k menšímu zvýšení — v roce 1672 odevzdávali Šřavští 108 měric obilí, v roce 1691 118 měric — ale v 18. stol. se výše desátků udržovala na stejné úrovni. Podle údajů F. Nedomanna z roku 1764 odevzdávalo 46 obyvatel Šřavy společně s obyvateli Novosad průměrně ročně 118 $\frac{4}{8}$ měř. žita a ovsa.⁷²

V přífařených obcích byla obdobná situace — poddaní však odváděli obilí ve slámě. 24 sedláků z poloviny obce Bochoře, která patřila k přerovské faře, odevzdávalo v roce 1672 19 kop pšenice a stejné množství ovsa, v roce 1691 se výše desátků zvýšila na 22 kop 15 snopů a v roce 1764 se vybíralo od 21 sedláků 21 kop. Kromě sedláků odváděl 1 čtvrtláník 30 snopů ovsa i pšenice a stejnou povinnost měli i 2 zahradníci, kteří společně odevzdávali 30 snopů pšenice a 30 snopů ovsa.⁷³

Od 10 sedláků z Kozlovic dostával přerovský farář v roce 1672 11 kop žita a 11 kop ovsa, v roce 1691 i v roce 1764 po 12 kopách žita i ovsa. 10 sedláků v Želátovicích odvádělo v roce 1672 10 $\frac{1}{2}$ kopy pšenice a stejné množství ovsa, v roce 1691 po 17 kopách obojího obilí (od 13 sedláků) a v roce 1764 po 15 kopách a 36 snopech pšenice i ovsa. Každý z 10 želatovských zahradníků odevzdával místo obilí ročně po dvou kuřatech a 15 vejcích, celkem 20 kuřat a 2 kopy 30 vajec. V Újezdci bylo v roce 1672 devět sedláků, kteří ročně odváděli na přerovskou faru 8 kop pšenice a stejné množství ovsa, v roce 1691 10 sedláků odevzdávalo 10 kop pšenice a 10 kop ovsa a v roce 1764 9 sedláků 9 kop obojího obilí. Kromě sedláků odevzdávalo 9 čtvrtláníků celkem 63 snopů ovsa a tolik také pšenice.

Přihlížíme-li k menším rozdílům v jednotlivých letech, dostával přerovský farář od svých farníků z města, z předměstí i z přífařených obcí na penězích a v naturáliích tyto dávky:⁷⁴

dávky

r. 1652

r. 1672

r. 1691

r. 1764

plat od města	50 zl.	150 zl.	200 zl.	200 zl.
nájem od vrchnosti		12 zl.	12 zl.	12 zl.
dříví (od města)	30 sáhů	30 s.	30 s.	30 s.
pivo (od města)			celkem	celkem
z každé várky	1 džber	1/2 vědra	30 věder	40 věd.
žito v zrně (Šířava)	46 % měř.	54 měř.	59 měř.	59 2/8 měř.
oves v zrně (Šířava)	46 % měř.	54 měř.	59 měř.	59 2/8 měř.
žito ve slámě (z obcí)	neuveдено	11 kop	12 kop 54 sn.	12 kop 56 sn
oves ve slámě (z obcí)	neuveдено	50 1/2 kop	62 kop 9 sn.	60 kop 35 sn
pšenice ve slámě	neuveдено	39 1/2 kop	49 kopl 15 sn.	47 kop 39 sn
kuřata (z obcí)	neuveдено	neuveдено	20 ks	20 ks
vejce (z obcí)	neuveдено	neuveдено	2 1/2 kopy	2 1/2 kopy

Ačkoliv údaje nejsou zcela úplné (nezachycují zcizené pozemky), podávají dostatečný přehled o důchodech, které získávala přerovská fara každoročně z desátků a platů. K doplnění celkového obrazu příjmů nutno připojit výnos farních pozemků, které byly obdělávány ve vlastní režii. V roce 1691 byl výnos slabý, když se získalo ze všech pozemků jenom 63 měřic obilí a jeden nejistý vůz sena. K tomu je třeba připočítat ještě obilí, získané vymláčením 4 — 6 kop obilí, které odváděl panský dvůr v Želatovicích. V roce 1764 se sklídilo z farních pozemků 19 kop pšenice, 25 kop žita, 9 ječmene, 22 ovsa, 3 prosa, 3 kopy jarní pšenice, 4 konopí a 3 kopy viky. Za vymláčení, kterým se získalo na 250 měř. různého zrna, dostávali mlatci odměnou 12 měř. pšenice.⁷⁵

Další příjmy plynuly přerovskému děkanu z nesčetných fundací, z odkazů, které věnovali bohatší farníci — převážně přerovští měšťané — farnímu kostelu na zbožné úmysly. V 17. stol. se kromě tří nadací pro špitál neuvádějí další,⁷⁶ ale v průběhu 18. stol. vzrostl počet zbožných odkazů na 75. Mezi desítkami dárců se nacházeli lidé různého stavu a postavení — hrabě L. Windischgrätz, který v roce 1714 věnoval 700 zl., farář Pavel Kučera věnoval roku 1718 650 zl., měšťan Petr Schutta (100 zl.), Ignác Hnátek r. 1723 — 50 zl., Zuzana Držáková r. 1750 — 500 zl., Tomáš Ticháček v roce 1725 — 1000 zl., farář Jan Pěstínek r. 1709 - 500 zl, Gabriel Ludvík v roce 1716 -50 zl., Jan Čmula v roce 1726 — 30 zl. atd. Koncem roku 1763 dosáhla výše odkázaných peněz pozoruhodné částky 7 893 zl. 40 kr.⁷⁷ Ojedinele se zachovaly zprávy o poplatcích za některé náboženské úkony. Věřící platili již od starodávna knězi od křtů a pohřbů 1 groš, když se při pohřbu zvonilo, dostával 4 groše.⁷⁸ Pro různé potřeby se konaly sbírky v kostele do „míšku“, jejichž výnos byl značně proměnlivý. O celkovém jmění přerovského kostela si můžeme učinit podrobnou představu z druhé poloviny 18. století, kdy děkan F. Nedomann při generální vizitaci uvedl, že při farním kostele jest koncem roku 1763 na vlastním kapitálu (mimo odkazů) 1345 zl. 25 kr., u sv. Marka 1010 zl. 17 kr. 4/8 den., u sv. Michala 595 zl. 29 kr. 3 den., při kapli sv. Jiří 680 zl. 48 kr. a 811 zl. 33 kr. 3 den. byly vykazovány u spolku Bratrstvo sv. Josefa.⁷⁹ Velká byla však i vydání. Proti postavení přerovské farnosti v 17. století nastalo v 18. stol. pronikavé zlepšení. Ještě v roce 1691 si stěžoval Anastazius Tichý, že církev má skromné příjmy, které nemohou stačit pro něho a pro udržování i opravy kostela, školy, fary a hospodářských budov. Ale během dalších let se situace podstatně zlepšila, jak o tom svědčí nejen účetní knihy, ale i rozsáhlé stavební akce za farářů Jiřího Doležala a zejména Františka Nedomanna. Tato skutečnost by svědčila též o zlepšené situaci některých přerovských měšťanů, kteří si chtěli štedrými dary a odkazy zajistit přízeň církve a současně ukázat i na svou zámožnost.

SLUŽEBNÍCI KOSTELA A FARY

Při vedení farního hospodářství, úpravách v kostele, při řízení a organizování zpěvu, zvonění apod. pomáhali faráři a kaplanovi pomocníci, z nichž někteří pracovali zdarma, jiní za odměnu. Dovídáme se pouze o významnějších, kdežto o postavení čeledi se zprávy nezachovaly. Farní kostel sv. Vavřince, filiální kostel sv. Michala a spolek Bratrstvo sv. Josefa měl svého hospodáře (správce) roku 1763 v přerovském občanu Josefu Pucherovi. Sloužil zdarma právě tak jako Ondřej Trošt, který se staral o vyhořelý kostel sv. Marka a další kaple.

Ve farním kostele pomáhali 2 kostelníci, kteří neměli pevný plat, ale dostávali ročně 2 sáhy dříví a peněžní příplatek 20 — 30 zl. Podle přísahy, kterou skládali při svém zvolení, slibovali „ornáty i jiné všechny apparatusy kostelní nám odvedené bedlivě míti, bez nejmenší škody v tom se věrně chovati, co se almužny každotěhodně v kostele do míška dostává, to vše věrně přijímajíc, věrně zase odváděti bez nejmenšího sobě peníze zkořisťování i jiných věcí“.⁸⁰ Kostelníci byli voleni městskou radou, střídali se po 1—2 letech. Jednalo se v 18. stol. o významnou funkci, jak o tom svědčí též seznam členů renovovaného přerovského magistrátu, v němž byli též uváděni 2 kostelníci. Nebydleli na faře, ale měli své vlastní obydlí.

Rektor — učitel řídil kostelní zpěv a současně se staral o školu. Jeho postavení bylo nezáviděníhodné. Za práci ve škole a v kostele dostával stálý plat, který v roce 1672 činil 12 zl., v roce 1691 20 zl. a v roce 1764, kdy místo rektora zastával Martinus, dostával 30 zl. a z desátků 2 kopy pšenice, 33 snopů žita, 2 kopy ovsa a užitek z kousku pole zv. Markrabina o výměře 2 V2 měrice. Dále dostával podle vlastního přiznání 48 zl. ročně na přilepšenou a z úroků fundací 12 zl. 4 kr. Městská rada přidávala rektorovi ze svých důchodů ještě 12 zl.

Ve škole i v kostele pomáhali rektorovi 2 pomocníci jak při organizování sborového zpěvu, tak při výchově mládeže. V roce 1764 dostávali každý 35 zl. ročního platu a z úroků fundací 5 zl., dalších 6 V2 zl. dostávali ze „štoly“.

Varhaník dostával v roce 1672 roční odměnu 18 zl., v roce 1691 50 zl., ale v roce 1764 není již samostatně uváděn — jeho místo zaujal rektor. Při hře na varhany bylo zapotřebí jednoho pomocného člověka na šlapání měchů, kterému farář dával k bezplatnému užívání 2 měrice pole. U farního chrámu byli 2 zvoníci, z nichž každý dostával v druhé pol. 17. stol. ročně 6 zl. odměny; Fr. Nedomann uvedl v roce 1764, že zvoníci nemají pevný plat, jenom příležitostně dostávají každý po 8 zl. roční odměny. V noci býval farní chrám sv. Vavřince střežen 2 hlídači, kteří se v hlídání střídali za pevnou roční odměnu 12 zl. pro každého.⁸¹

V období 1650 — 1781 došlo v uspořádání přerovské farnosti jenom k malým změnám. Nejdůležitější se udala A. května 1661, kdy byla vytvořena v Předmostí samostatná farnost a oddělena tak od přerovského obročí. K nové farnosti bylo přifařeno 8 vesnic,⁸² zatímco přerovskou tvořily kromě města Přerova a jeho předměstí ještě 4 vesnice — Kozlovice, Újezdec, Želátovice a polovina Bochoře. Počtem obyvatelstva i majetkem patřila přerovská farnost k největším v okolí. Proto se stal Přerov sídlem děkanství a přerovský farář býval zpravidla jmenován děkanem, který konal děkanské vizitace v podřízených farnostech. K přerovskému děkanství patřily farnosti v Přerově, Předmostí, Horní Moštěnici, ve Vlkoši, Tovačově, Klenovicích, v Dubu, v Kokorách, Tršicích a v Penčicích. V organizaci přerovské farnosti a děkanství nedošlo během 18. stol. k nějakým změnám.

Poznámky

Náboženské poměry

¹ Sar Olomouc, dep. Kroměříž — Spiritualia, sign. B (Parochialia) Přerov 1625 — 1810, kart. 117 (dále jen Spirit). Do Přerova došlo nařízení dne 28. ledna 1925.

² Frant. Levý, Přerovská Česko-Bratrská-Církev, Přerov 1909, str. 102 n.

³ Žádost Petra Kostického byla datována 7. 2. 1625 (Spirit.).

⁴ F. Levý, cit. d., str. 104.

⁵ tamtéž, str. 105.

⁶ Oar Přerov, Kniha svatebních smluv, fol. 319 b. (dále jen KSSm) „Rodiče nevěsty odešli podle vypovídacího cis. dekretu do Uher a tam in exillio zemřeli, však ona se vrátila a byl jí povolen na její žádost pobyt v Přerově.”

⁷ Spirit. List Frant. kard. z Ditrichštejna byl psán česky a datován 21. 9. 1629.

⁸ Zdá se, že zpráva G. Wolného o úspěchu olomouckých jezuitů, kteří roku 1638 přivedli na víru 15 přerovských občanů, se týkala jenom jedné akce, neboť nemáme jiných zpráv, které by ukazovaly na těžkosti s obrácením obyvatelstva na katolickou víru. (G. Wolný, Kirchliche Topographie von Mähren, V. Band, Brunn 1863, str. 175.)

⁹ Spiritualia — „Quam perfidum et sacrilegum senátum Preroviensem mox ab initio ingresus mei in vineam hanc spinis variarum haeresum plenissime refertam, et fraudibus, dolisque ac sacrilegiis scatentem reperierim, eandem quatuordecim annis et medio expertus fuerim, imo nihilo meliorem lacrimabundus deseruerim, causa ipsemet charissimus succesor inter breve tempus administrationis suae deprehendet ac experietur”. (Srovn. Wolný, c. d., str. 175, F. Levý, str. 113.) Proč uvádí Levý v cit. práci 13 VŽ roku, nevím — asi chybným překladem.

yb Karpathen-Post, roč. 55, 1934, č. 49 a 50, článek: Emil Klein, Stadtrichter Jakob Kray zum Gedächtnis. Jakub Kray, rychtář, Martin Lányi, radní, Šebestián Topperczer, cechmistr, kež-marštlí měšťané, byli pochováni ve společném hrobě v Kežmarku. Místo, kde byli popraveni se jmenuje „Krvavé pole”. Jménem 3 popravených měšťanů jsou v Kežmarku pojmenovány ulice.

^{6c} Na jeho rodný dům v Kežmarku na hlavním nám. č. 45 byla zasazena pamětní deska v roce 1888. V nedávné době byla odstraněna a uložena v muzeu v Kežmarku (informace poskytl evang. správce v Kežmarku).

¹⁰ Spiritualia — „Legata testamentis . . . tam in parato argenteaque suppellectile, quam in

²⁹ tamtéž — . . . „Parochiani praestant collectionem salarii, collecta vero Senatus, in suos contra Dominum eorum processus expendit, et miser parochus *privatur* sua mercede...”

³⁰ tamtéž — „Si saepedicti Prerovienses non haberent instigatores et fautores iniquitatum, dudum debitam obedientiam praestitissent, sed hi ob proprium interesse fomentant eos, et sanguinis Picarditium Prerovienses ad huiusmodi litigia et differentias urget; quo adhuc nonnulli eorum intrinsece scantent, licet extrinsece se Catholicos ostendant.”

³¹ F. Bayer, c. d., str. 193. Ze staré rady byli dále exkomunikováni: Pavel Skočovský, Václav Čapek, Jan Raclavský, Jan Mikolášek, Jan Šiftař, Martin Vogl, Pavel Držka, Pavel Požehnaný; z obce: Jan Slavík, Václav Růžička, Keller, Vilém Jablečka, Vavřinec Nesvadba, Řehoř Ga-latka, Martin Cigánek, Jakub Sonnenberger, Jakub Skřeček, Jan Přestavlký, Petr Slaměný, Petr Čermák, Tomáš Fiala, Václav Kalivoda, Kristián Březina, Tomáš Vysocký, Jan Švehla, Antonín Konstantin, Rudolf Lansfeld, Šimon Bednařík, Šimon Hrušovský. Exkomunikace byla ohlášena z kazatelen v Horní Moštěnici, v Olomouci i dalších místech 25. prosince 1671.

³² Spiritualia - Kvitanice z 8. III. 1672.

³³ tamtéž — Johann Ferd. von Wisen, zemský hejtman, v dopise olom. biskupu ze dne

24. III. 1672. Obsah dopisu odpovídá na otázku, kterou si položil F. Bayer v cit. práci na str. 193, kdy byla exkomunikace zrušena.

³⁴ G. Wolný, c. d., str. 176, F. Bayer, str. 193.

³⁵ Oar Přerov, fond MÚ Přerov, kart. IV/5, orig. ujednání z 10. 5. 1683. Narovnání bylo ověřeno a schváleno v biskupské kanceláři 10. 2. 1684 Jos. Breuerem, gen. vikářem.

³⁶ G. Wolný, c. d., str. 176, F. Bayer, c. d., str. 195.

³⁷ F. Levý, cit. práce. Patronátní právo bylo hlavním jádrem sporu, jak také svědčí zápis v Děkanské matrice z roku 1671: „Die 24. Oktobris 1688 vi gratiosi decreto, per dominum decanum Holeschoviensem, de more in Ecclesiam Parochiam fuit introdictus, tametsi non sine *protestatione* senatus Preroviensis, *ius patronatus* Parochiae huius *pertinaciter* sibi usurpantis." (Sar Olomouc, děkanská matrika z r. 1691, č. 218.)

³⁸ Samuel Capricornus se narodil 21. 12. 1628 v Žerčici u Ml. Boleslavi, zemřel 10. 11. 1665 ve Stuttgartu. Studoval filosofii a teologii. Působil v Bratislavě (1651—1657) a ve Stuttgartu jako dvorní kapelník. Byl jedním z nejvýznamnějších skladatelů své doby — v jeho dílech se uskutečňuje chrámová syntéza motetového slohu s novými italskými formami. Českosl. hud. slovník, I. A-L, Praha 1963, str. 161/2.)

³⁹ Spiritualia — dopis A. Tichého olomouckému biskupovi ze dne 15. 12. 1692, odpověď biskupa s citovaným souhlasem Innocenta XII. z 9. I. 1693. Pro poznání činnosti náboženského bratrstva koncem 17. stol. má tento dokument značnou cenu. Umožňuje též nahlédnout do myšlení lidí v tomto období. O literárním poslání „Bratrstva sv. Josefa" se v regulích vůbec nehovoří. Podle tohoto dokumentu je třeba odmítnout tvrzení děkana F. Nedomanna (děkanská matrika z r. 1764) o založení „Bratrstva" v roce 1669. Snad se jednalo o pokus, ale i to je nepravděpodobné. O literárním poslání „Bratrstva sv. Josefa" lze stěží mluvit.

⁴⁰ Oar Přerov, fond MÚ Přerov, kart. II/2. Opis kázání J. Komorníka pořídil 25. 5. 1845 přerovský farář Frant. Navrátil podle starého opisu, který byl uložen na radnici. Kázání bylo prosloveno 28. 10. 1698.

⁴¹ Sar Olomouc, děkanská matrika Přerova 1764, č. 219. (Dále jen D. M.) O přerovské děkanství se ucházeli kromě Nedomanna Jan Pauhoffer, správce fary v Rožnově, Jan Liborius Paulinus Mainka a Jan Frant. Rister (viz Spirit.).

⁴² Spiritualia — Kroměřížský hejtman v dopise olomouckému biskupu ze dne 4. IV. 1735.

⁴³ F. Zapletal, Přerov v minulosti, ročenka městského musea v Přerově I., Přerov 1936, str. 77. „Byl města děkan stařeček, dobrý pastýř svých oveček", napsal v listině, vložené 9. X. 1763 do makovice sanktusníku nad kněžištěm, neznámý český veršovec.

⁴⁴ J. Jireček, Rukověť k dějinám literatury české, svazek II., Praha 1876. Kniha je psána, česky, německy a latinsky. Srov. též F. Zapletal, c. d., str. 75.

⁴⁵ Např.: Sv. Rochus byl ochránce před morem, sv. Blažej chránil před nemocemi krčními, svatý Jiljí byl patronem těch, které příliš trápila zimnice, sv. Benjamin, mnich, ochráncem před vodnatelností, sv. Zoilus ochráncem pro bolesti ledvin atd. (viz F. Zapletal, c. d., str 75).

⁴⁶ Tamtéž, str. 76. J. Jungmann, Historie literatury české II. V G. Wolný, c. d., str. 177, F. Bayer, str. 203.

⁴³ Tamtéž.

« Děkanská matrika, 1764, č. 219.

⁵⁰ Tamtéž — nápis na druhém zvonu: Ex assedevovebatur a Devoto Thoma Ticháček ex Sub Urbio Schiřava Incola S. Joanni Nepom. Třetí malý zvon sv. Tomáše pocházel z roku 1745.

⁵¹ Děkanská matrika 1764, č. 219.

⁵² Tamtéž a rovněž děkanská matrika z r. 1691, č. 218.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ „...ita ut mirum sit, quomodo ibidem Divina peragere potuerint quidam Antecessores mei catholici, ante annos 30. fortasse aut 40.” (děkanská matrika č. 217, z r. 1691).

⁵⁵ Děkanská matrika r. 1764, č. 219.

⁵⁶ Václav L. Rosický, Dějiny a paměti řemeslných cechů města Přerova i okolí, Přerov 1895, str. 107. Též F. Zapletal, c. d., str. 78.

⁵⁷ F. Nedomann ve své zprávě z r. 1764 upřesňuje domněnku F. Zapletala, že by kostel sv. Marka vyhořel krátce před svým zrušením v letech 1780—1790 (F. Zapletal, tamtéž). Od roku 1749 byl kostel v rozvalinách a i když se uvažovalo o jeho obnově, nebyl nikdy restaurován. „. . . et tota ecclesia incinerato existit, solum muri restant cum Turri, in qua dua campana per magnum incendium Anno 1749 amisit, et . . .” (děk. matr. č. 219, 1764).

⁵⁸ „... tempore nempe excursionis rebellium, aliorumque bellicorum rumorum, ...” (děk. matr. č. 217, r. 1691).

⁵⁹ viz pozn. 35 — Stran domu farního takto mezi stranami umluveno jest: „aby pokudž by v pytlíčku kostelním z almužny svaté nějaký nedostatek prostředků k restauraci se vy nacházel, že pan purkmistr, rada i na místě celé obce města Přerova takovou restaurati jak k chrámu Páně a potřeb jeho . . . ex cassa communi civitatis spolu s příslušejícími farníky učiniti a dáti chce”.

⁶⁰ „Haec praemorata singula aedificia per me restaurata et scandulis tecta, quamquam ex bonis lateribus solida reperiantur cum autem per triginta septem fere Annos sine speciali reparatione perdurent, tegumenta necessario valde indigent.” (děk. matr., č. 219, r. 1764).

⁶¹ „Ad instaurationem et consecrationem aedium Parochialium, et ecclesiae tenetur, in defectu peculli sacularis senatus Preroviensis vi transacti de Anno 1738 sub N. 2. concurrentibus tamen Parochianis pagensibusinde comissio consistorialis habita, attamen huisque sub lite, donec resolutio sequetur.” (tamtéž).

⁶² F. Nedomann s pečlivostí zaznamenal, že Bečva ničí při záplavách nejen farní pole, ale též pozemky ostatních přerovských občanů i židovské pohřebiště (tamtéž).
« Děkanská matrika č. 218, r. 1691.

⁶⁴ „... quos restituere seu ex iis decimas dare paratus est, si alii Domini in Moravia, qui similes agros Predicantis possident, eas Parochis restituerint aut decimas dederint.” (děk. matrika, č. 217, r. 1672).

⁶⁵ Děkanská matrika, č. 218, r. 1691.

⁶⁶ Tamtéž, č. 219, r. 1764.

⁶⁷ Tamtéž, č. 218, r. 1691.

⁶⁸ Sar Brno, G 10, č. 259 — Pamětní kniha města Přerova, fol. 50 b. „K tomu z města dávalo se každoročně 50 zl. mor. a z každéj várky piva 1 džber, též za starých kněží dub a nic více, ale těmto dříví k pálení, co potřebí do kuchyně k domu farnímu. Jest taky i zahrada, louky travní i roli k setí k tej faře přináležející, na něž se mnoho měřic obilí vyseti může, což pan farář může dáti sobě zaseti.” (Srovn. též dopis konsistoře Balcarovi z Žerotína ze dne 10. 3.

1656 — Spiritualia). ⁶⁹ MÚ Přerov, narovnání z 10. 5. 1683 — viz pozn. 35. ⁷⁰ Děk. matr. č. 219, r. 1764.

⁷¹ Pamětní kniha přerovská, fol. 49 b, 50 b.

⁷² Údaje jsou obsaženy v děk. matr. č. 217 — 219, z let 1672, 1691 a 1764.

⁷³ Vymláčené obilí se měřilo na měřice, achtly a mírky; obilí ve slámě se udávalo v kopách a snopech, přičemž kopa obsahovala 60 snopů. Rovněž vejce se udávaly v kopách po 60 kusech.

⁷⁴ Přehled je sestaven podle údajů v děkanských matrikách z uvedených let. Údaje za

rok 1652 z Pamětní knihy.

⁷⁵ Na Přerovsku se počítalo na 1 kopy obilí 3 VŽ měřice vymláceného zrna, někdy více. Podle tohoto počtu by se sklídilo na farních pozemcích asi 268 měřic různého obilí.

⁷⁵ „Caeterum Ecclesia haec . . . imo nec unicam foundationem certam habet.” (Děk. matr. č. 218, 1691.)

⁷⁷ Děk. matr. č. 219, r. 1764.

⁷⁸ Děk. matr. č. 218, r. 1691.

⁷⁹ Děk. matr. č. 219, r. 1764. Velká byla také vydání na různé potřeby.

⁸⁰ Kniha pamětní, fol. 50.

⁸¹ Údaje o kostelních hospodářích a služebnících v cit. děk. matr. Kostelním hospodářem v r. 1726 byl Martin Jurečka — vedl hosp. knihy a účty kostela a farního hospodářství. Mezi služebnictvo je třeba též uvést pradelnu, která v roce 1731 dostala 8 zl. a za šití 4 rochet 24 kr., v r. 1738 — 11 zl., v r. 1761 — 10 zl. Jednalo se o praní kostelního prádla.

⁸² Děk. matr. č. 219, r. 1764. K farnosti náležely: Předmostí, Dluhonice, Vinary, Popovice, Lýsky, Buk, Velké a Malé Prosenice.

PŘEROVSKÉ ŠKOLSTVÍ V OBDOBÍ 1620-1781

Bělohorská katastrofa byla osudnou i pro dříve tak vyspělé přerovské školství. Bratrská škola byla zrušena, městská škola se stala zcela závislá na děkanu. Její postavení bylo tím trapnější, že se tísnila v jediné místnosti farní budovy, která byla ještě na počátku 18. stol. jen přízemní. Přitom docházely do této školy děti z celé farnosti, tj. i z Želatovic, z Kozlovic a z půl Bochoře, a v budově byl ještě byt kaplana. O stavu školy jsme zběžně informováni z protokolu konsistoriální vizitace z 13. srpna 1682. Bylo nalezeno mnoho nedostatků při stavu a zařízení školy. Byla doporučena přestavba školy, což městská rada slíbila, a smluveno, že město zvýší náklad na školu z 150 zl. na 200 zl. ročně.¹ Ve skutečnosti došlo jen k prázdným slovům a pro školu se neudělalo ani jedno, ani druhé. A tak žalostné poměry trvaly i dále. Lze předpokládat, že podobně jako jinde i na této škole se učilo vedle náboženství jen čtení, psaní, počtům a církevnímu zpěvu; hlavní důraz se kladl na služby, které konal učitel faráři a v kostele. Teprve agilní farář Nedomann provedl v l. 1727 — 1730 přestavbu školy; jinak však o škole nejsme informováni, než že město pronajalo školní zahrádku u fary faráři za nájemné 2 zl. ročně.² Nedomann získal 22. dubna 1748 od města mimo jiné pole v blízkosti židovského hřbitova v rozloze 6 měřic (v místech dnešní Wurmovy ulice) a určil, aby jeho výnos byl každoročně ukládán a tak aby byla získána potřebná částka na stavbu nové školy.³ Městská rada pak současně zakoupila k stavbě nové školy dům v Troubecké ulici (nynější Blahoslavova), stará škola na faře měla být používána jako kaplanka.⁴ Nedomann chtěl nejprve přispět na stavbu školy materiálem (vepřovými cihlami a dřívím), později summou 50 zl. (k tomu kaplan měl přispět dalšími 12 zl.), narazil však na netečnost městské rady, na kterou si trpce stěžoval: „Tak nevím, co víc po mně žádají a jakým svědomím, vědouce, že jsem pro slávu a čest města větším dílem s mým vlastním nákladem děkanství vystavěl a tak mou majetnost, kterou jsem nemalou přivezl, pozbyl, že abych chtěl z lásky a pro svatý pokoj na stavění školy víc pomoci udělati, dostatečný nejsem.”⁵ Městská rada žádala od děkana více a poukazovala na to, že by na stavbu školy měly přispět i přifařené obce.⁶ A tak stavba nové školy ještě r. 1763 nebyla provedena.

Plat přerovského učitele byl malý, dostával jen 12 zl. ročně, ale varhaníku bylo placeno 18 zl.⁷ A tak učitelé nezbylo než poohlížet se na škodu vyučování po jiném výdělku: kolem Nového roku chodil po koledě, zpíval o pašijích a o poutních procesích, vyhrával o svatbách a při muzikách.

Určité zlepšení tu bylo opět zásluhou děkana Nedomanna, který přijal 1. března 1735 učitele a jeho pomocníka; první dostával plat od obce ročních 50 zl. a přídavek 20 zl., byl současně varhaníkem, druhý dostával 40 zl. a z fundací 10 zl. Tehdy vydal i instrukci o povinnostech učitelů:

1. Má vést dobrý, nábožný a příkladný život jako vzor.
2. Má se zúčastňovat denně bohoslužeb, zvláště o nedělích, velikých svátcích a o hodech a všechny povinnosti s tím spojené svědomitě plnit, dále pak jak ve zpěvu, tak i na hudebních nástrojích hodnotně působit, jako na houslích, trumpetách, hře na varhany a jiných nástrojích, rektorovi chóru vypomáhat jak při pohřbech, tak i při jiných církevních obřadech, kde toho pan děkan bude potřebovat.
3. Dítky vyučovat jak ve čtení, tak také v psaní, počítání a v zpěvu a v muzicírování, dále učit základům němčiny, češtiny a latiny a, pokud jsou k ruce hudební nástroje, také učit na ně hrát.
4. Ve smyslu této instrukce a nařízení rektora třikrát v týdnu, v pondělí, ve středu a v sobotu vyučovat děti katechismu, zkoušet je v otázkách i odpovědích, a to nazpaměť.
5. Zkoušet děti z toho, co slyšely na kázáních v kostele a co si z toho zapamatovaly, a čemu se učily v křesťanské nauce, dále aby dávaly v kostele pozor.
6. Vypovázet děti ze školy, aby dodržovaly pořádek, též při vcházení a vycházení z kostela a do kostela, na děti dávat pozor, aby netropily hloupostí, v kostele nešeptaly a modlily se se sepjatýma rukama, nebily se mezi sebou a neohlížely se.
7. Obzvláště přísně dozírat na kluky v sakristii určené k ministrování, aby byli ticho a způsobně se chovali a při mši svaté dávali dobrý pozor na kněze, aby věděli, co mají dělat, jak odpovídat; také přihlížet k tomu, aby děti nechodily do kostela bez růžence, a ty, které umějí číst, aby nebyly v kostele bez modlitebních knížek.
8. Děti, které ukazují lehkomyšlnost a zlovůli a zvláště lžou, buď doma, nebo na ulici a ve škole, ty ať jsou učitelem příkladně potrestány.
9. Z rozumných žáků se zvolí ve škole dva dekurioni (desátníci), kteří mohou vést ve škole jmenné seznamy žáků a kteří budou dávat pozor v kostele, v sakristii, ve škole, a kde uvidí lehkomyšlnost, šeptání, rvaní, bití, ihned si provinilce poznamenají a navrhnou je k potrestání.
10. Bez vědomí a svolení rektora nebo děkana nesmí učitelský pomocník vycházet z města na vesnice a tam s kostelními nástroji provozovat muziku, světskou veselost, aby neupadl do světskosti, ale setrval pod ochranou církevní vrchnosti.⁸

Na místa učitelů byli současně přijati František Josef Dehml z Českého Bohdíkova jako starší pomocník a Jakub Sušík z Bludova jako mladší pomocník. Ti působili v Přerově do května 1739, kdy je vystřídali Štěpán Rýzner a Antonín Čapek.

Současně se obsazovalo i místo rektora, jemuž bylo nařízeno, že má být poslušen nadřízených úřadů, jmenovitě děkana, a kdyby došlo k nějakým sporům, má vyhledat právní ochranu u nadřízené církevní vrchnosti. Rektorem se stal Jan Klein, který zvítězil v konkursu znalostí latiny.⁹

Učitelská místa byla obsazována vždy po pěti letech. Dne 18. března 1744 byl přijat za rektora Martin Home, a to s tímto naučením:

1. Má se chovat ctně, chvalitebně a bohobojně a podobně má dítky své i k němu přicházející k ctnostem a pobožnostem přidržovat, může si jednoho adstanta (pomocníka), znalého latinské, německé a české řeči podle svého uvážení přijmout, který by také dovedl pěkně psát a byl znalý figurální muziky (nauky o harmonii), ve

škole ho ubytovat, aby mu pomohl při výchově a vyučování školních dětí. Pomáhal by rektorovi i v povinnostech při chrámu Páně. Rektor za práci ve škole bude dostávat plat od obce na penězích 30 zl., za adstanta 35 zl. kromě fundačních 5 zl.

2. Co se akcencí (vedlejších příjmů) týče, má rektor od malých pohřbů brát sám, od hrubých a výročních mší a hodových i velkých pohřbů, při kterých varhaník kromě varhan se potřebovat dát musí, vezme 20 kr. a do summy třetí díl povinen dát bude.

3. Varhaník bude spolu s rektorem vyučovat děti a za to dostane z vedlejších příjmů třetí díl, který se bude skládat do pokladny a o nějž se čtvrtletně spolu budou dělit.

4. Sólový zpěv přísluší samotnému rektorovi, podobně i vánoční koleda. Varhaníkovi se však nebrání, aby chodil s rektorem po koledě a kde jemu co dát lidé budou chtít, to jemu samému patřit bude.

5. Akcenc od svatební muziky, od vázání a kdykoliv s varhaníkem spolu muzicírovat budou, s takovým se upřímně a poctivě mají rozdělit.¹⁰

V 1. 1725—1781 dostával každoročně rektor od ranních mší 1 zl., na první kvartál 1 zl., na druhý kvartál 1 zl., od zpívání pašijí a za modlení růžence při ranní mši 7 zl. 30 kr., za procesí na sv. Kopeček 1 zl., od memoriálu 30 kr., štoly za pašije 1 zl., na struny 1 zl., na opravu rámu ve škole 10'kr. 2 den., na opravu oken ve škole 1 zl. 36 kr.¹¹

R. 1764 dostával rektor na pevné odměně 30 zl., desátku: 2 kopy pšenice, 33 snopů žita, 2 kopy ovsa; z fundací 12 zl. 4 kr. a na jiných přídavicích podle vlastního přiznání 48 zl. Vedle toho užíval část pole zvaného Markrabina o výměře dvě a půl měřice.¹²

Poznámky

Přerovské školství v období 1620 — 1781

¹ Fr. Struschka, *Geschichte der Stadt Prerau*, rukopis 1872, muzeum Přerov, str. 130.

² Struschka, viz shora, str. 170.

³ Wolný, *Kirchliche Topographie* 1/5, 171.

⁴ Struschka, viz shora, str. 170.

⁵ Oar, FÚ Přerov, inv. č. 233, kart. 27.

* Oar, FÚ Přerov, in. č. 231, dek. matrika.

⁷ Struschka, viz shora, str. 130.

⁸ Oar, FÚ Přerov, inv. č. 233, kart. 27.

⁹ Oar, FÚ Přerov, inv. č. 233, kart. 27.

¹⁰ Oar, tamtéž.

¹¹ Oar, viz pozn. 6.

UMĚNÍ V PŘEROVĚ V OBDOBÍ BAROKA

Přerov náležel v 17. a v 18. stol. k menším moravským městům s řemeslnicko-zemědělským obyvatelstvem. K tomu majitel panství zpravidla nesídlil v městě, takže nebylo tu příznivých předpokladů k rozvoji kulturního života, který se mohl projevit nejvýše v umění výtvarném. Ostatně četné požáry setřely starobylý ráz města a jen na Horním městě se zachovalo několik barokních domů. Jinak ráz uměleckých památek z tohoto období, až na některé výjimky, je církevní.

Nejzachovalejší barokní stavbou Přerova je dům č. 32 s portálem půlkruhového zaklenutí s jednoduše profilovanou archivoltou na římsových úsecích a s volutovým

klenákem na vrcholu. Po stranách portálu stojí na nantu. Kaple Bolestné P. Marie před kostelem je typickou stavbou z 18. stol. se všemi znaky barokního slohu, zvláště v tvaru střechy i architektonických detailů. Průčelí kostela je ozdobeno dvěma sochami v supraportě vchodu do kostela: sochou sv. Ignáce z Loyoly a sv. Karla Boromejského, jež kdysi byly součástí morového sloupu.

Po velkém moru uprostřed druhého desetiletí 18. stol. vystavěli r. 1717 měšťané morový sloup na Dolním náměstí. Původně jej tvořilo pět soch. Uprostřed byla socha sv. Josefa, v rozích sochy sv. Ignáce, Karla Bor., sv. Michala a sv. Šebestiána. V 19. stol. bylo sousoší zmenšeno a hlavní socha byla přemístěna před faru, další dvě sochy byly umístěny ve výklencích nad vchodem do kostela; socha sv. Šebestiána umístěna do polí (byla však později neznámými pachateli zničena), socha sv. Michala umístěna u kostela na Šířavě.

Hlavní socha sv. Josefa se skládá z tří částí. Na nejnižším vodorovně položeném podstavci je reliéf představující umučení sv. Vavřince; střední podstavec v podobě svisle postaveného hranolu má na přední straně v zdobném kartuši pozlacený městský znak s rokem 1717; nejvyšší část podstavce má podobu korintské hlavice ozdobené akantovými listy a čtyřmi dětskými hlavičkami. Na této části je opět barokní kartuš s nápisem: Ex voto tempore pestis facto statua haec erecta sumptibus A. R. et E. D. P. I. K. D. P.² Concurente populo ... S. S. Protectoribus dicata. Na této nejvyšší části podstavce stojí socha sv. Josefa s dítětem v rukou. Socha postrádá charakteristického barokního neklidu; světec stojí klidně a dívá se dolů. Sv. Josef je v životní velikosti a nad hlavou jeho i dítěte byl do nedávna hvězdovitý dekor svatozáře. Jemně propracované detaily sochy, patrné hlavně na tvářích a v splývajícím šatu, svědčí o umělci nevšedních kvalit,³ jeho jméno však není známo. Jako materiálu bylo použito maletínského pískovce. I když mají sochy nesporně umělecký figurální půvab, je přerovský morový sloup skromný proti honosným morovým sloupům některých jiných měst, což svědčí o tehdejší chudobě města.

Jinou památkou na morovou epidemii je socha sv. Rocha, ochránce před morem, před zámekem na Horním náměstí pod lipami. **Na přední straně hranolovitého, architektonicky řešeného podstavce je v ozdobném barokním kartuši vytesán nápis: PETRVS FEICHTNER/ BVRGER VND/ MAVRE MEISTER/ IN PRERAV/ MARIA/ MAGDALENA SE/ INE EHEGÉN/ OSIN A:/ 1717.**⁴ Kartuš je bohatě zdoben zvláště akantovými listy. Podstavec se nahoře zužuje v krycí desku bohatě ozdobenou také akantovým listovím. Na desce stojí v mírné podživotní velikosti socha světce, sv. Rocha, Umělec jej znázornil v šatě pastýře, který obnažuje levou rukou nohu s ránou, pravá ruka spočívá na prsou. Volně splývající šat je přepásán kolem boků a na řemínku mu visí u boku čturohový pastýřský džbán. U levé nohy mu leží les, pomocník pastýřů. Socha je hodnotná sochařská práce, je rovněž z maletínského pískovce. Zvláště dobře je vystižen bolestivý výraz v tváři světce.

Mezi barokní památky patří také málo známá plastika v nádvoří zámku. Jestliže vycházíme z nádvoří na hradby pod zámeckou věž, uvidíme kamennou desku v supraportě dveří. **Orel drží desku s nápisem: IN MEMORIAM / ANNO ACVLTVANDA TERILIA PASVA / HIC PRIMUM EFFECTIVI / DATA / VT / PLACITVM REGIVM / ET TVLAM / MANI-FESTARENT /PRAEDIO HVIC / AQUILAM / PRAEPONI / ET / NOMEN CAESAREI IMPERATORIS CONCESSERVNT / M: T: J: II / PATRES PATRIAE.**⁵

Deska má tvar rozvinuté listiny s ornamentální výzdobou abstraktního motivu rocaille. Na spodním okraji ji tvoří akantové listy střídavě většího a menšího tvaru. Po levém dolním okraji přechází akant v kouli pod obdélníkovou výzdobou, z níž vystupuje

symbol: snopek obilí, vzhůru obrácený na boku prohnuté desky. Ta je dole zúžená a rozšiřuje se nahoru ve formě listiny. Desku střeží na ní sedící orel, který drží v pařátech dva svitky. Deska je 120 cm vysoká a 60 cm široká. Plastika není signovaná, ale jemně propracované detaily svědčí o nadaném a vyspělém umělci. Desku dal zhotovit a do zámecké zdi zasadit Arnošt Petrasch.

Bratrský sbor u Bečvy byl dán r. 1622 katolíkům, ale r. 1664 vyhořel; byl zajisté obnoven, neboť r. 1727 řezníci přenesli do kostela sv. Mařka svou cechovní korouhev (byla tam do r. 1733). Za přestavby farního kostela se tu konaly bohoslužby. R. 1749 kostel znovu vyhořel, nebyl již obnoven a za reforem Josefa II. zrušen. Tehdy se některé věci z kostela dostaly do soukromých rukou, jako dvě krásné raně barokní dřevěné plastiky: Pieta a socha sv. Marka, jakož i plastika Boha Otce, které byly posléze darovány muzeu J. A. Komenského v Přerově.

Pieta zobrazuje truchlící Marii s mrtvým, s kříže sňatým Kristem na klíně. Neznámý řezbář dovedně vyřezal v lipovém dřevě známý výjev Soška je asi 80 cm vysoká polychromovaná žlutou, červenou a inkarnátovou barvou. Pestré zbarvení plastiky mělo zesílit realistický účinek. Některé části plastiky jsou méně kvalitní, ale celek působí dobře. Druhá soška představuje evangelistu Marka stojícího na zeleném pahorku a držícího v pravé ruce otevřenou knihu (v levé měl patrně původně zelenou ratolest); u jeho pravé nohy je okřídlený lev, atribut světců. Soška je polychromovaná okrem, orelní modří a inkarnátem. Provedení figury v lipovém dřevě je velmi umělecké a dovedné. Soška je 90 cm vysoká. Všechny plastiky pocházejí z konce 17. století.

Další významnou barokní plastikou je socha sv. Jana Nepomuckého, jež byla dříve na bývalém Tyršově mostě a po jeho zrušení byla přemístěna k jižní zdi farního kostela. Socha světce v kněžském rouše je na architektonicky řešeném podstavci rozvíjejícím se ve vyčnívající obrubu. Figura sklání hlavu vpravo ke kříži, který drží v ruce. V tváři je dobře znázorněn bolestivý výraz. Socha je hodnotné barokní dílo z druhé poloviny 18. století z maletínského pískovce.

Pozornosti si zaslouží i pískovcová socha boha moří Neptuna, která původně zdobila zámecký park v Koválovicích u Kojetína, byla podle ústního podání prodána do Kroměříže a pak do Přerova, kde několikrát změnila umístění, až byla postavena na upravené terase pod městskými hradbami na Třídě čs. armády. Umělec zobrazil Neptuna jako zasmušilého starce s plnovousem a splývajícími vlasy; stojí mezi dvěma delfíny, kteří se mu u nohou vynořují z vody s otevřenými tlamami. Jeho trudnomyslnost je ve výrazu tváře dovedně znázorněna. Neptun má přes pravé rameno přehozený plášť, v ruce má nezbytný trojzubec, jímž tiší rozbouřené moře. Socha je v nadživotní velikosti, stojí na nízkém podstavci a je z malečínského pískovce.

Děkan František Nedomann vydal r. 1730 vlastním nákladem mědirytinu zobrazující farní kostel na konci přestavby (je tu ještě lešení). Nad kostelem se vznáší sv. Vavřinec, patron města, a nad ním se vine stuha s nápisem DIVVS fVLMÍneos peLLIT LaVrentIVs Iignes⁶ (chronogram 1730). Uprostřed dolní části mědirytiny je zobrazen v kruhu městský znak: zubří hlava mezi dvěma věžičkami; místo točené houžve v chřípí má zubr prsten, k němuž se víže nápis Pretium annuli et decus est unio.⁷ Kolem znaku jsou hexametry od děkana Nedomanna:

Os mutum pulchro loquitur tibi Przerova signo,
Ut velut unitus sint tua corda chalybs.
Sed tuus ut populus simul unio et annulus esset.
Hoc tua Laurenti laurea sacra dabit.
Ita vovet qui suis hanc imaginem
Oviculis offert Franc, a Nedomann Dec. Přerov.⁸

Autorem mědirytiny byl Antonín Josef Schindler z Olomouce, jak svědčí jeho signatura. Mědirytina podává svědectví o humanitním vzdělání děkanově a má velkou dokumentární cenu pro dějiny města.

Dále na chodbě v prvním poschodí fary visí olejomalba Přerova s ptačí perspektivy s orientací od jihozápadu. Zámecká věž má na obraze ještě kuželovitý hrot, o nějž byla připravena přestavbou v r. 1772 a tím je umožněno stanovení vzniku obrazu do let 1760 — 1772. V pravé polovině obrazu je nahoře namalována silueta Hostýna. Větší část obrazu tvoří pohled na Dolní město. Nad stavbou kostela sv. Marka, který byl obdélníkový a měl na západní straně věž s renesanční atikou, je pohled na Helfenštejn. Nad městem se vznáší sv. Vavřinec na rožni. Obraz vyniká množstvím detailů. Obraz byl dílem malíře Jana Hofmanna, který žil v Přerově v letech 1752 — 1768 a byl i autorem oltářních obrazů sv. Vavřince, Jana Nep. a Antonína Pad., které byly r. 1793 přeneseny z kostela sv. Vavřince do filiálního kostela sv. Michala na Šířavě.⁹ Týž malíř vyzdobil r. 1760 ve farním kostele za odměnu 40 zl. kapli sv. Barbory a namaloval pro tutéž kapli za 15 zl. obraz téže svěťce.¹⁰ V letech 1754—1756 Hofmann držel na Dolním městě šenkovní dům s 12 měřicemi polí a zahradou.¹¹ Z jeho dílny vyšel pravděpodobně i portrét děkana Nedomanna, který je na faře a jejíž děkanovi darovaly přerovské ženy jako projev zvláštní úcty a oddanosti.¹²

Panorama Přerova se podstatně změnilo, když majitel panství Petrasch dal r. 1772 snést kopuli zámecké věže, která pak nabyla jiného vzhledu. Známý publicista doby osvícenské Jan Alois Hanke z Hankenštejna, který napsal o vzhledu Přerova,* že kopec v Přerově obtéká Bečva, takže zámek vypadá jako krásný námořní přístav, a při této příležitosti srovnal zámeckou věž s majákem.¹³ I když připustíme, že v líčení Hankeho je mnoho fantazie, není vyloučeno, že bylo na věži umístěno nějaké osvětlovací těleso.

Poznámky

Umění v Přerově v období baroka

¹ J. Dostál, Kultura Přerova, březen 1965.

² Velká písmena jsou jména dárců sochy, k nimž patřil také přerovský děkan Pavel Josef Kučera, který zemřel 1. března 1718.

³ Fl. Zapletal, Přerov v minulosti a přítomnosti, Roč. muzea 5, 1936, 71 — 72.

⁴ Petr Feichtner, měšťan a zednický mistr v Přerově, Marie Magdalena, jeho manželka r. 1717.

⁵ Překlad: Na památku roku 1773. Zákon nejprospěšnější nad mnohé k udržování pozemků a luk byl zde poprvé uveden v platnost. Aby bylo projevováno panovníkovo schválení a ochrana tohoto statku, bylo dovoleno umístit zde orla, jméno císařské vrýti: M/arie/ T/eresie/ J/osef/ II. Otcové vlasti.

⁶ Překlad: Sv. Vavřinec zahání ohně zapalivé.

⁷ Překlad: Cena i ozdoba prstenu jest jednota.

⁸ Překlad: Nemá sic ústa, leč tak v podobenství k Přerovu mluví:

By srdce tvá v jednotě jak ocel silná byla.

Lid by tvůj v jednotě, zároveň v lásce žil stále.

Svatý Vavřince, dá nám smrt tvoje mučednická.

Tak přeje, kdo svým ovečkám tento obraz věnuje. ⁹ F. Struschka, Geschichte der Stadt Prerau, rukopis 1872, muzeum Přerov, str. 159.

¹⁰ Oar v Přerově, FÚ, Kniha kostelních účtů, inv. č. 100.

¹¹ StA v Brně, Rektifikační akta.

¹² Fl. Zapletal, Přerov v minulosti a přítomnosti, Roč. muzea 5, 1936, 77.

¹³ J. A. Hanke, Bibliothek der Mährischen Staatskunde Florián Zapletal, Maják na přerovském zámku, Vlastiv. sborník 16, 1937-1938, 52.

Přílohy

PŘEROV - PODLE LÁNOVÉHO REJSTRÍKU (1657)-1675

Město Přerov a jeho předměstí má pole :

	I. tř.		II. tř.		III. tř.	
	měř.	achtl.	měř.	achtl.	měř.	achtl.
Obecní pozemky	36	5 ¹ / ₃	18	2 ² / ₃	—	—
Pole všechna	382	5 ¹ / ₃	191	2 ² / ₃	—	—
Louky	44	— —	22	— —	—	—
Celkem	463	2 ² / ₃	231	5 ¹ / ₃	—	—

V Přerově byli usazeni řemeslníci a domkáři bez polí

v roce kolem 1657:	v roce 1675:	řemeslo:
1. Václav Kalivoda	Václav Kalivoda	obuvník
2. Řehoř Špich	Jan Hradecký	řezník
3. Jan Štěpanský	Jan Štěpanský	řezník
4. Tomáš Mezřický	Tomáš Mezřický	soukeník
5. Šimon Hrušovský	Vilim Keller	—
6. Jan Hrubeš	Mikuláš Hrubeš	soukeník
7. Anna Hlinková	Anna Hlinková	—
vdova po D. Hlinkovi	vdova po Dan. Hlinkovi	
8. Jan Táborský	Jan Menšík	obuvník
9. Jiří Raclavský	Majdalena Raclavská	—
10. Jan Slavík	Jan Slavík	řezník
11. Jakub Zděra	Adam Konstantin	tkadlec
12. Jan Peřina	Jiří Peřina	obuvník
13. Jiří Sítař	Martin Menšík	obuvník
14. Pavel Klimeček	Jan Kuča	obchodník
15. Mikuláš Slavík	Mikuláš Slavík	soukeník
16. Vilim Paděra	Jan Přestavlečný	soukeník
17. Pavel Landsfeld	Rudol Landsfeld	řezník
18. Vdova Veselá	Jan Hudeček	krejčí
19. Jan Ludvík	Majdalena Ludvíková	—
20. Martin Koblížek	Martin Koblížek	kožišník
21. Majdalena Vrbová		
vdova po Šalomonu		—
Šicharides, židovi		

v roce kolem 1657:	v roce 1675:	řemeslo:
22. Václav Kyjovský	Václav Kyjovský	—
23. Zachariáš Mydlář	Zachariáš Mydlář	mydlář
24. Jan Lochman	Šimon Hrušovský	varhaník
25. Vdova Kolářová	Matys Ditrich	kolář
26. Václav Opavský	Jan Rokytovský	učitel-rektor
27. Pavel Dršťka	Jiřík Verner	perníkář
28. Jan Slavík	Jan Slavík	obuvník
29. Jan Mikolášů	Mikuláš Traupl	krejčí
20. Jiří Orlík	Mikuláš Škrabaňa	pekař
31. Václav Růžička	Václav Růžička	kovář
32. Kryštof Cvekar	Jakub Příborský	krejčí
33. Balcar Keller	Balcar Keller	soukeník
34. Vavřinec Klička	Jan Mikolášů	řezník
35. Valentin Špaček	Vilém Škoda	řezník
36. Vdova Penková	Jiří Ryzner	—
37. Řehoř Veith	František Sovka	řezník
38. Jiří Provazník	Jiří Schmidt	—
39. Jan Pokorný	Jan Pokorný	krejčí
40. Václav Pešl	Pavel Štefl	soukeník
41. Martin Vogl	Martin Vogl	provazník
42. Jiří Ocásek	Krištof Feiger	písař
43. Arnold Hájek	Jan Halda	řezník
44. Jan Plumlovský	Jan Plumlovský	provazník
45. Matěj Žlutický	Martin Cigánek	řezník
46. Pavel Skočovský	Pavel Skočovský	soukeník
47. Gabriel Polidor	Gabriel Polidor	mydlář
48. Martin Adam	Andrys Adam	řezník
49. Šimon Hyšků	Šimon Hyšků	řezník
50. Šima Jan	Anna vdova	—
51. Balcar Keller starší	Mikuláš Chválek	řezník
52. Kristián Ditrich	Jan Orel	tkadlec
53. Barbora vdova po Tobíáši Sonnenbergovi		—
54. Tomáš Vysocký	Tomáš Vysocký	krejčí
55. Martin Slivečků	Pavel Hrubeš	soukeník
56. Hanes Wagner	Pavel Keller	krejčí
57. Jiřík Kačerek	Balcar Jedlička	kovář
58. Jiří Klička	Matys Meller	barvíř
59. Matouš Milenovský	Balcar Adolf	kovář

v roce kolem 1657:	v roce 1675:	řemeslo:
60. Jan Požehnaný	Jan Požehnaný	obuvník
61. Tobiáš Sonnenberger	František Kantor	pekař
62. Martin Menšík	Kristián Menšík	pekař
63. Jiří Kršek	Jiří Kršek	pekař
64. Jiří Štefek	Andrys Vartař	soukeník
65. Jakub Bohumínský	Tomáš Tichý	bednář
66. Jiřík Vařecha	Jiřík Vařecha	řezník
67. Matouš Meller	Augustin Šlechter	zedník
68. Daniel Kuchynka	Michl Adolf	sedlář
69. Jan Menšík	Jan Tábořský	soukeník
70. Mikuláš Březina	Jan Benešovský	řezník
71. Pavel Dřimal	Pavel Dřimal	řezník
72. Jan Konstantin	Šimon Konstantin	tkadlec
73. Pavel Štefan	Jiřík Šireček	nádeník
74. Jiří Zela	Pavel Hruboš	—
75. Václav Dršťka	Václav Dršťka	řezník
76. Jan Blažej	Jan Blažej	nádeník
77. Vdova Kolářová	Bernard Kolář	kolář
78. Balcar Jedlička	Ondra Sopčík	nádeník
79. Křištof Kliment	Jan Turovský	kožišník
80. Jan Kopřiva	Jiří Plavecký	bednář
81. Pavel Bednář	Jan Škrobánek	pekař
82. Pavel Bělka	Pavel Bělka	tkadlec
83. Jan Hradecký	Jan Hradecký	nádeník
84. Jiří Kunc	Ondra Vavřík	řezník
85. Ondra Jablunkovský	Ondra Jablunkovský	soukeník
86. Vilím Škoda	Václav Nováček	—
87. Jakub Švarný	Václav Bubeník	kožišník
88. Jiří Žďarský	Jan Klička	nádeník
89. Tobiáš Březina	Tobiáš Březina	kožišník
90. Jakub Skorčík	Mikuláš Hvizek	nádeník
91. Jan Kuchynka	Jan Tesařů	tesař
92. Martin Jelínek	Adam Trávnícký	kalhotář
93. Marek Sokol	Jeremiáš Pecha	rolník
94. Vdova Slaměná	Havel Slaměný	tkadlec
95. Václav Hrastek	Josef Pelikán	obuvník
96. Pavel Kostka (od Vlacha)	Blažej Barabáš	—
97. Jiří Štěrba	Pavel Čejka	tkadlec
98. Pavel Stařeček	Pavel Stařeček	tkadlec

v roce kolem 1657:	v roce 1675:	řemeslo:
99. Vdova Kusačka	Vdova Kateřina	—
100. Marek Holeš	Vdova Margita	—
101. Václav Tešendorf	Jiřík Sobol	stolař
102. Matouš Hosekl	Jiřík Červík	soukeník
103. Václav Klíma	Pavel Šenovský	soukeník
104. Tomáš Fiala	Tomáš Fiala	obuvník
105. Jan Mořkovský	Bartoš Březecký	tkadlec
106. Jiřík Pelka	Alex Svoboda	kovář
107. Martin Pivovárník	Vdova Dorota	—
108. Mikuláš Sklenář	Adam Kostelný	nádeník
109. Jíra Dobrák	Jan Chyža	nádeník
110. Jan Havlík	Vdova Maryna	—
111. Jan Duška	Matěj Vicher	nádeník
112. Balcar Richter	Vdova Dorota	—
113. Eliáš Dobrý	Vdova Kateřina	—
114. Mikuláš Hýšků	Jan Mikulášků	—
115. Ondřej Kořínek	Ondřej Kořínek	tkadlec
116. Jan Alexa	Jiří Pivovárník	—
117. Vdova Dimičková	Žofie Bekinová	—
118. Pavel Ležatka	Jan Buček	zámečník
119. Jiřík Škrabaňů	Jan Frýdl	obuvník
120. Pavel Křofský	Bartoň Ocásek	soukeník
121. Fridrich Poděra	Mikuláš Huček	nádeník
122. Jiřík Kulhánek	Pavel Kochanovský	soukeník
123. Vdova Maruše	Jan Štefek	nádeník
124. Martin Jelínek	Martin Menšík	obuvník
125. Pavel Anderle	Bartoň Matulík	nádeník
126. Václav Mračno	Václav Mračno	obuvník
127. Filip Narychvaldský	Stanislav Žurek	tkadlec
128. Matěj Fojtovský	Mikuláš Fryštátský	nádeník
129. Jiřík Ryšavý	Václav Honek	tkadlec
130. Václav Bartoněk	Pavel Mokrý	tkadlec
131. Adam Čmul	Adam Čmul	nádeník
132. Krištof ?	Jakub Havlů	tkadlec
133. Jan Slováků	Andrys Tribut	soukeník
134. Eliáš Landsfeld	Jiřík Hlaváč	nádeník
135. Jan Tisek	Jura Brunclík	nádeník
136. Řehoř Lazur	Řehoř Lazur	nádeník
137. Petr Modlych	Jakub Strejček	nádeník
138. Lukáš Křístek	Lukáš Křístek	—

v roce kolem 1657:	v roce 1675:	řemeslo:
139. Lukáš Marků	Lukáš Kočí	—
140. Jakub Zedník	Petr Černoch	obuvník
141. Pavel Solařů	Mikuláš Štorch	—
142. Martin Jiskra	Jiřík Bzinka	rybář
143. Pavel Kukul	Jakub Lacina	tkadlec
144. Jan Kuchař	Václav Oršalka	řezník

Měštanské várečné (výčepní) domy

Václav Kyjovský	Matys Meller	Václav Kalivoda	Pavel Hrubšů
Zachariáš Pražák	Vilim Škoda	Jan Orel	Jan Švehla
Šimon Hrušovský	Jiřík Gresner	Jan Hradecký	Adam Konstantin
Matys Ditrich	František Sovka	Jan Štěpánek	Jiřík Peřina
Jan Rokytovský	Jiřík Křenek	Tomáš Měřínský	Martin Menšík
Jiřík Verner	Jiřík Šmíd	Vdova Sonnenbergová	Jan Kuča
Jan Slavík	Balcar Adolf	Vilim Keller	Mikuláš Štok
Balcar Jedlička	Jan Pokorný	Mikuláš Hrubšů	Pavel Anderle
Mikuláš Traupl	Pavel Štefanů	Jan Štuberka	Jan Přestavlečský
Mikuláš Škrabaňů	Jan Požehnaný	Jan Menšík	Adolf Landsfelt
Václav Růžička	Martin Vogl	Mikuláš Březina	Jan Hudeček
Jakub Příborský	Krištof Finger	Vilim Pauhar	Vdova Ludvíková
Balcar Koller	Vdova Opatrná	Tomáš Vysocký	Martin Koblížek
Jan Mikulášů	Vdova Kleinorka	Vdova Raclavská	Vdova Schicharides
Jan Falda	Jan Plumlovský		

Skutečné výčepní domy

Martin Cigánek	Pavel Skočovský	Gabriel Polidor
Ondra Adamů	Šimon Hyška	Mikuláš Chválek

Znovu osazené pusté domy od r. 1657 řemeslníky a domkáři bez polí

Mikuláš Březina, obuvník, převzal starou poustku	Jakuba Prostějovského	1662
Vilém Pohar, krejčí,	Václava Špuňka	1663
Jan Štuberka, soukeník,	Martina Pštroša	1668
Pavel Anderle, obuvník,	Korytovského	1662
Jiřík Křenek, řezník,	Tomáše Křenka	1662
Vdova Sládková,	Jana Rosolyufa	1661
Pavel Sivý, zámečník,	Michla Böhma	1672
Jakub Dudek, chmelař,	Pavla Pradly	1660
Matouš Garbulák, nádeník,	Petra Grance	1671
Kateřina Králíková,	Jiřího Zlatníka	1670
Martin Kuna, nádeník,	Tomáše Mrázka	1671
Jakub Pokorný, tkadlec,	Jana Vysockého	1663
Andrys Kuzník, tesař,	Jana Výšky	1675
Matouš Sobol, tesař,	Daniela Štorce	1675
Vavřinec Nesvadba,	Ondry Šibřického	1668
Jakub Bukvanský, tkadlec,	Václava Moravy	1670
Martin Šváček, rolník,	Jíry Svobodného	1663
Tomáš Janeček, nádeník,	Adama Jelínka	1675
Matěj Hradný, nádeník,	Václava Vrány	1669
Jan Sonnenberg, zámečník,	Jana Tvarůžka	1672
Mikuláš Oršulka, řezník,	Martina Hyška	1663
Matěj Bubeník, nádeník,	Matouše Tesaře	1668
Václav Velický, nádeník,	Václava Hřivny	1670
Andrys Husenka, obuvník,	Václava Nevřivy	1671
Křištof Polášek, tkadlec,	Pavla Vojtkovského	1670
Václav Bzinka, tkadlec,	Jana Vrány	1670
Pavel Velecký, nádeník,	Jana Kochanka	1675
Balcar Klička, obuvník,	Matěje Mosteckého	1675
Hanus Ulrich, rybář,	Jiříka Tejmana	1665
Kašpar Štajnů, mlynář,	Havla Šramovitze	1670
Kristián Ditrich, kramář,	Lorence Jehláře	1672
Jura Židek, nádeník,	Abrahama Rekla	1674
Jan Křístek,	Beneše Francouze	1658
Kašpar Žofčík,	Jana Pradla	1665
Macek Truska,	Hanse Raucha	1666

Celkem bylo znovu osazeno 35 pustých domů v nejbližších letech po třicetileté válce. Bohužel nelze se dopátrat, o které části města jde nebo o které předměstí či ulici.

Nové poustky (opustlé domy)

Jan Klimek, zemřel 1670. Blažej Havel, zemřel 1670. Tomáš Zvrchu, vyhořel 1675 a v chudobě opustil grunt. Urban Piskalik, zemřel 1658. Čimbrecht, zemřel 1667. Urban Figuru, zemřel 1665. Matěj Koleček, zemřel 1663. Jiřík Dlouhý, zemřel 1660. Daniel Zichů, zemřel 1668. Jan Nechán -ský, vyhořel 1674 a grunt opustil. Matouš Janečka, zemřel 1670. Jan Bubík, zemřel 1658. Jakub Příborský, zemřel 1664.

Domy opustly v důsledku epidemie, snad morové nebo jiné nakažlivé nemoci v jedenácti případech. Dvěma zničil požár domy, proto je opustili, neměli prostředků na opravu.

Jakub Ždárský	Pavel Mokry	Václav Škarbelek	Pavel Trněný
Jan Běhal	Daniel Oliva	Jira Skočovský	Václav Nesvadba
Tomáš Hendrych	Kašpar Tesař	Jiřík Stavibor	Václav Jason
Pavel Dršťka	Jiřík Kořínek	Václav Kocourek	

Za povodně v roce 1666 strhla Bečva shora uvedeným majitelům úplně jejich domy. Vodní proud tekla nadále na jejich místě. Chybí bohužel bližší určení, kde domy stály. Zdá se, že to bylo někde poblíž dnešní Kozlovské ulice. A tak ku 13 novým poustkám přibylo po povodni dalších 15.

Matěj Slezák, zemřel 1660. Martin Zela, zemřel 1658. Jan Mlynář, zemřel 1663. Blažej Beran, zemřel 1663. Jan Klíma, zemřel 1658. Václav Chvastek, opustil stavení i rodinu a utekl v roce 1663.

Celkem bylo v době lánové vizitace v Přerově 34 nově opustlých domů z roku 1657.

Staré pusté domy (poustky)

Balcara Sommra	Martina Janaty	Víta Jičínského	Severina Jehláře
Vojtěcha Ritra	Adama Řezníčka	Jiříka Škody	Jiříka Ocáska
Adama Zámečníka	Jana Slavkovského	Jakuba Vymetala	Pavla Koblihy
Jiříka Tejbíka	Ondry Šulovského	Jíry Slaného	Václava Saubera
Pana Sedlického	Daniela Tichého	Vavřince Kličky	Jiříka Nikla
Václava Moravy	Václava Vítěze	Martina Stařečka	Jana Ščerbického
Bartoňe Kováře	Melichara Markuse	Matěje Chválka	
Jiříka Remeše	Jiříka Dvořáka	Jiry Karafiáta	Václava Kalivody
Jana Spady	Valentina Ščerby	Václava Bělky	
Jana Michalka	Pavla Kličky	Jakuba z Chrastelova	
Stanislava Borovského		Václava Trusky	Martina Adama

Celkem bylo v Přerově k r. 1675 41 starých pustých domů. Příčinou byly jednak dřívější přírodní katastrofy, povodně, požáry, vichry, jednak morové nebo jiné epidemie, jako např. častá onemocnění neštovicemi nebo tyfem.

Židovské domy v Přerově

1657

1. Abraham Schayer
  2. Štaastny
  3. Salomon Abraham
  4. Schayerke
  5. Mojžíš
  6. Markus Abraham
  7. May
  8. Adam Baleár, křesť dům
- 8 stavení s 4VÍ achtle pozemku

1675

- Mojžíš Schayer
- Štaastny
  - Ratze, vdova
  - Aron Striker
  - Markus
  - Markus Abraham
  - Abraham Schnittl
  - Wolf Lefl

Nově osazení z r. 1657

9.	Lebl Glaser převzal starou poustku Šimče Abrahama	1664
10.	Šimon Šimpl . . . , Abrahama Sklenáře	1675
11.	Jakub Lebl . . . , Josefa	1675

Celkem

3 stavení a 1 a $\frac{2}{4}$ achtle pozemku
11 stavení a 5 a $\frac{3}{4}$ achtle pozemků

Byli usazeni v Židovské ulici jižně od Hor. města, dnešní Žerotínovo náměstí. Živili se výhradně obchodem.

Kromě domů, o nichž byla řeč, hovoří se ještě o tom, že v Přerově jsou purkrechtní domy, jež patří stavům.

Sumární extrakt panství Přerov

Podle relace z r. 1657

						Výsledek v lánech
má toto panství	Pole	I. tř.	II. tř.	III. tř.		
47 lánů a 4 achtle .	kusů	měř. acht.	měř. acht.	měř. acht.	celé	8
Celkem starousedlých hospodářů s řemeslníky a domkáři bez polí						
270	511	1405 $5\frac{1}{3}$	1509-	392 $2\frac{2}{3}$	46	4

Z toho 64 výčep. domů v Přerově

Židovské domy	8						4 $\frac{1}{4}$
Nově osazených hospodářů s domky bez polí	47	24	18	—	109	—	14 — 3 6 $\frac{3}{4}$
Židovské domky	3						1 $\frac{2}{4}$
Nové poustky s domkáři bez polí	39						24 $\frac{2}{4}$
Staré poustky s domky bez polí	44						2 7 —
Celkem		535	1423	5 $\frac{1}{3}$	1618		406 2 $\frac{2}{3}$ 51 48 —

Extrakt města Přerova

		I. tř. měř. acht.	II. tř. měř. acht.	Extrakt celé	v lánech 8
Osedlí hospodáři:					
Celkem polí		463	2 $\frac{2}{3}$ 231	5 $\frac{1}{3}$	6 4
Item řemeslníci a domkáři bez polí polí	144				9 4 $\frac{2}{4}$
64 výčepních domů					5 3
Osedlí hospodáři	144	463	2 $\frac{2}{3}$ 231	5 $\frac{1}{3}$	21 3 $\frac{2}{4}$
Nově osazení řemeslníci a domkáři bez polí	35				2 2 $\frac{2}{4}$
Nové poustky bez polí	34				2 2
Staré poustky bez polí	41				2 5 $\frac{2}{4}$
Celkem		463	2 $\frac{2}{3}$ 231	5 $\frac{1}{3}$	27 25

Vizitace byla se správci panství v zákonité lhůtě projednána a námi podepsána.
V Přerově 5. července 1675.

L.S. Norbertus Alter, m.p.
L.S. Markvart, svob. pán. m.p.

L.S. Augustin Karásek, m.p.
L.S. Johann, nečitel. m.p.

L.S. Johann, nečitel. m.p.
L.S. Johann, nečitel. m.p.

L.S. Wilhelm Karel Bodderhorn, m.p.
L.S. Matouš Johann, m.p.

L.S.

Johann Wagner, m.p. správce.

(SA Brno, Lánský rejstřík D/1 — 17 b.)

Široká ulice nebo Šiřava

Usazení rolníci:	Nalezeno:				
	Pole: kusů	I. tř. měřic	achtli	II. tř. měřic	achtli
$\frac{3}{4}$ lánici					
Martin Měsíček, př. Jura Měsíček	9	27	—	13	4
Pavel Hořina	9	27	—	13	4
	18	54		27	8
$\frac{1}{2}$ lánici					
Jan Švestka, př. správa kuratel.	6	18	—	9	—
Jan Motyka, př. Bartoň Behm	6	18	—	9	—
Adam Vytisk	9	18	—	9	—
Jakub Kobliha, př. Martin Vaněk	6	18	—	9	—
Jakub Hlavač, př. Jan Hlušek	6	18	—	9	—
Jura Vytisk, př. Štěpán Duda	6	18	—	9	—
Bartoň Hladík	6	18	—	9	—
	45	126		63	
$1 \frac{1}{2}$ čtvrtníci					
Mikuláš Tichý, př. Jakub Tichý	7	13	4	6	6
Matouš Koblich	8	13	4	6	6
Martin Vyskalík, př. Blažej Morava	7	13	4	6	6
Jan Maraška, př. Jura Výskal	9	13	4	6	6
Jan Kuřin	9	13	4	6	6
Dorota vdova po Janu Dleskovi	9	13	4	6	6
Matěj Tenečka, př. Martin Lačný	7	13	4	6	6
Staněk Lačný, př. Jan Šesták	8	13	4	6	6
Ondra Dršfka, př. Tomáš Pospíšil	7	13	4	6	6
Jiřík Koc, př. Václav Sejkora	6	13	4	6	6
	77	130	40	67	4
čtvrtlánici					
Matěj Škrabal, př. Jakub Skřeček	3	9	—	4	4
Matěj Zikmund, př. Mikuláš Koblich	6	9	—	4	4
Jan Klimanek, př. Vašek Koblich	6	9	—	4	4

Vavra Stompočák, př. Jiří Hlaváč	6	9	—	4	4
Martin Kabelík	6	9	—	4	4
Jan Řiháček, př. Matouš Konečný	6	9	—	4	4
Michal Holubář, př. Říha Hrošek	6	9	—	4	4
Jan Skřeček, př. Jan Duda	6	9	—	4	4
Jindra Inderka, př. Jiří Zikunec	6	9	—	4	4
Jakub Zemanek, př. Jan Zuva	6	9	—	4	4
Jan Křístek	6	9	—	4	4
	63	99		22	4

$\frac{1}{2}$ čtvrtníci

Václav Židek, př. Václav Bubeník	4	4	4	2	2
Jura Těžký	4	4	4	2	2
	8	88	8	4	4

Svobodná pole Sa pokračování	—	29	—	14	4
---------------------------------	---	----	---	----	---

pokračování:

Domkáři bez polí:

Jan Holubář př. Mika Holubář	Vavřinec Knura př. Václav Tříšták, tkadlec	Šimon Duda, švec př. Fridrich Zemánek
Jan Kalabus	Říha Kaletka, tkadlec	Pavel Baraš př. Ondra Čech
Jura Němec př. Jan Lačnick Jura Hudec	Ondra Galusek př. Martin Ryška Jan Kočí př. Martin Dambur	Šimek Žaluzník př. Macek Kvašina Ondra Hyža př. Martin Hyža
Ondra Cernoch př. Jan Vítek	Jan Polášek př. Jan Řihošků	všech 14

Nově osazené poustky z r. 1657

Jméno hospodáře	Pole kusů	I. tř.		II. tř.	
		měř.	achtl.	měř.	achtl.
Jan Polák převzal starou poustku Nesňalovského roku 1665	6	9	—	4	4
Jan Pospíšil převzal starou poustku Řehoře Miky 1673	6	9	—	4	4
Celkem 2	12	18	—	9	—

Domkáři bez polí

Matěj Klabazňa převzal starou poustku	Holasovského	r. 1664
Jan Ocásek	Jiry Hoka	r. 1669
Martin Krutilek	Baničkovskou	r. 1673
Fridrich Zemánek	Mačkovského	r. 1670
Matěj Knížka	Jana Vrby	r. 1670
Celkem 5		

Nové poustky z r. 1657

Jan Klimek, zemřel 1672	Jan Janeček, zemřel 1665
Celkem 2	

Poustky bez polí

Pokorného	Jakuba Aujezdského
Celkem 2 stavení (grunty)	

Extrakt předměstí Šiřava

	Pole kusů	I. tř.		II. tř.		Přepočteno na lány berní	
		měř.	achtl.	měř.	achtl.	celé	achtl.
Usedlí hospodáři							
Usedlí hospodáři a domkáři bez polí svobodné pole všech	46	211	432	—	226	—	7 1 ² / ₄
nově osazené poustky	7	12	18	—	9	—	4 ² / ₄
nové poustky	2	—	—	—	—	—	1—
staré poustky	2	—	—	—	—	—	1—
Celkem		223	450	—	235	—	8 —

Pozůstalost Pavla Skočovského, měštana přerovského. 18. 9. 1679.

Letha Panie 1679 dne 18 septembris učiněné jsou rozdílové od pana purkmistra a rady na rathuzi města Přerova v statku a pozůstalosti nebožtíka Pavla Skočovského měštěnána našeho a to podle jistého kšaftu, a to vykonaného poručenství totiž dle posledního účtu do posledního septembra roku 1679 zůstalo za obcí dluhu nebožtíku Pavlu Skočovskému 1167 zl. 10 kr. 3 den

z kteréžto sumy stahuje jse dle kšaftu nebožtíkova na špitál města Přerova	150 zl.
vícej za Svarov, který obci přináleží a takový nápadníkům pozůstal	30 zl.
item Dominicovi synu nebožtíka což obec jemu povinna bude stahuje jse	- 20 zl.
syrotku po nebožtíkovi Václavovi Komorníku dluhu 7 zl. činí	6 zl.
úřadu za jejich práci, poněvadž tu hotovosti nic nedostávají accidens	100 zl.
it. písáři radnímu, písářům mají jse hotovo peníze odložiti	Sa 306 zl.

A tak zůstane mimo toho na rozdíly 861 zl. 10 kr. 3 den, totiž na dva díly, na jeden každý přinde panu Balcarovi Kehlerovi a manželce jeho 430 zl. 20 kr. 1 $\frac{1}{2}$ den.

It. z toho druhého dílu přinde Pavlovi Skočovskému a synovi Červíkovi na jednoho každého 215 zl. 10 kr. $\frac{3}{4}$ den. Manželce Kateřině na Jana Hudečka domě, spravedlnost It. patří. It. Trochov podle Jana Hradeckého

Tt. kráva červená od Ondry Adamovského koupená, 4 Kopaniny zadní, jako i také zahrada na Trochově a půl luky zadní, která podle Brabantských leží

It. čtvrtina toho, co se vynacházeti bude na gruntě Kristiána Ditricha a Kuničovským, aby sobě vyhledati dala

Balcarovi Kellerovi s dceru vlastní Zuzanu nebožtíka Pavla Skočovského dům i s tím, co hřebíkem přibito a hlínou zamazáno. Jako i také Štrochov od Bečvy.

It. Včelín v Žebračce, též Nivka u Bečvy na tři měřice jim patří.

It. na Pekle půl luky, stodola se zahradou podle panskej.

It. půl louky sečný v lukách troubeckých jakož i taky 4 Kopaniny podle struhy ležící náleží s tím doložením, co se týče stodoly Balcarovej, aby Kateřina, manželka nebožtíka p. Pavla Skočovského právo měla pro své obilí do smrti, po její pak smrti, aby zase na Zuzanu nebožtíka p. Pavla Skočovského a Dominikovy

233

děti polovicí připadlo. Pavlovi Skočovskému vnuku náleží zahrada, která jménem na Valně.

It. jemu ten kus pod rybníkem, po Nivkú jménem Chmelín,

It jemu stodola po Veseleji, jako i také jedna čtvrtina sečný v lukách troubeckých,

It. 4 Kopaniny prostřední patří. .

Červíkovi s Marianu vnučkú nebožtíka Pavla Skočovského čtvrtina, kterou již od kolik let užíval.

It jemu jedna čtvrtina podle Hořinového ležící a Klička oral.

Vojtkovi Bartíkovi strýcovi nebožtíka Pavla Skočovského, na 2 měřice Strochov. Mariáne tetce neb. p. Pavla Skočovského nápad na Adama hrnčíře v gruntě, co by se vynaléztí mohlo, co se synu nebožtíka pana Pavla Skočovského jménem Dominica dotýče, poněvadž jemu od otce svého vlastního jak na penězích tak na obilí a vlně, aby na tom přestal neb jse jemu nemalá Gustka vydala, avšak z lásky otcovskej jemu je zapíšu obecního 20 zl. náleží, však s tú výminků, že jeho děti s podílu mého užívati moci budou.

Pavlovi a Červíkovi co mimo těch 20 zl. na chrám Panie poručených na domě Jana Přestavleckýho se nacházeti bude, to jim přináleží.

Co se tkne náčení od řemesla, to Pavlovi Skočovskému patřiti bude.

It. Kotlá, co se k barvení dotýče, tu tak Pavel, jak prvej měl, při Balceru Kelleru bez úplatku právo má.

It. co se súkenického rámu dotýče, Pavel Skočovský i s Červíkem právo k němu mají. Kупené jsou za sumu 4 zl. od něho k obci dobrému.

It. co se koliv ovčího dobytka vynajde, ty se mají mezi panem Balcerem a manželku nebožtíka p. Pavla Skočovskýho a Červíkem rozdělití.

It. co se černej z šatu a bílých chodících vynachází, to patřiti má na 3 díly, totiž na paní Zuzanu manželku Balcera Kellera, Pavla Skočovského, Jíry Červíka s Mariánů patřiti budou, jakož i přijali.

N. B.

Vícej co by se ze zahrad, rolí, i z luk nějaké zasedlosti a povinnosti k obci vynacházelo, má jeden každý, který takové užíval z toho obci platiti a z toho dluhu k obci náležejícího odepsati dáti.

It. co se slámy a jinší píčování dotýče, s tím se mají pokojně rozdělití.

Datum na rathouze dne lethu svrchu psaného.

Jiří Anton Frýdecký
písař radní.

(Oar. Přerov, fond MÚ, Přerov, kart. 4.)

**Přehled obyvatelstvy (majitelů domů)
v Přerově podle příznávacího listu
z 22.. března 1754**

Jméno majitele domu	zaměstnání	počet domů
1. Matěj Kratochvila	—	1
2. Josef Dambora	obuvník	1
3. Vdova Hradecká	—	1
4. Vdova Kyjovská	kožešnice	1
5. Balcar Landorf	pekař	1
6. Valentin Vrba	soukeník	1
7. Jan Klimeček	řezník	1
8. Josef Vítěz	řezník	1
9. Vdova Hirschbergerová	—	1
10. Antonín Polášek	tkadlec	1
11. Vdova Štorková	—	1
12. František Smrža	obuvník	1
13. Josef Pavlínek	řezník	1
14. Bednářský dům	—	1
15. Martin Tichý	bednář	1
16. Vdova Štorková	bednář	1
17. Vdova Skočovská	tkadlena	1
18. Josef Běhálek	mlynář	1
19. Ignác Šmach	barvíř na černo	1
20. František Veselý	punčochář	1
21. Vdova Piřinová	—	1
22. Sirotčinec — Poláškův dům	—	1
23. Ondřej Trost	—	1
24. Martin Hudeček	krejčí	1
25. František Polášek	tkadlec	1
26. Jan Keller	řezník	1
27. Jan Richter	kožišník	1
28. Vdova Konvičková	—	1
29. Ignác Hudeček	krejčí	1
30. Bernard Richter	kožišník	1
31. Karel Skříčka	písař	1
32. Bernard Richter	písař	1
33. Pavel Halda	řezník	1
34. Martin Tvaroha	kovář	1
35. Mikuláš Adamčík	kramář	1
36. Petr Pietroni	kominický mistr	1

37. Leopold Kryš	ranhojič	1
38. Jiří Jabůrek	pekař	1
39. Jan Capiček	—	1
40. Jan Dršťák	řezník	1
41. Jan Vicher	pekař	1
42. Ignác Sašina	kameník (mistr)	1
43. Vdova Navrátilová	—	1
44. Mikuláš Kniš	mlynář	1
45. František Kratoš	mydlář	1
46. Vdova Skříčková	—	1
47. Vdova Kratošová	—	1
48. Michal Kuchyňka	obuvník	1
49. Vdova Lačná	—	1
50. Antonín Šoustal	—	1
51. Jan Polidor	kolář	1
52. Felix Augusta	řezník	1
53. Jan Hofman	malíř	1
54. Stanislav Svoboda	—	1
55. Jan Anderle	zlatník	1
56. Vdova Čilichdorfová	—	1
57. Obecní dům	jako kasárna	1
58. Matouš Urbášek	—	1
59. Josef Hudeček	kramář	1
60. Jan Feldscher	—	1
61. Vdova Tichá	—	1
62. Jiří Zejdek (Židek)	hrnčič	1
63. František Lohner	barvíř na černo	1
64. Jiří Zdvihan	řezník	1
65. Šebestián Rýsner	varhaník	1
66. Jiří Pokorný	mlynářský pomocník	1
67. Viktor Smrža	—	1
68. Balcar Kuchyňka	obuvník	1
69. Vdova Anna Navrátilová	soukenice	1
70. Ignác Čiha	soukeník	1
71. Šimon Špaček	obuvník	1
72. Tomáš Gargula	stolař	1
73. Tomáš Vařecha	nádeník	1
74. Jakub Schwartz (Švare)	rozhodčí (komisař)	1
75. Benedikt Kracker	nádeník	1
76. Jan Hrabec	soukenický tovaryš	1
77. Josef Kostka	kuchař	1
78. Augustin Vrba	soukeník	1

79. Vdova Landorfová	porodní bába	1
80. Šebestián Langsfeld	řezník	1
81. Václav Vodinský	hrnčič	1
82. Viktor Elefant	obuvník	1
83. František Verner	pernikář	1
84. Jan Halda	řezník	1
85. Jan Steiner	obuvník	1
86. Jiří Dýmal	řezník	1
87. František Vitscher	řemenář	1
88. Josef Polidor	provazník	1
89. Vdova Osečková	—	1
90. Antonín Rybka	řezník	1
91. Rafael Polášek	hrnčič	1
92. Ondřej Baär (Bayer)	sládek	1
93. Jiří Duda	obuvník	1
94. Jan Chudek	tkadlec	1
95. Jan Uhřický	mlynářský mistr	1
96. Ondřej Molata	krejčí	1
97. Jan Bayer	—	1
98. Jiří Bocker	písař (von der Feder)	1
99. Jiří Biskupek	—	1
100. Václav Polášek	bývalý pekař	1
101. dům ?	—	1
102. František Slavík	pekař	1
103. Pavel Chromeček	řezník	1
104. Ignác Šmach (Schmach)	řezník	1
105. Jiří Černocho	mlynářský pomocník	1
106. Václav Šrott	kožišník	1
107. Leopold Tamm	nádeník	1
108. Jan Hurecký	soukeník	1
109. Jiřího Poláška dům	—	1
110. Jan Jünger	obuvník	1
111. Jiří Sobětk	vyučený pekař	1
112. Vdova Josefa Sobolová	—	1
113. Jiří Sobol st.	stolař	1
114. Josef Kuchyňka	obuvník	1
115. Matěj Hlobil	nádeník	1
116. Josef Mostecký	obuvník	1
117. Jan Fidera	nádeník	1
118. Jan Čmula	nádeník	1
119. Vdova Březinová	—	1
120. Vdova Křistková	—	1

121. Tomáš Kořínek	tkadlec	1
122. Václav Sobol	—	1
123. Vdova Osečková	—	1
124. Václav Špitt	hotař (polní hlídač)	1
125. Štěpán Šíma	kuchař	1
126. Tomáš Hošťálek	pekař	1
127. Martin Chválek	zámečník	1
128. Jan Bělka	tkadlec	1
129. Matěj Vytrhlík	nádeník	1
130. Judita Kostíková	—	1
131. Balcar Kopal	nádeník	1
132. Václav Sekera	nádeník	1
133. Martin Zbořil	nádeník	1
134. František Vojtěk	nádeník	1
135. Jiří Sobol, ml.	stolář	1
136. Václav Veselý	soukeník	1
137. Vdova Kabelíková	—	1
138. Josef Běhálek	—	1
139. Jiří Špitt	nádeník	1
140. Jakub Skřeček	nádeník	1
141. Pavel Ludík	nádeník	1
142. Václav Šakin	nádeník	1
143. Martin Tichý	nádeník	1
144. Josef Svačina	tkadlec	1
145. Vdova Janáčková	—	1
146. Jan Skřeček	nádeník	1
147. Jan Šulín	nádeník	1
148. Jiří Široký	tesařský mistr	1
149. Jan Ludík	nádeník	1
150. Vdova Darebnica	—	1
151. Karel Mičuda	nádeník	1
152. Matouš Koči	nádeník	1
153. Antonín Kubálek	nádeník	1
154. Matěj Tesárek	nádeník	1
155. Vdova Antonie Sobolová	kolářka	1
156. Antonín Fitz	jirchář (bělokožec)	1
157. František Zimek	bednář	1
158. Martin Zimek	zednický tovaryš	1
159. František Turovský	krejčí	1
160. Antonín Oswald Jacomi	materialista (obch. s materiálem)	1
161. Ignác Kottík	—	1
162. Josef Vlček	kovář	1

163. Ondřej Hrabec	soukeník	1
164. Ignác Fiala	obuvník	1
165. Varna mýdla	—	1
166. Josef Bartík	soukeník	1
167. Jiří Wilandt	kloboučník	1
168. Jan Běhálek	mlynářský pomocník	1
169. František Adolf	knihvazač	1
170. Augustin Váleček	kramář	1
171. Josef Machal	mydlář	1
172. Jan Růžička	tkadlec	1
173. Václav Bránecký	nádeník	1
174. Vdova Slaměná	—	1
175. Vdova Kvísková	—	1
176. Jan Mikolášek	nádeník	1
177. František Werner	nádeník	1
178. Jan Halda	nádeník	1
179. Jan Přiborský	řezník	1
180. Josef Piřina	kloboučník	1
181. Václav Halda	řezník	1
182. Kryštof Březina	kloboučník	1
183. Filip Tichý	bednář	1
184. Václav Březina	slepý a nemohoucí	1
185. Antonín Kleiner	kloboučník	1
186. Rolnický sirotčinec	—	1
187. Jan Nebožitek	písař	1
188. Jiří Řiháček	nádeník	1
189. František Halda	řezník	1
190. Josef Juříček	soukeník	1
191. Antonín Šindler	krejčí	1
192. Stanislav Svoboda	krejčí	1
192. Martin Inderka	nádeník	1
193. Václav Skřeček	rolník	1
194. Antonín Čapala	tkadlec	1
195. Jan Herbótt	rolník	1
196. Antonín Široký	nádeník	1
197. Pavel Slováček	rolník	1
198. František Kalabus	rolník	1
199. Michal Navrátil	nádeník	1
200. Jiří Dýmal	nádeník	1
201. Josef Čmula	nádeník	1
202. Vavřinec Čmula	nádeník	1
203. Jakub Kvisek	kloboučník	1

204. Karel Hiltcher	krejčí	1
205. Jiří Mucha	tesař	1
206. Jan Ševčík	obuvník	1
207. František Sobol	stolář	1
208. Jan Kraus	koželuh (hrubá k.)	1
209. František Schreiber	natěrač	1
210. Vdova Kličková	—	1
211. Jakub Rokert	obuvník	1
212. Matěj Březina	obuvník	1
213. Jan Labuda	hrnčič	1
214. Jan Lazar	řezník	1
215. Jakub Kolínko	řezník	1
216. Josef Rosůlek	obuvník	1
217. František Kolínko	řezník	1
218. Václav Kohout	punčochář	1
219. Vdova Rýčková	—	1
220. Václav Muřický	krejčí	1
222. Ondřej Gantzwohl	soukeník	1
223. Augustin Keller	soukeník	1
224. Matěj Svoboda	kožišník	1
225. Martin Unzeitl	kožišník	1
226. Martin Zamykal	nádeník	1
227. Jiří Měšťánek	tkadlec	1
228. Pavel Ulrych	nádeník	1
229. Ondřej Molata	tkadlec	1
230. Šimon Satalein	tkadlec	1
231. Jan Igl	postřihovač	1
232. Balcar Faigl	tesařský tovaryš	1
233. Martin Přikryl	zednický mistr	1
234. Jan Kocour	soukeník	1
235. Matěj Březina	obuvník	1
236. Ondřej Sekyra	nádeník	1
237. František Radvanský	—	1
238. Jiří Wantzel	nádeník	1
239. Tomáš Šimík	—	1
240. Jan Kobliha	nádeník	1
241. Jan Chválek	krejčí	1
242. Vdova Černoška	—	1
243. Vdova Chválková	—	1
244. Josef Čurulík	polní hlídač (hotař)	1
245. Bernard Frýdera	tesařský tovaryš	1
246. Matouš Tichý	pivovarský pomocník	1

247. Ondřej Hopsík	nádeník	1
248. Matěj Klabazna	nádeník	1
249. Jan Němec	nádeník	1
250. Jan Březina	tkadlec	1
251. Vdova Kamenská	—	1
252. Josef Garlík	tkadlec	1
253. Jakub Hrabovský	nádeník	1
254. Vdova Kateřina Široká	—	1
255. Vdova Martínková	—	1
256. Martin Chajda	nádeník	1
257. Michel Hackl	řezník	1
258. Matěj Radvanský	bednář	1
259. Josef Habart	natěrač	1
260. Josef Kalivoda	krejčí	1
261. Pavel Hradecký	řezník	1
262. Václav Kapoun	soukeník	1
263. Vdova Chajdová	—	1
264. Antonín Steiner	obuvník	1
265. Jiří Čiha	soukeník	1
266. Martin Kaluža	kovář	1
267. Samuel Steiner	bednář	1
268. Vdova Kratschmerová	—	1
269. Mikuláš Bartl	obuvník	1
270. František Svoboda	zámečník	1
271. Jakub Steiner	—	1
272. Ludvík Lacina	soukeník	1
273. Matěj Pala	kovář	1
274. Jiří Gotschmann	soukeník	1
275. Jiří Roučka	bednář	1
276. Václav Malý	řezník	1
277. Jan Slaměný	soukeník	1
278. Jiří Kobliha	nádeník	1
279. Vdova Koryčanská	—	1
280. Vdova Kratošová	—	1
281. Martin Garlík	tkadlec	1
282. Šimon Hrachovina	—	1
283. Matěj Blažke	nádeník	1
284. František Werner	nádeník	1
285. Jakub Dudík	—	1
286. Petr Kučka	krejčí	1
287. Jan Hužvík	kostelní hlídač	1
288. František Adolf	krejčí	1

289. Matěj Horák	rolník	1
290. Šebestián Křístek	rolník	1
291. Jakub Lichna	rolník	1
292. Jiří Šimík	nádeník	1
293. Josef Švrček	rolník	1
294. Jan Skřeček	rolník	1
295. Jiří Hrubý	rolník	1
296. Jan Horák	rolník	1
297. Jakub Řiháček	rolník	1
298. Jan Kottík	nádeník	1
299. Jan Tesárek	slepec	1
300. Ondřej Vojtek	nádeník	1
301. Jiří Hejný	—	1
302. Jiří Čmula	rolník	1
303. Jiří Skřeček	rolník	1
304. Matěj Kabela	rolník	1
305. Jiří Petráš	nádeník	1
306. Matěj Dokoupil	nádeník	1
307. Antonín Kovařík	krejčí	1
308. Martin Dokoupil	rolník	1
309. Jan Špitt	nádeník	1
310. Jiří Klabazňa	nádeník	1
311. Josef Špitt	nádeník	1
312. Balcar Klabazňa	nádeník	1
313. Jan Sobek	nádeník	1
314. Jan Křístek	nádeník	1
315. Matěj Černoch	rolník	1
316. Josef Šimoník	nádeník	1
317. Vavřinec Skyba	rolník	1
318. Václav Podepřel	krejčí	1
319. Josef Suchánek	nádeník	1
320. Jiří Čadilík	nádeník	1
321. František Novák	rolník	1
322. Jan Skřeček	rolník	1
323. František Skřeček	nádeník	1
324. Pavel Zbořil	rolník	1
325. Tomáš Pospíšil	rolník	1
326. Matouš Tichý	rolník	1
327. Tomáš Vlach	rolník	1
328. Václav Skyba	rolník	1
329. Václav Kobliha	rolník	1
330. Antonín Němec	rolník	1

331. František Škrabal	rolník	1
332. Jiří Křístek	rolník	1
333. Jan Vytrhlík	rolník	1
334. Jiří Vyplel	rolník	1
335. Martin Dršťka	rolník	1
336. Jakub Hrotek	rolník	1
337. Štěpán Lacina	rolník	1
338. Jiří Hlaváč	rolník	1
339. Jan Kočí	rolník	1
340. Jiří Skřeček	rolník	1
341. Martin Inderka	rolník	1
342. Vdova Svačinková	—	1
343. Martin Vyplel	nádeník	1
344. Josef Hlaváč	nádeník	1
345. Jan Navrátil	nádeník	1

V městě je také radnice, která není obývána, jenom nahoře je zasedací síň a dole místnost pro kancelář.

346. V městě leží také nezařízený obecní dvůr, v němž je městská vinopalna (palírna kořalky)		1
347. K 69 právovárečným měšťanům patří sladovna s bytem pivovarníka		1
348. Měšťanský hospital (chudobinec) se světnicí pro 4 staré lidi		
349. Městské mýto		1
350. Noční hlídači a výběrčí mýta (drábi)		4
351. Mlýn u města		1
352. Mlýn v poli		1
353. Mlýn u rybníka		1
354. U rybníka (obecního) dům porybného		1
Chalupy a stodoly, zničené požárem 28. července 1753, nebyly dosud obnoveny. Jde o chalupy:		1
355. Jiří Dýmal		1
356. František Werner		1
357. Ondřej Bocker		1
358. Šebestián Černocký		1
359. Karel Skřička		1
360. Vdova Kratošová		1
361. Jan Klimeček		1
362. Jan Vicher		1
363. Jan Hofmann		1
364. Josef Vítěz		1

365. Antonín Rybka	1
Baltazar Landorf ??	
366. Obecní pastýři	2
367. Panský domek u bývalé panské zahrady	1
Celkem obytných domů	371

Od tohoto počtu se odpočítávají: panský domek a městský chudobinec, takže zůstává obytných domů 369

Že se toto přiznání shoduje se skutečností a zakládá na pravdě, potvrzuje svým vlastnoručním **podpisem a červenou pečetí osobní Ignác Schmach — primátor.**

Dne 22. 3. 1754.

Správnost přiznání potvrzuje též Krajský úřad v Olomouci ze dne 29. 3. 1754. (Josef Barusch).

Sar Brno, B 1 - M 41.

PŘEROVSKÉ PANSTVÍ V POL. 18. STOL.

(včetně čekyňského statku)

Výkaz obilního úřadu

Osev

Rok:	pšenice		žit		ječmen		oves		hrách		proso		vikev		konopí	
	m.	a. m.	m.	a. m.	m.	a. m.	m.	a. m.	m.	a. m.	m.	a. m.	m.	a. m.	m.	a. m.
1749	212	6 1	454	7 1	—	—	180	6 2	19	2 14/8	6	1 3	4	—	10	7 2
1750	221	— 3	353	2 —	219	4 3	183	3 2	21	6 —	6	—	1	— 3	13	—
1751	254	—	406	— 3	219	5 —	189	6 —	27	5 —	5	5	6	6 —	13	4 —
1752	298	7 2	498	6 2	221	4 —	175	5 —	21	6 —	7	6 —	7	7 —	11	5 —
1753	221	5 1	366	6 2	218	—	205	2 —	19	3 3	7	4 —	1	— 2	11	3 —
1754	191	5 3	386	4 —	287	5 2	214	1 —	20	—	11	6 1	4	—	7	3 —
1755	—	—	—	—	275	2 2	—	—	129	7 — 4/8	44	7 —	24	6 1	67	6 2
Celkem	1400	1 2	2466	3 —	1441	5 3	1149	—	21	5 4/6	7	3 3/8	4	1 1/6	11	2 1 1/6
Prům. ročně	233	2 34/6	411	2	240	2 1 1/6	191	4 —	—	—	—	—	—	—	—	—

za šest let

Sklizeň obilí (i se slámou)

	kopy snopy	kopy snopy	kopy snopy	kopy snopy	kopy snopy	kopy snopy	kopy snopy	kopy snopy	kopy snopy							
1750	321	26	720	41	317	23	148	6	62	54	50	32	19	17	77	39
1751	304	— 35	405	14	219	57	110	45	67	56	16	1	2	35	98	54
1752	332	20	477	27	260	14	110	44	73	59	41	6	29	16	83	36
1753	235	15	381	25	188	15	120	18	36	13	27	10	4	—	64	19
1754	355	43	435	38	497	11	144	10	42	47	34	19	3	52	79	42
1755	293	9	476	1	375	42	146	38	78	49	98	26	15	53	59	—
Celk.	1842	28	2896	26	1858	42	780	41	362	38	267	34	74	53	463	10
Prům. ročně	307	4 1/6	482	44 2/6	309	47	130	6 5/6	60	26 2/6	44	35 4/6	12	28 5/6	77	11 4/6

(Kasten-Amts Extract über Anbau und Feschung, dann Körner Ertragnis.)

Sar Brno, C — 2 P 103, fol. 462—468.

Z výnosů obilí je třeba odpočítati

	pšenice		žito		ječmen		oves		hrách		proso		vikev		konopí				
	m. a. m.	m. a. m.	m. a. m.	m. a. m.	m. a. m.	m. a. m.	m. a. m.	m. a. m.	m. a. m.	m. a. m.	m. a. m.	m. a. m.	m. a. m.	m. a. m.	m. a. m.	m. a. m.			
ročně na osev	233	2 3	411	2	240	2 1	191	4	21	5	7	3	3	4	1	11	2	1	
za mláčené (Drescher Maas)	83	1	134	6	99	7	62	5	7	3	3	11	6	3	1	4	3	2	3
na deputát	76	7	417	4	82	7	203	5	2	32	1	49	5	3					
na sladování					654	3													
balnicím a jehňátům							1	2	2										
na šrotování (prostř. obilí)	3	1	2	5	4	1	2	2											
pro černou zvěř v lesích									2	1	1								
ovčákům dle smlouvy (prostř.)	10	4	10	4	12	2	12	2	1	1	1								
na seti směsky (prostř.)					2		př. 3												
na léčení (in die Medicin)					2		př. 2												
na domácí olej pro ovčáka									2										
hlídači stodol					6														
hlídači chmele					2														
cihláři					2	5	1												
vápeníkoví					7														
studniči					2														
pečažní robota								1	2										
různé					1														
celkem	407	1	1 1000	2	1092	6	3 475	4	65	3	1	69	1	5	5	3	14	4	0
(z toho prostř. ob.)	22	1	21	2	21	4				6	1	7	1	2		2		4	2
zůstává na prodej: přední	589	4	3 747	5	2 152	2	1 351	4	2	30	3	78	3	15		3	12	4	2
prostřední	85	5	33	5	28	2				6	1	7	1	2		2		4	2
pozadek	43	4	1 15	5	1 27	5	1 14	3	1	2	2	8	2	2		2	3		6

Přední obilí: cihlářovi průměrně ročně 2 51 měř. žita, vápeníkoví 7 měř. a studniči 2 měř.
 Průměrně ročně se šrotovalo 3 5 — měř. žita.

př. — 1 — —
 1 — —

UŽITKY Z OBIÍ V PENĚZÍCH

druh obilí	zrno			cena (valor)			celkem		
	m.	a.	m.	zl.	kr.	d.	zl.	kr.	d.
přední pšenice	590	—	3 ³ / ₆	1	19	1 ⁵ / ₆	781	29	1 ¹ / ₄
prostřední pšenice	85	5	—	—	33	2 ¹ / ₆	47	52	—
přední žito	747	5	2 ⁴ / ₆	1	2	2 ⁵ / ₆	781	27	2
prostřední	33	5	4 ¹ / ₆	—	36	3 ⁵ / ₆	20	42	3 ² / ₄
přední ječmen	152	2	1 ¹ / ₆	—	56	2 ¹ / ₆	143	30	2
prostřední ječmen	28	—	2 ⁵ / ₆	—	29	—	13	34	2 ¹ / ₄
přední oves	351	4	2 ³ / ₆	—	37	2 ⁵ / ₆	220	54	1 ³ / ₄
přední hrách	30	—	3 ⁵ / ₆	1	41	1 ¹ / ₆	50	50	3 ² / ₄
prostřední hrách	—	6	1 ⁵ / ₆	—	30	—	—	24	3 ¹ / ₄
proso přední	—	—	—	1	17	2	100	59	1 ³ / ₄
proso prostřední	7	1	2 ¹ / ₆	—	30	—	3	35	3
vikev přední	15	—	3	1	17	3 ² / ₆	19	35	1 ² / ₄
vikev prostřední	—	—	2 ¹ / ₆	—	38	2	—	2	2 ¹ / ₄
konopí přední	12	4	2 ¹ / ₆	1	45	3 ⁵ / ₆	22	11	2 ² / ₄
konopí prostřední	—	4	2 ³ / ₆	—	52	2	—	30	1 ¹ / ₄
pozadní obilí (pozadek)	48	3	3 ⁴ / ₆	—	8	—	6	27	3 ² / ₄
chmel	66	7	3 ⁴ / ₆	—	30	—	33	27	1 ³ / ₄
přední špalda (česká rýže)	8	3	2 ⁵ / ₆	—	52	3 ¹ / ₆	7	21	2 ³ / ₄
pozadní špalda (česká rýže)	—	4	3	—	8	—	—	4	3
„Aschen“ (neznámá zrnina)	42	4	—	—	18	2 ¹ / ₆	13	8	—
celkem							2258	7	3 ¹ / ₄

Poznámka: Z 590 měř. pšenice po 6 kr., z 747 měř. žita po 4 kr., ze 152 měř. ječmene po 3 kr. a z 351 měř. ovsu po 2 kr. se odvádí ročně stálá zemská dávka 96 zl. 4 kr. a 2 d. Po jejím odečtení zůstává čistý výnos obilního úřadu za jeden rok 2 172 zl. 2 kr. 2 ³/₄ d.

Zámek Tovačov, 14. listopadu 1762. Ber. Woletz, knihovni.
Sta Brno, C 2 — P 103p. pol. 462—468. Kasten Amts Extract über Anbau und Fehchung, dann Körner Erträgniss.

Přehled příjmů pterovského panství v letech 1750—1755

	1750		1751		1752		1753		1754		1755		celkem	
	zl.	kr. d.	zl.	kr. d.	zl.	kr. d.	zl.	kr. d.	zl.	kr. d.	zl.	kr. d.	zl.	kr. d.
Pevný příjem	1130	6 3	1130	6 3	1130	6 3	1130	6 3	1130	6 3	1130	6 3	6780	40 2
nájem (čínže)	1895	19 3	1821	49 1	1727	25 —	1774	25 —	1814	37 3	1949	9 —	10982	54 3
výnos pivovaru	2183	7 2	2262	30 —	2570	— —	2527	3 —	1687	30 —	1834	58 —	13055	8 2
purkrabský úřad	2059	44 2 ¹ / ₆	1804	7 1 ¹ / ₆	2280	6 2	244	20 2 ⁵ / ₆	2876	42 —	2524	26 3	15986	27 2 ⁴ / ₆
obilní úřad (podle zemské taxy)	1906	5 1	1906	5 1	1906	5 1	1906	5 1	1995	5 1	1996	5 1	11976	31 2
Jesní úřad	147	3 —	84	56 —	63	1 —	46	6 —	49	27 —	82	55 —	475	28 —
taneční poplatek	54	37 —	53	19 3	54	39 1	53	31 1 ² / ₄	48	55 3	50	4 —	315	7 3 ¹ / ₆
pozemkový poplatek či roční peníze	20	— —	20	— —	20	— —	20	— —	20	— —	20	— —	120	— —
tabákový poplatek	77	40 —	77	40 —	77	40 —	77	40 —	77	40 —	77	40 —	456	— —
náhrady	2	— —	3	30 —	7	15 —	—	—	—	—	—	—	12	45 —
různé příjmy	46	— —	109	3 —	55	45 —	51	55 3 ³ / ₆	56	30 —	56	33 3	375	47 3 ¹ / ₆
mimořádné příjmy														
panská zvířina	29	14 4 ¹ / ₆												
kuchyňská zahrada	30	— —												
za materiál a řemeslnic- ké práce při opravě požárem znič. budov	309	zl.	541	zl.	144 ¹ / ₆								3247	25 —
výnos od dojnic	182	zl.												
celkem	10152	58 2 ¹ / ₆	9904	21 5 ¹ / ₆	10516	11 3 ⁴ / ₆	10568	43 3 ¹ / ₆	10296	46 2 ⁴ / ₆	10263	12 2 ² / ₆	61904	15 2 ⁴ / ₆

Sar. Brno, C 2 — P 103p, fol. 477—479. (Summarischer Extract aus 6 Jährigen wirtschafts Raitungen von Anno 1750 bis 1755.)

Přehled vydání na prerovském panství v r. 1750-1755

	1750		1751		1752		1753		1754		1755		celkem	
	zl.	kr. d.	zl.	kr. d.	zl.	kr. d.	zl.	kr. d.	zl.	kr. d.	zl.	kr. d.	zl.	kr. d.
na roční kontribuci	1718	8	1718	8	1718	8	1718	8	1718	8	1718	8	10308	48
přerovskému kostelu	12	-	12	-	12	-	12	-	12	-	12	-	72	-
mzdy (služné)	1150	53	1220	57	1253	29	1323	35	1352	50	1366	44	7668	28
purkrabský úřad	425	43	361	27	591	9	584	14	329	48	422	54	2715	18
obilní úřad	-	-	-	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18
lesní úřad	49	2	31	44	29	54	78	52	58	54	124	37	373	4
sklepní úřad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
panští řemeslníci	407	59	464	1	603	23	1039	44	815	40	797	39	4128	28
vydání na krajský úřad	27	5	9	12	42	12	60	-	43	30	33	24	221	23
různá vydání	33	43	5	47	4	39	17	54	8	48	8	48	79	39
ztráty na hovězím a ovčím dobytku (od jiných úřadů)	172	33	1 ² / ₈	dtto	dtto	dtto	dtto	dtto	dtto	dtto	dtto	dtto	1035	19
celkem za 6 let	3997	7	27 ⁷ / ₈	3997	7	27 ⁷ / ₈	4427	29	7 ¹ / ₈	5013	1	27 ¹ / ₈	4512	13
po odečtení výdajů zůstává čistý zisk													4656	48
průměrný čistý zisk (výnos) za jeden rok činí:													35201	27
Tato částka představuje 5 %, což dává ocenění panství na zl.:													5866	54
													117338	12

Brno 21. 7. 1763. Karl Ev. Hausknecht, knihovní, Bert. Woletz, knihovní v Tovačově.

Sar Brno, C2-P 103 p., fol. 477.

Seznam usedlých v Přerově
Roku 1756

SEZNAM USEDLÝCH V PŘEROVĚ
ROKU 1756

A) Výčepní a šenkovní domy na Horním městě:

	pole měrice achtl	zahrada měrice achtl	louky fůry
1. Kryštof Kratochvil	2 4		
2. Vdova Damborová	3 1¼		
3. Pavel Hradecký	2 7	2 —	
4. Maxmilián Kocman	4 —	1 —	
5. Baltazar Landorf	13 —	3 ¾	
6. Václav Steiner	1 4	— 2	
7. Jan Klimeček	9 ¾	— 3	
8. Josef Vítěz	18 ¾	3 2	
9. Terezie Hirschbergová	4 1		
10. Samuel Steiner	8 ¾	— 7	
11. Baltazar Kuchyňka	3 3		
12. František Smrža	7 ¾	— 7	
13. Josef Pavlínek	4 ¾	— 1	
14. Filip Botsch	2 7		
15. Martin Tichý	3 ¾		
16. Rozina Storková	2 ¾	1 —	
17. Antonín Skočovský	3 ¾		
18. Josef Běhálek	15 ¾	1 2	
19. Ignác Šmach	3 ¾	— 5	
20. František Veselý	5 ¾	2 4	
21. Leopold Pífina	2 ¾		
22. Florián Struška	15 4	2 4	
23. Ondřej Trost	30 5	— ¾	
24. Ignác Hudeček	5 ¾		
25. Josef Polášek	3 ¾		
26. Jan Keller	2 ¾		
27. Kateřina Richtrová	2 ¾		
28. Vilém Keller	2 ¾		
29. Ignác Hudeček	2 ¾		
30. Anna Richtrová	2 ¾	— 6	
31. Karel Skříčka	10 ¾	— ¾	
32. Martin Skříčka	3 ¾		
33. Jan Vítěz	6 ¾		

Výčepní a šenkovní domy na Dolním městě:

	pole měřice achl	zahrada měřice achl	louky fůry
34. Leopold Christ	viz Dlážka č. 11		
35. Jan Vicher	2 1/4	5 1 3/4	
36. Ignác Sašina	4 4	3 —	
37. Jiří Polidor	1 7	2 1 3/4	
38. Josef Pacher	16 5 1/4	5 4 3/4	1
39. František Kratoš	11 6 3/4	1 6 3/4	
40. Jan Zdvihan	1 6		
41. Eleonora Kratošová	23 3 3/4	— 7 2/4	4 2/4
42. Michal Kuchyňka	7 3	1 2 2/4	
43. Vdova Lačná	29 5 2/4	— 7 2/4	
44. František Zimek	6 4 2/4		1 2/4
45. Jiří Polidor	14 2/4		3/4 pusté
46. Šebestián Lísner	1 4 2/4		
47. Jan Hofmann	12 1	8 3	
48. Josef Valenta	10 5 2/4		
49. Jan Anderle	8 2	3 —	
50. Vdova Čilichdorfová	2 —	— 2	
51. Vdova Urbášková	11 4		3
52. Vdova Vernerová	44 2 3/4	2 —	4 2/4
53. Antonín Zdvihan	2 —		
54. Jan Steiner	5 6	7 —	
55. Jiří Dýmál	45 4 1/4	1 1	2 1/4
56. František Vitschko	3 6 2/4		
57. Josef Polidor	5 4	— 3	
58. Josef Běhálek	1 6		
59. Pavel Halda	2 —	12 1 3/4	
60. Rafael Polášek	4 4 2/4	1 4	
61. Jan Polidor	1 6		
62. Vdova Dudová	7 4 2/4		
63. Antonín Fitz	1 6		
64. Ondřej Hrabec	3 2		
65. Jan Bayer	5 —		
66. Jiří Bocker	2 —		
67. Jiří Biskoupek	4 3	7 4	
68. Vdova Polášková	5 7	2 6 3/4	1
69. Pavel Chromčěk	3 4 1/4		

B) Domy bez výčepního práva:

	poje měřice achl	zahrada měřice achl	louky fůry
70. Martin Vágner	3 1		
71. František Furch	2 $3\frac{2}{4}$		
72. Ondřej Trost	3 —		
73. Jan Dršťák	3 4		$2\frac{2}{4}$
74. Jiří Zabůrek	3 $1\frac{1}{4}$		
75. Ondřej Válek	2 1		
76. Josef Hudcůek	10 4	— 3	$2\frac{1}{4}$
77. Jiří Popelka	2 2	— 1	
78. Václav Tichý	2 2	— 1	
79. Jiří Zejdek	4 1	— 1	
80. Jan Ludvík	1 7	— 1	
81. Jiří Zdvihan	14 $2\frac{1}{4}$	— 2	
82. Šebestián Řisner	3 6	— $\frac{1}{4}$	
83. Jiří Pokorný	4 $\frac{2}{4}$	— 1	
84. Viktor Smrža	2 $6\frac{3}{4}$	1 2	
85. Rafael Turovský	3 —	— 3	
86. Jiří Navrátil	2 $3\frac{2}{4}$	— 4	
87. Ignác Čiha	2 3	— $2\frac{2}{4}$	
88. Šimon Špaček	5 —	— 4	
89. Tomáš Gargula	1 6	— 3	
90. Antonín Machorek	2	— $2\frac{2}{4}$	
91. Baltazar Herzog	4 6	— $3\frac{2}{4}$	
92. Benedikt Trocker	1 6	— 7	
93. Jan Hrabec	4 1	— $3\frac{2}{4}$	1
94. Josef Kočka	5 5	— $4\frac{2}{4}$	
95. Augustin Vrba	8 4	— 4	
96. Valentin Landorí	5 $2\frac{2}{4}$	1 7	
97. Šebestián Langsfeld	6 $4\frac{2}{4}$	— 3	$1\frac{2}{4}$
98. Václav Vodinský	2 6	— 3	
99. Viktor Elefant	4 4	— 4	
100. Josef Švetlík	1 6	— $\frac{2}{4}$	
101. Barbora Kendorfová	6 2	1 $4\frac{2}{4}$	
102. Viktor Kraus	1 6		
103. Antonín Rybka	20 $5\frac{2}{4}$	2 4	$1\frac{2}{4}$
104. Václav Deutschmann	3 2	$\frac{2}{4}$	
105. Ignác Fiala	4 6	1 $4\frac{2}{4}$	
106. Martin Ševčík	4 —	3	
107. Antonín Kafka	2 4	— 1	

	pole		zahrada		louky fůry
	měřice	achtl	m.	a.	
108. Ondřej Tomeš	2	4	—	$\frac{2}{4}$	
109. Jan Běhálek	2	5			
110. František Adolf	4	$\frac{1}{4}$	1	$1\frac{3}{4}$	
111. Augustin Maleček	1	$3\frac{3}{4}$	—	$1\frac{2}{4}$	
112. Josef Zapletal	1	6	—	$1\frac{2}{4}$	
113. Jan Růžicka	2	5	—	1	
114. Jan Hergott	2	$7\frac{1}{4}$	—	1	
115. Pavel Vařecha	5	5	1	2	
116. Jiří Čmula	2	—	1	2	
117. Jan Mikulášek	5	3	1	4	
118. Vdova Vernerová	1	6	—	4	
119. Jiří Dýmal	1	6	3	4	
120. Antonín Šindler	2	4	—	$\frac{2}{4}$	
121. Jan Piřina	2	$\frac{3}{4}$	—	1	
122. Václav Halda	3	1	1	4	
123. Jan Steiner	1	6	—	3	
124. Filip Tichý	1	6	—	3	
125. Michal Hackel	1	6	—	3	
126. Antonín Kleiner	1	6	—	3	
127. Tadeáš Bauer	1	6	—	2	
128. Jan Nebožitek	3	$3\frac{2}{4}$	—	2	
129. Vdova Čihácková	4	$\frac{3}{4}$	—	$1\frac{2}{4}$	
130. František Halda	1	6	—	6	
131. Josef Juříček senior	1	6	—	5	
132. Antonín Šindler senior	3	6	—	5	
133. Vdova Veselá	2	6	1	2	
134. Jiří Polášek	1	6	1	4	
135. Václav Klabazňa	4	6	—	—	$\frac{3}{8}$
136. Vdova Hiltzerová	2	—	—	2	
137. Jiří Mucha	2	—	2	—	
138. Jan Ševčík	1	4	—	2	
139. Matěj Tichý	5	$6\frac{2}{4}$	1	$3\frac{2}{4}$	
140. Jan Kraus	7	6	6	2	
141. Josef Brázda	1	6	—	$\frac{2}{4}$	
142. Leopold Klička	1	5	—	$\frac{2}{4}$	
143. Jakub Rockert	3	$4\frac{3}{4}$	1	4	
144. Matěj Feckar	2	—	—	3	
145. Jan Labudík	1	6	—	$\frac{2}{4}$	
146. Jan Lazar	6	1	—	7	$1\frac{2}{4}$

	pole		zahrada		louky fůry
	m.	a.	m.	a.	
147. Jakub Kolínský	1	6	—	2	
148. Antonín Rosůlek	1	6	—	1 ² / ₄	
149. František Kolínko	3	1/4	—	1 ² / ₄	
150. Antonín Venclovský	1	4	—		
151. Václav Horák	2	—	—		
152. Rosina Storková	1	6	—	3	
153. Leopold Pířina	1	5	1	—	
154. Vdova Jammová	6	2	1	1	
155. Tomáš Sládeček	2		—	1/4	
156. Marina Románková	7	2 ³ / ₄	—	1/4	
157. Jan Fünger senior	7	7 ³ / ₄	—	3	
158. Ignác Sobožík	5	2	—	3	
159. Jan Sobol	9	4 ² / ₄	—	3	
160. Matouš Sobol	4	6	1	7	
161. Jan Fünger junior	7	2	—	7	
162. Antonín Rocker	14	4	—	4	
163. Josef Mostecký	2	—	1	—	
164. Jan Ludík	6	6	1	—	
165. Jan Čmula	9	2/4	1	—	
166. Vdova Březinová	7	3 ² / ₄	1	—	
167. Ondřej Chválek	4	5 ¹ / ₄	1	—	
168. Vdova Kořínková	3	2	—	6	
169. Václav Sobol	4	2 ² / ₄	—	6	
170. Terezie Osečková	10	1	6	4	3—
171. Jiří Špitt	2	—	—	1 ² / ₄	
172. Štěpán Štma	1	4	—	3	
173. Vdova Hošťálková	5	2	—	3	
174. Jan Chválek	3	5	—	3	
175. Josef Sobčik	3	1 ² / ₄	—	3 ² / ₄	
176. Josef Blažek	5	3 ² / ₄	—	4	
177. Šebestián Polášek	1	6	—	4	
178. Baltazar Kopal	3	4 ² / ₄	—	3	
179. Filip Sekera	14	6 ² / ₄	—	3 ² / ₄	
180. Pavel Křístek	6	2 ³ / ₄	—	2 ² / ₄	
181. Josef Kalabus	7	1/4	—		3/8
182. Antonín Sobol	4	3 ⁵ / ₄	—	6	
183. Matěj Tesárek	5	2	1	—	2 ¹ / ₄
184. Vdova Sobolová	8	2 ¹ / ₄	2	1	
185. Josef Černý	7	1	—	7	

	pole		zahrada		louky fůry
	m.	a.	m.	a.	
186. Josef Sobčák	1	6	—	3	
187. Martin Zimck	2	2 ³ / ₄	—	6	
188. František Turovský	2	4	—	6	
189. Vdova Jacomová	3	2	—		
190. Jan Soušek	1	4 ³ / ₄	—		
191. Josef Vlček	2	4	—	1 ² / ₄	

Předměstí Trávník:

1. Vdova Kabelková	2	—	—	2	
2. Josef Běhalík	1	6	2	2	
3. Jiří Špitt	14	2 ³ / ₄	2	—	
4. Martin Hrotek	5	6	—	4	
5. Martin Skřeček	3	2 ³ / ₄	—	4	² / ₄
6. Pavel Ludík	15	1	1	—	1 ³ / ₄
7. František Vojtěk	8	6 ² / ₄	—	3	
8. Matěj Tichý	8	5 ³ / ₄	—	2	1 ² / ₄
9. Josef Svačina	4	1	—	5	
10. Václav Skřeček	3	² / ₄	—	5	
11. Jan Skřeček	2	2	1	1	
12. Jan Šulín	1	6	—	6	
13. Jiří Široký	2	6 ² / ₄	—	1	
14. Martin Ludík	2	7	—		
15. Jiří Rejtořík	3	4 ³ / ₄	—	6	
16. Kristián Labuda	2	—	1	5	
17. Matěj Kočí	3	2 ² / ₄	—	7	
18. Antonín Kubálek	1	6 ² / ₄	—	7	

Předměstí Dlážka:

1. Antonín Kohout	1	6	4	—	
2. Vavřinec Rýčka	3	—	1	4	
3. Ondřej Smrža	2	—	—	5	
4. Max Kocmann	1	2	—	2	
5. Augustin Keller	2	4	—	2	
6. Matěj Svoboda	1	6	2	—	
7. Balcar Čmula	2	4	—	2	
8. Martin Zamykal	3	—	—	2	
9. Vdova Měšťánková	3	¹ / ₄	—	2	
10. Vavřinec Rožnovský	1	6	1	—	

	pole		zahrada		louky fůry
	m.	a.	m.	a.	
11. Leopold Christ	9	—	10	—	
12. Vdova Sotalainová	5	6	1	1 ² / ₄	
13. Jan Igl	2	2	—	3	
14. Augustin Kyjovský	1	6	1	4	
15. Martin Pňikryl	6	6 ¹ / ₄	1	4	
16. Vdova Kočauerová	5	4	—	6	
17. Matěj Březina	10	1 ¹ / ₄	1	—	
18. Ondřej Sekera	10	6 ² / ₄	1	6	
19. Mariána Pavlinková	2	—	1	6	
20. František Hödl	1	4	2	—	
21. Vdova Šimíková	2	—	2	—	
22. Jan Kobliha	3	3 ³ / ₄	2	—	
23. Jan Chválek	3	1	1	4	
24. Kristián Černoch	6	6	2	6	
25. Šimona Chvalčíše — dědici	2	—	1	—	
26. Josef Čurulík	7	7	2	—	1m. 4a pustiny
27. Bernard Fidera	2	—	—	4	
28. Martin Skyba	5	—	—	4	
29. Ondřej Hobčák	2	4	—	6	
30. Matouš Klabazňa	2	4 ¹ / ₄	—	6	
31. Jan Němec	4	3	1	1	
32. Jan Březina	1	6	—	5	
33. Jan Kamenský	2	6 ³ / ₄	—	5	
34. Josef Garlík	6	4	1	3	
35. Jan Pala	2	—	1	4	
36. Vdova Široká	2	—	1	1	
37. Pavel Stržínek	1	6	1	—	
38. Martin Chajda	2	—	1	—	
39. Jiří Dýmál	1	4 ² / ₄	1	5	
40. Balcar Landorf	2	—	2	—	
41. Josefa Šabartische — dědici	1	6	2	—	
42. Vdova Kalivodová	1	5	1	—	
43. Jakub Skříčka	2	—	—	6	
44. Václav Kapoun	1	6	—	5	1 m. pust.
45. Ondřej Damašek	2	—	—	2	
46. Antonín Steiner	6	6 ³ / ₄	—	6	1 m. pust.
47. Jiří Říha	6	6	3	—	
48. Jan Smrža	2	6	—	2	
49. Vdova Polášková	1	6	1	5	

	pole		zahrada		louky fůry
	m.	a.	m.	a.	
50. Vdova Kračmerová	1	6	1	—	
51. Mikoláš Barth	1	6	—	6	
52. František Svoboda	2	4	—	4	
53. Jakub Steiner	1	6	—	3	
54. Ludvík Lacina	1	6	—	1	
55. Matěj Pala	7	6 ^{2/4}	2	2	
56. Jiří Kocmann	2	4	—	4	
57. Jiří Rek	1	4	—	2	
58. Václav Malý	1	6	6	4	
59. Jan Slaměný	1	6	—	6	
60. Jiří Kobliha	4	6	1	6	
61. Antonín Dršťák	3	—	—	5	
62. Barbora Kutálková	5	6	2	2	
63. Matouš Garlík	2	3	2	—	
64. Šimon Hrachovina	6	6	5	6	
65. Mates Blaschke	1	4	2	6	
66. Vdova Vernerová	2	—	2	6	
67. Josef Matzenauer	5	6 ^{2/4}	4	—	3/4
68. Petr Kučka	2	—	1	4	
69. Jakub Hužvík	3	2	1	—	
70. Vdova Adolfová	2	4	1	4	

Předměstí Novosady:

1. Anna Navrátilová	1	6	1	6	
2. Veronika Urbášková	1	5	—	6	
3. Tomáš Vařečka	32	3	—	6	
4. Martin Staněk	1	5	—	4	
5. Václav Pěcha	26	6 ^{3/4}	—	6	
6. Vdova Široká	3	6 ^{2/4}	1	—	
7. Pavel Slováček	25	2	—	4	
8. Josef Křížek	38	5 ^{2/4}	—	3	2/4
9. Ondřej Navrátil	5	1	—	1	
10. Jan Mikulášek	4	3 ^{3/4}	—	1 ^{2/4}	
11. Vdova Skřečková	2	6 ^{2/4}	—	2	
12. Terezia Osečková	1	6	—	5	
13. Jan Inderka	2	1	—	1	

Předměstí Šiřava:

	pole		zahrada		louky fůry
	m.	a.	m.	a.	
1. Jiří Skřeček	53	3	2	5	$\frac{2}{4}$
2. Vavřinec Skyba	55	$2\frac{1}{2}$	—	5	$2\frac{3}{4}$
3. Jiří Křístek	59	$6\frac{1}{4}$	1	2	
4. Jan Vytrhlík	53	$7\frac{1}{4}$	1	2	
5. Štěpán Lacina	50	$3\frac{3}{4}$	1	2	
6. Jiří Hlaváč	51	$2\frac{2}{4}$	1	2	
7. Matěj Horák	40	$5\frac{1}{4}$			
8. Jakub Lichna	48	$4\frac{3}{4}$	—	5	
9. Josef Švrček	38	$\frac{2}{4}$	—	4	
10. Josef Pospíšil	36	$4\frac{2}{4}$	—	6	
11. Šebestián Kabelík	44	1	1	7	
12. Václav Kobliha	38	$2\frac{3}{4}$	1	6	
13. Jiří Vypel	45	6	1	1	
14. Martin Držka	35	7	1	2	
15. Jakub Hrotek	37	7	1	2	
16. Jan Kočí	35	$6\frac{2}{4}$	1	—	
17. Vdova Skřečková	40	$2\frac{3}{4}$	1	2	$\frac{3}{8}$
18. František Vlach	28	$1\frac{3}{4}$	3	—	
19. Šebestián Křístek	24	1	—	—	
20. Jan Skřeček	26	$6\frac{2}{4}$	—	6	
21. Jan Kabelka	36	$\frac{2}{4}$	—	5	$\frac{2}{4}$
22. Jan Horák	30	$3\frac{3}{4}$	—	4	
23. Vdova Řiháčková	35	$6\frac{1}{4}$	2	6	$1\frac{1}{4}$
24. Jiří Čmula	36	$4\frac{2}{4}$	1	4	$3\frac{1}{4}$
25. Tomáš Ludík	33	$2\frac{3}{4}$	8	—	2
26. Matouš Černoch	40	$\frac{1}{4}$	1	2	$2\frac{2}{4}$
27. František Novák	26	$2\frac{1}{4}$	1	—	
28. Jan Skřeček	25	$5\frac{3}{4}$	1	2	
29. Josef Hlaváč	27	$7\frac{1}{4}$	—	7	
30. Jan Tichý	31	$6\frac{3}{4}$	2	—	2—
31. Václav Skyba	26	$2\frac{2}{4}$	1	—	
32. Antonín Kuchař	28	4	1	$1\frac{2}{4}$	
33. František Škrabal	37	7	1	2	
34. Václav Inderka	29	$6\frac{2}{4}$	—	6	

Domkáři:

35. Jiří Šimík	2 6 ¹ / ₄	—	4	
36. Václav Tesárek	2 5	1	1	
37. Jan Tesárek	5 6 ³ / ₄	1	4	
38. Ondřej Vojtek	8 4 ³ / ₄	1	6	
39. Václav Kočí	7 1 ² / ₄	1	7	
40. Martin Tesárek	—	1	4	
41. Antonín Kovařík	4 5 ² / ₄	2	5	
42. Jan Špitt	3 2	1	2	
43. Jan Dokoupil	1 3	1	1	
44. Matouš Klabazňa	8 6	1	—	
45. Josef Špitt	3 7	1	—	
46. Balcar Klabazňa	5 6 ² / ₄	1	4	³ / ₈
47. Jan Sobek	2 —	1	4	
48. Jan Křístek	3 —	—	2	
49. Josef Šimoník	6 1 ¹ / ₄	1	2	
50. Václav Podepřel	4 7 ² / ₄	1	4	
51. Vdova Suchánková	17 2 ³ / ₄	—	6	
52. Jan Nevláčil	— 7 ² / ₄	—	6	
53. František Skřeček	11 6 ³ / ₄	—	6	
54. Jan Skočovský	5 2 ³ / ₄	1	5	2 ¹ / ₄
55. Martin Vyplel	2 6	—	3	
56. František Hrubý	2 —	—	3	
57. Josef Hlaváč	1 6	—	3	

Domkáři s polem i bez polí na městských pozemcích:

				mlýny
1. Jan Horák	5 —	—	—	stálá voda 4 slož. 1 krup.
2. Matěj Tichý	2 4	—	—	nestál. 1 slož. — —
3. Šebestián Libosvářský	1 3	—	5	nestál. 2 slož. 1 krup.
4. Josef Kottík	—	—	0	
5. František Souček	—	—	—	
6. Karel Mikulík	—	—	—	
7. Jan Mikulášek	—	—	—	
8. Anna Mikulášková	—	—	—	
9. Václav Polidor	2 6	—	—	
10. Matěj Jesenský	—	—	—	
11. Anna Stomperová	—	—	—	

Výměnkáři s majetkem i bez majetku

	pole		zahrada		louky
	m.	a.	m.	a.	fůry
1. Kateřina Branečková					
2. Anna Březinová					
3. Jan Barák					
4. Františka Šubertová					
5. Marina Klíčová					
6. Rozina Požehnaná					
7. Fabián Bartík					
8. Anna Švrčková					
9. Martin Tichý					
10. Alžběta Božínková					
11. Václav Kohout					
12. Barbora Pokorná					
13. Karel Provázek	2	5 $\frac{3}{4}$	—		
14. Kateřina Zamykalová					
15. Kateřina Uhrová					
16. František Landorí					
17. Anna Černošková					
18. Kateřina Čmulová					
19. Jiří Široký					
20. Anna Kabelková					
21. Kateřina Petrašková					
22. Vdova Zbořilová	4	1			$\frac{3}{4}$
23. Martin Hrotek					
24. Kateřina Kočí					
25. Zuzana Svačinová					
26. Jiří Hlaváč					
27. Anna Horáková					
28. Jiří Vrba					
29. Anna Inderková					

Podruzi se svobodnými poli

1. Kateřina Tichá	2	—	—	
2. Vdova Adamčíková	2	4		
3. Anna Slámová	2	6		
4. Anna Somrová	2	4 $\frac{1}{4}$	—	$\frac{3}{4}$
5. Tomáš Vlach	20	2 $\frac{1}{4}$		
6. Martin Dokoupil	1	5		
7. Marina Pavlíková	3	4		

	pole m. a.	zahrada m. a.	louky fůry
8. Mariana Herbotová	2 2		
9. František Kottík	— 6		
10. Blažej Kolíka	3 $\frac{3}{4}$		
11. Martin Skřeček	1 4		
12. Anna Frommová	1 $\frac{1}{4}$		
13. Jan Mrkva	2 $5\frac{3}{4}$		
14. Jan Kabela	— $\frac{2}{4}$		
15. Kateřina Klabazníová	4 $5\frac{3}{4}$		
16. Vdova Lochnerová	— $5\frac{1}{4}$		
17. Kateřina Kohoutová	2 6		
18. Kateřina Kyjovská	3 —		
19. Štěpán Hájek	2 5		
20. Anna Stomperová	1 2		
21. Uříčkovi dědici	6 $6\frac{3}{4}$	1 4	
22. Anna Smržová	3 1	— 7	
23. Jan Hofmann	— $5\frac{3}{4}$		
24. Barbora Hužvíková	— $4\frac{1}{4}$		
25. Dorota Kličková	— 4		
26. Juliána Sobolová	— 6		
27. Jan Pohludek	2 4	— 2	
28. Hans Georg Richter	1 4		
29. Anna Navrátilová	15 $2\frac{3}{4}$		
30. Kateřina Dokoupilová	— $6\frac{1}{4}$		
31. Kateřina Kabelíková	— $6\frac{1}{4}$		
32. Jan Čmula	2 $4\frac{2}{4}$		
33. Václav Mračna	1 4		1 fůra
34. František Polášek	6 2	1 —	
35. Matěj Čmula	— 2		$\frac{3}{4}$
36. František Šimoník	2 6		
37. Michal Wantzl	2 $6\frac{1}{4}$		
38. Václav Kubiš	2 3		
39. Ondřej Zbořil	1 2		
40. Jan Herbott	5 $7\frac{2}{4}$		
41. Jan Zbořil	1 5		
42. Karel Provázek	2 $\frac{1}{4}$		$\frac{1}{4}$
43. Jan Špitt	8 2		
44. Kateřina Kopalová	2 4		
45. Tomáš Kopal	3 1		
46. Jiří Vojtík	— $4\frac{3}{4}$		

	pole		zahrada		louky fůry
	m.	a.	m.	a.	
47. Šebestián Čmula	—	4 $\frac{3}{4}$			
48. Anna Tichá	1	7 $\frac{1}{4}$			
49. Vdova Němcová	—	4 $\frac{3}{4}$			
50. Václav Polidor	—	4			
51. Vdova Rektoříková	—	6 $\frac{2}{4}$	—		$\frac{1}{4}$
52. Matěj Gargula	—	6			$\frac{1}{4}$
53. Florián Matuška	—	6			$\frac{1}{4}$
54. Matěj Smolka	1	4			$\frac{1}{4}$
55. Matěj Běhal	4	3			
56. Mikuláš Hošek	1	7			
57. Anna Bořilová	—	5 $\frac{3}{4}$			
58. Václav Špitt	1	5 $\frac{3}{4}$			
59. Kristián Horák	1	2			
60. Matěj Tichuta	1	1			
61. Simphorián Kočí	—	4			
62. Kateřina Kyjovská	—		2	—	
63. Tomáš Anderle	—		2	—	
64. Kristián Horák	—		1	2	
65. Valentin Vrba	—		—	2	
66. Jiří Machač	—		—	6	
67. Jan Halda	1	2			
68. Antonín Šoustal	5	2	—		

Přespolní

1. Martin Chromeček (z Kozlovic)	2	2	—	
2. Martin Dvořák (z Kozlovic)	2	2		
3. Václav Horák (z Kozlovic)	4	4		
1. Pavel Doupal (z Beňova)	4	4		

Obecní majetek města Přerova

pole (12 ks)	52	—	
úhor (2 ks)	6	4	
pastviska	812	3	(Velký trávník, od Bochořska, Lípov, Na Odpoledni)
louky	14 $\frac{1}{4}$		fůry (Kopanina sečná, nebo Za oplety, K Popovicím, Za mlýnskou příkopou, Za Šířavou).

lesy	1260 — $\frac{3}{4}$	Bobrovisko	140 — $\frac{2}{4}$
		Tmeň	210 —
		Žebračka hrubá	856 $\frac{5}{4}$
		Žebračka malá	20 $\frac{1}{4}$
		Michalov	33 $\frac{1}{4}$
rybníky — Velký	300 kop kaprů		
— Malý	150 kop kaprů		
valcha na nestálé vodě	1 ks		
<i>Vrchnostenské pozemky</i>			
pod farním dvorem	3 měř. zahrady		
<i>Počet domů</i>			
v městě	— 202 domů		
v předměstí	— 158 domů		
chalupy	— 1 dům		
výnos pивních várek	837 sudů	$\frac{2}{4}$ vědra	
výnos vína (vinný šenk)		$509\frac{1}{3}$ vědra	

Židé

	pole	
	m.	a.
1. Michel Mandel	—	3
2. Heršl Löbl	—	4
3. Isaak Jakob	—	4
4. Wolf Pinkus	—	4
5. Isaak Mandl	—	3
6. Abraham Löbl	—	
7. Joachim (v sirotčinci)	—	
8. Moises Bernhard	—	
9. Jachim Štiasný	—	
10. Markus Faith	—	5
11. Faith Jonas	—	
židovský hřbitov	1	—

Poznámka: Od poslední lánové vizitace se v Přerově nepostavily nové domy. Pole, která dříve patřila židům, zabrali křesťané — nazývají se Chméliska *židovská*.

Celkový přehled

	m.	a.	
pole	3 140	5 $\frac{3}{4}$	
zahrady	393	—	
úhory	10	—	
pustiny	—	6	
pastviny	812	3	
louky	82	$\frac{3}{8}$ fůry	
lesy	1 260	— $\frac{3}{4}$	
rybníky			450 kop kaprů
pivní urbura			837 sudů $2\frac{3}{4}$ vědra
vinný šenk			509 $\frac{1}{3}$ vědra
domů v městě	202		
v předměstí	158		
chalup	1		
mlýny:			
na stálé vodě	— 4	slož.	
na nestálé vodě	— 3	slož.	
krupníky:			
na stálé vodě	— 1		
na nestálé vodě	— 1		
valcha:			
na nestálé vodě	— 1		

REKTIFIKAČNÍ VÝKAZ NOVÉHO
RUSTIKÁLNÍHO KATASTRU
Z 15. II. 1770

		Cena		Hodnota		
		zl.	kr.	zl.	krej.	den.
<i>Vrchnost:</i>						
51	Pastviny (společné)	166 m.	5 $\frac{1}{3}$ a	33	91	40 —
	dtto	93 m.	3 $\frac{2}{3}$	22	34	16 $\frac{1}{3}$
	Zahrada	3 m.	—	1	6	3 18
26	Fictitium stabile (domky bez polí — div. 180 zl.) Vrchnost přeměnila 11 domků na zahradu			6	45	74 15 —
	Adminicula loci — místní příležitosti — k hořejšímu $\frac{51}{64}$ lánu je třeba připočísti lán po 20 zl., což činí			—		15 56 1
	Výnos $4\frac{1}{2}$					
	Tržní cena — 52 $\frac{1}{2}$ kr.			celkem	219	25 1 $\frac{1}{3}$

		Cena		Hodnota		
		zl.	kr.	zl.	krej.	den.
<i>Poddání:</i>						
32	5 Orná půda	3 075 m.	1 3/4 a	1 6	3 382 44	1 6/8
	Ovocné zahrady	386 m.	1	1 6	424 44	1
	Úhor	2 m.	4	— 33	1 22	2
	dtto	1 m.	—	— 22	— 22	—
	Pustiny	—	6	— 11	— 8	1
	Louky	68 1/8 fůry	dvouspřez.	1 20	90 50	—
	Lesy II. tř.	1 m.	—	— 30	— 30	—
	Mlýny — 4 slož. na stálé vodě			12 —	48 —	
	1 kašovník na stálé vodě			1 30	1 30	
	3 slož. mlýnská na nestálé vodě			6 —	18 —	
	1 kašovník na nestálé vodě			— 45	— 45	
	Pivo —	837 1/4 sudu		— 42	586 4	2
	Výnos — 4 1/2 zrna		celkem		4 555 —	3 6/8
	Tržní cena — 52 1/2 kr.					
	Dělitel — 160 zl. na lán					

Zdanitelný obecní majetek

Orná půda	52 m. —	1 6	57 12	—
Úhor	6 m. 4 a.	— 22	2 23	

Obec:

Pastviska	333 m.	2 2/3 a	— 11	61 6	2 3/3
dtto	186 m.	7 1/3 a	— 7 1/3	22 50	2 8/9
dtto	32 m.	—	— 3 2/3	1 57	1 1/3
Louky	14 1/4 fůry	dvouspř.	— 26 2/3	6 20	—
Lesy II. tř.	1 259 —	3/4 a	— 10	209 50	3 3/4
Rybníky — kapří	450 kop		— 20	150 —	—
1 valcha na nestálé vodě			— 30	— 30	—
Víno — cizí	509 1/3 vědra		— 6	50 56	—

Přespolní

	13 m. 4 a.	1 6	14 51	—
--	------------	-----	-------	---

	Cena		Hodnota		
	zl.	kr.	zl.	krej.	den.
<i>Domky bez polí: (dělitel 180 zl.)</i>					
191 domů v městě	6	45	1 289	15	—
158 domů v předměstí	3	22½	533	15	—
1 chalupa	1	41¼	1	41	1

Adminicula loci — místní příležitosti:

Orná půda, kde se pěstuje proso a konopí a len, počítá se lán po 10 zl. K hořejším 32 a ¾/64 lánu po 20 zl., což činí			641	33	3
---	--	--	-----	----	---

Židé

1 Zahrady ovočné	3 m. 7 a.	1	6	4	15	3
Adminicula loci — jako nahoře. K ¼/64 lánu se připočítává lán po 20 zl., což činí				—	18	3
celkem				4	34	2
43	27 celkem			7 822	431	39/54

Rektifikační komise markrabství mor. V Brně 15. února 1770.

Podpisy a 6 pečeti: Krištof v. Obrovitz, Jan Zikm. Bukůvka sv. p. Bukovský,
Jan Jakub Schwarz, Frantz Ant. Wařawa.

40.Sar Brno, D4 — tereziánský katastr.

PŘEHLED JMEN MÍSTNÍCH TRATI
V PŘEROVĚ V 18. STOL.

Pole:

1. Za Oplety	9. Zadní Markrabiny
2. Padělek od Lověšic	10. Přední Markrabiny
3. Sviselný	11. Padělek v Markrabínách
4. Svárový	12. Hrátky — V Hrátkách
5. Za Malým mlýnem	13. V Žebračce
6. Za Šifavou	14. U Novosadů
7. Černý padělek	15. Na Pašovsku
8. Od Bochořska	16. Díly — V Černých dílech

17. U zadní vrby
18. U pastvíska
19. Lance — V Lancích
20. Od Želátovska v Lancích
21. Na Valné
22. Chmeliska
23. V Chmeliskách
24. Pod Chmelisky
25. Pod Tmeněm
26. U topola
27. Za zahradama
28. U stodol
29. Za stodolama
30. Vrchní Trochov
31. Dolní Trochov
32. V kopečkách
33. U studýnky
34. Pod rybníkem
35. U rybníka

Jména lesů:

1. Bobrovisko
2. Tmeň
3. Žebračka Hrubá
4. Žebračka Malá
5. Michalov

36. Kopaniny
37. V Kopaninách
38. U Michalova
39. U Žebračky
40. Na Odpoledni
41. Trávník
42. Od Kozlovic
43. V ohrádkách
44. Pod břehama
45. U většího rybníka
46. V Troubeckých čtvrtinách
47. Niva
48. K Popovicům
49. Za mlýnským příkopem
50. Kopanina sečná
51. Chmeliska židovská
52. Horní louky
53. U haltýřů
54. U sv. Jakuba

Jména luk:

1. Pod Tmeněm
2. V Kopaninách
3. Za Oplety

Názvy rybníků:

1. Větší rybník
2. Malý rybník

OSVALD NEVŘIVA

VÝVOJ MĚSTA PŘEROVA V LETECH 1781 — 1848

V předvečer feudálního řádu prošlo město Přerov složitým vývojem, který začínal dobou josefínskou a končil buržoazní revolucí v roce 1848.¹ V době vlády císaře Josefa II. měl Přerov municipální zřízení, které spočívalo v určité autonomní politicko-hospodářské agendě městské správy pod vedením ochranné vrchnosti a v pravomoci nižšího práva soudcovského; za tím účelem vydržovalo město v právech zběhlého úředníka, který byl zkoušen ze soudnictví u apelačního soudu. Takové zřízení se nazývalo regulovaným magistrátem a bylo obvykle udělováno těm městským obcím, které se mohly vykázat dostatečným jměním. Podle výnosu dvorského dekretu z 10. prosince 1785 a moravského gubernia z 18. ledna 1787 byla tato instituce stabilizována s vrchnostenským souhlasem už ve všech menších moravských městech. Přerovský magistrát byl v tomto období složen z purkmistra, několika radních a jednoho zkušeného syndika; tato kancelář byla ve spojení jednak s vrchnostenskou správou a potom i s úřadem Přerovského kraje, který měl v předcházejícím období sídlo v Olomouci a od roku 1785 v Hranicích.

Stav obyvatel města i s předměstími

v letech	1791	1829	1834	1843
	2888	3664	4192²	4076³

Ve srovnání s rokem 1775, kdy žilo v celém přerovském panství na 3232 usedlíků, byla v tomto období patrná vzestupná koncentrace městského obyvatelstva. Do roku 1829 měl podstatný podíl na této koncentraci přirozený přírůstek nově narozených, jehož roční průměr se pohyboval kolem 18;⁴ v následujících pěti letech vzrostl však počet obyvatel v městě každým rokem průměrně o 100, což bylo způsobeno přistěhovalectvím z venkova. V biologické skladbě narozených v letech 1787 až 1827 byla mírná převaha na straně mužů a podle sociálního původu byla značná natalita v rodinách domkářů a podruhů.⁵ Zápornou stránkou celkového populačního vývoje bylo velká úmrtnost obyvatel do 30 let,⁶ která byla vyvolána nezdravými hygienickými poměry a nemocemi, z nichž významné místo zaujímal tuberkulóza, zápal plic, vysílení aj.

V druhé polovině 18. století stálo v Přerově 202 domů měšťanských a 158 předměstských, z nichž se platila daň podle komínů (z jednoho komínu 40 krejcarů). Pokud šlo o výrobní vztahy, zabývalo se obyvatelstvo města větším dílem zemědělstvím⁷ a menším dílem řemesly. Podle tereziánského katastru patřilo k městu přes 4000 měřic rustikálních pozemků,⁸ z kterých se platila kontribuce podle berních lánů (z každého lánů se tehdy platilo 66 zlatých 27 krejcarů).

	1775	1789
Počet berních lánů	43, ²⁷/₆₄	39 ²⁹/₆₄
Kontribuce	2885 zl. 23 kr. 2 d.	2367 zl. 11 kr. 1 d.

K dominikálu náležel v obvodu města jeden panský dvůr s výměrou 350 měřic polí, 4 měřic zahrad a louky s výnosem 240 fůr sena. Na panském robotovali většinou rolníci z okolních vesnic: z Beňova, Kozlovic, Předmostí a Popovic. Podle procentuálního rozložení pracovalo v Přerově v době před buržoazní revolucí 35,3% obyvatel v zemědělské výrobě, 20,7% v živnostech, 18% současně v zemědělství a řemeslech a 25% v jiných oborech lidské činnosti.

Zaměstnání obyvatel města v roce 1843⁹ podle rodin

Část města

	celkem	v zeměděl.	v živnost.	v obou skup.	v jiném
Přerov	417	152	175	47	43
Trávník	116	49	27	26	14
Dlážka	203	73	35	19	76
Šířava	159	59	7	91	2
Troubecká ulice	196	57	32	14	93
Celkem	1091	390	276	197	228

SPORY MĚSTA PŘEROVA S VRCHNOSTÍ

Spor města s vrchností, která se snažila omezovat jeho práva, byly časté zvláště v době, kdy přerovské panství patřilo svobodnému pánu Františku Petrášovi. Spory neskončily tehdy pro Přerov příznivě; zásahem krajského úřadu byla městská správa vyzvána k poslušnosti, byla přinucena podrobit obecní hospodářství doзору vrchnosti a souhlasit, aby místo městského písaře a hospodářského správce obecního majetku bylo obsazováno z moci úřední. Když v roce 1780 nastoupila nová vrchnost v osobě svobodného pána Antonína Hiacynta z Brettonu, nepřátelské vztahy mezi městem a vrchností se ještě více prohloubily, zúžila se pouze forma vrchnostenského zasahování do městských záležitostí. Na rozdíl od vnějšího nátlaku v předchozím období, začala vrchnost utlačovat přerovské občany prostřednictvím svých lidí, které prosadila na radnici." Mezi takové náležel v první řadě již dříve vzpomenutý Johann Roller, který měl ve spolupráci s vrchností značné zkušenosti již z doby Petrášovy. Tento člověk pochybné pověsti a hrubého chování získal v roce 1780 přízeň velitele místní vojenské posádky Liderla a na jeho přímluvu u nového majitele panství byl prosazen za městského rychtáře.

Rychtářský úřad v Přerově byl v této době vždy obsazován vrchností a měl policejní a soudní funkci první instance. Rychtář organizoval pořádkovou službu, zjišťoval policejní přestupky, vyslyšel obviněné a svědky a vynášel právoplatné rozsudky nad provinilci. Od jeho rozhodnutí mohli se však postižení odvolat k městské radě nebo vrchnosti a potom ještě dále na krajský úřad a k zemskému guberniu. Rychtář podléhal formálně městské radě, ta však jej neměla právo odvolat a z ohledu na vrchnost musila snášet jeho opozici a odpor, což v případě Rollerově bylo častým zjevem. V jeho osobě prosadila přerovská vrchnost do rychtářského úřadu člověka, kterého tu právě potřebovala. Johann Roller byl typem nevzdělaného a mstivého, ale v lokajských službách protřelého rychtáře, který byl pro městskou radu a mnohé obyvatele Přerova pohromou.

Johann Roller vystupoval proti městské radě už v předchozím období; v roce 1779 jako radní demagogicky pobuřoval obec proti radě v souvislosti s náhradou za ubytování vojska, které za tzv. války o dědictví bavorské se vracelo od slezských hranic a procházelo Přerovem. Šlo o částku ve výši 785 zlatých 29 kr. 2 denárů, kterou rada se svolením zemské vlády chtěla použít ku zřízení 9 až 11 světnic pro ubytování vojska v budoucnu.¹⁰ Když se stal rychtářem, nebylo v Přerově většího pána, který prosazoval svou vůli proti všem měšťanům jemu nesympatickým. Při výkonu svého úřadu se obyčejně opíjel a dopouštěl se neslýchaných svévolností a neuvěřitelným způsobem zneužíval svého rychtářského práva¹¹ při terorizování obyvatelstva, v čemž mu napomáhali i jeho pomocníci; byl to jeho zástupce, potom biřic a dva ponocní. Za Rollera bylo celkem snadné dostat se do městského vězení; pobyt v šatlavě byl ovšem nákladný¹² a neobešel se bez výprasku, na němž se podílel sám rychtář, který sem

přiváděl lidi často nevinné, jako byli např. manželé Krausovi a řada dalších. Pro hrubé zacházení se spoluobčany a donášení vrchnosti na městskou radu stal se nakonec Roller nenáviděným a obávaným v celém Přerově.

Když jeho řádění neustávalo, došla mnohým přerovským občanům trpělivost a začali naléhat na městskou radu, aby byla podána stížnost zemskému guberniu. Městský syndik Maxmilián Grim však celou záležitost stále odkládal, poněvadž neměl čisté svědomí v jednání s Rollerem a městská rada sama nevěděla, co má dělat, protože měla svázány ruce hospodářskými nepořádky. Pod tlakem veřejnosti byla nakonec 30. října 1781 sepsána stížnost vrchnosti s žádostí o odvolání Rollera, jinak že s ním město přeruší veškerý úřední styk. Stížnost podepsaná 70 přerovskými měšťany byla však vrchností vrácena jako bezdůvodná.

Teprve po tomto zamítnutí byla poslána do Brna obsáhlá žaloba, podepsaná 109 Přerovany, kteří žádali nového rychtáře a renovaci městské rady krajským úřadem podle zásluhy. Z nařízení gubernia přijel do Přerova 29. listopadu 1781 zástupce krajského hejtmana svobodný pán Forgacs, který zahájil ihned vyšetřování. O jeho výsledku byla 9. února 1782 podána zpráva moravskému guberniu s návrhem,¹³ aby obžalovaný rychtář Johann Roller byl osvobozen, poněvadž se žádné trestné činnosti nedopustil a odňato mu pouze tzv. právo a zakázáno bít měšťany. Městské radě mělo být pak nařízeno, aby rychtáře všestranně podporovala, její renovace však ponechána nadále v rukou vrchnosti. Ve zprávě krajského hejtmana bylo dále navrženo, aby bývalý primátor Antonín Hála, za jehož úřadování byly zjištěny mnohé zlořády s dluhujícími daněmi a sirotčími výkazy, byl potrestán osmidenním vězením, Maxmilián Grim okamžitě odstraněn z úřadu syndika, avšak bez výpovědi z Přerova a podepsaní žalobci napomenuti, aby se zdrželi jakéhokoliv hněvu vůči Rollerovi a celé město pod trestem vyzváno k pořádku a jednotě. Kromě toho požadovala zpráva, aby městské lesy byly za spolupůsobení vrchnosti odborně vyměřeny, průseky rozděleny v paseky a prodej dřeva bez vrchnostenského povolení zakázán. Výlohy z celého vyšetřování mělo přirozeně zaplatit město.

Výsledek vyšetřování zanechal v Přerově nepříznivý dojem a celé období Rollerovy vlády nad městem bylo strastiplným obrazem morálního úpadku, který dosáhl vrcholu ještě v témže roce, kdy se z obávaného rychtáře stal primátor města.¹⁴ Jeho mstivé chování k přerovským měšťanům však způsobilo, že upadl v obecnou nenávisť, která se projevila v zakládání požárů panských i městských hospodářských budov a když byla zapálena i jeho chalupa, vrchnost z obavy před dalším vývojem událostí svého chráněnce nakonec v roce 1783 odvolala, jak vyplývá ze zprávy z r. 1787, zůstal ale v městském výboru.¹⁶

V roce 1795 prodal Bretton přerovské panství za 210.000 zlatých rýnských hraběti Antonínu z Magni. Nová vrchnost se zajímala hlavně o patronát nad městskou farou,¹⁸ jinak se zdržovala většinou v Kladsku a do Přerova zajížděla občas kontrolovat důchody nebo na lov zajíců. V roce 1823 projížděl Přerovem císař František II. na své cestě do Haliče. Tehdy přibyl do města i jeho syn arcivévoda František mladší; byl tu slavnostně ubytován v hostinci U zlatého jelena a bavil se se starostou Turovským, syndikem Englem a vrchním z přerovského panství Kurzem.¹⁷

Poměrný klid v Přerově byl přerušen až za hraběte Viléma Magniho, který převzal panství r. 1824 a spravoval je až do revoluce r. 1848.

Pod jeho ochranou snažil se v třicátých letech městský syndik Engel zajistit si v městě takové postavení, jaké měl svého času Roller. Ve svém úsilí však neuspěl, v roce 1836 narazil na odpor primátora Františka Neumanna a městské rady, která s ním zahájila vyšetřování, když zjistila nepořádky v jeho úřadě. Z obavy před vězením Engel nakonec z Přerova tajně uprchl.¹⁸

V tomto období se vyhrotily vleklé spory města s vrchností ve věci výstavby nové školní budovy, která byla akutní už v roce 1814 a potom zejména po požáru v roce 1831. V roce 1840 podalo město na hraběte Viléma žalobu a žádalo plnění ochranných povinností. Po zdoluhavých jednáních zemský soud v Brně 2. září 1845 rozhodl, že majitel panství má hradit při výstavbě nové školy pouze nutné úhrady pro řemeslníky a od 1. ledna 1836 do ukončení stavby z jedné třetiny činži za propůjčenou školní učebnu. Požadavky města na další finanční příspěvky a dovoz materiálu na stavbu byly však soudem zamítnuty a začátkem roku 1846 apelační soud toto rozhodnutí potvrdil.¹⁹ Spory města s vrchností tím skončily, ale záhy vyvstaly však nové problémy národnostní a sociální.

ŽIDOVSKÁ OBEC V PŘEROVĚ

Židé v Přerově obývali ulici zvanou Židovskou a podle soupisu z r. 1791 měla přerovská židovská obec 230 příslušníků;²⁰ v r. 1834 žilo v městě 5,9 % obyvatel židovského původu.²¹

Židé v Přerově měli svou synagógu, která stávala do roku 1832 na západ od Široké ulice a své mrtvé pochovávali na hřbitově ve Wurmově ulici. V čele náboženské obce stál správce, který byl podřízen zemskému rabínu se sídlem v Boskovicích.

Po stránce politické byla obec zcela závislá na přerovské vrchnosti, která od Židů vybírala roční platy a zvláštní židovské daně a potom rodinný poplatek zavedený na Moravě podle patentů ze 17. listopadu 1787 a z 15. září 1798 místo dřívější židovské kontribuce. Potravní daň se vybírala z jídla a nápojů²² a rodinný poplatek zajišťoval ročně pro vrchnost představený obce výběrem 25 krejcarů z každého příslušníka rodiny bez ohledu na sociální poměry. Kromě toho odváděli přerovští Židé ještě třetinovou přirážku k daním, zvanou válečnou, která stále vzrůstala, až v roce 1816 byla zrušena a potom některé další poplatky.

Od křesťanského obyvatelstva v městě se Židé odlišovali nošením zvláštního žlutého označení na svém šatě, které bylo na Moravě již dříve zavedeno.²³ Toto rozlišování nebylo však na překážku pro křesťany, aby s Židy uzavírali obchodní smlouvy; z minulých dob platila však zásada, aby větší obchody byly uzavírány v přítomnosti rychtáře a zapisovány do knih jeho úřadu. Vína mohli Židé kupovat pro svou potřebu pouze od domácích měšťanů, bez podmínek bylo jim však povoleno zabíjet domácí dobytek a poněvadž nepoužívali zadního masa, mohli je v městě prodávat. Židovští podruzi však s masem kupčit nesměli. Nešvarem bylo, že mnozí obyvatelé Přerova si vypůjčovali peníze od Židů, kteří pak na zadlužených vymáhali velké úroky.

V důsledku toleranční politiky císaře Josefa II. nastalo určité zlepšení právního postavení Židů v celé říši. V jakém směru došlo ke změnám v samotném Přerově, ukazuje zpráva přerovského krajského hejtmána vydaná 7. června 1781 v Olomouci,²⁴ v které se zračí postoj kraje ke všem reformám v židovské otázce. V prvé řadě požadoval odstranění židovských národních obyčejů s výjimkou bohoslužeb a potom zrušení židovského soudnictví. Významný byl návrh na zřízení vlastních židovských škol. V Přerově byla také zřízena jednoduchá škola při synagóze. V této souvislosti upozorňovala však zpráva krajského hejtmána na nedostatek židovských knih, který měl svou příčinu v existenci pouze jedné židovské tiskárny na Moravě a v zákazu dovozu židovských tiskovin ze zahraničí.

K možnosti, která poskytovala Židům zabývat se orbou, zpráva byla celkem skeptická,²⁵ souhlasila však se zapojováním židovských specialistů do praxe. Prokázali-li svou odbornost veřejnou zkouškou, získají povolení k provádění živnosti bez úplatků a nebudou-li podvádět kupující špatným zbožím. Jen takovým způsobem mohou se Židé stát řemeslníky, stavebními mistry nebo továrními dělníky a podobně.

Tato zpráva naznačovala nové pracovní příležitosti pro židovské obyvatelstvo, avšak značná jeho část si podržela zálibu v obchodování a těžké manuální práci se nerada podvolovala.²⁶

V roce 1797 byla práva Židů dále rozšířena tak, že lze hovořit o jejich emancipaci. Ta se projevovala zejména v jejich obchodní zdatnosti, která už dříve nešetřila městských výsad a cechovních práv. Mnozí Židé během několika generací zbohatli, kupovali si domy ve vnitřním městě, kam se stěhovali z Židovské ulice. Zištný židovský obchodní duch působil pak nepřátelství mezi Židy a ostatními Přerovany. V období před buržoazní revolucí stupňovala tyto rozpory navíc otázka národnostní, poněvadž přerovští Židé se počali okázale hlásit k němectví.

PŘEROV V OBDOBÍ FRANCOUZSKÝCH VÁLEK

V souvislosti s koaličními válkami evropských feudálů s revoluční Francií procházely přerovským krajem spojenecké ruské sbory na pomoc rakouským vojskům. Trasa pochodu ruských sborů v prosinci roku 1798 a počátkem roku 1800 neprocházela bezprostředně Přerovem, avšak město i panství přispívalo v těchto dobách k zásobování procházejících vojsk.²⁷

Za třetí koaliční války, která skončila 2. prosince 1805 vítězstvím Napoleona v bitvě u Slavkova, postihly válečné strasti město Přerov hlouběji a v samotném kraji utrpělo značné škody panství kroměřížské, kojetínské a koválovické. Po slavkovské porážce ustoupily do Přerova některé rakouské a ruské jednotky; jeden ruský oddíl přišel tehdy i do Kozlovic, odkud pak odtáhl do Hranic. Dne 6. prosince 1805 vtrhla do města i francouzská jednotka v šíle 40 mužů, která vymáhala vyplacení 2000 zlatých; když starosta Běhálek a syndik Bruttmann přinesli požadovanou částku na radnici, Francouzové zatím z města ustoupili. Jinak bylo v těchto válkách odvedeno v Přerově na válečné výdaje i kostelní stříbro, za které obdržela přerovská fara 3 % úpis na 360 zlatých rakouské měny na památku.

OHLAS BURŽOAZNÍ REVOLUCE ROKU 1848

V roce 1848 vypukla v Rakousku buržoazní revoluce, která odstranila starý feudální řád a otevřela cestu nejen kapitalismu, ale přispěla též k probuzení národního a třídního povědomí v českých zemích. Rychlý spád událostí bouřlivého roku našel ohlas i v samotném Přerově.

Po vyhlášení císařského patentu z 15. března 1848, který sliboval zřízení konstituční monarchie, vzniká v Přerově radost měšťanstva z nástupu liberalismu, jehož výrazným projevem bylo ustavení městské národní gardy. Přerovská národní garda byla složena z několika set mužů od 20 do 50 let a rovnala se síle jednoho vojenského praporu. Do čela tohoto sboru byl povolán Jan Šerý, soukeník z Horního náměstí, který jako bývalý vojnín rozuměl vojenské organizaci. Zastával tu funkci setníka, která byla volitelná zrovna jako další dvou nadporučíků a poručíků, kteří byli pověřeni velením jednotlivých oddílů. Jaké bylo sociální složení národní gardy v Přerově, nelze dnes už zjistit. Zachovala se nám pouze zpráva z 10. srpna 1848,²⁸ podle které žádal přerovský magistrát krajský úřad o prodloužení lhůty k předložení kmenového seznamu této ozbrojené organizace. Není sporu o tom, že jedním z hlavních úkolů měšťanské gardy, jako v jiných moravských městech, byla ochrana majetku bohatých měšťanů a potom její okázalá asistence při všech slavnostech a průvodech městem. Nová situace byla v Přerově komplikována zněmčilým prostředím části měšťanské honorace, která znemožňovala některým moravským vlastencům prosadit v národní gardě české velení.

Tento oficiální německý ráz českého města Přerova v roce 1848 měl své příčiny ve značné závislosti magistrátu z části na vrchnosti přerovského panství, zejména však na krajském úřadě v Hranicích. Tato závislost byla patrná především v tak zvaném frankfurtském hnutí,²⁹ které na pokyn vídeňské Pillersdorfovy vlády bylo prosazováno ve všech moravských krajích za podpory úřadů a německé buržoazní propagandy. Do Přerova přicházely ohlasy o této akci z blízké Olomouce, která v této době značně poněmčená stála se svou universitou až na malé výjimky v čele agitace pro účast celé hanácké oblasti na volbách do všenněmeckého parlamentu. Proněmecká propaganda byla přijímána v Přerově jen menší část německého, zněmčilého a židovského obyvatelstva; za tehdejších poměrů však byla podpora krajského úřadu postačující pro stanovisko magistrátu v jeho orientaci na Frankfurt a německý kurs moravského provincialismu. Za této situace je zřejmé, proč v Přerově nemělo plný ohlas české hnutí, které počítalo s politickým sjednocením všech českých zemí v rámci říše. V tomto smyslu je třeba chápat pozornost přerovského starosty věnovanou učiteli Františku Vlachovi,³⁰ když 20. května 1848 upozorňuje krajský úřad na jeho sympatie pro spojení Čech a Moravy. Tyto přirozené názory uvědomělých českých vlastenců považovaly moravské provinciální úřady za pobuřování a jejich propagátory pronásledovaly. Příznačná pro tehdejší poměry je příhoda s českými studenty, kteří byli v této době přerovskou národní gardou z města vykázáni, poněvadž jejich pročeská vlastenecká agitace byla v rozporu s reakčními směrnicemi krajského úřadu a některým měšťanům byla nepříznivá. V tomto duchu inscenoval přerovský magistrát volby do frankfurtského sněmu v květnu 1848, kdy na ulicích města nebylo slyšet nic jiného, než „Was ist des Deutschen Vaterland?“

Toto němčení v českém Přerově mělo své kořeny v minulosti, kdy městská rada byla přinucena používat němčiny ve styku s vrchností. Dalo se tak prostřednictvím syndiků znalých německého jazyka, kteří zaváděli němčinu do interního úřadování; poněvadž většina přerovských měšťanů ještě v 18. století německy nerozuměla, a bylo nutné jim překládat do češtiny vše, co vycházelo z radnice. Vzniklá dvojjazyčnost narušovala záhy původní čistotu středomoravského nářečí a mnozí měšťané nacházeli dokonce v užívání německého jazyka něco vznešenějšího a začali se přizpůsobovat. Vlastní poněmčování některých zámožnějších přerovských rodin nastalo v době josefínské, kdy byla zaváděna němčina do škol a zeměpanských úřadů. Germanizace postupovala zpočátku pozvolna, avšak v třicátých letech 19. století nabyla už značného rozsahu.

A právě v této době naráží na odpor osvícených jednotlivců, kteří počali v Přerově probouzet české národní povědomí. Vlastenecký ruch zesílil v roce 1846, kdy několik mladých nadšenců pro český jazyk založilo tu Čtenářský a zpěvácký spolek, který propagoval odbírání českých časopisů; v této době pronikaly do mnohých přerovských rodin české knihy a s oblibou byly pěstovány lidové moravské písně. Značné zásluhy o národní probouzení Přerova měl dr. Jan Kozánek, který často psával o přerovských poměrech do českých Květů v městě rozšiřovaných. Bouřlivý rok 1848 dále prohloubil české národní vědomí v Přerově, zvláště když začaly přicházet do města prvé české noviny na Moravě zvané Týdeník, listy poučné a zábavné. Vycházely v Brně pod vedením Františka Matouše Klácela a za redakce Jana Ohéřala od 6. ledna 1848 a přinášely i zprávy z Přerovska. Příznačná byla zejména zpráva ze 16. 3. 1848 o slavnostním uvítání vyslanců pražského měšťanstva v Přerově, kde se zastavili při návratu domů z Vídně, odkud přijeli po železnici. Na jejich počest bylo celé město slavnostně osvětleno, mládež uspořádala pochodňový průvod městem, kde vyhrávala hudba různé pochody. Přerovský zpěvácký spolek vytáhl tehdy za město k nádraží a zazpíval některé moravské písně na přivítanou. Jako prvá zazněla píseň Vše jen ku chvále, potom byla zpívána píseň Bratři nechme cizoty a nakonec Hej Moravci ještě naše moravská řeč žije, která byla s nadšením opakována. Když se členové spolku

vraceli nazpět do města, byli vítáni střelbou z mozdířů z náměstí Na Marku. Zpráva uvádí, že oslavy se účastnilo mnoho set lidí z města a z okolních vesnic, na které byl ze železné dráhy radostný pohled, jak procházejí ulicemi ozáření světlem pochodní.³¹

Značný ohlas mezi českými národovci v Přerově vyvolalo záhy oživení národního ruchu v Olomouci, které souviselo s příchodem profesora Jana Hanuše z Ivovské university na olomouckou a českým pokrokovým studentským hnutím, které v čele s Janem Vlkem založilo tu odbočku pražského vlasteneckého spolku Slovanská lípa. Pro přerovské vlastence bylo toto hnutí velkou oporou a zvýšený zájem o politické události se rozvinul zejména v době Slovanského sjezdu, který zahájil v Praze 2. června 1848 Fr. Palacký. Je ovšem pravda, že okruh zájemců o širší národní a slovanskou problematiku byl v Přerově ještě malý; právě proto je však pozoruhodná účast dvou Přerovanů v Praze, Františka Neumanna a Františka Řepky, jejichž podpisy nacházíme na stížnosti moravských sjezdových delegátů adresované 8. června 1848 právě zasedajícímu moravskému sněmu v Brně. Ve zmíněné stížnosti byl vyjádřen ostrý protest proti utiskování moravské národnosti patrimonialními a městskými úředníky a zároveň prosba, aby sněm zamezil další protislovanské perzekuci v zemi.

Mnohem větší politický rozruch vyvolaly v Přerově volby do tzv. moravského selského sněmu, poněvadž se týkaly bezprostřední účasti města na politickém životě země. O volbě poslanců městských a venkovských obcí bylo rozhodnuto stavy 27. dubna 1848, kdy pod tlakem revolučních událostí v Rakousku byly prozíravě přijaty zásady provizorního zřízení moravského zemského sněmu na základě širšího voličství a volitelnosti. Po schválení ministerstvem vnitra byly přijaté zásady zveřejněny 16. května 1848³² o podle nich vypsány volby. Z voleb vyšly nový moravský sněm zahájil činnost 31. května 1848, na které se podílelo z přerovského kraje 12 poslanců; město Přerov zastupoval na sněmu poslanec Jakub Gogela a jeho náhradníkem byl Vojtěch Turovský. Zasedání moravského zemského sněmu mělo ohlas v Přerově zejména v oblasti ústavně právního jednání. V první řadě záporné stanovisko sněmu v otázce správního spojení všech českých zemí z 12. srpna téhož roku upevnilo postavení tzv. moravských separatistů, kteří zdůrazňovali svébytnou provincionalitu Moravy. Toto hnutí působilo záhy i v Přerově a jeho názory byly nakonec pro německou stranu v městě přijatelnější, než názory českých vlastenců, kteří musili úporně zápolit o vliv na neutrální masu obyvatelstva. Další sněmovní jednání, která měla v Přerově značný ohlas, se týkala zrušení ochranného vztahu vrchnosti a reformy městského zřízení. S jednáním souvisela též petiční akce některých skupin přerovského obyvatelstva. Petice přerovských učitelů se nám nezachovala, znám, e však stížnost domkářů a podruhů ze 14. června 1848, ve které upozorňovali na útlak ze strany měšťanů, působící jejich nouzi, odmítali platit zvláštní platy ze svých domků vrchnosti, stěžovali si na roboty (13 dní v roce) ve prospěch města, na ubytování vojska, přednostní odvody svých synů do armády a protestovali proti zamýšlenému rozdělení obecních pozemků jen mezi měšťany. Tato petice podepsaná 19 přerovskými obyvateli ukazovala na vzrůstající sociální napětí v městě způsobené vykořisťováním městské chudiny a její pauperizací.

Nedostatek pracovních příležitostí pro rostoucí počet obyvatelstva v rámci omezeného průmyslového podnikání byl pro město Přerov v této době vážným problémem. Řešení rolnické otázky se týkalo města jen okrajově; zrušení robotních povinností říšským zákonem ze 7. září 1848 se vztahovalo většinou na venkovské obyvatelstvo přerovského panství. Měšťané Horního a Dolního města, kteří vlastnili pozemky a svobodní sedláci na Šířavě a v dalších předměstích však nerobotovali, neplatili za ni náhradu a ani neměli jiných větších povinností k přerovské vrchnosti. Pouze podle dekretu dvorské kanceláře z 13. prosince 1844 nebyly předměstské grunty zvláště na Šířavě dělitelné bez úředního svolení; v této záležitosti vznikaly později spory.

Buržoazní revoluce roku 1848 přinesla pro Přerov řadu problémů hospodářských, sociálních, národních a politických. Zatímco sociální otázka zůstala trvalým problémem, nástup druhé poloviny 19. století měl být poznamenán vznikem městské samosprávy s voleným starostou a městským představenstvem a narůstajícím národním vědomím českého obyvatelstva.

HOSPODÁŘSKÉ POMĚRY V PŘEROVĚ

V první polovině tohoto období byly hospodářské poměry v Přerově neutěšené; příčiny byly v celostátní finanční krizi, způsobené dlouhými válkami. V devadesátých letech 18. století zmizely z oběhu stříbrné peníze, obyvatelstvu byly zvýšeny daně a zavedena nová daň třídní a přitom hodnota papírových peněz (bankocetlí) stále klesala; až v roce 1811 vydala rakouská vláda finanční patent, podle něhož měly být do 1. února 1812 vyměněny všechny papírové peníze v poměru 1 : 5 za výměnné listy, které se staly novou tzv. vídeňskou měnou.³³ Podle nové měny měly být placeny dluhy před rokem 1799 v plné hodnotě, potom podle kurzu papírových peněz a k tomu účelu byla vypracována zvláštní stupnice, všechny ostatní platy ve veřejných pokladnách se pak daly buď výměnnými listy nebo pětinasobně v bankocetlích. Navíc bylo obyvatelstvo postiženo další daní dědickou, která zatěžovala každou pozůstalost nad 10 zlatých. Měnová opatření byla v Přerově přijata se smíšenými pocity a doléhala na městské obyvatelstvo zejména vzestupným pohybem cen, zrychlovaným neregulovaným trhem a nedůvěrou k nové měně. Vlivem válečných událostí v roce 1805 nastal např. vzestup cen u obilí, který dosáhl v roce 1812 maxima.

Ceny jedné měřice obilí v papírových zlatých

Rok	Pšenice	Žito	Ječmen	Oves
1805	19	17,30	12	2,45
1812	65	56	50	45

Ceny obilí stouply zejména na jaře, po žních však prudce poklesly.³⁵ V následujícím roce byly dány do oběhu nové peníze zvané šajny a v roce 1816 provedena poslední výměna peněz, která signalizovala určité zlepšení finanční a cenové situace.³⁶

Vlastní průmyslové podnikání bylo omezené v tomto období na staré závody, které tu byly v provozu již v minulosti. Byl to v první řadě přerovský městský pivovar, u něhož byla sladovna, který v r. 1843 vyrobil 2520 věder piva;³⁷ v pivovaru bylo tehdy zaměstnáno 6 dělníků. Potom vinopalna s roční výrobou 230 věder třicetistupňové kořalky;³⁸ v tomto podniku pracovali 4 dělníci. Třetím závodem starší doby byla soukenická valcha, která patřila mezi největší v době nástupu kapitalismu. Další rozvoj této manufaktury byl však podvázán úpadkem soukenické výroby v Přerově, způsobený zakládáním textilních továren v Brně. Celkem omezený rámec hospodářského dění vyvolal v městě během poloviny 19. století nepříznivé sociální následky, zvláště když stále ve větší míře počali přicházet do Přerova lidé z venkova hledat zaměstnání. Zatímco počet městské chudiny vzrůstal, trh pracovních možností se zužoval, stupňovala se explotace cechovních učňů a tovaryšů, rozšiřovala se pauperizace a počal narůstat třídní boj. Nová situace žádala rozšíření průmyslového podnikání a zásluhu na tom měla Severní dráha Ferdinandova, která svým působením změnila převážně zemědělské město v železničářské a průmyslové centrum střední Moravy.³⁹ Rok před zahájením provozu na železnici byla zřízena v Přerově též pošta.

ZEMĚDĚLSKÁ HOSPODÁŘSTVÍ V PŘEROVĚ

Značná část přerovského obyvatelstva držela vždy zemědělské pozemky a chovala domácí zvířectvo. V roce 1843 bylo ve vnitřním městě 190 domů a z celkového počtu obyvatel 36,4 % se zabývalo zemědělstvím a 11,2 % vedle obhospodařování pozemků také řemeslnou výrobou.⁴⁰ Městské domy se tehdy dělily na několik skupin. Prvou skupinu tvořilo 69 domů hruboměřanských, ke kterým příslušely pozemky ve výměře až 3 jiter. Majitelé hruboměřanských domů měli také právo várečné a prodej piva a vína. Ve druhé skupině bylo pak 61 domů maloměřanských, ke kterým rovněž náležely pozemky. Kromě toho měl každý měšťanský dům zahrady různé velikosti a užíval ploch na Chmelisku, Trávníku a Rybníku. Třetí skupinu tvořilo 29 domků bez pozemků a ve čtvrté skupině bylo 19 domů židovských. Poněvadž z celkové rozlohy vnitřního města, která činila v této době 40 jiter 1579 čtverečních sáhů, připadalo na obdělávanou půdu pouze 15 jiter 1178 čtverečních sáhů;⁴¹ značná část zemědělského obyvatelstva hospodařila na pozemcích, které ležely také v okolí města.

Obhospodařovanou půdu tvořily ve vnitřním městě většinou měšťanské zahrady v celkové rozloze 15 jiter 39 čtverečních sáhů, zbytek pak pastviny.⁴² Zahrady byly rozděleny na dvě třídy. K první třídě patřily úpravné zahrady, rozložené mezi domy, jejichž půda s píčitým podkladem byla vhodná pro pěstování ušlechtilých druhů jablek, hrušek, broskví, meruněk, švestek a zeleniny. Výnosy z těchto zahrad byly lepší než na pozemcích, které patřily předměstské Troubecké ulici. Častá dobrá úroda nacházela odbyt přímo na místě a roční příjem z jitra se pohyboval průměrně kolem 33 zlatých. Zahrady druhé třídy se nacházely převážně v prostorech mezi vnějším a vnitřním systémem starého městského opevnění a byly osázeny švestkovými stromy a někde využity také k pěstování zeleniny. Kamenitá půda skýtala menší výnosy, které odpovídaly práci špatných sadařů z předměstské Dlážky. Průměrný roční příjem z jitra této zahradní skupiny příliš nepřesahoval 23 zlatých.

Pastviny v rozloze 1139 čtverečních sáhů ležely v obvodu vnitřního města převážně podél úzké silnice na břehu Bečvy a na svazích pod starým městským opevněním. Tyto pastviny vynášely ročně 4Vs centů sena a $2\frac{4}{5}$ centů Otavy přepočteno na jitra, což odpovídalo jedné pětině výnosu z první třídy luk v sousední Dlážce.

Krmivová základna v samotném městě a v okolí zajišťovala chov dobytka. Ve větších domech v Přerově drželi zemědělci obvykle 4 koně, 2 krávy, 1 kus mladého dobytka a 2 prasata. Podle výsledků soupisu v roce 1843 bylo přihlášeno ve vnitřním městě 18 koní, 14 oslů a 50 krav, ve skutečnosti byly stavy dobytka vyšší.⁴³ V letním období se pásli dobytek na pastvinách v okolí města, v zimě byl ustájen a krmen.⁴⁴ Dobytek byl pěstován jednak pro domácí potřebu, pro zemědělské práce a potom také na prodej. Jeho opatrování si vyžádalo pomocné pracovní síly, proto sloužil v každé větší usedlosti jeden čeledín a služebná.

Ve větší míře se zabývalo zemědělskou prací obyvatelstvo přerovských předměstí. Východní předměstí Přerova se nazývalo Trávník a bylo složeno ze tří dlouhých ulic s uzavřenými domy a zahradami, které na východě přecházely v úzký pruh orné půdy, ohraničený loukami a pastvinami, jež sahaly k levému břehu Bečvy. Podle sčítání z roku 1843 bylo tu napočteno celkem 75 domů⁴⁵ a z celkového počtu obyvatel 42,2 % pracovalo přímo v zemědělství a dalších 22,4 % obhospodařovalo pozemky a současně provozovalo řemeslnou výrobu. Z rozlohy trávníckého předměstí⁴⁶ měřily obdělávané pozemky 113 jiter 1229 čtverečních sáhů a z nich připadalo 96 jiter 1103 čtverečních sáhů na ornou půdu, která byla rozdělena do třech tříd.

V první třídě byly pozemky obdělávány podle čtyřletého hospodářského plánu. V prvním roce byla jedna polovina plochy oseta konopím a druhá prosem. V druhém roce

byla zasetá všude pšenice, třetím rokem následovalo žito a ve čtvrtém pak ječmen. Roční naturální výnos z jitra dosahoval u konopných semen 8 měřic, u prosa 16 měřic, u pšenice 17 měřic, u žita 19 měřic a ječmene 22 měřic.

V druhé třídě byla prováděna setba rovněž podle čtyřletého plánu. V prvním roce byla celá plocha rozdělena na tři stejné díly osázené jetelem, prosem a brambory. V druhém roce byly pozemky osety ze % pšenicí a zbytek žitem. Třetím rokem zaseto z jedné poloviny žito a z druhé ječmen.

V posledním roce v témže poměru pak ječmen a oves. Roční naturální výnos z jitra činil u jetele s dvěma pokosy 45 centů, u prosa 14 měřic, brambor 140 měřic, pšenice 15 měřic, u žita v druhém roce 17 měřic a v následujícím 16 měřic, u ječmene 20 měřic a potom 18 měřic, u ovsa 25 měřic.

Orná půda třetí třídy byla obdělávána podle tříletého hospodářského plánu. V prvním roce byly do $\frac{2}{3}$ plochy vsazeny brambory a na zbytku vikev. Druhým rokem zaseto z jedné poloviny pšenice a z druhé žito.

V posledním roce následovalo opět žito a v další polovině oves. Roční naturální výnos z jitra dosahoval u vikve 24 centů, u brambor 90 měřic, pšenice 10 měřic, žita v druhém roce 12 a v třetím 10 měřic, u ovsa pak 18 měřic.⁴⁷

Vedle orné půdy byly na Trávníku také pastviny v rozloze 3 jiter 1392 čtverečních sáhů, které umožňovaly chov dobytka.⁴⁸ V roce 1843 bylo tu zjištěno 12 koní, 76 krav, 17 kusů mladého a 116 kusů vepřového dobytka a 100 koz. K trávníckému předměstí náležel též nízký les v rozloze 34 jiter 1123 čtverečních sáhů.

Ve směru severním na pravém břehu Bečvy se rozkládalo další předměstí zvané Dlážka, spojené s vnitřním městem dřevěným mostem. Druhý most spojoval přes řeku železniční trasu, která procházela dlážským územím podobně jako stará obchodní cesta do Lipníka a Olomouce. Předměstí tvořily tři ulice s uzavřenými domy, jedna byla hlavní. V roce 1843 bylo tu 131 domů⁴⁹ a z celkového počtu obyvatel 36,1 % se zabývalo zemědělstvím - a dalších 9,3 % pracovalo v zemědělství i v řemeslné výrobě.

Z celé rozlohy Dlážky⁵⁰ měřily obdělávané pozemky 1120 jiter 1332 čtverečních sáhů a z nich připadalo na ornou půdu, rozdělenou do třech tříd, 458 jiter 1116 čtverečních sáhů, na kterých byly střídavým hospodářstvím pěstovány traviny, obiloviny, brambory a zelenina. Roční naturální výnos z jitra dosahoval tu v průměru u prosa 15 měřic, brambor 140 měřic, pšenice 16 měřic, ječmene 20 a žita 17 měřic.

Mezi obdělávanou půdu patřily dále zahrady v celkové rozloze 37 jiter 1145 čtverečních sáhů a potom louky a pastviny, které skýtaly krmivo pro dobytek. Louky byly rozděleny na dvě třídy a v rozsahu 177 jiter 1538 čtverečních sáhů vynášely v první třídě 21 centů sena a 14 centů otavy z jitra, v druhé třídě pak 18 centů sena a 12 centů otavy. Roční naturální výnos pastvin v rozloze 23 jiter 1466 čtverečních sáhů činil tehdy 4Vs centů u sena a 2% centu u otavy. Podle komisionálního šetření v roce 1843 bylo tu ustájeno celkem 15 koní, 124 krav, 33 kusů mladého dobytka, 161 prasat a 100 koz. V obvodu dlážského předměstí se nacházel rovněž nízký porost v rozsahu 422 jiter 867 čtverečních sáhů.

Jižním předměstím Přerova byla Šířava s třemi poměrně širokými ulicemi a 108 domy,⁵¹ které v roce 1843 obývalo 159 rodin, z nichž 37,1 % pracovalo přímo v zemědělství a 57,8 % obhospodařovalo pozemky a současně pracovalo v řemeslech.

Z celkové rozlohy Šířavy⁵² měřily obdělávané pozemky 988 jiter 218 čtverečních sáhů a z nich připadalo na ornou půdu 760 jiter 1156 čtverečních sáhů, na kterých byly pěstovány obvyklé zemědělské plodiny. Orná půda byla rozdělena na čtyři bonitní třídy, z nichž nejurodnější ležela v okolí železnice. Kromě železné dráhy procházela tu také stará obchodní cesta zvaná uherská. Úrodná půda vyprodukovala značné přebytky hlavně v obilí, které měly své odběratele v samotném Přerově.

V okolí domů se nacházely zahrady v celkové rozloze 38 jiter 1340 čtverečních sáhů a mezi další obdělávané pozemky patřily rovněž louky, které zaujímaly plochu 18 jiter 499 čtverečních sáhů. Významné pro chov dobytka byly zejména pastviny ve výměře 85 jiter 795 čtverečních sáhů. Podle stavu z roku 1843 chovali tu šářavští 127 koní,⁵³ 132 krav, 33 kusů mladého dobytka, 121 prasat a 300 koz. K předměstí náležel také nízký les v rozloze 84 jiter 1228 čtverečních sáhů.

Další předměstí zvané troubecké se rozkládalo na jihozápadní straně Přerova a na jeho území byla vybudována stanice železné dráhy a procházela tu stará obchodní cesta do Kojetína a Vyškova. Vlastní předměstí tvořily čtyři ulice se 129 domy a z celkového počtu obyvatelstva 29 % se zabývalo polním hospodářstvím a 7,1 % pracovalo v zemědělské i řemeslné výrobě současně.

Z celkové rozlohy předměstí⁵⁴ měřily obdělávané pozemky 960 jiter 336 čtverečních sáhů a z nich připadlo na ornou půdu 840 jiter 566 čtverečních sáhů, rozdělenou na čtyři bonitní třídy; nejplodnější pozemky byly v okolí Přerova, kde roční naturální výnos z jitra činil u prosa 17 měřic, pšenice 18 měřic, žita 19 měřic a ječmene 24 měřic. Ve druhé třídě byly výnosy obilovin nižší, u brambor dosahovaly 160 měřic a vikve 34 centů. V další třídě klesly výnosy brambor na 120 měřic a další pokles následoval u obilovin.

Mezi obdělávanou půdu patřily zahrady v blízkosti obydlí v celkové rozloze 25 jiter 554 čtverečních sáhů, v menší míře louky a potom pro chov dobytka měly význam pastviny na ploše 26 jiter 1144 čtverečních sáhů. Podle komisionálního šetření v roce 1843 tu bylo zjištěno 14 koní, 100 krav, 12 kusů mladého dobytka, 430 ovcí a 102 prasata. K předměstí náležel také nízký les, který se rozprostíral na ploše 59 jiter 1398 čtverečních sáhů.

Většina půdy v městě a v předměstích náležela rustikální obci, rozloha dominikálu byla minimální a pokud šlo o tzv. svobodné pozemky, připadaly ve vnitřním městě převážně na zahrady. Vztahy obyvatel města k přerovské vrchnosti byly v této době stejné jako v předchozím období.

PŘEROVSKÉ CECHY

Řemeslná výroba v městě byla koncem 18. století organizována podle cechů. V této době bylo v Přerově celkem 15 cechovních organizací, které byly formovány v několika výrobních odvětvích.

V odvětví potravinářské výroby známe cech mlynářský, pekařský a řeznický.

Mlynářský cech sdružoval v první řadě pracovníky jediného přerovského mlýna za Bečvou, který v minulosti postoupila přerovská vrchnost městu. V roce 1755 byl mlýn prodán Janu Určickému za 1000 zlatých s pravidelným ročním poplatkem 600 zlatých. V případě, že by město vystavělo bývalý velký mlýn před Bečvou, který předtím shořel, měl být tento plat snížen o 150 zlatých. Do roku 1800 byl tu mlynářem Jiří Pfeiler z Malých Prosenic, který mlýn prodal Karlu Běhálkovi. Později koupili malý mlýn bratři Stefflové, ti jej však v roce 1816 odprodali Františku Kleinovi, který byl v následujícím roce zvolen cechmistrem. V této době byli v přerovském cechu organizováni i mlynáři z okolí Přerova; v bezprostřední blízkosti města byl v provozu od roku 1719 mlýn Libosvár, jehož základy byly položeny v roce 1728.

V první čtvrtině 19. století jsou známé spory mlynářského cechu s lipnickými mlynáři z Malých Prosenic a Podolí, kteří svévolným hospodařením s vodou omezovali volný chod dolních mlýnů přerovských. Po stížnosti mlynářů Antonína Štěničky, Františka Nesáka a Augustina Kruha stanovil zemský guberniální úřad 18. ledna 1819 provizorium, které znamenalo volný průtok vody z lipnického jezu a požadovalo úpravu zadvornického stavu.⁵⁵ Poněvadž podolský mlynář Josef Gogola toto provizorium stále

porušoval, žádali mlynáři František Klein, Ondřej Dvořák, František Řehák, Tomáš Zuker, Josef Libosvár a František Šebesta náhradu; podle soudního rozhodnutí v roce 1822 byla nakonec mlynářskému cechu v Přerově proplacena ve výši 150 zlatých. Přerovský cech měl tehdy spory i s obchodníky, kteří prodávali v městě uherskou mouku; na nátlak mlynáře Františka Kleina bylo jim to zakázáno.

Další zprávy o mlynářském cechu přerovském jsou sporé; posledním cechmistrem byl Tomáš Zuker, který prodal všechny paměti s cechovní truhlicí za 4 zlaté, dochovala se pouze pečeť z roku 1753.

Pekařský cech sdružoval v Přerově místní pracovníky řemesla už v minulosti. V první polovině 19. století bylo v cechu organizováno celkem 6 pekařů, vznikaly však mezi nimi občas spory prodejní a pracovní povahy. Dne 25. října 1800 stěžoval si např. pekař Josef Liška na cech pro nesprávné používání první lavice při prodeji chleba. Na základě cechovního dobrozdání, že stěžovatel neplatil příspěvek k pořízení chlebních lavic, přerovský magistrát stížnost zamítl. Jiný spor vedl s pekařským cechem mistr Jan Skála, který 21. prosince 1814 žádal magistrát o ochranu před cechovní organizací, poněvadž podle starého zvyku požadovala jeho spolupráci při sázení chleba a tím ho omezovala ve výkonu vlastního řemesla.

Další spory si vynutily obecný zásah magistrátu, který 8. března 1824 pozval na radnici všechny pekařské mistry, které městský syndik Engel upozornil na porušování platných zákonů a zavedl s nimi protokol, jehož obsahem byly přesné normy závazné pro celý pekařský cech:⁵⁶

1. Protokol požadoval denní pečení u každého pekaře.
2. Bylo povoleno prodávat chléb a žemle ve stáncích tak seřazené, aby nakupující měl přehled a mohl nakupovat tam, kde bylo nejlepší pečivo.
3. Každý pekař měl být týdně kontrolován, jestli má vždy k dispozici půlroční zásobu mouky.
4. Chléb směli pekaři péci jen podle přesné taxy a na každém kusu bylo požadováno mistrovské znamení.
5. Protokol stanovil tresty za přestoupení zákona trojstupňovou hranicí: první přestoupení se trestalo konfiskací, druhé vězením v délce 14 dnů a třetí ztrátou práva měšťanského a pekařského.
6. V případě, že by se pekaři scházeli, aby směrnice obcházeli, měly jim být vyměřeny tresty za poškozování obecního.
7. Pro lepší přehled byl pořízen trestní rejstřík, do něhož byly zanášeny všechny přestupky.

K plnění těchto směrnic se zavázali svými podpisy František Hrabec, František Polidor, František Hausmann, Josef Liška, Tekla Pauperová a František Polášek.

V první polovině 19. století stoupla v Přerově potřeba pečiva. Za francouzských válek byla příčinou přítomnost vojska, jak ukázaly stížnosti šířavských a novosadských obyvatel proti dovážení chleba z Lipníku pro přerovskou posádku. Podle přípisu magistrátu ze 7. května 1802 nařizoval krajský úřad,⁵⁷ aby pečením chleba pro vojsko byli pověřeni přerovští pekaři a k tomu účelu potřebné obilí mělo být dováženo do Přerova. Později větší spotřeba chleba souvisela se vzrůstajícím počtem obyvatel, což vedlo v roce 1830 k prohlášení výroby černého chleba za svobodné zaměstnání. Od té doby mohli péci tento druh pečiva i nevyučení pekařskému řemeslu a prodávat jej na týdenním trhu.

V čele pekařského cechu stáli vždy dva cechmistři, na rozdíl od jiných organizací byli však nepravidelně voleni. V roce 1843 byli zvoleni cechmistry František Hausmann a Cyril Polidor, kteří vedli přerovský cech až do revoluce v roce 1848. Ze starých památek se zachovala jenom cechovní truhlice v brněnském muzeu a z pečeti pouze

otisk na jednom mistrovském listě.

Řeznický cech patřil v Přerově k nejstarším a podle cechovní knihy z roku 1776 sdružoval na 25 řeznických mistrů. V tomto období byli přijímáni do organizace i venkovští řezníci z okolních osad. V průběhu první poloviny 19. století počet příslušníků přerovského cechu však poklesl.

Základní povinností cechu bylo zaopatřovat město a ubytované vojsko masem, jehož spotřeba stále vzrůstala. Proto řezníci ustavili v roce 1784 spolek pro nakupování hovězího a skopového dobytka z Uher, kam často zajížděli. V této době byla v cechu provedena specializace mezi jednotlivými mistry podle práce v jatkách, při výseku masa, jeho vážení a v pokladně. Po vzájemné dohodě pracovali tehdy na jatkách řezníci František Hradecký, Martin Vařecha, František Malý, Anton Rybka, Karel Malý a Josef Kolínko. První trojice zabíjela hovězí a druhá skopový dobytek; při výseku pracovalo dalších 10 mistrů, rozdělených rovněž na dvě skupiny. Na vážení masa dohlížel v této době cechmistr Pavel Halda, pokladníky byli Jan Vítěz a František Zdvihán a zisk byl dělen rovným dílem podle jatek. Prodejní ceny hovězího masa byly v této době stanoveny vždy po atestaci třicátého kusu a v přítomnosti dvou radních.

Přehledná tabulka prodejních cen masa

Nákupní cena 1 centu hovězího dobytka

v rýnských zlatých

2
3
4
5
6
7
8
9
10

Prodejní cena masa

1 funtu

v krejcarech a denárech

1   1
1   3
2   2
3   —
3   2
4   —
4   2
5   —
6   —

Za vlády císaře Josefa II. došlo v roce 1788 k omezení starých cechovních pořádků. Pro zdražení nákupních cen dobytka nechtěli řezníci prodávat hovězí maso za pouhé 4 krejcare a proto byl vyhlášen volný prodej. Za dva roky později došlo opět k obnovení cechovní organizace a nově zvolení cechmistrů Pavel Halda a Václav Prusenovský zavedli zvýšenou taxu prodejních cen.⁵⁸ Staré pořádky na jatkách se však v původní formě už nikdy neobnovily a za francouzských válek význam cechu znovu poklesl.

Z přelomu století se zachovaly z cechovní agendy zprávy o plnění závazků přerovských řezníků vůči magistrátu. V první řadě spočívaly v přesném dodržování zákazu roznášet maso po domech; případní rušitelé byli trestáni pokutou ve výši 1 zlatého 30 krejcarů nebo půlměsíční vazbou v městské šatlavě. V druhém případě byl řeznický cech povinen odvádět magistrátu starodávné platy z masných krámů; v této souvislosti obdržel v roce 1789 městský inspektor Rafael Turovský z cechovní pokladny 13 zlatých rýnských, 11 krejcarů a 3 denáry. Další povinnosti souvisely s placením daně výdělkové (císařské), která v letech 1819 až 1821 obnášela 31 zlatých 30 krejcarů. Cechmistr František Malý ji tehdy vyplatil z cechovních peněz v šajnech a jednotliví mistři pak vraceli své částky do společné pokladnice.⁵⁹ Podle potřeby městského primátora odevzdávali mu řezníci svůj lůj, který jim na jatkách s přední kůží a vnitřnostmi

obvykle náležel. V roce 1843 stáli v čele cechu starší cechmistr František Malý a mladší Šebestián Landsfeld. Ze starých cechovních památek byly známé čtyři cechovní knihy na rozdíl od jiných česky psané, dřevěná truhlice z 18. století a otisk staré pečeti.

Další významné cechy známe z odvětví textilní výroby. V první řadě byl to tkalcovský cech, který se zabýval tkaním plátna, mezulánu, barchetu a čajku. Na přelomu století pronikly do tohoto řemesla snahy po svobodném podnikání, avšak narážely na odpor tradice. Jak vysvětluje ze zprávy krajského úřadu z 11. října 1808,⁶⁰ bylo jeho trvání závislé na dodržování cechovního pořádku zvláště ve věcech vedení počtu členů, volení představených a hospodaření s pokladnicí k zaopatřování vdov, k pomoci chudobným a nemocným. Dohledacím úřadem byl městský magistrát, který dbal toho, aby byly respektovány dvorské předpisy o provozování tkalcovského řemesla z 8. října 1799 a z předchozí doby.

V roce 1833 bylo v Přerově 62 tkalcovských mistrů,⁶¹ kteří zvolili ze svého středu za cechmistry Ignáce Volfa a Martina Oslunka. Při cechovním shromáždění konaném 5. června téhož roku byl v přítomnosti cechovního inspektora Františka Herziga přijat pořádek o vyprovázení zemřelých členů na hřbitov a usnesení o peněžních povinnostech mladších mistrů při vstupu do organizace. V téže době velká část tkalců odpírala platit živnostenskou daň, a proto byla krajským úřadem vyzvána k pořádku. Na základě komisionálního jednání ze dne 4. března 1835 se přihlásilo pouze 14 tkalců,⁶² kteří souhlasili s placením daní; později bylo přijato do cechu několik mladších mistrů. V roce 1848 stáli v čele cechu Jakub Koliba a Josef Vyplel. Pokud jde o cechovní památky, známe z této doby jasanovou pokladnici z roku 1797 a dvě cechovní knihy, z nichž v první byly záznamy z roku 1776 a v druhé z roku 1826; v druhé knize byl první český zápis z roku 1847. V roce 1828 byla pořízena nová cechovní pečeť s moravskou orlicí.

V textilním odvětví zaujímal významné místo též soukenický cech, který patřil mezi stará městská řemesla. V nejlepším rozkvětu byl na počátku 19. století, kdy za francouzských válek vznikla v rakouské armádě velká poptávka po suknech. V té době pracovalo v Přerově 100 mistrů, kteří vyráběli přes 1000 kusů suken ročně. Pozdější úpadek řemesla způsobily brněnské soukenické továrny, jejichž levné výrobě přerovští soukeníci nemohli konkurovat; svědčí o tom sám pokles počtu pracovníků v tomto oboru. V r. 1835 známe v Přerově ještě 51 cechovních mistrů, avšak pouze někteří provozovali své řemeslo stále; byl to zejména Jan Adam, David Deutschmann, Antonín Fícek, Jiří Filipec, Petr Jakubek, Baltazar Kalivoda, Jan Kratochvíla, Vincenc Kuchyňka, Karel Kutálek, Jakub Kyjovský, Václav Kyjovský, Jan Mrázek, Jakub Pavlínek, František Reinald, Václav Reinald, Václav Riesner, Jan Slaměný, František Sokol a Josef Šerý, kteří platili daň. V tomto roce poznačeno cechovním razítkem 800 kusů suken, z nichž obdržel cech do své pokladnice 40 zlatých a od 28 mistrů včetně venkovských přijal na kvartálních penězích 5 zlatých 36 krejcarů.⁶³ V roce 1840 za cechmistrů Jana Adama a Františka Běhálka počet orazítkovaných suken poklesl na 300 kusů. V roce 1844 bylo v Přerově zaznamenáno 8 soukeníků s 9 stavů a 13 dělníky, kteří během roku vyrobili 510 kusů polojemných V4 širokých suken. Při výrobě použili 172 centů polojemné vlny, 3³/₄ centu soukané vlny, 17 centů oleje z bavlny, 10 centů mýdla, 88 kusů truhlářského lnu a 24 měřic žitné mouky. V téže době pracovalo v přerovském předměstí Dlážka 8 soukeníků a 12 dělníků, kteří na 8 stavech zhotovili 500 kusů jemných 6⁶/₄ širokých suken a v ulici Troubecké provozovali řemeslo další 3 soukeníci, kteří se 3 stavů a 4 dělníky vyrobili 140 kusů polojemných suken. S tímto odvětvím bylo spojeno též předení vlny, jehož pracovníci odváděli ročně 35 centů přediva. Pokud šlo o barvení suken, provádělo se jednak v Přerově nebo v Hranicích. K cechu patřili rovněž přistřihovači, kteří upravovali sukna a potom soukenická valcha,

jež stávala u Velkého mlýna. Pro privilej svobodného užívání valchy, kterou v roce 1559 udělil Vratislav z Pernštýna soukeníkům, byly vedeny koncem 18. a v první polovině 19. století vleklé spory s přerovským magistrátem a mlynářským cechem.⁶⁵ V roce 1845, kdy cechovní organizace přerovských soukeníků byla v krizi, končí spory o valchu, která byla prodána mlynáři za 800 zlatých. Z cechovních památek se zachovalo pramálo. Za velkého požáru třicátých let shořela pokladnice i s penězi a starými záznamy soukeníků.

Velmi starého data byl v tomto odvětví též cech krejčovský, který sdružoval nejen všechny mistry přerovské, ale také z okolních osad. Ze starších pracovníků, kteří zastávali během první poloviny 19. století funkci cechmistrů, lze vzpomenout Cyrila Malého a Václava Skřečka, za nichž byli v roce 1826 jmenováni Matouš Černoch, Jan Kalabus, František Podepřel, Josef Sudeček, Augustin Šenk a Felix Vařecha tovaryši krejčovského řemesla.

V roce 1834 stáli v čele cechu Jiří Jonáš a Jan Petráš, kteří přijali do cechu za mistra Ignáce Pavluskjeviče, který pocházel z Haliče. Podmínkou přijetí bylo předložení mistrovské práce; jak takové přijímání vypadalo, ukazuje zpráva z 24. června 1840, kdy byl přijat za mistra Jan Chválek. Jako mistrovský kus předložil šitý kabát v městě běžně nošený, který vypracoval doma pod dohledem cechovních přihlížitelů. Když byla práce dokončena, vyplatil cechu 5 zlatých jako mistrovský syn a požádal o svolání starších mistrů, kteří výrobek prohlédli a zhodnotili. Bývalo zvykem, že komise měla za povinnost najít na práci vždy nějakou chybu, za kterou se platila pokuta ve výši 2 zlatých. Vlastní přistoupení stálo uchazeče další 2 zlaté, kdy jeden z mistrů ohlásil svolanému cechu jeho přijetí. V zájmu cechovní pokladnice nebyl však každý žadatel přijímán hned poprvé; během jednoho měsíce se mohl znovu hlásit, což jej stálo nové 2 zlaté a po přijetí kusu byl mladý mistr povinen vystrojiti ostatním hostinu.

Ze starých památek krejčovského cechu lze vzpomenout truhlici opatřenou letopočtem 1789 a znakem složeným z nůžek a kostěné jehly. Z cechovních knih byly známy pouze dvě z roku 1824; v první knize určené pro městské mistry byl pořízen záznam 27. března 1826 a v druhé pro venkovské mistry pocházel výpis už z 21. srpna 1795. Z dalších památek byl to ještě stříbrný pohár a pečeť bez letopočtu.

Jinou významnou skupinu tvořila řemesla zabývající se kožedělnou výrobou. Důležité místo zaujímal tu cech obuvnický, jenž sdružoval mistry a tovaryše; v roce 1803 za cechmistrů Martina Bartla a Josefa Ševčíka bylo jich v cechu organizováno 25⁶⁶ a obhospodařovali samostatnou tovaryšskou pokladnici. Za cechmistrů Václava Březiny a Josefa Hitzfellta byly v roce 1822 obnoveny staré tovaryšské artykuly ze 17. století a pořízen opis v přítomnosti staršího tovaryše Josefa Dvořáka. Tovyři konali obvykle každý měsíc pod dohledem cechmistra vlastní schůzi, řízenou dvěma staršími tovaryši, volenými mistrovským cechem. Cech obuvnický byl spojen s koželuhy, kterých však bylo v Přerově málo. V roce 1784 pracoval tu jeden koželuh s pomocným dělníkem, kteří zpracovali během roku 8 oslích, 40 kravských a 90 telecích kozí a spotřebovali při tom 15 kusů rybího tuku, 6 měřic vápna, 60 měřic třísliviny a přes 4 sáhy měkkého dřeva. Kromě toho provozoval v městě své řemeslo v této době ještě jeden jirchář⁶⁷ a jeden střihač vlny s dvěma pomocníky. Z cechovních památek známe cechovní truhlice mistrů a tovaryšů, z nichž dvě byly opraveny v průběhu dvacátých let minulého století. V roce 1795 založil cech novou knihu pro zápisy mistrů, tovaryšů a učňů nově přijatých a z roku 1828 pocházel pak další cechovní protokol, vedený v německém jazyku jako předchozí kniha.

Druhý cech v této skupině sdružoval koncem 18. století 14 kožešníků, z nichž možno vzpomenout Andryse Kyjovského, Martina Kyjovského, Jana Richtera, Antona Sobola, Jana Stříteckého, Andryse Svobody, Jana Svobody, Antonína Turovského a další.

Přestože krajský úřad zrušil v roce 1783 ustanovení o omezeném počtu cechovních mistrů, ohrazovali se přerovští kožešníci proti přijímání nových členů, kteří se nemohli vykázat náležitým majetkem. V tomto smyslu odmítl cech za vedení Jana Turovského a Tomáše Kyjovského přijmout v roce 1799 Pavla Gselta za mistra, který býval panským poddaným a pracoval v Přerově v kožešnictví 3 roky. V dalších letech počet kožešníků v městě poklesl a v roce 1835 za cechmistra Jana Sigmunda známe tu jen 3 mistry, kteří platili požadované daně. V důsledku této situace vyhlásil krajský úřad 12. června 1841 práci kožešníků za komerční živnost,⁶⁸ která nebyla omezena místní potřebou. Z památek byla známa pouze stará cechovní kniha ze 16. století, ve které byly poslední záznamy z roku 1797, jež oznamovaly, že shromáždění celého cechu v čele s cechmistry Andrysem Kyjovským a Andrysem Svobodou přijalo v přítomnosti inspektora Filipa Zimka za člena nového mistra Antonína Turovského.

V Přerově kvetla v 18. století též výroba hrců a kuchyňského nádobí, kterou se zabýval starodávný cech hrnčářský spojený s kamnáři. Cech býval kdysi velmi početný, avšak postupem doby stav členů se zmenšoval a v roce 1833 byli známi v městě pouze 3 mistři: Valentin Polášek, Josef Polášek a Josef Vyhnal, z nichž první stál tehdy v čele cechovní organizace. Z cechovních památek zbyla jen truhlice s letopočtem z roku 1827.

V další stavební skupině byly sdruženy cechy zednický a tesařský, které v roce 1809 měly 7 mistrů. Vyplývá to z přípisu cechmistra Karla Klabazně a Antona Peřiny, v němž žádali magistrát, aby odmítal přihlášky za nové tesařské mistry pro nedostatek tovaryšů v tomto oboru. Členská základna cechu byla i v dalším období omezená; v roce 1835, kdy stáli v čele organizace František Klabazna a Jan Klein, zahrnovala pouze 3 zednické a 3 tesařské mistry. K přerovskému cechu patřila řada venkovských pracovníků, proti nimž se cech často obracel na nadřízené úřady se stížnostmi, poněvadž pracovali většinou samostatně a bez schválení organizace. Tak v roce 1820 rozhodl krajský úřad v Hranicích ve věci zednických a tesařských tovaryšů z moštěnského panství, aby žádnou práci bez vědomí svých mistrů nedělali a všechny poplatky bez průtahů včas platili. Pokud šlo o přerovské zedníky, pracovali nejen v samotném městě, ale byli voláni na stavby v blízkém i vzdáleném okolí, zvláště na vojenské práce a opevnění. V roce 1783 byli povoláni na stavbu české pevnosti v Plese (Josefov) z mistrů Jan Bittner a Jan Souček, z tovaryšů Jan Dupal, Martin Kabelík, Augustin Souček a Viktor Zbořil, z učňů pak Jan Kana. V pozdějších letech podobné akce se opakovaly, zejména v roce 1808 byli vysláni někteří přerovští zedníci k opravě olomoucké pevnosti. Památky se z tohoto cechu žádné nezachovaly.

V Přerově byl též společný cech, který sdružoval různé řemeslníky, jež měli své artykule už v 16. století. Původně byli tu organizováni stolaři, bednáři, barvíři, sedláři a provazníci. Podle nařízení krajského úřadu z roku 1795 o vedení zápisných knih v cechovních organizacích⁶⁹ známe v Přerově z této doby pouze spojený cech stolařský a provaznický, který sdružoval též barvíře a zámečníky. Od roku 1797 stáli v čele cechu Václav Polidor a Friedrich Stóhr; v tomto roce byl přijat do cechu Josef Grégr z Velké Bystřice, když se vykázal křestním listem, listem za vyučenou, vysvědčením o vandrovních letech, předložil mistrovský kus a obdržel měšťánské právo. V roce 1821 za cech mistrů Valentina Chytila a Františka Stóhra dostal výše jmenovaný stolařský mistr od cechu příslib, že jeho synové budou bez úplatků přijati za spolumistry jako zadostiučinění za jisté křivdy na něm dříve spáchané; později byl cech z tohoto závazku osvobozen. V tomto období byli přijímáni za členy organizace i venkovští mistři z Holešova, Klobouk a Zlína; šlo vesměs o barvíře. V roce 1826 bylo v cechu usneseno, že za cechovní řízení nemá nikdo požadovat odměnu větší jak 2 zlaté konvenční měny. Přijaté usnesení potvrdili podpisy tehdejší cechmistry František Stóhr, František Smrža a

z mistrů Josef Grégr mladší, Daniel Horák, Valentin Chytil, František Otáhalík, Josef Sobol a další. V roce 1848 pracovalo v cechu celkem 20 mistrů čtyř různých řemesel. Z cechovních památek posledního období známe pouze truhlici z roku 1823 a potom dvě cechovní knihy, v nichž v jedné byl první záznam z roku 1796 a v druhé z roku 1843.

Samostatný cech bednářský, který vznikl v 17. století vystoupením z původního společného trhu různých řemesel, sdružoval na počátku osmdesátých let 18. věku 10 bednářských mistrů, z nichž každý přispíval čtvrtletně 12 krejcarů do cechovní pokladnice na společné organizační výdaje.⁷⁰ V roce 1799 za cechmistrů Jana Řepky a Matěje Zimka byl přijat do cechu za mladého mistra Josef Kopal, který získal v Přerově právo měšťanské. V roce 1815 byl spolu s Františkem Zimkem zvolen cechmistrem a tuto funkci vykonávali oba až do roku 1822, kdy vedení organizace převzali Josef Řepka a Jan Černoch. Z cechovních památek známe jednu cechovní knihu z roku 1795; první zápis v této knize pochází z následujícího roku, kdy byl přijat do učení Jan Vágner z Přerova u mistra Antonína Vágnera.

Řemesla kovodělného odvětví byla sdružena v cechu kovářském a kolářském, k němuž byli původně přidruženi také hodináři. V které době byl tento cech založen, není známo. Prvé zmínky máme teprve z roku 1796, kdy za cechmistrů Jana Goldy a Františka Furcha byli přijati do učení Lorenc Fichza a Martin Vanderka u kováře Pally a Ferdinand Pohl u koláře Furcha. Od roku 1825 mizí z cechu hodináři a objevili se zámečníci. První zmínka o nově přijatém mistru zámečnickém Janu Kornandovi mladším pochází z roku 1826, kdy v čele cechovní organizace stáli cechmistři Arnošt Kocourek a Jan Komand starší. Později vstoupili do cechu další řemeslníci; v roce 1828 byl to cvočkář Josef Herzig, řemenář Egidius Možný, sedlák František Kouřil, knihař Václav Svoboda aj. Postupně se tak vytvořil v Přerově druhý společný cech, v němž bylo zastoupeno 8 různých řemesel.

Počátkem února 1835 požádali někteří členové tohoto cechu přerovský magistrát, aby dovolil zámečnickům a později přistoupivším řemeslníkům založit vlastní samostatný cech; žádosti bylo vyhověno po smírném vyrovnání s původním jádrem, které tvořili kováři a koláři. Z památek se zachoval pouze cechovní protokol z konce 18. století.

Při přijímání nových členů vybíraly všechny cechy podle nařízení krajského úřadu z 12. února 1791 určité příspěvky:

Poř. čís.	Název cechů	Příspěvky ve zlatých		
		od mistrů	od tovaryšů	od učňů
4	Hrubohodináři	10	3	2
5.	Malohodináři	10	1,30	1,30
8.	Kloboučníci	7,30	3	3
7.	Kožešníci	10	1	1,30
6.	Kotláři	10	2	1,30
3.	Soukeníci a postřihovači	10	3	3
9.	Barvíři na černo	7,30	3	3
1.	Sládcí, řezníci a mlynáři	15	3	3
2.	Pekaři, bednáři, zedníci, zámečníci, stolaři, koláři a tesaři	12	3	3
10.	Ostatní	10	3	3

Mistrovští synové nebo ti, kteří si vzali za manželky vdovy od řemesla, platili pouze polovinu, každý bez rozdílu byl však povinen zaplatit cechovnímu inspektorovi a cechmistrovi 1 zlatý 10 krejcarů, stejný obnos zápisného a za cechovního posla 35 krejcarů.

ŽELEZNIČNÍ SPOJENÍ PŘEROVA SE SVĚTEM

Velký obrat v životě města nastal v době stavby Severní dráhy císaře Ferdinanda, jejíž trasa procházela Přerovem a spojovala Vídeň s ostravsko-karvínskou uhelnou pánví, slezským průmyslem a solnými doly v Haliči. O stavbě této železnice uvažoval profesor vídeňského polytechnického ústavu František Xaver Riepel už v roce 1829, kdy vypracoval pro její moravskou část 3 varianty, z nichž se uskutečnila poslední, poněvadž nacházela nejlevnější řešení podél toku řeky Moravy, Bečvy a Odry.

Projekt Severní dráhy vzbudil zájem vídeňské bankovní společnosti v čele s Rothschildem, která se zavázala převzít její realizaci, budou-li splněny technické a rentabilní předpoklady navrhovaného plánu. Proto bylo provedeno odborné prozkoumání terénu vedoucím pokladníkem zmíněné bankovní společnosti Jindřichem Sychrovským, který spolu s navrhovatelem projektu prošel celou trasu pěšky a ověřoval si situaci na místě.

Bylo příznačné pro dobu, že ve všech místech, jimiž komise procházela, byla nucena vysvětlovat výhody železnice a vyvracet námitky aniž nacházela podporu. Většina moravských obcí zaujímal k plánu zamítavé stanovisko a v různých oblastech vznikalo dokonce pobouření proti projektu. Záporný názor většiny neznamenal však, že na Moravě nejsou prozíraví lidé, kteří by se báli bojovat za pokrok. V samotném Přerově byl to zejména vlastenecký občan František Václav Neumann, který vášnivě obhajoval projekt stavby železnice a jeho zásluhou bylo, že Přerov přes odpor mnohých občanů požadoval trasování dráhy přímo k městu.

Po skončení průzkumu vydali Riepel a Sychrovský podrobný technický, komerční a finanční elaborát, na jehož základě podala v dubnu 1835 bankéřská společnost žádost o stavební povolení k budování dráhy z Vídně do Bochnie. Ještě téhož roku obdržela společnost provizorní povolení, které bylo 4. března 1836 upřesněno výsadní listinou pro výstavbu železnice nazvané po vládnoucím panovníkovi. Podle této výsady šlo o parní dráhu, která měla odbočku z Břeclavě do Brna a z Přerova do Olomouce. V této soustavě se počítalo s Přerovem jako s křižovatkou dráhy se splavnou Bečvou, která bude mít význam jako skladiště stavebního a palivového dříví.

Se stavbou dráhy bylo započato v roce 1837 a už 7. července 1839 byla veřejnosti slavnostně předána odbočka do Brna. V následujících letech byla pak stavěna ve dvou etapách hlavní trať z Břeclavě do Přerova. Stavební projekt propracoval inženýr Karel Ghega, který řídil stavební práce na prvním úseku z Břeclavě do Spytihněva. V polovině roku 1840 byl vystřídán vrchním inženýrem Aloisem Negrellim, pod jehož vedením byl dán tento úsek do provozu 1. května 1841.

Stavba dráhy ze Spytihněva do Přerova byla v roce 1840 zadána firmě Bratří Kleinů,⁷³ kteří vyhráli soutěž i na stavbu odbočující trati z Přerova do Olomouce. Po výkupu pozemků, v oblasti přerovského panství byl proveden za příznivých podmínek, byly zahájeny násypové práce a koncem května roku 1841 zahájeno kladení svršků. V tomto období zasáhla stavbu hospodářská krize, při které poklesly akcie Severní dráhy o 35 % nominální hodnoty. Řada akcionářů začala tehdy usilovat o lacinější způsob stavby; přesto další stavební práce pokračovaly poměrně rychle a traťový úsek z Uherského Hradiště do Přerova byl koncem srpna téhož roku dokončen.

Podle normalizovaných směrnic byly na jednotlivých úsecích železnice vybudovány stanice. V samotném Přerově byla jedna z hlavních a proti původnímu plánu byla na svou dobu značně rozměrná, jen o něco menší než brněnské nádraží v době jejího vzniku. Přerovská stanice měla 6 kolejí v délce až 300 m, 11 výhybek a remízu, která v délce 100 m kryla prostředí 3 kolejí. Na straně k městu byla nakládací rampa, výpravna,

restaurace a skladiště, jehož střecha kryla skladištní kolej. Celá stanice byla oplocena, přes koleje byla zabudována vrata, která se otvírala pouze před příjezdem vlaku. K nádraží vedla cesta, jež se rozdvojovala jednak k výpravně a potom ke skladišti. Přes řeku Bečvu byl vybudován pro jednokolejnou dráhu dřevěný most, za nímž byla výhybka, která spojovala trať do Olomouce a další úsek do Lipníka n. B., dostavěný v polovině srpna následujícího roku. Hned v prvním roce provozu došlo právě v tomto obvodu dvakrát k vykolejení vlaku. Na nádraží byly též postaveny dílny a vodárny, k nimž vedly 3 krátké koleje. Přes své značné rozměry nestačila přerovská stanice vzrůstajícím požadavkům doby a byla záhy rozšířena o jednu průběžnou a jednu kusou kolej a v blízkosti dílen byla v roce 1843 vybudována velká točna, která umožňovala spojení 8 kolejových směrů.

První komisionální jízda na trati Uherské Hradiště — Přerov byla uskutečněna 1. září 1841. Zkušební vlak se skládal ze 4 vozů a projel celý úsek za necelé dvě hodiny. Této jízdy se účastnili různí zpravodajové, kteří informovali své listy o etnografických, hospodářských a kulturních poměrech na Hané. Ještě větší pozornost ze strany veřejnosti byla věnována zahajovací jízdě do Olomouce, která se uskutečnila 17. října 1841.⁷⁴ Slavnostní jízda začala v Uherském Hradišti za účasti moravského guvernéra hraběte Aloise Ugarta, který nastoupil do vlaku už v Břeclavě. Všechny stanice, strážní domky a obce podél železnice byly vyzdobeny prapory a květinami a místní obyvatelstvo vítalo všude jedoucí vlak hudbou. Do Přerova přijel vlak ve 13 hodin a po průjezdu ozdobeným nádražím, které bylo přeplněno návštěvníky, dojel na zvolené místo za Bečvou, kde se konala obřadní slavnost za účasti brněnského biskupa Antonína hraběte Schaffgotsche, hejtmana přerovského kraje Jana Schöllera a starosty města Přerova Františka Václava Neumanna, který vítal přítomné hosty. Po skončení obřadu odjel vlak do Olomouce; vlak táhl parostroj Olomucia o síle 30 koňských sil, který vedl strojvůdce Schleis a topič Kunde.

V čele přerovské stanice stál přednosta, který odpovídal v nádraží za službu stavebně udržovací, dopravní, komerční, vozovou, strojní a dílenskou. Poněvadž v Přerově byla hlavní stanice, dozíral vedle toho na správný výkon služby i v řadě mezistanic na celém traťovém úseku až k další hlavní stanici. Prvním volontérem přerovského nádraží byl Arnošt Böhler, který byl v roce 1847 jmenován inženýrem a většinou sloužil v Přerově. Ze starých záznamů z roku 1843 vyplývá, že přerovský přednosta měl pod sebou 54 zaměstnanců a ve stavu 3 pravidelné parní lokomotivy a jeden čtyřkolový stroj k posunu. Od roku 1841 se ve stanici vystřídaly stroje Vulkán, Jupiter, Saturn, Nordstern, Patria a Moravia. Většinou šlo o stroje anglické výroby, pouze Patria byla rakouského původu a svým výkonem 40 koňských sil patřila mezi nejzdatnější lokomotivy celé oblasti. Od roku 1843 byly zkoušeny mezi Přerovem a Břeclaví ještě silnější stroje, které měly 45 koňských sil a utáhly plnou vlakovou soupravu 24 vozů. Podle údajů z roku 1845 taková lokomotiva nasazená na přerovské trati měla tehdy délku i s tendrem 9,5 m a hodinovou rychlost kolem 40 km. Osobní a nákladní vozy byly těsné a jejich délka se pohybovala v rozmezí 2,400 — 1,670 m. Vozy se strojem postrádaly zpočátku střechu, pérování, pružné nárazníky a spojování jednotlivých vozů se provádělo pouze řetězy.

Výstavba Severní dráhy umožnila Přerovu přímé železniční spojení jednak s Vídní a Lipníkem n. B., jednak s Olomoucí a od 1. září 1845 přes Olomouc též s Prahou. Dne 1. května 1847 byl zahájen provoz na trati z Lipníka n. B. do Bohumína. Vlakové spojení bylo tehdy omezeno na 5 jízd za den, při čemž osobní vlaky dosahovaly největší rychlosti 4 mil za hodinu a nákladní polovinu této rychlosti. V mezistanicích činilo zdržení vlakové soupravy obvykle 4 minuty, na hlavních nádražích někdy až půl hodiny. V této souvislosti trvala cesta z Přerova do Olomouce asi hodinu a do Vídně 7

hodin. V roce 1843 bylo prodána v přerovském nádraží 9.732 traťových jízdenek za 6.830 zlatých konvenční měny, přitom **platily tyto jízdní tarify:**

Třída	u osobních vlaků
I.	24 krejcarů za míli a osobu
II.	15 krejcarů
III.	10 krejcarů

Pro přepravu zavazadel a spěšnin platilo ustanovení o jejich podávání v expedici, jestliže překročila jejich váha 40 liber. Za tuto přepravu se počítalo za míli do 80 liber 4 krejcarů, za každých 10 liber o 1 krejcar více. V roce 1842 byl vydán přesný nákladní tarif, který rozlišoval zásilky do 4 speciálních skupin, z nichž největší význam pro nákladní dopravu mělo železo, obilí, stavební a palivové dříví, krmný dobytek a koloniální zboží. Převoz ostravského uhlí byl teprve v počátcích, poněvadž parní stroje byly vytápěny z velké části stále dřívím.

Přerovské nádraží bylo od svého vzniku silně frekventováno jak v osobní, tak v nákladní dopravě; místní přeprava byla však slabá a vlastní rozvoj stanice třeba chápat jako důsledek příznivé polohy dopravní křižovatky, která spojovala několik tratí. Výstavba Severní dráhy znamenala pro hospodářský rozmach města mnoho.

ŽIVELNÍ POHROMY V PŘEROVĚ

V tomto období postihovaly Přerov časté živelní pohromy. V první řadě byly to povodně způsobené rozvodněnou Bečvou. Velké škody způsobila řeka zejména v roce 1829, kdy počátkem března vystoupily vody z břehů, zaplavily ulici Kozlovskou a ustoupily až koncem měsíce. Obyvatelé se během záplavy musili ze svých příbytků vystěhovat. Mnohem většího rozsahu byla povodeň v roce 1838, která zaplavila celé město. Tuto pohromu způsobily ledové kry, které se nakupily v prostoru mezi městským a železničním mostem a obyvatelé Přerova byli nuceni prokopat železniční násyp, aby mohly zvednuté vody odtékat.⁷⁵

Ještě větší škody působily městu požáry v letech 1781, 1783, 1808, 1829, 1831, 1832, 1833 a 1843. Prvé dva požáry měly menší rozsah;⁷⁶ velký požár vznikl až v roce 1808, kdy shořelo téměř celé přerovské předměstí Šířava. Oheň vypukl na Svislech, které byly na samém konci předměstí, a poněvadž většina střeš byla slaměná, brzy se rozšířil na celou obec s výjimkou kostelní strany, jež byla zděná. V polovině června roku 1829 zachvátil požár Kozlovskou ulici, která byla z jara postižena povodní. Blesk zapálil chalupy, které zcela vyhořely.

Nedozírné škody způsobil v Přerově velký požár v roce 1831, který vznikl začátkem září v Kroměřížské ulici. Z nedbalosti Josefa Přikryla vypukl oheň, který zapálil celou ulici. Působením silného větru záhy zasáhl ulici Troubeckou, přenesl se do předměstí Dlážky a odtud se rozšířil do Předmostí a Popovic. V samotném Přerově vyhořelo celkem 158 budov, z hospodářských objektů lehly popelem sladovna, pivovar a jatky, z kulturních a zdravotních zařízení škola a špitál, zničena byla též fara a další významnější domy. Horní náměstí se však podařilo zachránit a zkáze unikl též farní kostel, most a mlýn. V Předmostí shořelo 39 domů, mezi nimi panský dvůr a druhé vesnici 12 usedlostí. Když požár byl zdolán, dílo zkázy dokonaly prudké deště a řeka Bečva, která v polovině září vystoupila z břehů a zatopila ulice a domy, jež oheň nepoškodil. Při tomto požáru uhořelo 5 lidí a mnoho jich podlehl popáleninám. Celková škoda způsobená požárem v samotném městě byla odhadnuta na 90.749 zlatých ve stříbře.⁷⁷

V těžce postiženém městě, jehož polovina byla zničena, vzplanul další velký požár v roce 1832. Koncem dubna vznikl oheň blízko ko-řalny Žida Gabriela Spitze v Židovské ulici, zapálil část této ulice a rozšířil se na ulici Širokou a Kostelní. Ohni padlo tehdy za obět 52 domů, z toho 10 židovských, mezi nimi i synagoga. Z dalších významných budov shořely lázně, panský dvůr a některé panské a městské stodoly. Celková škoda byla tehdy odhadnuta na 21.352 zlatých.⁸ Nový požár, který vznikl v roce 1833 na Tratidlech, byl omezeného rozsahu; byl způsoben koncem června bleskem, který tu zapálil 6 domů. Poslední požáry v tomto období postihly město v roce 1843, kdy v časovém rozmezí od dubna do srpna shořelo na Trávníku, Šířavě, v Židovské a Kozlovské ulici 90 domů a 38 stodol v celkové hodnotě 80.000 zlatých konvenční měny.⁷⁹ Příčinou častých požárů v Přerově byla neopatrnost, chatrná stavba domů, slamené střešení a špatná organizace protipožárního sboru a jeho vybavení.⁸⁰ Velké škody způsobené ohněm zejména ve třicátých letech vedly obyvatele města k akci opatřovat své domy štíty a břidlicí.

Mezi živelní pohromy, které postihovaly Přerov a okolí často v masovém měřítku, patřila i asijská cholera, jež tu řádila v roce 1831 a potom v menší míře v roce 1836.

KULTURNÍ POMĚRY V PŘEROVĚ

Kulturní poměry v Přerově byly v letech 1781 až 1848 omezeny na stavební ruch, náboženský život, školní výchovu dětí, vžitou tradici zvyků a spolkovou činnost.

Stavební ruch probíhal většinou v mezích renovace domů zničených požáry a povodněmi. Z významných budov byla v roce 1815 obnovena zejména městská radnice se štíhlou věží na Horním městě, která byla zničena ohněm v polovině 18. století. V tomto období byly též pořízeny menší úpravy v přerovském zámku; po francouzských válkách byla to empirická malba a za hraběte Viléma Magniho mříž na schodišti. Opravovány byly také církevní budovy, které ohlodával zub času. Tak v roce 1791 byl opraven michalský kostel na Šířavě a k opravě bylo použito náhrobních kamenů ze zrušeného českobratrského hřbitova. Později v roce 1793 byly sem přeneseny z přerovského farního kostela u svatého Vavřince obrazy Jana Nepomuckého a Antonína Paduánského, které pocházely od přerovského malíře Jana Hoffmanna.⁸¹ V roce 1824 bylo třeba opravit i farní chrám vavřínecký pro velké trhliny v klenutí. V roce 1842 došlo v něm k další renovaci a o 3 roky později byly tu opraveny staré varhany mistrem Hanačíkem ze Zlína.⁸² Jedinou církevní novostavbou v tomto období byla mariánská kaplička, která byla postavena v roce 1831 u pramene, jenž vyvěral ze země na levém břehu Bečvy u cesty do Kozlovic. V roce 1834 byla však podemleta vodou a zdivo rozebráno.

Vedle stavební činnosti docházelo v Přerově i k odklízování starých městských opevnění. Hradby Horního města byly odstraněny zčásti na počátku 19. století a použity jednak na městské dláždění a potom na stavění silnic.⁸³ Vnější opevnění Horního města bylo zbořeno v roce 1819, kdy městský magistrát prodal se svolením gubernia hluboký příkop mezi hradbami měšťanům, kteří jej zasypali a vyrovnali spád svých zahrad. V roce 1830 byly zbourány i dvojité věžní brány; dolní u pivovaru a horní u svatojiřské kaple, v které se od roku 1788 sloužily mše o trzích. Vnitřní hradby Horního města zůstaly však neporušené až do roku 1860 a poskytovaly krásný pohled na Přerov z pravého břehu Bečvy.

Náboženský život v městě ovlivňovala převážně katolická církevní organizace v čele s děkanskou správou a farním úřadem. Přerovská fara za plné podpory vrchnosti zvládla už svou náboženskou obec natolik, že usměřňovala veškeré kulturní dění v městě. Fara stávala původně u starého hřbitova, po velkém požáru v roce 1831 však lehla popelem a

musila být obnovena. Podle inventáře z roku 1806 náleželo k faře 96 měřic polí, něco přes 9 měřic luk a zahrada. Z města dostával farář ročně 233 zlatých, 30 sáhů dřeva s dovozem a 2 vědra piva; z tohoto platu byl vydržován i kooperátor. Kromě hlavního desátku, který obnášel tehdy 67 rakouských měřic žita a ovsu, pobíral též desátek ze tří panských polí v Újezdci, 20 kusů drůbeže a 150 vajec ze Želatovic a 315 zlatých z fundace.

Z farářů, kteří měli pro Přerov určitý význam, lze vzpomenout Cyrila Skočovského, za něhož převzala přerovská vrchnost nad farou patronátní právo a z něho vyplývající i povinnosti.⁸⁴ Po jeho smrti v roce 1810 působil v Přerově jako farář František Zoubek, který propagoval znalost německého jazyka zejména mezi mládeží, jež šla na studie; bez osvojení si němčiny nemohl být tehdy nikdo přijat do vyšších škol.⁸⁵ V roce 1837 uzavřel Zoubek administrativní smlouvu s kaplanem Františkem Navrátilem,⁸⁶ který se stal jeho nástupcem a v době svého úřadu získal čestný titul papežský komoří. V tomto období působili v Přerově i další duchovní jako František Fischer a Josef Bilčík, kteří však zůstali kaplany.

O základní výchovu přerovských dětí pečovaly v Přerově 3 triviální školy. První škola, původně jednotřídní, byla přímo v městě na Trou-becké ulici. V roce 1787 vyšel nový školní zákon, který vyvolal v Přerově naději výstavby nové školy. V následujícím roce měla být pořízena druhá učebna a obydlí pro učitele.⁸⁷ Do nové školy mělo chodit 297 žáků.

Počet žáků školou povinných do školy chodících

ve vnitřním městě z rodin	chlapci	dívky	chlapci	dívky
katol.	89	82	32	43
vojen.	7	3	2	—
chud.	38	27	12	4
celkem	134	112	46	47
v předměstí				
katol.	25	20	19	14
chud.	2	4	1	-
celkem	27	24	20	14

Z tabulky je zřejmé, že školu navštěvovalo pouze 127 žáků.

Ve vyučování byla prosazena němčina a aby se dosáhlo lepší kázně a pozornosti ve výuce, chlapci a dívky byli rozděleni; u dívek byla zdůrazněna péče při výchově k dobrým návykům. V této škole vyučovali 2 učitelé, z nichž první jako ředitel rozhodoval o všech novotách a dbal toho, aby byl ve škole pořádek podle požadovaných předpisů.

Podle nového školního zákona se pod pokutou nařizovalo, že všechny děti ve věku od 6 do 12 let musí chodit pravidelně do školy. Poněvadž ale výstavba druhé učebny pokračovala velmi pozvolna, bylo záhy rozhodnuto, aby chlapci chodili dopoledne a dívky odpoledne ve staré škole. Podle zákona měli být žáci opatřeni potřebnými knihami, avšak učebních pomůcek bylo v této době stále málo.⁸⁸ Za vyučování žáků rodiče odváděli učitelům plat ve stanovené lhůtě proti potvrzení. Za žáka v prvním oddělení platili IV2 krejcaru za čtení, psaní a počítání a v druhém oddělení pak 2 krejcaru týdně. Při počtu žáků přes 200 dělili se učitelé o vybrané peníze na polovinu. V případě, že jich bylo méně, obdržel první učitel plat za 100 žáků, druhý za zbytek.

Vedle pravidelné výuky zorganizoval přerovský magistrát v této době i zvláštní doškolovací kurzy pro mladistvé do 20 let. Šlo o opakovači hodiny, které vedli učitelé s

učni, tovaryši, pohůnky a pacholky o nedělích.

V roce 1787 vyučoval v této přerovské škole jako první učitel Vincenc Polášek, který měl roční příjem 268 zlatých 17 ⁵/_s krejcarů⁸⁹ a druhým učitelem byl Jan Wicher s platem 167 zlatých 52 ³/_s krejcaru za rok.⁹⁰ Příjmy učitelů tvořily v této době jednak částky určité, kam patřil roční plat ve výši 50 zlatých, potom dávky za služby v kostele,⁹¹ užitek z obecního pole při staré škole,⁹² a desátek z přiškolených obcí Želátovice, Kozlovice, Újezd, Bochoř a z mlýnů na Hrázi a Libosvár; dále sem náleželo právo rektora školy vybírat

298

koledu na Šířavě z každého domu po 1 krejcaru s dobrovolnými přídávky o Novém roce a přiděl dřeva z městských lesů o Všech svatých (3 sáhy tvrdého dřeva a 2 kopy otýpek). Neurčitá částka byla pak závislá na počtu žáků a na příjmech ze štoly a pohřbů, z nichž první učitel pobíral vždy 2/3 a druhý zbytek.

Náboženství vyučovali tehdy na škole kaplani Josef Kli-ment a František Fischer; z dalších učitelů, kteří později působili na přerovské triviální škole, lze vzpomenout Karla Starosty, který jako druhý učitel nastoupil službu v Přerově v roce 1799, nebo Františka Vlacha v roce 1844 aj. Jinak práce učitelů byla pravidelně hodnocena krajským inspektorem.⁹³

Za velkého požáru v roce 1831 škola v Přerově shořela a od té doby se učilo po soukromých domech až do roku 1847, kdy městská rada koupila od justiciára Řepky nedostavěný nárožní dům na Dolním náměstí, po jehož úpravě tu zřídila novou hlavní dvojtřídní školu pro chlapce. Tyto skutečnosti se odrážely později i ve sporech města s vrchností o finanční podporu při výstavbě nové školy a na slabé docházce žáků do vyučování; mnoho žáků školu dlouhý čas nenavštěvovalo, zejména pro nemoc.

Druhá triviální škola se nacházela v předměstí Šířava. Její obyvatelé žádali zřízení vlastní školy už delší dobu, hlavně pro velkou vzdálenost od městské školy v Přerově. Krajský úřad v Hranicích jim povolil školu za následujících podmínek:

1. Do konce roku 1788 se postaví uprostřed předměstí jedna učebna a byt pro učitele.
2. Žáci této školy budou řádně vyučováni, aby nebyli v nevýhodě proti městským.
3. Nová škola neuplatní nárok na příspěvek ze školního nebo náboženského fondu města; jejím majitelem bude předměstí, které si opatří učitele, bude jej vydržovat, ale právo na jeho ustanovení zůstane děkanovi nebo krajskému inspektorovi.

Šířavská škola zůstávala však dlouho umístěna v soukromé chalupě a předměstí a přespolní žáci z Želátovic, Kozlovic a Újezdce ji navštěvovali jen v zimním období. V roce 1788 stál v čele školy Štěpán Tomášek,⁹⁴ který pro malý počet žáků byl pouze školním pomocníkem. V roce 1807 navštěvovalo školu 108 žáků, které vyučoval v jazyce českém a německém učitel Karel Kocián s ročním příjmem 88 zlatých 8 krejcarů. Později působil na Šířavě učitel Josef Kobliha a nová škola byla tu postavena až v roce 1817.

Třetí škola v Přerově byla židovská a v roce 1787 ji navštěvovalo 29 žáků. Chudí Židé do školy nechodili. Učitelem byl v té době Benjamin Wolf, který vyučoval žáky ve vlastním bytě za roční příspěvek 34 zlatých.⁹⁵

Mezi tradiční události patřily v Přerově trhy. Byly to v první řadě výroční trhy, které se konaly pravidelně čtyřikrát do roka vždy v pondělí a v úterý před tzv. Smrtnou nedělí, po Nanebevstoupení Páně, po svatém Vav-

299

řinči a potom po Všech svatých.^p První den se konaly výhradně trhy dobytčí, vlastní trh se zbožním sortimentem připadal až na úterý. V předchozích obdobích trvaly tyto trhy

děle. Vedle výročních trhů se konaly v Přerově každé úterý a pátek trhy týdenní, na nichž se pravidelně prodávalo obilí, len a konopí.

Další vžitou tradicí bylo koledování, které bylo zahájeno pravidelně na konci roku o vánocích a trvalo do 6. ledna příštího roku. Po koledě chodili v předchozích obdobích celé skupiny koledníků různého sociálního složení; v roce 1785 za císaře Josefa II. byla však tato tradice částečně omezena a ponechána jako vedlejší zdroj příjmů pro učitele, kostelníky, zvoníky a ponocné. Tradiční ohlas měly v Přerově též svátky jara, vavřínecké hodování a šenkování piva a vína v měšťanských domech označených víchem.

Spolkové dění bylo omezeno na aktivitu cechovních organizací; kromě vlastní spolkové agendy angažovaly se cechy hlavně při různých církevních obřadech a slavnostech. Nové společenské organizace zejména čtenářské a zpěvácké vznikaly v Přerově až v době předrevoluční a souvisely s českým nacionalismem, který přes všechny potíže počal pronikat do města. V tomto období působilo v Přerově několik rodáků, kteří ovlivnili kulturní život města svou tvořivou prací v oblasti společenského rozvoje. Byl to v první řadě pokrokový měšťan František Václav Neumann, který tu byl 12. ledna 1836 zvolen starostou, propagoval spojení města s železnicí a podílel se na národním probuzení Přerova. Druhou významnou osobností byl přerovský rodák dr. Jan Kozánek, advokát v Kroměříži a moravský politik známý z doby buržoasní revoluce v roce 1848, který se aktivně účastnil a propagoval české národní povědomí v tehdejších moravských listech.

PŘÍLOHY

I.

Popis města Přerova z roku 1794

Přerov leží dvě míle severozápadně od Kroměříže na levém břehu Bečvy. Je tu fara a sídlo děkana, solní úřad, zámek a židovská obec. Město má 438 domů, které obývá 660 rodin, z toho 60 židovských; celkem 2658 křesťanských a 230 židovských duší. K městu patří reality v rozloze 37 62/64 lánů, z čehož připadá na dobrou ornou půdu 100 jiter, zahrady 200 jiter, zalesněnou plochu 600 jiter a na rybníky 220 jiter. Ke zdejšímu zámku náleží korně města a předměstí ještě úrodné vesnice Beňov, Kozlovice a Předmostí. Celé panství má 60 13/64 lánů, které podle vrchnostenského odhadu jsou oceněny na 3.390 zlatých 47 2/4 krejcaru. V obvodu panství se nachází celkem 600 domů, v nichž žije 890 rodin a 3.940 duší.

Franz Joseph Schwoy, Topographie von Markgraffthum Mähren, Wien 1794, Bd. III., S. 155-156.

II.

Popis hranic města Přerova z roku 1831

Území města Přerova měří od východu k západu 308 sáhů a od severu k jihu 338 sáhů a je ze všech stran ohraničeno předměstím; na severu ulicí Dlážka, na východě Trávník, jihovýchodně Šřifavou a severozápadně pak ulicí Troubeckou. Za východisko popisu hranic je vzat trojitý hraniční bod uprostřed řeky Bečvy v těch místech, kde se Přerov setkává s ulicí Trávníčkou a Dlážkou. Tento hraniční bod je utvořen k domu Jana Ekludy čís. 296 v Dlážce na pravém břehu řeky, dále k domu Antona Filze čís. 90 v Troubecké ulici a nakonec k domu Terezie Skřečkové čís. 63 v samotném městě.

Hranice města s Troubeckou ulicí jde jižním směrem v délce 17 sáhů k levému břehu

řeky a potom v délce 55,2 sáhů podél ovocné zahrady Jana Macečka z domu čís. 63 ke středu ulice a pokračuje odtud až k frontě domu čís. 76. Zde se obrací dále k jihu a vstupuje do středu ulice Kroměřížské, kterou sleduje v délce 246 sáhů až k přerovským městským sadům, kde se obrací k východu a v délce 62,5 sáhů postupuje k dalšímu trojitému hraničnímu bodu, který leží mezi přerovskou panskou zahradou a domem čís. 128, kde začíná ulice Šířavská.

Hranice Přerova s touto ulicí jde předchozím směrem v délce 93,4 sáhů až na křižovatku ulic, kde poblíž domu čís. 163 se nachází rovněž trojitý hraniční bod, který znamená počátek hranice města s ulicí Trávníčkou.

Tato hranice se obrací na sever a v délce 139 sáhů jde středem široké silnice k Horní bráně a odtud ulicí Pod valy v délce 137,6 sáhů v pravém oblouku až k břehu Bečvy a pak ještě 15,7 sáhů k poslednímu hraničnímu bodu uprostřed řeky, kde začíná hranice s Dlážkou.

Hranice s Dlážkou prochází řekou západním směrem v délce 265 sáhů a končí u počátečního hraničního bodu.

V Novém Jičíně, dne 14. dubna 1831.

Podpis nečitelný

**SAB Fond katastrálních operátů, sign.
Popis hranic Přerova, D 12, čj. 2072.**

III.

Popis města Přerova z roku 1834

Přerov je municipální město ležící v úrodné rovině na levém břehu řeky Bečvy a vzdálené 4 hodiny cesty jižně od Hranic. Je sídlem vrchnostenského úřadu a se svými ulicemi a předměstím Šířavou, Novosady a Velkou Dlážkou má 624 domů a 4.192 obyvatel (1.985 mužů a 2.207 žen); v 78 domech žije 263 Židů, kteří podléhají vrchnosti, mají tu synagógu s vlastním hřbitovem a jejich obydlí v tzv. Židovské ulici jsou promíchána s křesťany.

Město má magistrát složený z jednoho nezkoušeného starosty, jednoho syndika a dvou nezkoušených radních. Jsou tu také dvě triviální školy, jedna městská s dvěma třídami a druhá v Šířavě. V městě je rovněž špitál pro 10 žen s kmenovým majetkem 5.000 zlatých vídeňské měny a ústav pro chudé zřízený v roce 1828, který má kapitál 2.341 zlatých konvenční měny a z měsíčních příspěvků podporuje 47 chudých osob; v nedávné době zdědil od jedné zbožné dobrodinky čtvrtlán. Zdejší židovská obec má dvě synagonální nadace o 120 zlatých konvenční měny a hotovost 400 zlatých vídeňské měny. Přes řeku je vybudován ze dřeva most dlouhý 49 sáhů, na jehož konci se nachází soukromá mýtnice.

Z celkové plochy pozemků patřících Přerovu je 2.075 jiter 284 4/6 čtverečních sáhů orné půdy, 376 jiter 191 čtverečních sáhů luk a zahrad, 111 jiter 314 čtverečních sáhů pastvin, 463 jiter 977 2/6 čtverečních sáhů listnatých lesů a 67 jiter planiny. K městu náleží ještě 3 nájemné mlýny a jedna soukenická valcha. Stav dobytka: 183 koní, 503 krav a 34 ovcí.

V Přerově jsou 3 kostely. Je to v prvé řadě farní kostel ke cti svatého Vavřince, s kterým je odjakživa spojeno také děkanství; k němu patří farnosti v Kokorách, Hor. Moštěnici, Pavlovicích, Předmostí, Vlkoši, dále lokality ve Staré Vsi, Chropyni, Velkých Prosenicích a Citově. Kostel stával již před rokem 1346, měl svého duchovního správce

a byl v roce 1729 nově vybudován; má pět oltářů, z nichž tři, oltář svatého Vavřince, umírajícího svatého Josefa a svaté Barbory, jsou ozdobeny krásnými obrazy od císařsko-královského komorního malíře Antonína Maulpertsche; za povšimnutí stojí v kostele tři náhrobní kameny: v první řadě hraběnky Marie Terezie Windischgrátzové, rozené ze Saurau (zemřela 13. října 1713) a potom dvou svobodných paní, Josefy Antonie a Marie Josefy Zeleckých z Počenic, rozených Wipplerů z Uschitz (obě zemřely 3. ledna 1734). Výška kostelní věže je určena trigonometricky $113^{\circ} 41'$. Patronem farnosti, ku které náleží ještě vesnice Újezdec, Bochoř, Kozlovice a Želatovice je pozemková vrchnost. Druhým je filiální kostel svatého Michala, při němž v dřívější době mělo bývat arcijáhnovství; kostel stojí v předměstí Šřavě. Třetí je starý svatojiřský kostel (je to vlastně jenom kaple) na Horním tržním náměstí. V blízkosti města stojí také ještě mariánská kaplička zbudovaná v roce 1831 z dobročinných darů. Přerov se skládá ze dvou částí, Horního a Dolního města. Horní město stojí na travertinovém pahorku a bylo až do nejnovější doby od Dolního města odděleno dvojitými silnými zdmi, příkopy a branami. V této části je také radnice se štíhlou věžičkou a erby pernštýnského rodu, četné pozoruhodné mesíánské domy starodávných typů a pevně vystavěný zámek obehnaný hlubokým příkopem (nyní jsou tu zahrady); zámek má 10 sáhů vysokou věž, z které je nádherný pohled na Lipník, Olomouc a na oslavovaný vrch Hostýn. Mean-drické zákruty Bečvy působící často záplavy oživují celkový obraz krajiny. Samotný zámek byl zatím zaváděnými novotami tak pozměněn, že jenom ona věž a některé úzké a nízké dvěře připomínají starou podobu celé stavby. V dolní jakož i v horní části města mají domy dobrý vkus, jsou postavené kolem obou tržních náměstí a částečně jsou vybaveny podloubím. Ve svých zahradách pěstují obyvatelé ovocné stromy a také včely; hlavním zdrojem výživy je však zemědělství a řemeslná výroba.

Počet mistrů v jednotlivých živnostenských oborech: jeden sládek, jeden vinopalník, tři výrobci džberů, dvaadvacet šenkýřů lihovin, jeden holič, dva knihaři, tři soustružníci, čtyři barvíři, tři hostinští, čtyři bednáři, jeden sklenář, dva hrnčíři, jeden kovář a podkovář, jeden klempíř, dva kožišníci, jeden úšňar, tři zedníci, pět mlynářů, dva řemenáři, jeden kominík, čtyři zámečníci, pětadvacet obuvníků, tři provazníci, jeden punčochář, sedm stolařů, jednadvacet soukeníků, jeden voskař, jeden kolář, osm tkalců a tři tesaři.

K obchodnímu stavu náleželi tři obchodníci s kořením, materiálním a smíšeným zbožím, dále tři se železným zbožím a tři kramáři. Obchod s obilím, ovocem a přízí je provozován do okolních měst, s vyrobenými sukny se zajíždí až do Trnavy a do Peště. Vnitřní provoz podporují výroční a týdenní trhy.

Gregor Wolny, Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert, Brünn 1835, Bd. I., S. 398 — 400.

IV.

Stížnost přerovských domkářů a podruhů z roku 1848 moravskému zemskému sněmu na útlak ze strany měšťanů

Vaše Jasnosti!

Veleknížecí Milosti! Nejmilostivější pane řediteli zemského sněmovního shromáždění! Jeho císařsko-královský apoštolský Majestát ráčil povolit pro Moravu všeobecný zemský sněm s velkým lidovým zastoupením, který právě zasedá v Brně. Poněvadž přerovští měšťané, kteří od nynějška se těší ústavní svobodě, chtějí se zmocnit samojediní všech obecních pozemků bez zřetele na domkaře a podruhy, kterým hrozí setrvat nadále v tísnivé chudobě a bezmezné bídě, žijí tito ve stálém strachu, že poslanci

města Přerova přejdou jejich závažnou prosbu mlčením.

Dříve platil nejvyšší předpis, že při dělení obecních pozemků má každý katastrofálně domkář právo podle majetku a zaplacených daní uplatňovat nárok na přiměřený podíl, jak to ale bude v budoucnu, to ví jenom sám Bůh; proto by se vysoké sněmovní shromáždění při stanovení zásada mělo smilovat nad chudobou a jejich naléhavou prosbu uvážit. Tak například jsou domkaři a podruzi v Přerově od městské obce bez ohledu na chudobu a bídu všude utlačováni a z požitků městského obecního bohatství zcela vyloučeni, ačkoliv

- 1) jsou povinni platit emfyteutickou činži ze svých domů;
- 2) při každém ubytování vojska musí nést poměrné břemeno;
- 3) mnozí domkaři a podruzi mají povinnost vykonávat 13 dní roboty ve prospěch města;
- 4) vedle zemské knížecí daně platí ustavičně svatojiřskou a svatováclavskou daň podle časových měřítek;
- 5) při vojenských odvozech jsou jejich děti vždy prvé, které mají na to nárok a ti, kteří jednou svůj čas odsloužili, ve své rodné vlasti mohou očekávat jen bídu a utrpení, zvláště když se nepodílí na nějakém tom platu z milosti.

Takový lid žijící pod božím sluncem je k politování, avšak co si z toho dělá usedlý měšťan, kterému při jeho poklidném živobytí vše dobře vychází, zda také chudý domkář nebo podruh žije nebo ne.

V současné době se šíří také zvěst, že přerovští měšťané zamýšlí rozdělit i obecní lesy a pole a že proto také v této věci vyhotovili žádost. V případě, že je to pravda a tato otázka by snad měla být obecně projednávána na sněmovním shromáždění, pak prosí přerovští domkaři a podruzi s veškerou úctou:

Vaše veleknížecí Milosti nechť se za ně přimluví a nanese tam, že obecní lesy a pole se bud dělit nebudou, nebo když ano, tak ať jsou rozděleny také mezi katastrální domkáře podle poměru jejich usedlostí a platících daní.

V Přerově, dne 14. června 1848.

**Jiří Radimský — Milada Wurmová, Petice moravského lidu
k sněmu z roku 1848, Praha 1955, s. 153.**

Poznámky k mírám a váhám, které se vyskytují v textu

Míry délkové

sáh rakouský	—	1,897 m
sáh moravský	—	1,775 m

Míry plošné

jitro rakouské	—	1600 sáhů ²	—	5754,642 m ²
sáh ² rakouský	—	3,5967 m ²		
sáh ² moravský	—	3,15 m ²		
měřice rakouská	—	533 1/3 sáhu ²		
měřice moravská	—	600 sáhů ²		

Míry duté

měřice rakouská	—	61,49 l
-----------------	---	---------

měřice moravská	—	53,55 l
-----------------	---	---------

Váhy

centnýř	—	56,006 kg
libra rakouská	—	560,06 g
libra moravská	—	559,967 g

Poznámky

- 1 Ladislav Hosák, Přehled dějin města Přerova v době feudálních řádů, Přerov 1956, s. 48.
- 2 František Bayer, Přerovsko, Přerov 1893, s. 81.
- 3 SAB, Fond katastrálních operátů, sign. Vceňovací operát D 8, čj. 2072. — Ve vnitřním městě žilo tehdy 1458 obyvatel, na Trávníku 522 obyvatel, v Dlážské ulici 885 obyvatel, na Šířavě 696 obyvatel a v Troubecké ulici 815 obyvatel.
- 4 SAO, Fond matrik, sign. Přerov s předměstími 1426 a 1427, Př. I. 6 - R 1787/1823 a Př. I. 7 - R 1824/1844.
- 5 Tamtéž.
- 6 SAO, Fond matrik, sign. Přerov s předměstími 1446, Př. I. 26-0 1787/1834.
- 7 Jiří Radimský — Miroslav Trantírek, Tereziánský katastr moravský, Praha 1962, s. 129. — Podle tereziánského katastru pracovalo v druhé polovině 18. století z celkového počtu obyvatel na přerovském panství včetně města Přerova 1637 v zemědělství a 613 v řemeslech.
- 8 Tamtéž, s. 153, 163, 183, 213, 216, 218, 287, 307 a 319. Stav rustikální půdy v katastru města Přerova podle měřic, ačtlů a fůr:

Orná pole	Zahrady	Lada	Pustiny	Pastviny	Louky	Lesy
m, a	m, a	m, a	m, a	m, a	f ¼	m, a
2341, 1	402, 2 1/4	0, 6	11, 2	887	65 2	1261 7 3/4

Pokud šlo o pastviny a lesy, byly uváděny z velké části jako obecní majetek. Obilní výnos z polí obnášel tehdy 10.544 měřic v celkové hodnotě 6840 zlatých 16 krejcarů (tz. 63 % z celého panství). Podle bonity byly tyto pozemky zařazeny do skupiny 4,5 (tzn. počet zrn sklizených z jednoho zasetého).

- 9 SAB, Fond katastrálních operátů, sign. Vceňovací operát D8, čj. 2072.
- 10 Byl to počátek přerovských kasáren.
- 11 Šlo o dva spojené volské ohony, obtočené silnou kozí a drátem a pobité hřeby.
- 12 Za svůj výkon vybíral rychtář od žalující strany 8 krejcarů, za předvolání svědků 6 krejcarů, za uvedení právem a výslech svědků 30 krejcarů, za jeden den vězení 6 krejcarů, pro biřice minimálně 10 krejcarů.
- 13 SAO, Fond krajského úřadu v Přerově, sign. Podací protokol 72/1782.
- 14 Václav L. Rosický, Dějiny a paměti, řemeslnických cechů města Přerova a okolí a rozvoj živností na Moravě, Přerov 1893, s. 236. — V městské radě zasedal tehdy vedle Rollera Karel Latscher jako starosta, Karel Jelets se stal městským rychtářem, dalšími členy byli Anton Steiner, Jakob Fritsch, David Hlawitza a Jan Vojaczek.
- 15 SAB, Fond moravsko-slezského zemského práva, sign. Pozůstalostní spisy 13 C, čj. 533. — Vyplývá to z podpisů členů magistrátu a městské rady na smlouvě uzavřené 14. června 1787 v Přerově mezi farářem Cyrilem Skočovským a občanem Janem Troštem o louce zvané Kopanina.
- 16 SAB, Fond moravsko-slezského zemského práva, sign. Spory poddaných s vrchností 27 C, čj. 819. — Tento patronát převzal Antonín hrabě Magnis zvláštním reversem z 30. října 1796.
- 17 František Bayer, Přerovsko, Přerov 1893, s. 214.
- 18 Tamtéž, s. 215.
- 19 SAB, Fond moravsko-slezského zemského práva, sign. Spory poddaných s vrchností 27 C, čj. 819.

20 Franz Joseph Schwoy, Topographie vom Markgraffthum Mahren, Wien 1794, Bd. III., S. 155.

21 Gregor Wolny, Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert, Brünn 1835, Bd. I., S. 398.

22 Christian Ritter d'Elvert, Zur Geschichte der Juden in Mähren und Oesterr. Schlesien, Schriften der historisch-statistischen Sektion, Briinn 1895, Bd. XXX., S. 144. — Z jedné libry masa se vybíralo po 2 krejcarech, z jedné husy 10 krejcarů, z jedné ryby 1 krejcar a z jednoho mázu vína 2 krejcarry.

23 Tamtéž, s. 136.

24 SAB, Fond moravského gubernia, sign. Tolerance Židů J 230/1781.

25 Tamtéž.

26 Vincenc Brandl, Kniha pro každého Moravana, Brno 1863, s. 63.

27 SAO, Fond krajského úřadu v Přerově, sign. Průchod ruských vojsk M 76/1800.

28 SAO, Fond krajského úřadu v Přerově, sign. Presidiální protokol 247/1848.

29 Rudolf Dvořák, Moravské sněmování roku 1848 — 1849, Telč 1898, s. 235.

30 SAO Fond krajského úřadu v Přerově, sign. Presidiální protokol 247/1848.

31 Týdenník, listy poučné a zábavné, 27. dubna 1848.

32 Rudolf Dvořák, Moravské sněmování roku 1848-1849, Telč 1898, s. 238-239. — Podle květnové vyhlášky základem pro zastoupení městských a venkovských obcí na zemském sněmu byla lidnatost, majetnost a inteligence obyvatelstva. Venkovská města se 3000 obyvateli měla obeslat sněm jedním poslancem, v případě, že měla vlastní magistrát, avšak méně než 3000 obyvatel, pak jeden poslanec zastupoval dvě města dohromady. Tento devizor platil též pro ta venkovská města, jež měla více než 3000 obyvatel bez pravomocnosti. V městech, jež měla právo volit zástupce, měl se na každých 200 obyvatel zvolit nejdříve jeden volič a jejich kolegium uskutečnilo poté vlastní volbu poslance. Aby někdo mohl být volitelem, musil splnit následující obecné požadavky:

a) požívat úplné rakouské občanství;

b) být fysicky plnoletý;

c) dobře zachovalý, tj. nesměl být odsouzen ani pro zločin, ani pro těžký policejní přestupek;

d) usedlý nejméně rok ve volebním okrese;

e) samostatný (z voleb byli proto vyloučeni čeledínové, osoby podělované chudým penízem,

dělníci v továrnách a učedníci). Dále však bylo nutné, aby byly splněny také zvláštní požadavky, které spočívaly:

a) v placení přímých daní (gruntovní, domácí nebo výdělková);

b) v předložení výkazu stálého ročního příjmu ve výši nejméně 200 zlatých;

c) při účasti na obecním řízení nebylo třeba vyměření platu v následujících případech: u členů obecního výboru, představených a správců obecně prospěšných ústavů, farního duchovenstva bez rozdílu vyznání, u veřejných učitelů a inteligence (rozumnost) osvědčené doktorskou stupnicí učených fakult. Aby někdo mohl být volen za poslance, bylo požadováno:

a) být sám volitelem (ne však právě v tom okrese, kde se volí) a mít vlastnosti, které se na Moravě k voličství požadují;

b) dosáhnout věkové hranice 30 let.

³³ Jan Navrátil, K sociálním ohlasům finančního bankrotu roku 1811 na Moravě a ve Slezsku, Sborník VŠP v Olomouci, Historie IV., Praha 1957, s. 195. — Zlatý vídeňské měny neměl už takovou hodnotu jako stříbrný zlatý, za který se dávalo zpravidla 2 zlaté papírových peněz.

³⁴ Podle této stupnice platil dlužník za půjčku 100 zlatých z roku 1803 v bankocetlích 130 zlatých, z roku 1809 už 221 zlatých atd.

³⁵ Koncem roku 1812 stála nakonec měrice pšenice 4 zlaté, žito 3 zlaté a ječmen 2 zlaté v tzv. výměnných listech.

³⁶ František Bayer, Přerovsko, Přerov 1893, s. 218. — Ceny základních životních potřeb se postupně opět snižovaly; v roce 1836 bylo v Přerově už velmi lacino: měrice žita stála tehdy

2 zlaté 30 krejcarů v šajnech, ječmen byl za 1 zlatý 45 krejcarů téže měny atd.

³⁷ SAB, Fond katastrálních operátů, sign. D 8, čj. 2072. — K výrobě piva v přerovském pivovaru bylo v roce 1843 spotřebováno 1260 měric ječmene, 7 centů českého chmele, 70 sáhů měkkého a 12 sáhů tvrdého dřeva.

³⁸ Tamtéž. — Při výrobě kořalky bylo tehdy použito 2800 měric brambor, 30 měric ječmene, 5 věder kvasinek, 300 centů kamenného uhlí a 80 sáhů měkkého dřeva.

³⁹ Josef Dostál, Počátky dělnického hnutí v Přerově, Minulost Přerovska, Přerov 1959, s. 9. — Prvá průmyslová továrna v Přerově byla založena v roce 1843 Hugo Fiedlerem; zaměstnávala 36 dělníků a vyráběla 1000 centů sirobu, 3600 centů škrobu a 2000 centů oleje.

⁴⁰ SAB, Fond katastrálních operátů, sign. D 8, čj. 2072.

⁴¹ SAB, Fond katastrálních operátů, sign. Josefínský katastr D 6, čj. 4087. — V roce 1786 činila pozemková plocha vnitřního města pouze 26 jiter 1497 čtverečních sáhů; z toho na ornou půdu připadala rozloha 1 jitra 906 čtverečních sáhů s výnosem 28 zlatých 24 krejcarů (3 zlaté 1 krejcar činily daně) a na zahrady a louky 25 jiter 590 čtverečních sáhů s výnosem 183 zlatých 24 krejcarů (32 zlaté 53 krejcarů činily daně). Většina pozemků byla rustikální, dominikální podíl měl rozlohu 1 jitra 506 čtverečních sáhů a roční výnos 11 zlatých 34 krejcarů (2 zlaté 4 krejcarey činily daně).

⁴² SAB, Fond katastrálních operátů, sign. D 8, čj. 2072.

⁴³ Tamtéž. — Podle komisionálního šetření bylo tu zjištěno 23 koní, 76 krav, 7 kusů mladého dobytka, 86 prasat a 6 koz.

⁴⁴ Tamtéž. — Koně dostávali zrno, píci, vojtěšku a slámu, krávy míchaninu, zrno, slámu a přiměřené nápoje, prasata pak brambory a mléko.

⁴⁵ Tamtéž. — Z toho 49 domů bylo maloměšťanských, ke kterým patřily pozemky do výměry

3 jiter půdy, 24 chalup obývali domkaři nebo malí zahradníci a 2 domy byly židovské.

⁴⁶ Tamtéž. — 147 jiter 1413 čtverečních sáhů.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž. — Ve větších hospodářstvích drželi obvykle 2 koně, 3 krávy, 1 kus mladého dobytka a 4 prasata.

⁴⁹ Tamtéž. — Z toho bylo 72 domů maloměšťanských, ke kterým patřily pozemky do výměry 3 jiter půdy a 55 domkářských usedlostí s malou zahradou.

⁵⁰ Tamtéž. — 1224 jiter 1494 čtverečních sáhů.

⁵¹ Tamtéž. — Z toho bylo 25 domů maloměšťanských s výměrou do 3 jiter půdy,

36 selských usedlostí rozdělených podle výměry:

a) 6 pololánků s pozemky od 26 do 30 jiter;

b) 12 pololánků s pozemky od 15 do 20 jiter;

c) 16 čtvrtlánků s pozemky od 10 do 14 jiter;

d) 2 podsedkové s pozemky od 4 do 5 jiter;

a 46 domkařů.

⁵² Tamtéž. — 1031 jiter 1566 čtverečních sáhů.

⁵³ Tamtéž. — V každé větší usedlosti drželi sedláci až 4 koně.

⁵⁴ Tamtéž. — 1033 jiter 975 čtverečních sáhů.

⁵⁵ SAO, Fond krajského úřadu v Přerově, sign. Presidiální protokol 226/1819.

⁵⁶ Václav L. Rosický, Dějiny a paměti řemeslnických cechů města Přerova a okolí a rozvoj živností na Moravě, Přerov 1893, s. 238.

⁵⁷ SAO, Fond krajského úřadu v Přerově, sign. Presidiální protokol 212 a/1802.

⁵⁸ Václav L. Rosický, Dějiny a paměti řemeslnických cechů města Přerova a okolí a rozvoj živností na Moravě, Přerov 1893, s. 123.

Za 1 funt masa

	počet krejcarů a denárů	
hovězího	5	2
telecího	6	
vepřového	6	
skopového	4	2

⁵⁹ Tamtéž, s. 125.

⁶⁰ SAO, Fond krajského úřadu v Přerově, sign. Presidiální protokol 218/1808.

⁶¹ Václav L. Rosický, Dějiny a paměti řemeslnických cechů města Přerova a okolí a rozvoj živností na Moravě, Přerov 1893, s. 226. — Byl to mistr Josef Březina, Jakub Černoch, Ferdinand Kretschmer, František Navrátil, František Nevřiva, Tomáš Novák, Ignác Pelikán, Ignác Špaček, Augustin Steinmann, Rafael Sudík, František Tichý, Jan Vlach a další.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tamtéž, s. 203.

⁶⁴ SAB, Fond katastrálních operátů, sign. D 8, čj. 2072.

⁶⁰ SAO, Fond krajského úřadu v Přerově, sign. Presidiální protokol 228/1821. — Spory o výsadní používání mlýnské vody při valchování suken se vedly s určitými přestávkami od roku 1789, čas od času vydávala městská rada nezbytná provizoria a v roce 1821 na vyzvání apelačního soudu navrhla:

a) jest-li že majitel mlýna měl vody pouze na dvoje složení, pak cech nesměl valchovat sukna a přednost mělo mletí mouky pro obyvatele a městské pekaře;

b) v případě, že by bylo vody nad dvoje složení, mohl cech valchovat třikrát 48 hodin týdně;

c) a jest-li že tekla voda na čtyři složení, směl cech valchovat dle potřeby, byl však povinen domluvit se vždy s mlynářem.

Vydáním těchto směrnic spory však neskončily a v roce 1823 odmítl apelační soud veškerá jednání se spornými stranami. ⁶⁶ Václav L. Rosický, Dějiny a paměti řemeslnických cechů města Přerova a okolí a rozvoj živností na Moravě, Přerov 1893, s. 184. — Byl to Jiřík Bartl, František Blažek, František Bezděk, Antonín Březina, Ignác Březina, Vincenc Březina, Josef Dvořák, Josef Jahoda, Antonín Lacina, Václav Malý, Lazar Mikuláš, Antonín Mostecký, Josef Nevřiva, Josef Pelikán, Antonín Ševčík a další.

⁶⁷ SAB Fond katastrálních operátů, sign. D 8, čj. 2072. — V tomto oboru zpracovali tehdy 2 pracovníci 300 kusů ovčích, 15 kozích a 5 kravských kozí.

⁶⁸ SAO Fond krajského úřadu v Přerově, sign. Presidiální protokol 240/1841.

⁶⁹ Tamtéž, sign. 212 a/1795.

⁷⁰ Václav L. Rosický, Dějiny a paměti řemeslnických cechů města Přerova a okolí a rozvoj živností na Moravě, Přerov 1893, s. 282.

⁷¹ SAB Fond katastrálních operátů, sign. D 8, čj. 2072. — V roce 1843 vyrobil ještě s jedním dělníkem celkem 26.000 kusů různých cvočků a hřebíků a k tomu spotřeboval 8 centů železných tyčí a 15 centů kamenného uhlí.

⁷² Václav L. Rosický, Dějiny a paměti řemeslnických cechů města Přerova a okolí a rozvoj živností na Moravě, Přerov 1893, s. 43.

- ⁷³ Hugo Kiřhn, *Sto let Źeleznice v pŕerovskm kraji*, Pŕerov 1941, s. 17.
- ⁷⁴ Moravia, Ein Blatt zur Unterhaltung, zur Kunde des Vaterlandes, des gesellschaftlichen und industriellen Fortschrittes, den 21. Oktober 1841.
- ⁷⁵ Rudolf Kreutz, *Pŕerovsky okres*, Brno 1927, s. 180.
- ⁷⁶ Frantiřek Bayer, *Pŕerovsko*, Pŕerov 1893, s. 206.
- ⁷⁷ Tamtéž, s. 214.
- ⁷⁸ Rudolf Kreutz, *Pŕerovsky okres*, Brno 1927, s. 179.
- ⁷⁹ Frantiřek Bayer, *Pŕerovsko*, Pŕerov 1893, s. 218.
- ⁸⁰ Tamtéž, s. 215.
- ⁸¹ *Pŕerovsko—Kojetnsko*, Brno 1933, s. 115.
- ⁸² Frantiřek Bayer, *Bayerv illustrovany pŕuvodce Pŕerovem a nejnovjř adresář*, roč. II., Pŕerov 1904, s. 40.
- ⁸³ Josef Kramář, *Pŕerov na Moravě*, Olomouc 1872, s. 16.
- ⁸⁴ *Zejména ve vztahu ke škole*.
- ⁸⁵ Frantiřek Bayer, *Pŕerovsko*, Pŕerov 1893, s. 209. — Jak byla znalost němčiny v mst, ukazuje záznam z roku 1810, podle nhoŹ se hovořilo německy pouze v 8 mřřanskch rodinách: u primátora Hlavice, u starosty Bhlka, u magistrátního rady Zimka a Procházky, u městského hospodářského inspektora Struschky, u bývalého inspektora Hrabce a u mřřan Skály a Turovského.
- ⁸⁶ SAB Fond moravsko-slezského zemského pŕva, sign. Pozůstalostní spisy 13 C, j. 1921. — Podle smlouvy pŕevzal Navrátil uŹvn prebendy, obytn a hospodřsk budovy s pŕisluřenstvm a zavázal se druhé straně určitými povinnostmi, které spočívaly v zabezpečení bytu, pravideln stravy, ron astky 160 zlatých aj.
- ⁸⁷ O zŕzen této školy byl poŕzen 12.února 1788 protokol podepsan krajskm školním inspektorem Jakobem Prackischem, děkanem Cyrilem Skoovskm, starostou Antonínem Hlou, prvním radním a syndikem Daniele Bruttmanem, druhm radním Baltazarem Kuchynkou, tŕetm radním Filipem Zimkem a dalřmi členy mstsk rady.
- ⁸⁸ SAB Fond školsk fase, sign. Pŕerov 1787 B 12, j. 12. — Podle výkazu krajského inspektora z roku 1787 bylo na škole pouze 45 učebnic, z toho ponejvíce katechismy a tanky.
- ⁸⁹ Tamtéž. •O Tamtéž.
- ⁹¹ Tak za zpěv pařijn dostával první učitel 1 zlat a druh 50 krejcarů, od boŹho těla první 1 zlat, druh 30 krejcarů, od kostela obdŕžel pouze první učitel 1 zlat 10 krejcarů a z kostelních fundací pak 19 zlatých 40 krejcarů.
- ⁹² SAB Fond školsk fase, sign. Pŕerov 1787 B 12, . j. 12. — V roce 1787 získal z těchto pozemků první učitel 20 zlatých 6 krejcarů.
- ⁹³ Tamtéž. — Hodnocen v pŕpad učitele Jana Wichera: byl dŕve školním pomocníkem, je 28 let star, ve školních sluŹbch 6V4 rok, má dobré vysvědčení z kromřžsk hlavní školy, u jenom asten podle pŕedpisu, je piln a má dobré chování a pouze jmenovací dekret msta.
- ⁹⁴ Tamtéž. — Hodnocen krajského inspektora nebylo pŕliř pŕzniv, ponvdŹ uil starm způsobem a byl jen asten piln.
- ⁹⁵ SAB Fond školsk fase, sign. Pŕerov 1787 B 12, j. 1.
- ⁹⁶ Gregor Wolny, *Markgrafschaft Mhren, topographisch — statistisch und historisch geschildert*, **Brünn** 1835, Bd. I. S. 399.
Franz Joseph Schwoy, *Topographie vom Markgrafthum Mhren*, Wien 1794, Bd. **III.**, S. 155/156. SaB, Fond katastrálních operátů, sign. Popis hranic Pŕerova D 12, j. 2072.
Jiŕ Radimský — Milada Wurmov, *Petice moravského lidu k sněmu z roku 1848*, Praha 1955, s. 153.